

กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

นางสาวประไพพิศ โอฟารวัฒน์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-14-1808-6

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOCIAL CONSCIOUSNESS PROCESS IN BANGLUMPOO

MISS PRAPHAIPHIT OLANWAT

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Human and Social Development

(Inter-Department)

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-14-1808-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

โดย

นางสาวประไพพิศ โอฟารวัฒน์

สาขาวิชา

พัฒนามนุษย์และสังคม

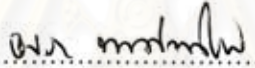
อาจารย์ที่ปรึกษา

ดร. นฤมล อรุโณทัย

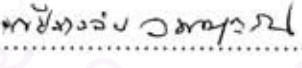
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้ เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

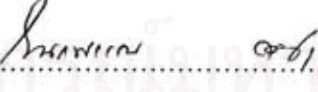
.... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว. กัลยา ดิงศภักดิ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์)

.... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ดร. นฤมล อรุโณทัย)

.... กรรมการ
(ดร. พิชราวลัย วงศ์บุญสิน)

.... กรรมการ
(นางกนกพรณ อยู่ชา)

.... กรรมการ
(นางสาวศิริวรรณ ศิริบุญ)

ประไพพิศ โอฟาร์วัฒน์ : กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู.

(SOCIAL CONSCIOUSNESS PROCESS IN BANGLUMPOO COMMUNITY)

อ.ที่ปรึกษา : ดร. นฤมล อรุโณทัย, 251 หน้า. ISBN 974-14-1808-6

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู รวมทั้งเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในบริบทของชุมชนบางลำพู ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผลการวิจัยพบว่า

แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5 (2540 - 2544) ได้นำแนวคิดเมืองน่าอยู่ (Healthy Cities) มาใช้ในการพัฒนากรุงเทพฯ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของดร.พิจิตร รัตกุลซึ่งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในยุคนั้น ดร.พิจิตร จึงนำแผนมาปรับเป็นนโยบายเมืองน่าอยู่ และได้สนับสนุนให้บางกอกฟอรัมเข้ามาช่วยในการนำนโยบายเมืองน่าอยู่มาสู่การปฏิบัติจริงในชุมชนของกรุงเทพมหานคร บางกอกฟอรัมจึงได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้จุดประกายให้ชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกันได้จากงานเปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 ในที่สุดจึงได้กลายเป็นประชาคมบางลำพู ซึ่งต่อมาได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างกิจกรรมทางสังคมให้กับชุมชนบางลำพู

กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะเกิดจากกลุ่มกิจกรรมทางสังคม 3 กลุ่มคือ ประชาคมบางลำพู เยาวชนเกษตรลำพู และมูลนิธิศุภนิเวศน์ โดยประชาคมบางลำพูมีบทบาทนำในการสร้างกิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ คือ สวนสันติชัยปราการ ทำให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน โดยมีกิจกรรมเป็นสื่อกลางที่จะนำเสนอถึงอัตลักษณ์ของชุมชน อัตลักษณ์ของชุมชนจะก่อให้เกิดความรัก ความห่วงใยในสิ่งของอันเป็นส่วนร่วมร่วมกันของชุมชน อัตลักษณ์จึงนำมาซึ่งจิตสำนึกสาธารณะ ในขณะที่เดียวกันจิตสำนึกสาธารณะก็นำมาซึ่งความพยายามในจะสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านการทำกิจกรรมทางสังคมซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วม (Sense of Public) หรือรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันถึงอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของชุมชนบางลำพู หรือจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนนั่นเอง ท้ายที่สุดแล้วจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูจะก่อให้เกิดพลังทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ ในการเคลื่อนไหวทางสังคมในกระบวนการต่อรองกับรัฐในการอนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา และกระบวนการต้านกระแสการขยายตัวของการท่องเที่ยว และการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อกลับมาปกป้องเงื่อนไขการดำรงอยู่ของบุคคลและกลุ่ม ภายใต้ชื่อ "ชุมชนบางลำพู"

การมีจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนในบริบทของชุมชนบางลำพู อยู่ภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขดังต่อไปนี้ ได้แก่ ทุนทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ของชุมชน ผู้นำ จิตสำนึกสาธารณะปัจเจก การสื่อสารและกิจกรรมทางสังคม พื้นที่สาธารณะในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมของคนภายนอก และการที่ชุมชนกลายเป็น "กรณีศึกษา" ในการศึกษาวิจัยและวิทยานิพนธ์หลาย ๆ ฉบับ ตลอดจนการขยายตัวของถนนข้าวสารและเกสต์เฮ้าส์

นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้ การขาดผู้สืบทอดในการทำกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ความขัดแย้งในชุมชน สภาพการต่างคนต่างอยู่ของผู้เช่าอาศัย และชาวบ้านบางส่วนในชุมชน การขาดความต่อเนื่องในการสนับสนุนจากภาครัฐ และการกีดกันบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยรัฐ ปัจจัยทางบวก และปัจจัยทางลบทั้งหมดนี้ล้วนมีผลต่อการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนทั้งสิ้น

สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

ปีการศึกษา 2548

ลายมือชื่อนิสิต.....*Pratima Teravong*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....*A.W.C.*.....

4689103420 : MAJOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT

KEY WORD: SOCIAL CONSCIOUSNESS / PUBLIC SPHERE / SOCIAL MOVEMENT / CIVIC GROUP / BANGLUMPOO

PRAPHAIPHIT OLANWAT : SOCIAL CONSCIOUSNESS PROCESS IN BANGLUMPOO COMMUNITY.

THESIS ADVISOR : DR NARUMON ARUNOTAI, 251 pp. ISBN 974-14-1808-6.

The objective of this research is to study the social consciousness development process in Banglumpoo community. This research emphasizes on conditions that create the consciousness in the context of Banglumpoo community as well as the problems and obstacles in developing the social consciousness. The research was conducted using the qualitative research method. Data collection was done using participative observation and in-depth interviews with key persons in the community as well as focus group discussion.

The result shows that the 5th Bangkok Metropolitan Development Plan (B.E. 2540-2544) introduced the "Health Cities" framework as a guideline for Bangkok development. This framework was inline with the idea of Pichit Rattakul, the former governor. As a result, he adapted this framework into "Desirable City" policy and granted all support to the Bangkok Forum to bring the policy into real practice. The Bangkok Forum then acted as a catalyst for Banglumpoo community to launch the first ever, "Walking Street". Since then, the Banglumpoo community has played a key role for public activities development.

The process of social consciousness development in the Banglumpoo community is created from the community's identity formed by three major groups, namely "Prachakom Banglumpoo", "Kasorn Youth Group of Banglumpoo", and "Duriyapraneet Foundation" through the use of public space, "Santichaiprakarn Park" which in turn forms an interest group on public activities. These activities were used as a media to depict community identity. Such identity induces love and care for the community's assets which become social consciousness eventually. The social consciousness has brought about community's attempt to create activities that ultimately formed the "Sense of Public", in other words, the sense of belonging in identities of Banglumpoo community, or the public consciousness of Banglumpoo. Ultimately, the public consciousness of Banglumpoo community will generate great social power in social movement to negotiate with the government regarding the protection of the Kuruspha Building and also the case against the expansion of cultural tourism in such society in order to protect the existence of the community's people and interest group.

The research also shows that the social consciousness of Banglumpoo community exists under the following conditions, namely, social capital, culture and history, community's identity, leader, individual's social consciousness, community's communication and activities, public space, participation from outsiders, and community's reputation as presented in many case studies. In addition, the business expansion on Khaw Sarn Road is also driving the social consciousness in Banglumpoo community.

Lastly, the problems and obstacles of the social consciousness development derive from discontinuity of social activists, community's disputes, independency of residence, lack of government support, and discrimination of community participation. These positive and negative factors influence the development of the social consciousness in Banglumpoo community.

Field of study Human and Social Development (Inter-department)

Academic year 2005

Student's signature

Advisor's signature

Prapthiphit Olanwat.
Narumon A.

กิตติกรรมประกาศ

คำขอบคุณร้อยพันคำคงไม่เพียงพอ สำหรับความเมตตาของอาจารย์ปึก ดร.นฤมล อรุโณทัย อาจารย์ที่ปรึกษาที่ช่วยจุดประกาย ชี้แนะ ให้แนวทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ทำให้ รู้สึกว่าไม่ได้ต่อสู้อยู่บนถนนของการเรียนรู้สายนี้เพียงลำพัง ความประทับใจเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ถูก จดจำและจารึกลงไปในหัวใจ ว่าอาจารย์คือคนสำคัญที่สุดอยู่เบื้องหลังความสำเร็จครั้งนี้

ขอขอบคุณตัวเองที่เอาชนะความอ่อนล้าเหนื่อยยากทั้งปวง จนในที่สุดก็สามารถทำ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จ และได้มีโอกาสเขียนหน้านี้เหมือนกับหลาย ๆ คน เมื่อได้มานั่งทบทวน ว่าถ้าจะฝ่าฟันอุปสรรคจนมาถึงวันนี้ได้นั้น ยอยากจะขอบคุณใครบ้างจึงได้รู้ว่าไม่ง่ายเลยที่จะเขียน ถึงทุก ๆ คนกับทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้รับจากคนเหล่านั้นด้วยคำขอบคุณในกระดาษเพียงหนึ่งหน้า

ขอขอบคุณ ศ.ดร. อมรา พงศาพิชญ์ ที่เมตตาช่วยเหลือในช่วงเวลาที่ประสบปัญหาและ เข้าตาจนอย่างถึงที่สุด ขอขอบคุณอาจารย์กนกพรรณ อยู่ชา ที่ช่วยเปิดป่าความทุกข์อันเกิด จากความไม่รู้ที่ว่างเปล่าให้สามารถต่อสู้จนวันนี้ได้ ขอขอบคุณ ดร. พัชรารัตน์ วงศ์บุญสิน และอาจารย์ศิริวรรณ ศิริบุญ ที่เมตตาแก่นิสิตเป็นอย่างมาก พยายามช่วยเหลือและชี้แนะซึ่งทำให้ วิทยานิพนธ์ฉบับที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณครอบครัว พ่อ แม่ พี่จูน พี่หยก ใหม่ เอื้อ ป้าต๋อย อายุ สำหรับแรงใจที่ช่วย ให้ข้ามผ่านช่วงเวลาแห่งความทุกข์ไปได้ ขอขอบคุณ Weishin ที่ช่วยหาหนังสือให้ด้วยความลำบาก ขอขอบคุณมะตุม วิทยา ดวงธิดา สำหรับทุกความช่วยเหลือและทุกอย่าง ๆ ที่มะตุมมีให้เพื่อนคนนี้ เสมอ ก็ สุขุม อรุณจิต ที่อยู่เป็นเพื่อนในช่วงเขียนวิทยานิพนธ์ ปอม ปานรัตน์ นิมิตะสูง สำหรับ ความห่วงใย และกำลังใจที่ส่งมาให้อยู่เสมอ พี่บอย ธนาวิชญ์ จินดาประดิษฐ์ ตู๋ นัฐวุฒิ ทวีผล ขอขอบคุณเพื่อน ๆ และทุก ๆ กำลังใจที่ทำให้เดินมาถึงจุดหมายปลายทางในวันนี้

ขอบคุณพี่ต๋อ ประดิษฐ์ ประสาททอง ประธานเครือข่ายละครกรุงเทพ ที่ให้ความ ช่วยเหลือเป็นอย่างดีแม้ว่าจะไม่เคยเห็นหน้ากัน ขอขอบคุณอาจารย์ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์ อาจารย์ขวัญ ธรว อติโพธิ์ ที่ช่วยเปิดมุมมองแนวคิดของ Habermas ขอขอบคุณพี่จิน พี่ปิ่น นักพัฒน์ฯ เขตพระนคร พี่เจี๊ยบ มูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย พี่จูน จิระภา สุขเวือนสุวรรณ สถาบันเอเชีย ที่คอยช่วยเหลือเป็นธุระ ให้ด้วยความเต็มใจอย่างที่สุด

ขอขอบคุณป้านิด ครูสุดจิตต์ อาหุม อาจารย์อรุณ พี่ตู่ ลุงวัฒนา ลุงประพิมพ์ ลุงวิชัย ลุงพีระ ลุงบุญมาก อาสมบูรณ์ ลุงสานิตย์ ป้าตี๋ พี่สุจินต์ พี่สุดา ต้า พี่เหน่ง พี่จุ่ม พี่แขก ฯลฯ คณะกรรมการประชาคมและเยาวชนเกสรลำพูทุกคนที่ช่วยผลักดันให้วิทยานิพนธ์ฉบับ นี้สำเร็จได้ด้วยดี

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ

บทที่ 1

1 บทนำและระเบียบวิธีการวิจัย.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย.....	8
1.3 ขอบเขตการวิจัย.....	8
1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น	10
1.5 การนิยามคำศัพท์เชิงปฏิบัติการ	10
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา	10
1.7 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	11
1.7.1 ประชากรเป้าหมาย	11
1.7.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	12
1.7.4 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล.....	14
1.7.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	14
1.7.6 จรรยาบรรณการวิจัย	15
2 การทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
2.1 ทฤษฎีประชาสังคมในทัศนะของ Jurgen Habermas	16
2.2 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์	22
2.3 ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่	25
2.4 แนวคิดเรื่องจิตสำนึกสาธารณะ	30
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34

3	สภาพชุมชน และประวัติความเป็นมาของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในชุมชนบางลำพู ...	54
3.1	ข้อมูลชุมชน	54
3.1.1	ประวัติศาสตร์บางลำพู	54
3.1.2	ร่องรอยของประวัติศาสตร์สู่ “บางลำพู” ในยุคปัจจุบัน	61
3.2	กระแสสังคมและนโยบายของรัฐ	78
3.2.1	บทบาทบางกอกฟอรั่ม	78
3.2.2	นโยบายเมืองน่าอยู่โดยกรุงเทพมหานคร	84
3.3	ประวัติความเป็นมาและบทบาทของกลุ่มกิจกรรมทางสังคม.....	85
3.3.1	ประชาคมบางลำพู	85
3.3.2	กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู.....	101
3.3.3	มูลนิธิศุภชัยประณีต	107
3.4	การสนับสนุนการทำกิจกรรมของกลุ่มกิจกรรมทางสังคม.	
	โดยองค์กรภายนอก	112
3.4.1	จากนโยบายสู่การปฏิบัติ : สำนักงานเขต ความร่วมมือของ หน่วยงานรัฐในพื้นที่.....	112
3.4.2	บทบาทความร่วมมือจากองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคธุรกิจเอกชน อื่น ๆ	117
4	จิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู	124
4.1	จิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่างๆ	124
4.1.1	จิตสำนึกสาธารณะของประชาคมบางลำพู.....	124
4.1.2	จิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู.....	135
4.1.3	จิตสำนึกสาธารณะของมูลนิธิศุภชัยประณีต.....	143
4.1.4	จิตสำนึกสาธารณะของชาวบ้านในชุมชน.....	147
4.2	ปัจจัยเงื่อนไขในการเกิดจิตสำนึกสาธารณะ.....	153
4.2.1	ปัจจัยภายใน	153
4.2.2	ปัจจัยภายนอกชุมชน	179
4.3	กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู	181
4.3.1	กรณีกระบวนการต่อรองกับรัฐในการอนุรักษ์อาคารคุรุสภา	187
4.3.2	กระบวนการด้านกระแสการขยายตัวของการทำงาน และการใช้วัฒนธรรมเพื่อการทำงาน.....	189

4.4 ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ.....	193
5 วิเคราะห์ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	202
5.1 วิเคราะห์ผลการศึกษา	202
5.1.1 กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู.....	202
5.1.2 ปัจจัยเงื่อนไขในการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน บางลำพู.....	211
5.2.3 ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ	216
5.2 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา	219
รายการอ้างอิง	222
ภาคผนวก.....	229
ภาคผนวก ก.....	230
ภาคผนวก ข.....	238
ภาคผนวก ค.....	243
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	251

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1	แสดงการเปรียบเทียบประชาสังคมในรูปแบบขององค์กรอาสาสมัครและ ประชาสังคมในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่.....	27
ตารางที่ 3.1	ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2540.....	91
ตารางที่ 3.2	ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2541.....	92
ตารางที่ 3.3	ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2542.....	93
ตารางที่ 3.4	ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2543	94
ตารางที่ 3.5	ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2544.....	95
ตารางที่ 3.6	ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2545.....	95
ตารางที่ 3.7	ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2546.....	96
ตารางที่ 3.8	ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2547.....	97
ตารางที่ 3.9	ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2548.....	97
ตารางที่ 3.10	ตารางแสดงภาคีความร่วมมือหน่วยงานรัฐและเอกชน	99

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษากระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของ ชุมชนบางลำพู.....	51
ภาพที่ 3.1 แผนที่แสดงย่านบางลำพู.....	55
ภาพที่ 3.2 ภาพแสดงคลองบางลำภูในอดีต.....	56
ภาพที่ 3.3 แผนที่แสดงตำแหน่งของร่องรอยของสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของ ชุมชนบางลำพู.....	71
ภาพที่ 3.4 แผนที่แสดงตำแหน่งของสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชุมชนบางลำพูในยุคปัจจุบัน.....	72
ภาพที่ 3.5 แสดงบริเวณชุมชนบางลำพู.....	73
ภาพที่ 3.6 ภาพแสดงคลองบางลำภูเมื่อครั้งที่มีเรือแจวสัญจร.....	74
ภาพที่ 3.7 ภาพแสดงย่านบางลำพูบริเวณวัดบวรนิเวศฯ	77
ภาพที่ 4.5 แผนที่แสดงพื้นที่สาธารณะของชุมชน.....	169
ภาพที่ 5.1 แผนที่แสดงกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู.....	202

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดวาระแห่งชาติไว้ 4 เรื่อง ได้แก่ การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การแก้ปัญหาความยากจน ทูทางสังคม และการพัฒนาที่ยั่งยืน (การจัดทำร่างยุทธศาสตร์ดังกล่าว เริ่มตั้งแต่ปี 2547 ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ปัจจุบัน (2547) อยู่ในกระบวนการการปรับ (ร่าง) ให้มีความสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี) ทั้งนี้ เพื่อปูพื้นฐานคนไทยและสังคมไทยไปสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based Society) ได้อย่างรู้เท่าทันท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมโลก และเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าอย่างสมดุล ยั่งยืน และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนโดยรวมต่อไป

ร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของวาระดังกล่าว ได้มีการประเมินถึงสถานการณ์และแนวโน้มของทุนมนุษย์ ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของทุนทางสังคมไว้ว่า

“คนไทยจำนวนมากขาดจิตสำนึกสาธารณะในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และยังไม่มีความวิญญูณของการเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคมเท่าที่ควร โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน รวมทั้งไม่มีการจัดบรรยากาศและกลไกให้เกื้อหนุนการทำงานเพื่อสังคมอีกด้วย เช่น ขาดการปกป้องคนดีของสังคม ขาดแบบอย่างที่ดี ฯลฯ ซึ่งเป็นข้อจำกัดทำให้มนุษย์ที่มีคุณค่าไม่ได้ทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคมเท่าที่ควร” (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547)

ในสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบัน มักจะได้ยินคำกล่าวที่ว่า คนไทยขาดวินัย ไม่มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ดังจะเห็นได้ง่ายจากสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา หากสิ่งใดที่เป็นของสาธารณะมักจะไม่ค่อยได้รับการดูแลรักษา ขำรุด ทรุคโทรม ความรู้สึกหงวเห่นและต้องการรักษาสิ่งของ หรือสถานที่สาธารณะของคนไทยมีน้อยที่ร้ายไปกว่านั้นคือ ตัวเองเป็นผู้ทำลายของสาธารณะเหล่านั้นเสียเอง ตัวอย่างมีมากมายเช่น การทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลอง การฝ่าฝืนข้อห้ามต่าง ๆ ในการใช้สวนสาธารณะ และอื่น ๆ เมื่อเห็นผู้ทำไม่ถูกต้อง คนไทยไม่กล้า

ที่จะว่ากล่าวให้ผู้นั้นทำให้ถูกต้อง ผลคือ ของสาธารณะทั้งหลายเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว และต้องใช้งบประมาณในการบำรุงรักษามากกว่าที่ควรจะเป็น (บัณฑิตโรจน์ อารยานนท์, 2547:155)

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึงจิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติของคนกรุงเทพมหานคร ว่า

“ประชาชนส่วนใหญ่ขาดสำนึกในการเห็นคุณค่าทรัพย์สินสมบัติส่วนรวม สิ่งใดที่เป็นของสาธารณะ มักจะไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ เพราะคิดว่ามันไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่หน้าที่เราที่จะต้องดำเนินการ ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติ ค่านิยม และลักษณะนิสัยของคนไทย มักจะ “ทำอะไรตามใจ คือไทยแท้” “อยู่บ้านทิ้งขยะลงถัง แต่อยู่นอกบ้านทิ้งเรี่ยราด” “เลี้ยงสุนัขไว้ในบ้าน ฝึกให้ถ่ายเป็นที่ เป็นทาง แต่เมื่อพาไปเดินเล่นนอกบ้าน ปล่อยให้สุนัขถ่ายเรี่ยราดตามถนนหนทางสาธารณะ ตรงไหนก็ได้” “ส้วมที่บ้าน สะอาดกว่าส้วมสาธารณะ” สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการขาด “จิตสำนึกสาธารณะ” มองตนเองเป็นเพียงผู้ใช้ (User) ไม่ใช่เจ้าของ (Owner) ประชาชนไม่รู้สิทธิมีส่วนร่วม หรือเป็นเจ้าของ กรุงเทพฯ มีผู้ใช้มากกว่าผู้ดูแล ย่อมเป็นเรื่องปกติที่จะเกิดความทรมานเกิดขึ้น” (2547:123)

นอกจากนี้ยังพบว่าเรื่องอื่น ๆ ที่ไกลตัวออกไป เมื่อคนไทยรู้เห็นการทุจริตคอร์รัปชัน ใกล้ตัว กลับคิดว่าธุระไม่ใช่ “เนื้อไม่ได้กินหนังไม่ได้รองนั่ง อย่าเอากระดูกมาแขวนคอ” เมื่อได้ยินเสียงผู้หญิงร้องขอความช่วยเหลืออยู่หน้าบ้านยังไม่ช่วยแม้แต่จะแจ้งตำรวจ เพราะถือคติ “อย่าเอามือมาชุกหีบ” (จิตสำนึกสาธารณะ:เส้นทางสู่ประชาสังคม, 2542:4-5) ดังจะเห็นได้จากสภาพสังคมในกรุงเทพ การเป็นสังคมเมือง ความมีน้ำใจต่อคนที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่คนในครอบครัวเป็นเรื่องไม่ค่อยคุ้นเคยเพราะสังคมเมืองต่างคนต่างอยู่ ความสัมพันธ์ของคนในสังคมขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก คนขาดความไว้วางใจกันและกันโดยเฉพาะคนแปลกหน้า ความสงสารอาจแฝงอันตรายมาสู่ชีวิตและทรัพย์สินของเรา ความมีน้ำใจจึงเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่เหือดหายไป ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2547:3)

ตัวอย่างเหล่านี้ยังรวมถึงการที่คนไทยไม่สนใจการรวมกลุ่ม เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง และเฉยชากับเหตุการณ์ใด ๆ ที่ไม่กระทบถึงตน บางกรณีเช่น โรงงานทำให้แม่น้ำอันเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้านเน่าเสีย โครงการรัฐขนาดใหญ่สร้างอุบัติเหตุภัยแก่ชีวิต -ทรัพย์สินอยู่เนือง ๆ เจ้าหน้าที่บ้านเมืองประพฤติมิชอบ รุกรานสิทธิของประชาชน (จิตสำนึกสาธารณะ:เส้นทางสู่

ประชาสังคม,2542:4-5) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวอาจเกิดจากปัจจัยร่วมหลาย ๆ ประการ ได้แก่ 1) กระบวนการทางการเมือง 2) การศึกษาและสื่อมวลชน และ3) การรวมศูนย์อำนาจรัฐ และการจัดการโดยปราศจากการมีส่วนร่วม

1) **ปัจจัยประการแรก กระบวนการทางการเมือง** สังคมไทยยังอยู่ภายใต้ระบบความคิดและโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง เมื่อย้อนไปในอดีต การล่าอาณานิคมทำให้สยามในสมัยรัชกาลที่ 5 ต้องปรับรูปการเมืองการปกครองรวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลาง เริ่มมีบรรทัดฐานการควบคุมอาณาประชาราษฎร์ด้วยประมวลกฎหมายต่าง ๆ ตามแบบอย่างตะวันตก ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สามัญชนสยามมีฐานะเป็นไพร่ขึ้นสังกัดต่อหลวงอันมีพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าชีวิต ไพร่มีหน้าที่ทำการผลิตและเป็นแรงงานรับใช้ สามัญชนที่ครองตนเป็นอิสระจากสังคมมีน้อยมาก เจ้าแผ่นดินและเจ้าขุนมูลนายมีหน้าที่ให้ความคุ้มครอง อุปถัมภ์คนในสังกัด ด้านไพร่ก็ชอบที่จะมีที่พึ่ง ได้รับการคุ้มครองดูแล ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้วิวัฒนาการขึ้นเป็นวัฒนธรรม ทั้งได้ปลูกฝังโลกทัศน์แก่สามัญชนให้ยอมรับระเบียบสังคม และการปกครองแบบมีลำดับชั้นของอำนาจ ประชาชนมีหน้าที่เชื่อฟัง รับใช้ และปฏิบัติตาม ไม่มีหน้าที่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของนาย (จิตสำนึกสาธารณะ:เส้นทางสู่ประชาสังคม,2542:4-5)

เมื่อประชาชนประสบปัญหาความเดือดร้อนก็จะรอคอยการแก้ปัญหาจากรัฐมากกว่าจะเข้ามาดำเนินการแก้ไขด้วยตนเอง (ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, ปาฐกถา สถาบันสันติศึกษา, 2543:4) ประชาชนติดนิสัยการจ่ายภาษีแล้วรอให้รัฐจัดการกับปัญหาด้านต่าง ๆ ให้ เมื่อปัญหามีมากขึ้นจึงมาถึงสุดเขตแดนการแก้ไขปัญหาโดยวิธีการดังกล่าว จึงเกิดความขัดแย้ง การต่อสู้แย่งชิงอำนาจขึ้น ขณะที่ปัจเจกชนเกิดความรู้สึกว่าไม่รู้จะทำอะไร รู้สึกว่าตัวเองไม่มีความหมาย การที่คนจะเข้ามาร่วมหรือมาจัดการแก้ไขกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตและความเป็นอยู่ของพวกเขาด้วยตนเอง นั้นเป็นเรื่องยากส่วนใหญ่ก็มักจะรอรัฐเข้ามาดำเนินการเสมอ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับอเนก เหล่าธรรมทัศน์ (บทสัมภาษณ์ อังโน ชูชัย ศุภวงศ์:77) ซึ่งกล่าวไว้ว่า

“คนไทยไม่ค่อยรู้สึกว่าตนเป็นพลเมือง รู้สึกแต่ว่าเป็น *subject* แม้แต่คนในเมืองก็ไม่ค่อยรู้สึกว่าตนเป็น *citizen* เรายังเอาแต่ปันดาว่า *วิจารณ์รัฐบาล* แต่ไม่ค่อยทำอะไรให้ในทางสร้างสรรค์ เช่น ทางทำหน้าบ้านเราพัง เราก็ปันว่าไม่เห็นมีใครมาซ่อม กทม. อยู่ไหน เอาภาษีเราไปไม่เห็นมาทำงาน หาน้อยคนนักที่จะดูแลทางทำหน้าบ้าน มาซ่อมแซมพื้นที่ส่วนรวมหน้าบ้านของตัวเอง ซึ่งแตกต่างจากฝรั่ง เขาจะออกมาปิดกวด เก็บใบหญ้า ใบไม้ เศษขยะหน้าบ้านตนเอง หน้าหนาวก็ออกมาชะหิมะหน้าบ้านป้องกันหกล้ม หรือตามถนนในต่างประเทศ

เขาจะแบ่งเป็นละแวกหรือชุมชน และไปช่วยกันทำความสะอาดเขตดู ชื่อไฟมาติด ถนน หรือในญี่ปุ่น ตามถนนจะมีหอการค้าดูแลซึ่งของเราไม่มีเลย”

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนมองปัญหาของส่วนรวมเป็นปัญหาของรัฐไม่ใช่ปัญหาของพวกเขาตนจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปจัดการ แก้ไข การที่คนมีความรู้สึกนึกคิดเช่นนั้นจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เขาแยกตนไปจากสังคมและคนอื่น ๆ

2) ปัจจัยประการที่สอง การศึกษาและสื่อมวลชน การศึกษาไทยมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์คือ กระบวนการเรียนการสอนแต่เดิมยังเน้นการท่องจำมากกว่าการให้รู้จักคิด ให้มีวิจารณญาณ นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้จากวัฒนธรรมที่ได้สั่งสอนกันมาจากบรรพชนที่ว่า “ให้ว่านอนสอนง่าย” “เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด” เป็นต้น กระบวนการเรียนการสอนเช่นนี้สนับสนุนส่งเสริมบ่มเพาะ ความคิดของไพร่ (Client) ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยตราบนานเท่านาน คนไทยจึงมีลักษณะพึ่งพิง เชื่อคนง่าย ขาดการไตร่ตรอง นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมเป็นความสัมพันธ์แบบแนวดิ่ง (Vertical Relationship) เป็นลักษณะมูลนายกับไพร่ (Client) โดยเฉพาะสังคมชนบทจะมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์อย่างแนบแน่น ดังนั้น คนไทยส่วนใหญ่จึงยังคงมีความคิดแบบไพร่ที่มองไม่เห็นปัญหาเชิงระบบหรือโครงสร้าง ไพร่คิดเพียงแต่ว่าที่ตนเองเป็นอยู่ไม่ดี เพราะมูลนายไม่ดี จึงโยยหามูลนายที่ดี ซึ่งตรงกันข้ามกับความเป็นพลเมือง (Citizen) ที่อยู่ใน “ประชาสังคม” ที่มีความสัมพันธ์เท่าเทียมกันในแบบแนวนอน (Horizontal Relationship) (ชูชัย ศุภวงศ์ ยุวดี คาดการณ์ไกล, 2540:175-176)

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของสุชาติ จักรพิสุทธิ์ที่ได้อธิบายถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนขาดจิตสำนึกสาธารณะไว้อย่างน่าสนใจว่า

“จิตสำนึกเป็นคุณธรรมสำหรับส่วนรวมในสภาพการณ์ที่เกิดความไม่ปกติสุข เพื่อให้ปัจเจกชนได้หันมาร่วมมือทำอะไรเพื่อบ้านเมือง ซึ่งสะท้อนว่าในภาวะปกติจิตสำนึกไม่ได้เกิดขึ้นในวิถีชีวิต และรากเหง้าวิถีคิดของคนไทย ทั้งนี้เพราะก่อนที่ได้รับการศึกษาที่รับมาตรฐานทางสังคม-เศรษฐกิจของฝรั่งมา สำนึกของคนไทยต่อความเป็นส่วนตัวส่วนรวมไม่ได้นิยามอย่างเป็นธรรม เพราะสังคมเครือญาติที่มีเครือข่ายกว้างขวาง ครอบครัว ชุมชน และข้ามชุมชน รวมถึงประเพณี พิธีกรรม เป็นเครื่องมือกำกับความเป็นเหล่าพวกอย่างเป็นทางการเป็นปึกแผ่น พ้นจากนี้คือเจ้านาย บ้านเมือง แม้แต่ชีวิตก็เป็นของเจ้าแผ่นดิน สำนึกของการขีดเส้นแบ่งระหว่างส่วนตัวกับส่วนรวมจึงไม่มี คนไทยเรียนรู้หน้าที่พลเมืองแต่เพียงที่รัฐ

กำหนดให้การเป็นพลเมืองดีคือความร่วมมือกับรัฐ เชื้อพืงนโยบาย คล้อยตาม ผู้มีอำนาจเป็นสำคัญเช่นนี้จึงได้ก่อรูปการของจิตสำนึกแบบ “คนเป็นของรัฐ” ซึ่งฝังรากลึกมาจนถึงปัจจุบัน” (2544:22)

ด้วยสำนึก “คนเป็นของรัฐ” ดังกล่าว ทำให้จิตสำนึกเป็นเรื่องของพัฒนาการที่ควบคู่ไปกับการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้สำนึกในความเป็นประชาชนของคนไทยยังคงฝังแน่นอยู่กับแนวคิดคนเป็นของรัฐ รัฐเป็นเจ้าของประเทศ เป็นเจ้าของสาธารณสมบัติ ประชาชนเป็นผู้พึ่งพา เป็นผู้รับการอุปถัมภ์ รัฐมีหน้าที่ให้การบริการจัดการในทุก ๆ เรื่อง ประชาชนมีหน้าที่เชื่อฟังให้ความร่วมมือแก่รัฐปฏิบัติตามแนวทางที่ราชการกำหนด ทั้งหมดนี้แตกต่างตรงกันข้ามกับแนวคิดรัฐเป็นของคนในซีกโลกตะวันตก ที่อุดมการณ์นี้ทำให้รัฐพัฒนาไปสู่ความยืดหยุ่นเล็กกลคนเป็นผู้สำนึกรู้ความต้องการของตน รัฐเพียงมีหน้าที่ตอบสนอง (สือพลัง,2542:8)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายถึงสำนึกทางสังคมของชนชั้นกลางในแง่มุมของการศึกษาและสื่อมวลชนว่า

“การศึกษาที่รัฐเป็นผู้จัด และผ่านสื่อมวลชน แบบเรียนชั้นประถมที่ได้รับคำรับรองจากกระทรวงศึกษา มีการกล่าวถึง “สังคม” ใช้น้อยมาก แบบเรียนพูดถึง “ชาติ” ไว้มาก แต่ “ชาติ” ของแบบเรียนคือ “รัฐ” ไม่ใช่ “ชาติ” ในความหมายที่รวมถึงประชาชนไว้ด้วย “สังคม” ของแบบเรียนจึงเป็นสังคมที่อยู่ใต้รัฐ ไม่มีทางที่จะมีปฏิสัมพันธ์อะไรกันเองได้นอกจากภายใต้กรอบของรัฐ ฉะนั้น จึงไม่มีเจตนารมณ์อันเป็นอิสระของตัวเอง ได้แต่รับเอาเจตนารมณ์ของรัฐมาเป็นของตนเองเท่านั้น

แก้ปัญหาอะไรของตัวเองไม่ได้ นอกจากขอให้รัฐเข้ามาอุปถัมภ์ช่วยเหลือ สื่อซึ่งผลิตขึ้นโดยคนที่ได้รับการศึกษาเหล่านี้ได้ช่วยตอกย้ำ “สำนึกทางสังคม” อย่างนี้แก่คนชั้นกลางให้แน่นแฟ้นมากขึ้น โดยปราศจากความรู้จักกันโดยตรง และปราศจากเครือข่ายความสัมพันธ์ คนชั้นกลางพร้อมจะบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุต่างๆ อย่างเต็มที่ ฉะนั้นจึงไม่ใช่เพราะคนชั้นกลางเห็นแก่ตัวมากเป็นพิเศษ แต่คนชั้นกลางไม่มีพลังที่จะร่วมมือกันทำอะไรอื่นได้มากเพราะการมีส่วนร่วมกันทำอะไรมากไปกว่านี้ต้องมีจินตนาการถึง “ส่วนรวม” ซึ่งรวมเอาคนหลากหลายกลุ่มหลากหลาย “ชนชั้น” ไว้ด้วยกันอย่างมาก จึงยากที่คนชั้นกลางจะมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ หรือร่วมกันในการผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาในชีวิตของตัวเองอย่างได้ผล” (2546:4)

จากข้อเสนอแนะดังกล่าวทำให้ได้ข้อสรุปที่ว่าสังคมไทยตกอยู่ภายใต้การครอบงำของการศึกษาและสื่อมวลชน ที่ยังคงยึดติดและตอกย้ำความเป็นผู้ที่อยู่ในการควบคุมของรัฐคือการทำหน้าที่ของพลเมืองที่ดี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแม้ประชาชนไทยจะเป็นพลเมืองแต่ในความรู้สึกนึกคิดก็ยังคงที่จะยึดติดกับความพอใจที่จะเป็นผู้ได้รับการดูแลโดยรัฐมากกว่าที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้ดูแลตนเอง และส่วนรวม จึงสรุปได้ว่าการศึกษาและสื่อมวลชนเป็นปัจจัยร่วมประการหนึ่งที่ทำให้คนขาดจิตสำนึกสาธารณะ

3) ปัจจัยประการที่สาม การรวมศูนย์อำนาจของรัฐและการจัดการโดยปราศจากการมีส่วนร่วม สังคมไทยประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการ ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐเข้าไปจัดการแม้กระทั่งสิ่งที่แต่เดิมของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือเป็นสมบัติสาธารณะที่ชุมชนใช้ประโยชน์เป็นเจ้าของ และดูแลกันเอง อย่างเช่น แม่น้ำ ลำคลอง ภูเขาป่าไม้ และถนน การเข้าไปจัดการของรัฐมีลักษณะที่รัฐครอบครอง หรือ “เป็นเจ้าของ” เมื่อเกิดสิ่งสาธารณะอย่างใหม่ขึ้นมาเช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน โทรศัพท์อันเป็นสาธารณูปโภคจำเป็น รัฐได้ผูกขาด และ “เป็นเจ้าของสิ่งนั้นทั้งหมด” ความเข้าใจว่ารัฐเป็นเจ้าของกินความไปถึงความรับผิดชอบในการดูแลรักษา ซ่อมบำรุง จัดหาให้มีอย่างเพียงพอด้วย ประชาชนจึงเป็นเพียงผู้ซื้อและผู้ใช้ในฐานะที่เป็น “ลูกค้า” เท่านั้นไม่มีหน้าที่รับผิดชอบอะไรมากไปกว่านั้น (ชาย โภธิสิตา,2546:441)

ชัยวัฒน์ ธีรพันธุ์ และปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล (2543:5) ได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกันในประเด็นดังกล่าวว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับเขา โดยเฉพาะผู้ที่ถูกระทบโดยตรง มีความจำเป็นที่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วม และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ ดูจากพฤติกรรมง่าย ๆ ของมนุษย์ เช่น ถ้าอาศัยอยู่ในบ้านของตนเองก็จะดูแล เอาใจใส่ ซ่อมแซม แต่ถ้าพักอยู่ในคอนโดมิเนียม กลับพบว่า ชาวของส่วนรวมจะเสียหายเร็ว การมีส่วนร่วมจึงแยกไม่ออกกับความผูกพัน (Emotion) ยิ่งมีส่วนร่วมมาก ยิ่งมีความผูกพันมาก

จากแนวคิดดังกล่าวจึงเห็นได้ว่าการที่รัฐเข้าไปจัดการประโยชน์ของส่วนรวมทำให้ประชาชนขาดความรู้สึกที่จะเป็นเจ้าของต่อสิ่งนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่ประชาชนคิดว่าตนเป็นเพียงผู้ใช้ไม่ได้มีส่วนรับผิดชอบในการดูแลรักษา การดูแลรักษาเป็นหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการที่ระบบการปกครองทำให้คนผูกพันกับตัวบุคคล ความสัมพันธ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัว พออำนาจรัฐเข้าไปจัดการจะทำให้ความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันอ่อนแอลง (จรี วิจิตรวาทการ อังโน ชูชัย ศุภวงศ์,2543:186) ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวได้ส่งผลให้คนไทยส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกสาธารณะที่ดี ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ

แม้ว่าคนส่วนใหญ่จะขาดจิตสำนึกสาธารณะดังกล่าว แต่จิตสำนึกสาธารณะยังคงมีปรากฏอยู่ในคนส่วนน้อยซึ่งเป็นสิ่งที่น่าศึกษา ยิ่ง โดยเฉพาะชุมชนของเขตเมืองกรุงเทพมหานครที่เป็นศูนย์กลางของความเจริญ

ชุมชนบางลำพู

ชุมชนบางลำพูเป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่งในกรุงเทพมหานครอยู่ใจกลางเกาะรัตนโกสินทร์ที่มีความน่าสนใจ ชุมชนบางลำพูมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นมากมายไม่ว่าจะเป็นแหล่งกำเนิดกิจกรรมทางการค้า เศรษฐกิจและวัฒนธรรม แหล่งสินค้า ศิลปินและช่างฝีมือชั้นนำของประเทศ รวมทั้งบางลำพูเป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตพื้นบ้านและศิลปวัฒนธรรมไทยที่รุ่งเรืองในอดีต ซึ่งนับว่าบางลำพูเป็นแหล่งรวมกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมครอบคลุมทุกด้าน จึงถือได้ว่า บางลำพูเป็นที่ที่มีต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่เพียบพร้อม และมีความหลากหลายในรูปแบบการดำเนินชีวิตท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (วิมลสิริ เหมทานนท์, 2546:5) และที่สำคัญที่สุดคือ ในชุมชนดังกล่าวมีการรวมกลุ่มของประชาชนในลักษณะของประชาสังคมที่เข้ามาทำประโยชน์ให้กับสังคมและคนในชุมชนในลักษณะองค์สาธารณประโยชน์ที่มีความสนใจที่แตกต่างกันในแต่ละด้าน ไม่ว่าจะเป็น ประชาคมบางลำพู มูลนิธิดุริยประณีต กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ฯลฯ โดยกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ได้สร้างสรรคกิจกรรมที่มีประโยชน์ให้กับชุมชนและท้องถิ่นของตน ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าในขณะที่คนส่วนใหญ่ไม่สนใจในเรื่องของสาธารณะ แต่ชุมชนแห่งนี้มีความพิเศษของกลุ่มคนดังกล่าวที่อยากจะทำประโยชน์ให้กับสังคมได้เข้ามาทำกิจกรรม จึงมีความเป็นไปได้ที่ว่ากลุ่มคนต่าง ๆ เหล่านี้ที่รวมตัวกันเพราะเขามีจิตสำนึกสาธารณะเขาเหล่านี้จึงเข้ามาทำกิจกรรมทางสังคม ในขณะที่เดียวกันก็อาจจะเป็นไปได้ที่ว่าเขาเหล่านี้ถูกร้อยรัดด้วยบริบททางสังคมที่ทำให้เขาต้องแสดงตัวตน หรือจุดยืนบางอย่างของตนเองเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ สื่อมวลชน องค์กรต่าง ๆ หรือแม้แต่สังคม ซึ่งเขาอาจจะไม่มีจิตสำนึกสาธารณะเลยก็ได้ แต่ท้ายที่สุดภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้้นอาจมีส่วนในการผลักดัน และกระตุ้นจิตสำนึกสาธารณะของเขาเหล่านั้นออกมา

การศึกษาจิตสำนึกสาธารณะจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจเพื่อที่จะทำให้เราได้รู้ถึงสภาพการณ์การมีจิตสำนึกสาธารณะในปัจจุบันว่าเกิดจากบริบททางสังคมอะไร เงื่อนไขปัจจัยในการเกิด เพื่อให้เกิดการสนับสนุน เสริมสร้าง และพัฒนาตลอดจนเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะโดยทั่วกันในชุมชน หรือสังคมอื่นๆ ในขณะเดียวกันการศึกษาในเรื่องดังกล่าวยังคงครอบคลุมไปถึงสาเหตุที่คนที่ขาดจิตสำนึกสาธารณะซึ่งจะนำมาสู่การศึกษาปัญหาและ

อุปสรรคของการมีจิตสำนึกสาธารณะของคนรุ่นใหม่ปัจจุบันเพื่อให้เกิดการแก้ไข เสริมสร้าง และปลูกฝังให้คนมีจิตสำนึกสาธารณะมากขึ้น

หากมีการศึกษาถึงรากเหง้าของสาเหตุ ปัญหา สภาวะการณ์ และมีการแก้ไข เสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะก็จะเป็นรากฐานสำคัญในการเสริมสร้างทุนมนุษย์อันเป็นองค์ประกอบของทุนทางสังคม และสุดท้ายทุนทางสังคมจะนำพาสังคมไทยไปสู่ความสุข และการพัฒนาอย่างยั่งยืน หากคนไทยทุกคนมีจิตสำนึกสาธารณะเพื่อส่วนรวม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษากระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

1.2.2 เพื่อศึกษาเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการมีจิตสำนึกสาธารณะในบริบทของชุมชนบางลำพู

1.2.3 เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้จะเข้าไปศึกษาจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู ทั้งนี้เพราะชุมชนบางลำพูมีความโดดเด่น และน่าสนใจในแง่ที่ชุมชนมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางสังคมที่เข้มแข็ง และกลุ่มกิจกรรมดังกล่าวได้รวมตัวกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี โดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคมที่อยู่ในชุมชนย่านบางลำพูได้แก่ ประชาคมบางลำพู ชมรมผู้ประกอบการถนนข้าวสาร สหพันธ์ผู้ประกอบการเกสต์เฮ้าส์กรุงเทพฯ มูลนิธิดุริยประณีต กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ของชุมชนตามนิยามหน่วยปกครองพิเศษของกรุงเทพมหานคร ได้แก่

- ชุมชนวัดสังเวชวิศยาราม
- ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้
- ชุมชนมัธยมวัดจักรพงษ์
- ชุมชนวัดสามพระยา
- ชุมชนบวรรังษี
- ชุมชนบ้านพานถม

ชุมชนบางลำพูไม่มีขอบเขตทางกายภาพที่ชัดเจน ในการศึกษาครั้งนี้จะยึดเอาชุมชนวัดสังเวชฯ ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ ชุมชนมัธยมวัดจักรพงษ์ เป็นขอบเขตทางกายภาพในการศึกษา นอกจากนี้ในการศึกษาคณะกรรมการกลุ่มกิจกรรมทางสังคม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้อาศัยอยู่

ในชุมชนบางลำพู แต่ก็ยังคงมีบทบาททางสังคมต่อการทำกิจกรรมในชุมชนบางลำพูอยู่ในปัจจุบัน จะถือว่าเป็นคนบางลำพูด้วยเช่นกัน

การศึกษากระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่จากการคัดเลือกกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในชุมชน 3 กลุ่ม อันได้แก่ ประชาคมบางลำพู มูลนิธิดุริยประณีต กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ซึ่งมีการสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่สาธารณะ อันได้แก่ สวนสันติชัยปราการ จากนั้นผู้ศึกษาคัดเลือกชุมชนจากสถานที่ตั้งที่ใกล้กับสวนสันติชัยปราการที่สุด โดยเป็นชุมชนที่ผู้นำ และแกนนำของกลุ่มกิจกรรมได้อาศัยอยู่ตลอดจนชุมชนดังกล่าวเป็นต้นกำเนิดของการก่อตั้งกลุ่มกิจกรรม ซึ่งการรวมกลุ่มดังกล่าวจะอยู่ในชุมชนบางลำพู ครอบคลุมพื้นที่ของชุมชนวัดสังเวชฯ ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์

1.3.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

ผู้ศึกษา ศึกษาจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม 3 กลุ่ม เพื่อศึกษาถึงความรู้สึกนึกคิดในการทำกิจกรรมทางสังคมดังกล่าว และการทำประโยชน์อื่นเพื่อสังคมที่ถูกถ่ายทอดจากการบอกเล่า หรือการแสดงออกเมื่อต้องเข้าร่วมดำเนินการ ผู้ศึกษามุ่งเน้นที่กระบวนการ ภาวะ เงื่อนไขที่ผลักดันให้คนเหล่านี้เข้าไปทำประโยชน์ให้กับสังคมโดยเปรียบเทียบกันในแต่ละกลุ่มทั้ง 3 กลุ่ม นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้เข้าไปศึกษาถึงกรณีที่เป็นประชาชนทั่ว ๆ ไปในชุมชนที่เข้าร่วม และไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ เพื่อศึกษาจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขในการเกิดจิตสำนึกสาธารณะ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ

ผู้ศึกษาต้องการทราบถึงจิตสำนึกสาธารณะชุมชนในปัจจุบันที่มีการรวมกลุ่มสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคมอันเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยไม่ต้องพึ่งพิงรัฐ โดยการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้ทฤษฎีประชาสังคมในทัศนะของ Jurgen Habermas แนวคิดพื้นที่สาธารณะ แนวคิดความเป็นเหตุเป็นผลเชิงการสื่อสาร แนวคิดอัตลักษณ์ ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ และแนวคิดจิตสำนึกสาธารณะมาเป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้

1.3.3 ขอบเขตเชิงเวลา

ผู้ศึกษาจะศึกษาในประเด็นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนในอดีตโดยศึกษาจาก ความเป็นมาของการสร้าง"ประชาคม"ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยกลุ่มบางกอกฟอรัม (Bangkok Forum) และแผนพัฒนากรุงเทพมหานครฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2540 – 2544) จนมาถึงปัจจุบัน (2549)

1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

ชื่อบางลำพูที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมักจะพบว่ามีการเขียน 2 แบบ คือ “บางลำภู” และ “บางลำพู” ซึ่งก่อให้เกิดความสับสน ทั้งนี้การใช้พยัญชนะตัว ก สะกดคำว่า “บางลำภู” นั้นเป็นเพราะการเขียนตัวสะกดในสมัยก่อนไม่เคร่งครัด จะใช้อักษรตัวใดก็ได้ เพียงแต่สะกดแล้วอ่านออกเสียงเป็นคำที่ต้องการเป็นใช้ได้ (ณรงค์ เขียนทองกุล, 2539: 27) ภายหลังจากที่มีการค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้าย ทำให้เป็นที่คาดการณ์ว่าในอดีตพื้นที่บริเวณนี้จะมีต้นลำพูขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก กอปรกับ “บาง” เป็นคำเรียกพื้นที่ที่ติดริมน้ำ ดังนั้นชื่อบางลำพูจึงน่าจะมาจากในอดีตย่านนี้มีต้นลำพูอยู่เป็นจำนวนมาก จึงตั้งชื่อบางตามต้นลำพูที่มีอยู่ (สมปอง ดวงไสว, 241: 27) ดังนั้นที่ถูกต้องแล้วจึงขอใช้คำว่า “บางลำพู” ตลอดทั้งการศึกษา ยกเว้นคำว่า “คลองบางลำภู” ซึ่งเป็นชื่อเดิมที่มีมาแต่โบราณนับตั้งแต่สร้างกรุงรัตนโกสินทร์จึงขอใช้ชื่อเดิมว่า “คลองบางลำภู”

1.5 การนิยามคำศัพท์เชิงปฏิบัติการ

1.5.1 ชุมชนบางลำพู หมายถึง ชุมชนที่อยู่อยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของสำนักงานเขตพระนครโดยครอบคลุมพื้นที่ของชุมชนจำนวน 3 ชุมชนอันได้แก่ ชุมชนวัดสังเวช ชุมชนเขียนนิวาสน์ - ตรอกไก่อแจ้ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์

1.5.2 กิจกรรมทางสังคม หมายถึง กิจกรรมสาธารณประโยชน์ที่จัดขึ้นในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมรื่นเริงตามเทศกาล และเนื่องในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น วันปีใหม่ วันเด็ก สงกรานต์ วันแม่ วันพ่อ งานทำบุญประจำปี ฯลฯ นอกจากนี้รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่จัดขึ้นโดยกลุ่มทางสังคม 3 กลุ่ม (ประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู มูลนิธิดุริยประณีต)

1.5.3 จิตสำนึกสาธารณะของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความตระหนักรู้และให้ความสำคัญต่อเรื่องส่วนรวมของสังคม มีสำนึกร่วมต่อประเด็นสาธารณะ ตลอดจนความรู้สึกรักและห่วงแหนสาธารณสมบัติอันเป็นของส่วนรวม

1.5.4 กลุ่มกิจกรรมทางสังคม หมายถึง กลุ่มประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู มูลนิธิดุริยประณีต

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

การศึกษาจะนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจในเรื่องจิตสำนึกสาธารณะมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จิตสำนึกสาธารณะในบริบทของความเป็นชุมชนเมือง หรือชุมชนในกรุงเทพมหานครซึ่งมี

คนจำนวนมากพูดถึงจิตสำนึกสาธารณะของคนเมืองเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ถือเป็นความท้าทายอย่างหนึ่งที่จะทำให้ทราบถึง กระบวนการ สาเหตุที่มาของปรากฏการณ์ดังกล่าว ซึ่งผลจากการศึกษาจะนำมาซึ่งความรู้พื้นฐานที่จะช่วยสนับสนุนการสร้าง หรือพัฒนา นโยบายการพัฒนาต่าง ๆ ให้กลมกลืนสอดคล้องกับบริบททางสังคมในแต่ละพื้นที่มากที่สุด นอกจากนี้การศึกษายังช่วยเป็นแนวทางในการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยในกลุ่มตัวอย่างอื่นได้

การศึกษา “กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู” ก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ คือ การศึกษาจะทำให้ทราบถึงปัจจัยสร้างซึ่งใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริม พัฒนา จิตสำนึกสาธารณะที่มีอยู่ให้เกิดมากยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันก็สามารถที่จะนำเสนอถึง ปัจจัยซ่อมที่จะช่วยเสนอแนะ แนวทางในการแก้ไขปัญหาการขาดจิตสำนึกสาธารณะ หรือ การลดอุปสรรคของการมีจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนได้ นอกจากนี้หน่วยงาน หรือ องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย

1.7 ระเบียบวิธีการวิจัย

1.7.1 วิธีการศึกษา จิตสำนึกสาธารณะในชุมชนบางลำพู ผู้ศึกษาใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่ออธิบายกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะ และเกิดความเข้าใจจากการมองภาพรวมของจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนที่เกิดจากพื้นที่สาธารณะ ที่คนได้เข้าไปมีบทบาทในการทำกิจกรรมทางสังคมซึ่งก่อให้เกิดสำนึกร่วม หรือความรู้สึกร่วม(จิตสำนึกสาธารณะ) โดยจะศึกษาจากอดีตจนถึงปัจจุบันผ่านการทำกิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ และใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และตีความหมายแบบอุปนัยเพื่อจะสามารถเข้าใจโลกหรือมิติความเป็นจริงมากขึ้น

1.7.2 ประชากรเป้าหมาย

กลุ่มกิจกรรมทางสังคมของชุมชนบางลำพู อันได้แก่ ประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู มูลนิธิดุริยประณีต ประชาชนในชุมชน และเครือข่ายการทำงานจากหน่วยงานภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชน โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

- 1) แกนนำ และคณะกรรมการของประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู มูลนิธิดุริยประณีต
- 2) ตัวแทนประชาชนในชุมชนทั้งที่เคย และไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน

3) ตัวแทนจากเครือข่ายหน่วยงานภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนกลุ่มกิจกรรมทางสังคม (ประชาคม กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน มูลนิธิดุริยประณีต) อันได้แก่นักพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตพระนคร เจ้าหน้าที่กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ผู้ประสานงานบางกอกฟอรั่ม และประธานเครือข่ายละครกรุงเทพ

1.7.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษา “จิตสำนึกสาธารณะในชุมชนบางลำพู ผู้ศึกษามีวิธีการวิจัย ดังนี้

1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Methodology)

การวิจัยด้วยเอกสาร โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย จากแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาประมวลวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมาย องค์ประกอบ และแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกสาธารณะ หรือแนวคิดที่มีลักษณะใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกัน ช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของวิถีคิด ค่านิยม และความเชื่อ บนพื้นฐานทฤษฎีกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลจากวิทยานิพนธ์เล่มอื่นๆ ที่ได้ศึกษาในชุมชนบางลำพู หนังสือพิมพ์ชุมชน แผ่นพับ โบปปลิว จดหมายข่าว ฯลฯ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อการสื่อสารของกลุ่มกิจกรรมทางสังคม และตัวชุมชนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงวิทยานิพนธ์เล่มอื่นๆ และเอกสารเหล่านี้สามารถนำมาแตกประเด็นต่าง ๆ ให้ลึกซึ้งและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2) การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการ การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเพื่อแนะนำตัว สร้างสัมพันธภาพ ขอความอนุเคราะห์เรื่องข้อมูลด้านเอกสารต่าง ๆ การค้นหาคูบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นจึงทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม อันได้แก่

- แกนนำและคณะกรรมการกลุ่มกิจกรรม 3 กลุ่ม จำนวนทั้งหมด 12 คน

- ชาวบ้านในชุมชนจาก 3 ชุมชน (ชุมชนวัดสังเวช ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์) โดยเลือกคนจากที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมในชุมชน 13 คน และไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม 5 คน จำนวนทั้งหมด 18 คน

- เครือข่ายการทำงานภายนอกชุมชนจากหน่วยงานรัฐและเอกชน อันได้แก่นักพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตพระนคร เจ้าหน้าที่กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ผู้ประสานงานบางกอกฟอรั่ม และประธานเครือข่ายละครกรุงเทพ จำนวน 5 ท่าน

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อศึกษากระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะ เจื่อนไขต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ ตามแนวทางในการศึกษาที่ตั้งไว้ นอกจากนี้หากมีประเด็นเพิ่มเติมผู้ศึกษาจะสัมภาษณ์ซ้ำอีกครั้งถึงสองครั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน นอกจากนี้ผู้ศึกษายังมีการตรวจเช็คข้อมูลแบบสามเส้า คือ ถามในประเด็นเดียวกันแต่ถามหลายคนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด

3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion - FGD)

การสนทนากลุ่มเป็นการอภิปรายกลุ่มแบบเจาะจง เพื่อมุ่งหาความคิดเห็นและประสบการณ์ของผู้ร่วมสนทนาซึ่งอาจแตกต่างกันหลากหลายซึ่งไม่จำเป็นต้องสอดคล้อง ซึ่งการสนทนากลุ่ม (FGD) สมาชิกต้องอยู่พร้อมหน้ากันในวงสนทนา และได้มีการสนทนากันที่ทุกคนสามารถโต้ตอบกันได้โดยตรง การสนทนากลุ่มจะใช้เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดและประสบการณ์ของกลุ่ม ซึ่งผู้ศึกษาได้เลือกตัวอย่างมาจำนวนหนึ่ง เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็น ประสบการณ์ ในประเด็น "จิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู" ภายใต้การทำกิจกรรมทางสังคม โดยศึกษาในลักษณะของกระบวนการ เจื่อนไข ปัญหาและอุปสรรค เป็นประเด็นในการสนทนา โดยจัดการสนทนากลุ่มชาวบ้านในชุมชน 3 ชุมชน จำนวนชุมชนละ 1 กลุ่ม แกนนำ และคณะกรรมการกลุ่มกิจกรรมทางสังคม 2 กลุ่มกิจกรรม รวม 5 กลุ่ม ทั้งนี้เพราะการศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถทำได้ครบทุกกลุ่ม เช่น กลุ่มมูลนิธิศุภนิเวศน์ เนื่องจากมูลนิธิไม่ได้เกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน คณะกรรมการส่วนใหญ่มีถิ่นฐานอยู่นอกพื้นที่ทั้งหมดและไม่สามารถที่จะนัดให้มาประชุมเพื่อทำการสนทนากลุ่มได้ นอกจากนี้รวมไปถึงกลุ่มชาวบ้านที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนด้วย จึงใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกให้ครอบคลุมทุกประเด็นแทน

4) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ตัวอย่างเช่น กิจกรรมวันสงกรานต์ งานวันแม่ งานวันหันหน้าหาคุณคลอง การประชุมเปิดตัวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนวัดสังเวชฯ งานลานกีฬาลานชีวิตใหม่ กิจกรรมถวายเทียนพรรษาที่จังหวัดนครราชสีมา ฯลฯ กิจกรรมตัดบาตร กิจกรรมการออกกำลังกายในสวนสันติชัยปราการ รวมไปถึงการเข้าร่วมการประชุมของกลุ่มกิจกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน นอกจากนี้ผู้ศึกษายังมีโอกาสร่วมการประชุมและร่วมแสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมในการวางแผนการจัดกิจกรรมในวาระต่างๆ ร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตพระนคร วิทยาลัยนาฏศิลป์ ห้างสรรพสินค้าตั้งฮั่วเส็ง และหน่วยงานกิจกรรมประชาคมบางลำพู และกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ในหลาย ๆ กิจกรรมที่จัดขึ้นทั้งในสวนสันติชัยปราการ และต่างจังหวัด รวมไปถึงร่วมเป็นตัวแทนไปประชุมเชิงปฏิบัติการการสัมมนา ของหน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น การประชุมสมัชชาแห่งชาติชุดวัฒนธรรมไทยที่พึงประสงค์ ครั้งที่ 1 เรื่อง "คนไทยกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และวิกฤตวัฒนธรรม สภา

ปัญหาและทางออก “ จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และการสัมมนาครั้งที่ 1 ในหัวข้อเรื่อง “ประชาคมกรุงเทพฯ อย่างมีส่วนร่วม” ซึ่งจัดโดยสำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร

5) การจดบันทึกข้อมูล เพื่อบันทึกสิ่งที่ได้จากการสังเกต ไม่ว่าจะเป็นความคิดเห็น ปฏิกริยา ที่เกิดจากการสัมผัสกับข้อมูลหรือได้มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน

1.7.4 ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาทำการเก็บข้อมูลในชุมชนเป็นเวลา 6 เดือน (ตั้งแต่เดือนเมษายน – ตุลาคม 2548) ในช่วง 2 เดือนแรก ลงพื้นที่เฉลี่ยประมาณ 4 – 5 ครั้งต่อสัปดาห์ ส่วน 3 เดือนหลัง เฉลี่ย 2-3 ครั้งต่อสัปดาห์ จากนั้นจึงค่อย ๆ ถอนตัวออกมาจากชุมชน แต่ก็ยังคงมีการติดต่อ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนอยู่บ้างจนถึงปัจจุบัน (เมษายน 2549)

1.7.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analysis Induction) เพื่อให้ได้เข้าใจถึงกระบวนการที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ เงื่อนไข ๆ ต่างของการเกิดจิตสำนึกสาธารณะ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการมีจิตสำนึกสาธารณะในปัจจุบัน ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ จำแนกแยกแยะ และจัดหมวดหมู่ของข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการวิเคราะห์ผลอย่างมีระบบ โดยมีกระบวนการดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นขั้นตอนการเก็บข้อมูล โดยการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลเสริม รวมไปถึงข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้ศึกษาทำการจดบันทึกข้อมูลจากการสังเกตในประเด็นที่เห็นได้อย่างชัดเจน การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มตามแนวทางของกรอบแนวคิดในการศึกษาที่ผู้ศึกษาได้ตั้งไว้ โดยผู้ศึกษาพยายามเชื่อมต่อระหว่างสิ่งที่สังเกตเห็น คำบอกเล่า ประสบการณ์ วิธีคิดของผู้ให้ข้อมูล

ระยะที่ 2 ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์เบื้องต้น มาทำการบันทึกอย่างเป็นระบบอีกครั้งในสมุดบันทึก (Field Note) โดยจะทำการแยกแยะ จัดเป็นหมวดหมู่ ตรวจสอบและตั้งข้อสังเกต ถึงความน่าเชื่อถือ หากข้อมูลบางรายยังมีข้อบกพร่องไม่ครบถ้วน หรือไม่ชัดเจน ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลซ้ำจากผู้ให้ข้อมูลเดิม หรือผู้ที่เกี่ยวข้องอีกครั้งหรือสองครั้งตามความเหมาะสม

ระยะที่ 3 ในขั้นตอนนี้ ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลของแต่ละคนในสมุดบันทึกที่ผ่านการจัดหมวดหมู่ ตรวจสอบความน่าเชื่อถือแล้วนั้น มาถอดข้อมูลที่มีความหมายจากความหลากหลาย

ของแต่ละบุคคลออกมาเป็นชุด ๆ หากจุดร่วม ความเหมือน และส่วนที่แตกต่าง การโยงใย ความสัมพันธ์กัน นำมาวิเคราะห์ทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งที่ได้ค้นพบ

1.7.6 จรรยาบรรณการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีการอ้างอิงถึงชื่อจริงของบุคคลที่ให้ข้อมูล ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการขอ อนุญาตใช้ชื่อและนามสกุลจริงของผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านั้นเรียบร้อยแล้ว เว้นแต่ในบางกรณีที่มีการ พุด หรือการวิพากษ์วิจารณ์ถึงบุคคลที่ 3 ผู้ศึกษาจึงขอใช้นามสมมุติแทน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการกำหนดขอบเขต การศึกษา และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหา โดยการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำเอาทฤษฎีประชาสังคมในทัศนะของ Jurgen Habermas บนพื้นฐานแนวคิดพื้นที่ สาธารณะ แนวคิดความเป็นเหตุเป็นผลเชิงการสื่อสาร แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ ทฤษฎีขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ และแนวคิดจิตสำนึกสาธารณะมาเป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้

2.1 ทฤษฎีประชาสังคมของ Jurgen Habermas

ทฤษฎีประชาสังคมในทัศนะของ Habermas ประกอบไปด้วยแนวคิดพื้นฐานอันได้แก่ แนวคิดพื้นที่สาธารณะ แนวคิดความเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งแต่ละแนวคิดสามารถอธิบายโดยสรุป ได้ ดังนี้

2.1.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere)

Jurgen Habermas (พีระ ลีวลม, 2548:4) ศิษย์สำนัก Frankfurt รุ่นที่สอง เติบโตขึ้น ภายใต้ยุคสมัยของลัทธิฟาสซิสต์เยอรมัน Habermas ศึกษาพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ที่เกิดขึ้นในช่วงยุคสว่าง (Enlightenment) และการปฏิวัติฝรั่งเศสและอเมริกา

Habermas (1979) ได้ศึกษาว่าพื้นที่สาธารณะก่อให้เกิดการถกเถียงและโต้แย้งทางการเมือง แนวคิดพื้นที่สาธารณะของเขา เป็นการอธิบายถึงพื้นที่ของสถาบันต่างๆ และการปฏิบัติ ระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับสาธารณะ พื้นที่สาธารณะจึงสื่อสารระหว่าง อาณาบริเวณใน ครอบครัวและสถานที่ทำงาน ที่ซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัว กับรัฐที่มักใช้อำนาจการครอบงำในรูปแบบ ต่าง ๆ บริเวณที่สาธารณะ เช่น ผับ ร้านกาแฟ และหอประชุมที่ซึ่งประชาชนมาพูดคุย ถกเถียงกัน ในเรื่องของกิจการสาธารณะ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งกลุ่มทางสังคมและการมีสิทธิอำนาจใน กิจการสาธารณะ Habermas เรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นพื้นที่สาธารณะของชนชั้น "กระฎุมพี" (Bourgeois Public Sphere) ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวถูกครอบงำด้วยสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร นอกจากนี้ยังมีการถกเถียงกันในสถานที่ต่างๆ ในสังคม เช่น ผับ หรือร้านกาแฟ

ในยุคนั้น แม้ว่าหนังสือพิมพ์เริ่มแรกเป็นแผ่นกระดาษสำหรับขายเพื่อเผยแพร่ “ข่าว” แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการส่งผ่านเครื่องมือทางการเมือง เช่น ก่อให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับสภาวะบีบคั้นของการปฏิวัติในอเมริกาและฝรั่งเศส และการจัดตั้งกลุ่มทางการเมืองเพื่อการปฏิวัติสังคม อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ก็ตกเป็นเหยื่อทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลประโยชน์ทางธุรกิจจึงอยู่เหนือความคิดทางการเมืองอีกชั้นหนึ่ง สังคมจึงกลายเป็นส่วนที่ถูกครอบงำโดยสื่อมวลชนองค์กรที่มีอำนาจเข้ามาควบคุมสถาบันหลักๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ ภาพยนตร์ และโทรทัศน์ ด้วยเหตุนี้พื้นที่สาธารณะจึงถูกยึดครองโดยสื่อที่เข้ามาครอบงำชีวิตสาธารณะ และเปลี่ยนรูปพื้นที่สาธารณะสู่ภายใต้การจัดการโดยองค์กรที่มีอำนาจ

1) ความหมายพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere)

อริยา อรุณินท์ (2548) ได้อ้างถึงแนวคิดของ Habermas เกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะในแง่ของการสื่อสารไว้ว่า พื้นที่สาธารณะเป็นที่รวมของปัจเจกบุคคลจากที่ต่าง ๆ กัน มาเพื่อร่วมวงสนทนาได้เถียงในเรื่องที่มีความรู้สึกร่วมกัน ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เริ่มมีกลุ่มคนฐานะระดับปานกลางเพิ่มขึ้น มีการก่อตั้งพื้นที่สาธารณะมากขึ้น เช่น ร้านกาแฟ ร้านเสริมสวย สโมสร สมาคม ชมรมต่าง ๆ ซึ่งสถานที่เหล่านี้เป็นแหล่งให้ผู้คนมาร่วมสนทนาเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความสวย ความงาม สังคม เพื่อนบ้าน จนกระทั่งการเมืองการปกครอง ซึ่งพื้นที่สาธารณะเหล่านี้เป็นสื่อกลางแห่งการประสานความสัมพันธ์ของรัฐ และประชาชนและเป็นการต่อต้านระบบศักดินา

Kenneth George ได้กล่าวถึงแนวความคิดเรื่องปริมณฑลสาธารณะของ Habermas ในความหมายเดียวกันกับ พื้นที่สาธารณะ ไว้ว่า

“ ปริมณฑลสาธารณะ คือการที่ *Private Subject* หรือคนแต่ละคนมาพูดคุยสนทนา ถกเถียง ถึงปัญหาในเชิงสาธารณะซึ่งไม่ได้เป็นการมาพูดคุยถึงเรื่องส่วนตัว ปริมณฑลสาธารณะจึงอาจเป็นได้ทั้งในแง่ของพื้นที่ หรือ ในบางโอกาส บางช่วงเวลา ในแง่นี้แม้แต่การคุยโทรศัพท์ ก็ยังอาจเป็นปริมณฑลสาธารณะที่มีสื่อกลาง (*Mediated*) ระหว่างรัฐกับสังคม” (Kenneth George อ้างใน วิภาส ปรัชญาภรณ์, 2548)

ทั้งนี้ Habermas ได้เสนอต่อไปว่า ปริมณฑลสาธารณะมีขึ้นมาเพื่อให้รัฐรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม (*Accountability*) ปริมณฑลสาธารณะจะเป็นพื้นที่ที่พลเมืองมาพูดคุย ถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างมีเหตุผล ถึงเรื่องที่จะกระทบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐจะรับฟัง ตอบคำถาม และรับผิดชอบต่อปัญหา หรือแสดงความ

รับผิดชอบต่อส่วนรวม และยังเป็นเสมือนการควบคุมรัฐ เพื่อไม่ให้ก่อการปฏิวัติ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับธีรยุทธ บุญมี ซึ่งได้นิยาม ปริณทลสาธารณะ (Public Sphere) ในความหมายเดียวกันกับพื้นที่สาธารณะไว้ว่า “เป็นทั้งกิจกรรม เวที หรือ พื้นที่เปิดส่วนกลางร่วมกับฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคสังคมที่จะเข้ามามีส่วนในการเสนอแนะประเด็น กำหนดวาระ และสร้างประชาคม เพื่อกดดันให้รัฐตอบสนองความต้องการของสังคม (2547:18)

“พื้นที่สาธารณะ” ในทัศนะของ Habermas หมายถึงแนวคิดพื้นที่สาธารณะที่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับ “ความรู้สึกส่วนรวม” (Sense of Public) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงนามธรรมที่เลื่อนลอย หากแต่ถือเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่ฝังตัวอยู่ในวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย (Cultural Embedded Social Practice) (กาญจนา แก้วเทพ, 2543:173)

2) พัฒนาการของพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere)

พื้นที่สาธารณะปรากฏขึ้นในสมัย คริสตศตวรรษที่ 17 ซึ่งในสมัยนั้นเป็นยุคสมัยของศักดินา กษัตริย์ พระ ชุนนาง มีบทบาทสำคัญ และมีอำนาจมากในสังคมยุคนั้น นอกจากนี้ในสมัยนั้นมีเพียงกลุ่มคนดังกล่าวเท่านั้นที่มีอำนาจในพื้นที่สาธารณะ โดยอำนาจดังกล่าวจะสะท้อนออกมาในรูปของการมีสิทธิ อำนาจทางการเมือง การตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ เช่น การออกกฎหมาย การถือครองอำนาจที่ดิน การผูกขาดความรู้ และการเผยแพร่โฆษณาต่อประชาชน รวมไปถึงการออกกฎระเบียบ บทลงโทษหากมีการรุกร้าเข้ามาในพื้นที่สาธารณะของตน

ในช่วงรอยต่อของ คริสตศตวรรษที่ 17 -18 ทุนนิยมได้เริ่มเข้ามาแทนที่ระบบศักดินาที่มีอยู่เดิม โครงสร้างการผลิตของระบบเศรษฐกิจในแต่ละครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงคือ จากเดิมในระบบศักดินา ครอบครัวแต่ละครอบครัวหาเลี้ยงชีพด้วยการเกษตรแบบพอเพียงต่อการบริโภคภายในครอบครัวเท่านั้น การเข้ามาของทุนนิยมทำให้ระบบการผลิตภายในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตเพื่อการค้า การบริการ มีการเปลี่ยนงานอาชีพใหม่ ๆ เพื่อสร้างฐานทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวให้แข็งแรง ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มชนชั้นกลาง และกลุ่มชนชั้นกลางได้สร้างพื้นที่สาธารณะของตนเองในลักษณะการพบปะกันตามร้านกาแฟ ห้องรับแขก เพื่อพูดคุยถกเถียงกันในเรื่องของส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกฎหมาย การปกครอง การเมืองต่าง ๆ โดยการถกเถียงจะเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียม และเสมอภาค

Habermas ได้ตั้งข้อสังเกตของพื้นที่สาธารณะในสมัยนั้นว่าเป็นพื้นที่สาธารณะที่จำกัดอยู่แค่ชนชั้นกลางเท่านั้น เนื่องจากระบบทุนนิยมในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้เกิดชนชั้นกลาง

ขึ้น โดยก่อนหน้านั้น สังคมถูกครอบงำโดยระบบศักดินา ดังนั้นการเข้ามาของทุนนิยมจึงทำให้ระบบศักดินาถูกขจัดออกไป การรวมตัวในพื้นที่สาธารณะจึงเกิดขึ้นตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นร้านค้า กาแฟ โรงเหล้า ห้องรับแขก โรงแสดงละคร ฯลฯ โดยคนเหล่านี้จะเข้ามาพูดคุย ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี และเสมอภาคกันในเรื่องของกฎหมาย การเมือง การปกครองของรัฐ โดยปราศจากอำนาจของกลุ่มอำนาจเดิม (กษัตริย์ ขุนนาง พระ) นอกจากนี้ สื่อมวลชน หนังสือพิมพ์ เป็นศูนย์กลางของประเด็นการสนทนา โดยถกเถียงกันจากข่าวที่ได้อ่านจากหนังสือพิมพ์ หรือบ้างก็มาอ่านหนังสือพิมพ์ร่วมกัน วิพากษ์วิจารณ์จากข่าวในประเด็นของประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การใช้พื้นที่สาธารณะดังกล่าวมีลักษณะเหมือนเป็นพื้นที่ในการต่อสู้ทางการเมืองของชนชั้นกลางด้วย ทั้งนี้การพูดคุย พบปะ สังสรรค์กัน ถือเป็นช่องทางในการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ(Public Life) และยังสามารถตรวจสอบรัฐบาลที่กำลังปกครองอยู่ขณะนั้นด้วย ผลจากการพูดคุย กลุ่มพื้นที่สาธารณะสามารถนำเอาข้อสรุปหรือข้อเสนอไปต่อรองกับชนชั้นกษัตริย์หรือขุนนาง ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นขุนนางและชนชั้นกลางเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่สาธารณะดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางได้แสดงตนในฐานะ”พลเมือง”(Citizen) และได้รวมตัวกันเพื่อเป็นช่องทางเข้าไปร่วมกับชีวิตสาธารณะของสังคม (กาญจนา แก้วเทพ,2543:175)

ต่อมาเมื่อระบบทุนนิยมมีอำนาจมากขึ้น ชนชั้นกลางจึงได้เปลี่ยนความหมายของพื้นที่สาธารณะจากมิติทางการเมืองมาเป็นมิติด้านเศรษฐกิจสังคม องค์ประกอบต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายของพื้นที่สาธารณะได้เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน พื้นที่สาธารณะกลายเป็นพื้นที่ที่มีองค์ประกอบทางกายภาพที่แน่นอน เช่น สวนสาธารณะ ร้านอาหาร ศูนย์การค้า ฯลฯ ที่ผู้คนสามารถเข้าออกได้โดยไม่ต้องแจ้งวัตถุประสงค์ และมิติของกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือ มิติด้านกิจกรรมและหน้าที่ของมณฑลสาธารณะที่ไม่มีการโต้เถียงอภิปรายในประเด็นทางการเมือง เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมเหมือนในศตวรรษที่ 18 อีกต่อไป หน้าที่ของมณฑลสาธารณะในการเป็นเวทีการต่อสู้ทางการเมืองจึงหมดไป ทั้งนี้เพราะการครอบงำของสังคมที่เป็นลักษณะทุนนิยมและเป็นการค้าสูง (บุญญาภรณ์ วาณิชชาติ,2544:9)

พื้นที่สาธารณะ เป็นที่ ๆ ทำให้เกิดการพบปะ พูดคุย ถกเถียงกันในเรื่องของส่วนรวม และสามารถที่จะเอาข้อสรุปที่ได้ไปเสนอต่อรัฐ พื้นที่สาธารณะจึงเป็นช่องทางที่ทำให้คนแสดงตนในฐานะ “พลเมือง” และ “รวมตัวกัน” เข้าไปร่วมชีวิตสาธารณะของสังคม พื้นที่สาธารณะจึงก่อให้เกิดความรู้สึกส่วนร่วม (Sense of Public) พื้นที่สาธารณะสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามยุคสมัย โดยเปลี่ยนทั้งองค์ประกอบและหน้าที่ ปัจจุบันพื้นที่สาธารณะที่เรา มักจะพบเห็นส่วนมากคือ สวนสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งสวนสาธารณะเป็นมาตรการทางสังคมที่รัฐในระบบทุนนิยมใช้ในการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมที่แออัด ปัญหามลภาวะต่าง ๆ ซึ่งส่งผล

กระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคมเมือง นอกจากนี้ ในเมืองใหญ่ควมามีชีวิตชีวาของผู้คน สายสัมพันธ์ทางสังคมค่อย ๆ หายไป ทำให้คนรู้สึกโดดเดี่ยว แนวคิด “พื้นที่สาธารณะ” จึงถูกนำมาใช้ในแง่ของการสร้างสายสัมพันธ์ใหม่ ๆ เพื่อสร้างความมีชีวิตชีวาให้กับผู้คนมากขึ้น ดังจะเห็นจากรูปแบบกิจกรรมที่ทำให้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มต่าง ๆ แล้วมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มอาสาสมัคร มูลนิธิ ชมรม สมาคมต่าง ๆ รวมไปถึงการรื้อฟื้น “พื้นที่สาธารณะ” ในเชิงรูปธรรม ที่เป็นศูนย์กลางของการรวมตัวของผู้คนในเมืองมาสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันใหม่ เช่น การสร้างลานบ้านลานเมืองในบริเวณเสาชิงช้าและจัดให้มีการทำกิจกรรมในเชิงวัฒนธรรม รวมไปถึงการฟื้นฟูชุมชนสามแพ่งหรือบางลำพูเป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2543:175)

ในส่วนของชุมชนบางลำพู ได้มีการสร้างพื้นที่สาธารณะของกลุ่มชนชั้นกลางจากงานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 ต่อมา มีการรวมกลุ่มและมีการสร้างโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน จนในที่สุดพัฒนาไปเป็นประชาคมบางลำพู ประชาคมบางลำพูได้มีบทบาทนำในการสร้างกิจกรรมทางสังคมให้กับชุมชนบางลำพู และสาธารณะชน โดยมีการสร้างเครือข่าย และขยายพันธมิตรการทำงานไปยังชุมชนต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดความร่วมมือกันทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชนบางลำพู ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม หรือเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังได้มีการประสานความร่วมมือไปยังมูลนิธิดุริยประณีต และกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันอีกด้วย

2.1.2 แนวคิดความเป็นเหตุผลเชิงการสื่อสาร (Communicative Rationality)

Habermas ได้เชื่อมโยงความรู้ ความเป็นเหตุเป็นผล กับผลประโยชน์และแรงจูงใจ ตลอดจนจุดมุ่งหมายของมนุษย์ด้วยการแบ่งความรู้ออกเป็น 3 ลักษณะตามจุดมุ่งหมายของมนุษย์ ได้แก่

- 1) ความรู้แนวเทคนิค ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการดัดแปลงควบคุมโลกธรรมชาติ
- 2) ความรู้ในเชิงคุณธรรม – จริยธรรม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการจัดวางความสัมพันธ์ทางสังคมของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
- 3) ความรู้เพื่อจุดมุ่งหมายในการปลดปล่อยตัวเองของมนุษย์ (ธีรยุทธ บุญมี, 2547:174)

กาญจนา แก้วเทพ (2543:161) ได้อธิบายถึงแนวคิดเรื่อง “ความมีเหตุมีผล” ของ Habermas ในลักษณะเดียวกันว่า การกระทำของมนุษย์จะใช้ทั้งหลักเหตุผลและมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวพัน ความรู้ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นล้วนแล้วแต่จะสนองประโยชน์ในแง่ใดแง่หนึ่ง ดังนั้นในการวิเคราะห์สังคมจึงต้องใช้ทั้งหลักเหตุผลและผลประโยชน์มาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์

นอกจากนี้ในการวิเคราะห์ Habermas เสนอให้พิจารณาผ่านกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ใน 3 มิติได้แก่

1) กิจกรรม (Work) กิจกรรมเกี่ยวกับการใช้เหตุผลเพื่อพยายามจะจัดการกับธรรมชาติที่เรียกว่าเป็น Strategic/Instrumental Rationality และจากความพยายามจัดการธรรมชาติดังกล่าวจึงต้องใช้เทคนิควิทยาต่าง ๆ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นผลประโยชน์เชิงเทคนิค (Technical Interest)

2) ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาและสัญญาณต่าง ๆ เพื่อจัดการเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทั้งนี้สังคมจะดำรงอยู่ได้เมื่อมีความเข้าใจและเกิดความร่วมมือต่อกัน ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) จึงเป็นผลประโยชน์จากการปฏิบัติ (Practical Interest) ซึ่งมองเห็นได้ในการใช้เหตุผลเพื่อตีความหมายเพื่อแสดงปฏิกิริยาหรือสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นในบริบททางสังคมต่าง ๆ เช่น ครอบครัว กลางถนน ที่ทำงาน ร้านอาหาร ฯลฯ

3) อำนาจ (Power) ซึ่งต่างจากอำนาจที่ชอบธรรม (Authority) อำนาจทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจเพื่อครอบงำการสื่อสาร ผู้ที่มีอำนาจเท่านั้นที่จะสามารถพูดได้ และสามารถทำให้การสื่อสารบิดเบือนไป ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นก็จะมีแรงต่อต้านเพื่อหนีจากการครอบงำนั้น ดังนั้นจึงมีผลประโยชน์ 2 ขั้วเข้ามาเกี่ยวข้องกับใช้อำนาจ คือ ผลประโยชน์ที่จะครอบงำ (Domination Interest) และผลประโยชน์ที่จะปล่อยตนเองให้เป็นอิสระ (Emancipatory Interest)

กาญจนา แก้วเทพ ได้อธิบายว่า การนำเกณฑ์การวิเคราะห์ทั้ง 3 มิติ มาใช้กับตัวอย่างกิจกรรมทางสังคม เช่น การสร้างเขื่อน เมื่อรัฐต้องการพลังงานไฟฟ้าจากเขื่อน รัฐจะใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยการทำวิจัยสำรวจข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อแสวงหาพื้นที่ที่เหมาะสมด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มิติดังกล่าวคือ กิจกรรม (Work) ที่ใช้ กิจกรรมที่ใช้เหตุผล (Instrumental Rationality) ตัดสินใจบนพื้นฐานของผลประโยชน์เชิงเทคนิค (Technical Interest) โดยดูความเหมาะสมด้านกายภาพ ความคุ้มทุนในเชิงเศรษฐศาสตร์ ฯลฯ แต่สำหรับชาวบ้านที่ต้องอพยพจากที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเดิมแล้วจะใช้ความรู้แบบผลประโยชน์เชิงปฏิบัติ (Practical Interest) และต้องใช้อำนาจสื่อสาร (Communicative Action) เพื่อเจรจากับทางรัฐบาล จึงเห็นได้ว่าได้มีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างการใช้ความเป็นเหตุเป็นผล ทั้ง 2 แบบ และเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น มิติของอำนาจ (Power) ก็จะเข้ามาเป็นตัวกำหนดกระบวนการคลี่คลาย

ในกรณีที่รัฐมีอำนาจเหนือชาวบ้าน รัฐจะใช้อำนาจนั้นไปตัดสินโดยใช้เหตุผลเรื่องความรู้เทคนิคและผลักดันโดยไม่รับฟังเหตุผลในเชิงปฏิบัติ (Practical Interest) ของชาวบ้าน กลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่าต้องปฏิบัติตามผลการวิจัยที่เป็นวิทยาศาสตร์ Habermas เห็นว่า

ภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันนั้นจะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น โดยจะนำมาซึ่งความสูญเสียทั้ง 2 ฝ่าย (เช่น เมื่อรัฐสร้างเงื่อนไขแล้วชาวบ้านมาระเบิดทิ้ง) กลไกที่จะช่วยลดความขัดแย้งดังกล่าวคือ การมีระบบการสื่อสารแบบเปิด (Open Communication) ซึ่งจะช่วยสร้างสมดุลให้เกิดการกระจายอำนาจไปยังทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง

Habermas ได้เสนอว่าทั้ง 3 มิติของการวิเคราะห์สังคมจำเป็นต้องให้ความสำคัญควบคู่กัน มิติปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ต้องควบคู่กับมิติกิจกรรม (Work) ความเท่าเทียมในมิติกิจกรรม อำนาจ (Power) จึงจะเกิดขึ้น ดังนั้น Habermas จึงเสนอต้นแบบของสังคมอุดมคติว่า สังคมที่เป็นเสรี (Emancipatory Society) จะเป็นสังคมที่ไม่ถูกรอบงำโดยมิติใดมิติหนึ่งเท่านั้น และในแต่ละมิติล้วนแต่มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ในสังคมเสรี ทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องผลประโยชน์ในมิติต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน กลไกทางสังคมที่จะสร้างสมดุลระหว่างมิติได้คือ “พื้นที่สาธารณะ” (Public Sphere) เนื่องจากในพื้นที่สาธารณะนั้นคนทุกกลุ่มจะสามารถสื่อสารกันได้อย่างเต็มที่ ซึ่งในทางอุดมคติ ผลประโยชน์ส่วนตัว (Private Interest) และผลประโยชน์ของส่วนรวม (Public Interest) ต้องสมดุลกันโดยไม่ปล่อยให้ผลประโยชน์ส่วนตัวของคนบางกลุ่มเข้ามาครอบงำได้พื้นที่สาธารณะจึงจะเข้มแข็ง ในขณะที่เดียวกันพื้นที่สาธารณะจะเข้มแข็งได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีเงื่อนไขทางสังคมเข้ามารองรับซึ่งได้แก่ การมีเสรีภาพทางความคิดและการถกเถียงกันบนหลักเหตุและผล (กาญจนา แก้วเทพ:2543)

สรุปได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคมล้วนแล้วแต่มีที่มาของความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ว่าจะเป็นเชิงกิจกรรม (Work) หรือ ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หรือ อำนาจ (Power) ซึ่งหากการสื่อสารมีความไม่เท่าเทียมกันอาจเกิดความขัดแย้งได้ ดังนั้นจึงต้องอาศัยกลไกบางอย่างมาช่วยจัดการกับปัญหา คือการสร้างสมดุลของการสื่อสารบนพื้นที่สาธารณะนั่นเอง

2.2 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

Richard Jenkins (1996:3-4) ได้อธิบายถึงแนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ว่าอัตลักษณ์มีความหมายสองนัยยะ คือ ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไปซึ่งเป็นการตีความหมายความเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกันระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่ คือ ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา (Richard Jenkins อ้างใน ประสิทธิ์ ลิขิตวิชา, 2547:33)

ความเข้าใจในอัตลักษณ์ดังกล่าว Peter Berger and Thomas Luckmann (1967:173) อธิบายว่า อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม เมื่อตกผลึกแล้วจะมีความคงที่ปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก หรือกล่าวอีกนัย

หนึ่งคือ อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร ซึ่งเป็น การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ที่เรารับรู้เกี่ยวกับตนเองได้อย่างไร และคนอื่นรับรู้เราได้อย่างไร โดยมี กระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย อัตลักษณ์มี 2 ระดับคือ ระดับปัจเจก (Individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (Collective) ในระดับปัจเจก บุคคลหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ชาติ ช่างชั้นทางสังคม อาชีพ และศาสนา เป็นต้น ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้น ความเป็นอัตลักษณ์ร่วมถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานความ เหมือนกันของสมาชิกภายในกลุ่ม และในความเหมือนกันเหล่านั้นย่อมมีความแตกต่างกันกับกลุ่ม อื่น ได้ถูกนำมาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนด้วย (อ้างใน ประสิทธิ์ ลี ปรึษา, 2547:33-34)

Chirs Barker (1999)(อ้างใน กรองแก้ว วัฒนเมฆมลรักษ์,2546:9) อธิบายถึงอัตลักษณ์ ทางสังคม (Social Identity) และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) ควบคู่กันไปใน ลักษณะที่ว่า อัตลักษณ์ทางสังคมนั้นเป็นผลผลิตที่สั่งสมมาจากการใช้วาทกรรม อัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมเป็นเรื่องของตัวบ่งชี้ที่มีลักษณะเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม ซึ่งนอกจากอาหารไทย รำ ไทย แล้วยังรวมไปถึง กระบวนการทางวัฒนธรรม เช่น การเก็บรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การรื้อฟื้น การทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์ และแนวคิดอีกด้านหนึ่งคือ กระบวนการต่อสู้ในเรื่องอัต ลักษณ์ทางวัฒนธรรม (ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์,2546:9)

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบที่บอกเราว่า"เราเป็นใคร" และแตกต่างจาก "คนอื่น" อย่างไร L.E Sabaugh (1988) (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ,2544:165) ได้เสนอตัวแปร สำหรับวิเคราะห์พิจารณาเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม ดังนี้

1) โลกทัศน์ (Worldview) โลกทัศน์เป็นชุดของความเชื่อที่เกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิต และเป้าหมายของชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล และสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

2) แบบแผนของบรรทัดฐาน (Normative Pattern) เป็นแบบแผนที่วางแนวทางในการ ปฏิบัติของคนในกลุ่มว่า

- ต้องทำอย่างไรจึงจะเป็นคนดี / ต้องไม่ทำอะไรจึงจะเป็นคนดี
- ควรทำอย่างไร จึงจะเป็นคนดี / ไม่ควรทำอะไรจึงจะเป็นคนดี
- อาจจะทำอย่างไรจึงจะเป็นคนดี

ในส่วนของ Habermas อธิบายว่า อัตลักษณ์ของบุคคลเกิดจากพัฒนาการของบุคคลิก ภาวะของบุคคลผ่านการรับรู้ ในการใช้ภาษาและปฏิบัติกรรมหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การก่อ ตัวของอัตลักษณ์มาจากการรับรู้ของบุคคลที่แฝงอยู่ในการสื่อสาร นอกจากนี้ในการรับรู้ของมนุษย์ จำเป็นต้องรับรู้ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้นการรับรู้ดังกล่าวเป็นการรับรู้ผ่านภาษา มีการเรียนรู้

ทั้งการใช้ภาษาในการสื่อสาร การให้ความหมาย การตกลงร่วมกับผู้อื่นและสังคม โดยทั้งนี้ผ่าน ภูมิหลังเชิงโครงสร้างจริยธรรมคุณธรรม โดยพื้นที่สาธารณะสามารถที่จะแปรผันไปตามแต่ละยุค

Habermas มองว่า กระบวนการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ 2 ส่วนคือ อัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนของตนเอง และอัตลักษณ์ร่วม ซึ่งอธิบายได้ว่า กระบวนการดังกล่าวได้ก่อรูป ของอัตลักษณ์บุคคล และอัตลักษณ์ของกลุ่มโดยผ่านกระบวนการยอมรับซึ่งกันและกันภายใน กลุ่ม และยอมรับเหมือนกันทั้งกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อความสมานฉันท์ในกลุ่ม ความพยายาม ความ ต้องการ หรือประสบการณ์ในการแก้ปัญหาาร่วมกันภายในกลุ่ม (Habermas.1979:74 อ้างใน ธีรยุทธ บุญมี,2547 : 195)

นอกจากนี้ การก่อรูปอัตลักษณ์ของบุคคล หรือกลุ่มยังเกิดภายในขอบเขตของโครงสร้าง จริยธรรมคุณธรรมในแต่ละยุค ในปัจจุบันมีการเชื่อมโยงติดต่อสื่อสารฟุ้งพากันอย่างกว้างขวาง การที่มนุษย์ต่างก็เกิดมาในพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์เฉพาะของตนเอง การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่ม จึงจำกัดอยู่ในกลุ่มที่เน้นภาษาวัฒนธรรมร่วมกันกลายเป็นอัตลักษณ์กลุ่ม อัตลักษณ์ของกลุ่มจะ นำมาซึ่งการทำให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็ง เพื่อช่วยปกป้องเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ บุคคลและอัตลักษณ์กลุ่ม อันได้แก่ การปกป้องทรัพยากรของกลุ่ม ทรัพย์สินและประโยชน์ต่าง ๆ (ธีรยุทธ บุญมี,2547:194-195)

Marc Auge (1995:93-101 อ้างใน พิเชฐ สายพันธ์,2544:86) อธิบายด้วยความเห็นที่ สอดคล้องว่า ในสังคมปัจเจกบุคคลมีการรวมกลุ่มกันเพื่อหาตัวตนของตนเองที่มีอยู่ร่วมกัน เพื่อ เรียนรู้อัตลักษณ์ของกลุ่ม มนุษย์ได้อาศัยการจัดการ "พื้นที่" โดยสร้างความหมายและระเบียบใน พื้นที่ต่าง ๆ พื้นที่จะถูกสร้างขึ้นในเชิงสัญลักษณ์และปัจเจกบุคคลก็ใช้พื้นที่นั้นทำให้มีตัวตนและ อำนาจ เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดดังกล่าวกับ "พื้นที่" ในคำอธิบายของนักมนุษยวิทยาในอดีตจะ เห็นได้ว่า การอธิบายทางชาติพันธุ์วิทยา พื้นที่จะถูกอธิบายในลักษณะของการบ่งบอกจากเหง้า ที่มา และมีการอ้างอิงถึงบรรพบุรุษในฐานะผู้สร้างสรรค์พื้นที่ที่ตกทอดมาถึงลูกหลาน การ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นไปตามลำดับเวลา ความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ ชัดเจนและเป็นไปตามวงจรการผลิต ซึ่ง Auge เห็นว่าการให้ความหมายของพื้นที่ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ มั่นคงถาวรเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เป็นการมองข้ามความหลากหลายของเงื่อนไขทางสังคม และ พื้นฐานที่แตกต่างกันของบุคคลไม่สามารถเป็นสิ่งที่เหมือนกันได้

ในการศึกษานี้ ได้นำเอาแนวคิดอัตลักษณ์ไปอธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างจิตสำนึก สาธารณะ และอัตลักษณ์ของชุมชน ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไรในการทำกิจกรรมทางสังคมของ กลุ่มกิจกรรมทางสังคม และชาวบ้านที่เข้าร่วมกลุ่มทำกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะ

2.3 ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่

ขบวนการหรือการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) เป็นขบวนการเรียกร้องของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ที่ต้องการแก้ไขปัญหาหรือเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางที่ปรารถนา หรือเอื้อต่อกลุ่มของตน โดยที่ผู้ที่เข้าร่วมมีจุดมุ่งหมายแน่ชัดและมีความตั้งใจ/อุดมการณ์ร่วมกันว่า การเคลื่อนไหวของพวกเขาจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมในทิศทางที่ปรารถนา ซึ่งแต่ละกลุ่มอาจจะมีระดับของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไป โดยในแง่ของกระบวนการก่อตัวของขบวนการกล่าวได้ว่า เงื่อนไขของการเคลื่อนไหวมาจากสภาพการณ์ทางสังคมที่ทำให้กลุ่มเคลื่อนไหวรู้สึกคับแค้นเนื่องจากไม่ได้รับความเป็นธรรม อันเป็นผลอันเนื่องมาจากการเลือกปฏิบัติซึ่งนำไปสู่ความเชื่อร่วมกันว่าเป็นปัญหา และหากการพูดคุยประเด็นดังกล่าวขยายไปสู่วงกว้างและเพิ่มจำนวนคนที่สนับสนุนมากขึ้น ก็จะไปสู่การระดมทรัพยากร (Mobilization) เพื่อการจัดการองค์กร ตามด้วยการจัดระเบียบองค์กร (Organization) การพัฒนากลยุทธ์ต่าง ๆ และการปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (สุวิดา ธรรมมณีวงศ์, 2544:33-34 อ้างใน โดม ไกรปกรณ์, 2548:6)

ขบวนการหรือการเคลื่อนไหวทางสังคมถือเป็นพลังทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นขบวนการในการแสดงออกอย่างอิสระและอย่างหลากหลายของทั้งกลุ่มบุคคล และปัจเจกบุคคลในส่วนต่าง ๆ ของสังคม ทั้งที่จัดตั้งเป็นองค์กรและการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ซึ่งพยายามผลักดัน และเรียกร้องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับการแข่งขันอำนาจทางการเมือง การสร้างสรรค์ความหมาย คุณค่า และวิถีคิดใหม่ในการดำรงชีวิต ที่มักจะเกิดขึ้นในช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ด้วยการเคลื่อนไหวต่อต้าน การท้าทายทางความคิด การแสดงอัตลักษณ์ การปลุกจิตสำนึก การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนา และการผลักดันเรียกร้องสิทธิใหม่ ๆ ของกลุ่มชน ทั้งในระดับท้องถิ่นในเวทีประชาสังคม และในเวทีประชาคมโลกอย่างเชื่อมโยงกัน (อาพันธ์ กาญจนพันธุ์, 2545:168, อ้างใน ภักดิ์ทิพย์ จิตต์หมวด, 2546:9)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ คือ การให้มุมมองแก่ประชาสังคมในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่ซึ่งถือเป็นพัฒนาการที่สำคัญของประชาสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาสังคมในต่างประเทศนับตั้งแต่ปี 1970s ได้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมในลักษณะของการเคลื่อนไหว เรียกร้องของประชาชนในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า ไม่ว่าจะเป็น ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ขบวนการสันติภาพ ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ โดยการเคลื่อนไหวเหล่านี้ไม่สามารถที่จะอธิบายได้ด้วยทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่มีอยู่ในยุคนั้นได้ทั้งนี้ เพราะขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าวมีลักษณะร่วมอย่างน้อยที่สุด 4 ประการได้แก่ ขบวนการ

เคลื่อนไหวไม่ได้เคลื่อนไหวบนพื้นฐานของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเพียงชนชั้นเดียว ประเด็นในการเคลื่อนไหวไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม การเรียกร้องดังกล่าวไม่ได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมือง ไม่ว่าจะป็นพรรคการเมือง หรือ นักการเมืองทั้งนี้เพราะไม่เชื่อในความเป็นตัวแทนของพรรคการเมือง และที่สำคัญคือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในลักษณะนี้ไม่ได้ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการที่จะสร้างกติกา หรือ กฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต หรือ เป็นการสร้างค่านิยม/ความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ต่อสู้เรียกร้อง หรือเป็น การเคลื่อนไหวเรียกร้องเพื่อสร้างวาทกรรมชุดใหม่ ๆ ให้กับเรื่องนั้น ๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์,2540)

จากมุมมองดังกล่าวของประชาสังคม และในฐานะที่เป็นรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ สามารถที่จะแยกความแตกต่างได้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2.1 แสดงการเปรียบเทียบประชาสังคมในรูปแบบขององค์กรอาสาสมัครและประชาสังคมในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (สรุปจากไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์ ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ, 2540 : 70-73)

<p>ประชาสังคมในรูปแบบขององค์กรอาสาสมัคร</p>	<p>ประชาสังคมในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่</p>
<p>1. มองรัฐในแง่ดี คือ มองรัฐในฐานะที่เป็นกรรมการกลางคอยตอบสนองความต้องการหรือ ข้อเรียกร้องของประชาชนตามจารีต วิถีคิดของสำนักพหุนิยม</p>	<p>1. ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับความเป็นกลางและความสามารถของรัฐในการตอบสนองต่อข้อเรียกร้อง และความต้องการของประชาชน ประชาสังคมในรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ จึงเป็นความพยายามที่จะท้าทายหรือสร้างขีดจำกัดให้กับรัฐ</p>
<p>2. ประชาสังคมในรูปแบบของกลุ่มและองค์กรอาสาสมัคร มีภาพของสิ่งที่เรียกว่า “ประชาสังคม” คับแคบกว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เพราะประชาสังคมในรูปแบบของกลุ่ม หรือ องค์กรอาสาสมัคร มักจะมี ชุมชน (Community) เป็นฐาน ไม่ว่าจะเป็ชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทก็ตาม</p>	<p>2. พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) เป็นฐานขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เกิดจากการสานความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ในสังคมในรูปแบบของเครือข่ายที่โยงใยเพื่อขยายพื้นที่/อาณาเขต/ปริมาตรของสิ่งที่เรียกว่า “พื้นที่สาธารณะ” ให้กว้างไกลออกไปเป็นอาณาบริเวณสาธารณะที่กระจัดแจง ตื่นตัว มีชีวิตชีวาที่ประชาชนมีบทบาทอย่างแท้จริง ไม่ปล่อยให้รัฐกำหนด หรือรอคอยความช่วยเหลือจากรัฐอย่างประชาสังคมในอดีต</p>
<p>3. ประชาสังคมในรูปแบบของกลุ่มหรือ องค์กรอาสาสมัครจะมีภาพของ “ความเป็นพลเมือง” (Citizenship) ที่เข้มข้นแข็งในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนหรือท้องถิ่น (Participatory Citizen) ในฐานะที่เป็นหน้าที่พลเมือง (Civil Duty)</p>	<p>3. ภาพ “ความเป็นพลเมือง” แบบที่สนใจตื่นตัว และมีจิตสำนึกทางการเมืองสูง (Politicized Citizen) เพราะเห็นว่าการให้ความสำคัญกับชุมชนหรือท้องถิ่น นอกจากจะทำให้ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “ประชาสังคม” คับแคบแล้ว ยังลดทอน บทบาททางการเมืองหรือความเป็นการเมืองของประชาสังคมไปพร้อม ๆ กันอีกด้วย</p>

ไฮยาร์ตน์ เจริญสินโอฟาร์ (2540) ยังได้แสดงทัศนะต่อ “การเมืองแบบใหม่และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่” ต่อไปว่าเป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับในการอธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยได้อธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวว่าเป็นการตอบโต้กับปัญหาและความขัดแย้งที่อยู่บนฐานที่หลากหลายน่ากว่าเรื่องของชนชั้น หรือ อุดมการณ์ทางการเมืองอย่างในอดีต โดยรวมเอาเรื่องของเพศ เชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมเข้าไปด้วย ทำให้เกิดความขัดแย้งชุดใหม่ที่มีความยุ่งยาก และสลับซับซ้อนเกินกว่าที่สถาบันหลักทางการเมือง และสังคมที่ดำรงอยู่จะสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง จึงจำเป็นที่จะต้องหารูปแบบการเคลื่อนไหวเรียกร้องเพื่อปะทะความขัดแย้งเหล่านี้ด้วยตนเองในรูปแบบของการเคลื่อนไหวเรียกร้องแบบต่าง ๆ ซึ่งอธิบายได้ว่า การที่สังคมโลกเปลี่ยนแปลงไปแต่ระบบเดิมเองไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ทัน จึงไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาใหม่ ๆ ที่เผชิญอยู่ได้ จึงได้หันไปใช้ความรุนแรงกับปัญหาซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้คนในสังคมนั้น ๆ เสื่อมศรัทธา และได้พยายามที่จะสร้างอำนาจใหม่ขึ้นมาเพื่อจะเป็นทางเลือกให้กับระบบโดยการสร้าง ความหมาย กฎเกณฑ์ กติกา หรือ ค่านิยมชุดใหม่ให้กับสิ่งที่เคลื่อนไหวเรียกร้อง ด้วยการลงมือเคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตนเองมากกว่าการเรียกร้องผ่านตัวแทนระบบต่าง ๆ

Habermas ได้อธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่” เกิดจากความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยของสังคมในยุคหลังความทันสมัยที่ซึ่งถูกครอบงำ และตกอยู่ภายใต้อำนาจรัฐและตลาด รวมไปถึงผู้คนในสังคมก็ล้วนแล้วแต่ถูกครอบงำด้วยระบบ “เทคโนโลยีของรัฐ” และพลังของระบบตลาดทั้งสิ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าว Habermas ได้อธิบายว่า การที่โครงสร้างของภาครัฐและภาคเศรษฐกิจที่ขยายใหญ่ขึ้น ได้เข้าไปครอบงำส่วนของปริมนทลสาธารณะร่วม (Life World) ทั้งในส่วนที่เป็นส่วนตัว และส่วนที่เป็นสาธารณะ (Private and Public Life) ซึ่งเป็นเหตุให้คนตกอยู่ภายใต้อำนาจของภาครัฐ และภาคเศรษฐกิจในที่สุด

ในอดีต สังคมมนุษย์จะอยู่รวมกันปริมนทลสาธารณะ ซึ่งกล่าวได้ว่าปริมนทลสาธารณะร่วมดังกล่าวถูกบรรจุด้วยพื้นที่ที่เป็นส่วนตัว และส่วนรวมอยู่ด้วยกันโดยต่างก็เป็นผู้กำหนดซึ่งกันและกัน ปริมนทลสาธารณะร่วมจะเป็นที่บ่มเพาะระบบคุณค่าของ ครอบครัว การศึกษา ศิลปะ และศาสนา และเป็นปริมนทลที่ทำให้ผู้คนในสังคมได้สร้างความเข้าใจร่วมกันผ่านปฏิบัติการทางการเมือง (Community Action) ซึ่งมาจากการที่ผู้คนในสังคมได้มีโอกาสพบปะ พูดคุย ถกเถียง แลกเปลี่ยน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงระบบคุณค่า

เมื่อสังคมได้เข้าสู่สังคมสมัยใหม่ ปริมนทลสาธารณะร่วมได้ถูกแยกออกเป็นส่วนตัว (ปัจเจกและครอบครัว) และภาคสาธารณะ และเมื่อภาครัฐและภาคเศรษฐกิจได้เข้ามาครอบงำภาคปัจเจก ครอบครัว และภาคสาธารณะทำให้บุคคลไม่สามารถที่จะสร้างความ

เข้าใจร่วมกันของระบบคุณค่าผ่านปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Community Action) ได้อีกต่อไป จนกระทั่งในที่สุดภาครัฐ และภาคเศรษฐกิจจะเข้ามาควบคุมปริมาณพลสาธารณะร่วม

ในที่สุด บัจแจก ครอบครวั และภาคสาธารณะ ภายใต้สังคมนั้น ๆ จะถูกกำหนด กฎเกณฑ์ และตกอยู่ภายใต้ระบบกฎหมายที่ภาครัฐ และภาคเศรษฐกิจสร้างขึ้นแทนปฏิบัติการทางการสื่อสาร ทำให้ระบบคุณค่าและความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้ชีวิตประจำวันของ ผู้คนในสังคมถูกครอบงำด้วยภาครัฐ และอำนาจของภาคเศรษฐกิจ

Habermas ได้สะท้อนภาพของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมภายใต้สภาวะการณ์ ดังกล่าวว่าเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ของสังคมเพื่อที่จะนำปฏิบัติการทางการสื่อสาร กลับเข้ามา ปกป้องตนเองของบุคคล และปริมาณพลสาธารณะร่วมจากการครอบงำของภาครัฐ และภาค เศรษฐกิจ จึงทำให้ Habermas เชื่อว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม คือ การทำให้ผู้คนตื่นตัว ในเรื่องเสรีภาพ และเข้าร่วมขบวนการเพื่อต่อต้านการตกเป็นเหยื่อ หรือครอบงำโดยภาครัฐและ ภาคเศรษฐกิจนั่นเอง ดังนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงปลุกให้ผู้คนได้มีความตื่นตัวในการ สร้าง อัตลักษณ์ความเป็นมนุษย์และสังคมที่ซึ่งปราศจากการครอบงำโดยภาครัฐ และภาค เศรษฐกิจ การสร้างอัตลักษณ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทางสังคม

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ จึงเป็นการรวมกลุ่มรูปแบบหนึ่งเพื่อท้าทาย การใช้อำนาจทางการเมือง และเศรษฐกิจที่ไม่ถูกต้องโดยมีกลุ่มเป้าหมายที่จะสร้างสังคมให้ดีขึ้น กว่าเดิม จึงเป็นเหตุให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมดังกล่าวขัดแย้งต่อวิถี ครอบประเพณี รวมไปถึงระบบคุณค่าดั้งเดิม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ จึงเป็นการต่อสู้เพื่อความ เป็นอิสระของผู้คนภายใต้ประชาสังคมที่ถูกครอบงำโดยภาครัฐและภาคเศรษฐกิจนั่นเอง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2543:5 – 7)

ในการศึกษาเรื่อง “กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู” เป็นการศึกษา ผ่านองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมทางสังคม 3 กลุ่ม ภายใต้มีโมทัศน์ (ในการมองผ่านรูปแบบ) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญ อันได้แก่ กระบวนการต่อรองกับรัฐ ในการอนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา และ กระบวนการต้านกระแสการขยายตัวของกาท่องเที่ยว และการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว โดยมีศูนย์กลางของการศึกษาอยู่ที่การสร้างกิจกรรมบน พื้นที่สาธารณะเพื่อเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่ช่วยขับเคลื่อนเพื่อที่จะต่อต้านภาครัฐ และภาคเศรษฐกิจ โดยใช้ยุทธวิธีการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างภาคปัจเจก ครอบครวั และภาค สาธารณะในการสร้างอัตลักษณ์ กำหนดคุณค่า สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชนผ่านกิจกรรมที่ สร้างสรรค์ตามที่ปรากฏในปัจจุบัน

2.4 แนวคิดเรื่องจิตสำนึกสาธารณะ

2.4.1 ความหมายจิตสำนึกสาธารณะ

จิตสำนึกทางสังคม (Social Consciousness) หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) คือ การตระหนักรู้ และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกันกับตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524:81 อ้างใน มัลลิกา มัติโก , 2541:8) จูรี วิจิตรวาทการ (2543:180) ได้กล่าวถึงจิตสำนึกสาธารณะไว้ว่า จิตสำนึกสาธารณะ คือ การมองเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ไม่ใช่เฉพาะตัวเรา ครอบครัวเรา องค์กรเรา นอกเหนือจากสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วย อะไรคือส่วนรวม จิตสำนึกสาธารณะ มักจะโยงถึงเรื่องผลประโยชน์ของสาธารณะ การตรวจสอบสาธารณะ ความรับผิดชอบสาธารณะ

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2544:30) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกประชาสังคมซึ่งมีความหมายที่คล้ายคลึงกับจิตสำนึกสาธารณะไว้ว่า จิตสำนึกประชาสังคมหรือ Civil Consciousness หมายถึง ความตื่นตัวของสังคมและการยอมรับในสาธารณชนถึงความสำคัญของคุณธรรมแห่งประชาสังคม โดยการเห็นความสำคัญและเคารพในคุณค่าของความคิดริเริ่มอิสระของปัจเจกบุคคลที่จะทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม โดยไม่ต้องอยู่ใต้อาณัติของอำนาจการเมืองที่เป็นทางการ และเน้นการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจในการสร้างสรรค์สังคม

พระไพศาล วิสาโล (2544:20) ได้กล่าวว่าประชาสังคม และพุทธศาสนาสามารถเป็นส่วนเสริมของกันและกันได้ เมื่อประชาสังคมมีขีดจำกัดบางส่วน ในขณะที่ประชาสังคมมีพื้นที่ที่น่าเรียนรู้โดยนำหลักศาสนาเข้าไปมีบทบาทในสังคมมากขึ้น โดยจิตสำนึกสาธารณะ (Civic Mind) หมายถึงความใส่ใจ และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ รวมถึงความเคารพ ห่วงแทนในสมบัติส่วนรวม “ส่วนรวม” ในจิตสำนึกดังกล่าว ไม่ใช่เพียงแค่ ครอบครัว ญาติมิตร คนรอบข้าง หรือชุมชนละแวกบ้านตนเองเท่านั้น หากครอบคลุมไปถึงคนอื่น ๆ อีกมากมายซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แม้จะไม่รู้จัก ไม่เคยเห็น แต่ก็รู้อยู่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “สังคม” ที่ตนสังกัด

หฤทัย อาจปรู (2544:36) ให้ความหมายของจิตสำนึกสาธารณะไว้ว่า “จิตสำนึกสาธารณะ” หมายถึง ความตระหนักของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม ต้องการเข้าไปแก้วิกฤตการณ์ โดยรับรู้สิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำนึกถึงพลังของตนว่าสามารถร่วมแก้ปัญหาได้ และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขร่วมกันกับคนในสังคม”

สยามรัฐ เรื่องนาม (2542:25) ได้ใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงคือ ความสำนึกเชิงสังคม หมายถึง การตื่นตัว ความรู้สึกนึกคิด และความปรารถนาต่าง ๆ ของบุคคลในสังคมที่ต้องการเข้าไปแก้วิกฤติการณ์หรือสภาพปัญหาของสังคม และก่อให้เกิดพฤติกรรมการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน ก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และเป็นการให้ความสำคัญกับเรื่องจริยธรรม บางครั้งปัจเจกต้องเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นความรู้สึกที่คนในสังคมตระหนักว่าเรื่องส่วนรวมเป็นเรื่องของตนเอง

ในความหมายของผู้ศึกษา จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การที่ชุมชนมีความตระหนักรู้และให้ความสำคัญต่อเรื่องส่วนรวมของสังคม มีสำนึกร่วมต่อประเด็นสาธารณะ ตลอดจนความรู้สึกรัก และห่วงแหนสาธารณสมบัติอันเป็นของส่วนรวม

2.4.2 คุณลักษณะของผู้มีจิตสำนึกสาธารณะ

ยุทธนา วรณปิติ (2542,181 - 183) กล่าวถึงบุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะว่าต้องมีคุณลักษณะดังนี้

1) การทุ่มเทและอุทิศตน สิทธิของพลเมืองจะต้องสอดคล้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่น เพื่อพัฒนาสังคมด้วย

2) เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยม ส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตนเอง ไม่ไว้ใจใจผู้อื่น เลือคบเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกัน ไม่สนใจการเมือง ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคมเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เกิดข้อขัดแย้ง การยุติข้อขัดแย้งโดยการฟังเสียงข้างมาก ไม่นำไปสู่ประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้นผู้มีจิตสำนึกสาธารณะต้องเป็นพลเมืองในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ มีความอดทน ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมไม่ทำให้ได้ในอย่างที่ต้องการเสมอไป ต้องเคารพและยอมรับความแตกต่างที่หลากหลาย และหาวิธีอยู่ร่วมกับความขัดแย้งโดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน การจำแนกประเด็นปัญหา การใช้เหตุผลในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจ ต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันให้ได้มากที่สุด เพื่อหาข้อยุติ สร้างการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจ และผนึกกำลัง เพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

3) คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวและส่วนรวม คนในสังคมต้องคิดถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรม

4) การลงมือกระทำ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ต้องลงมือทำ โดยเริ่มจากครอบครัวในการวางพื้นฐานให้การอบรมด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงเป็นสถานที่ฝึกทักษะและให้ความรู้ต้องรับช่วงต่อในการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัว รวมทั้ง เครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้น ระหว่างเพื่อนบ้าน ที่ทำงาน สโมสร สมาคมต่าง ๆ เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประชาสังคม สังคม และกฎจริยธรรม รวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือ สถาบันศาสนา และสื่อมวลชน นับว่ามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมเข้มแข็ง

2.4.3 ปัจจัยที่เป็นรูปธรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาจิตวิญญาณสาธารณะ

สถาบันการเรียนรู้และการพัฒนาประชาสังคม (CIVICNET) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (TDRI) และมหาวิทยาลัยมหิดล ได้จัดการประชุมทางวิชาการประชาสังคมครั้งที่ 1 ในการประชุมได้มีการเปิดเวทีอภิปรายกลุ่มย่อยในหัวข้อเรื่อง “สิทธิพลเมืองความรับผิดชอบของรัฐ” มีดร.ศรีประภา เพ็ชรศรี ได้เป็นผู้ดำเนินรายการ และได้ตั้งคำถามในการอภิปรายถึงความหมายของคำว่า “จิตวิญญาณสาธารณะ” ซึ่งให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้อภิปรายร่วมกัน ได้ข้อสรุปว่า “สาธารณะ” มีหลายมุมมองด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น สิ่งของ สถานที่ และนามธรรม อันได้แก่ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ หรือในเชิงนามธรรม เป็นเรื่องของส่วนรวม การมีส่วนร่วม มีกฎเกณฑ์รองรับ พร้อมกับมีการอนุรักษ์และเสริมสร้าง คำว่า “สาธารณะ” อาจจะเป็นเรื่องของวิถีชีวิต ซึ่งประกอบด้วยปัจเจก หรืออาจจะเป็นการใด ๆ ตามแต่ที่มีความเปิดเผย โปร่งใส ตรวจสอบได้ หรือการมีสิทธิ มีความเสมอภาค มีขอบเขตสิทธิ มีการใช้ประโยชน์และรับผิดชอบต่อร่วมกัน การที่สังคมและชุมชนมีส่วนร่วมกัน เป็นเจ้าของร่วมกัน รวมไปถึงของหลวงที่รัฐมีหน้าที่ดูแลรักษา ตลอดจนนโยบายต่าง ๆ ด้วย (จามะวี เชียงทอง, 2543:206 - 210)

นอกจากนี้ ในการอภิปรายดังกล่าว ได้มีการนิยามความหมายของ “จิตวิญญาณสาธารณะ” ในบริบทของสังคมไทยไว้ ดังนี้

1) สิ่งที่ต้องสร้างปฏิบัติ โดยมีการสร้างตัวอย่างที่ดี มีกิจกรรมต่อเนื่อง และสิ่งที่ทำลงไปจะมีผลกระทบร่วมกันทั้งในแง่บวก และแง่ลบ มีการทำกิจกรรมที่หลากหลาย กระตือรือร้น มีการปรับเปลี่ยนและมีการติดตามประเมินผล

2) ประเพณีและความเชื่อ การมีทุนทางวัฒนธรรม เช่น ศาสนา ประเพณี ความเชื่อ จริยธรรม ความเชื่อเพื่อต่อกัน

3) ความรับผิดชอบต่อตนเอง และต่อส่วนรวม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

4) มีความเข้าใจในสถานการณ์ โดยการทบทวนสิ่งที่ผ่านมา สิ่งที่กำลังดำรงอยู่ และมองการณ์ไกลในอนาคต

5) การมีความเข้าใจและวิธีคิดค้นที่พ้นจากตัวเองโดยมีความรัก เชื่ออาทรต่อผู้อื่น มีความจริงใจ เสียสละ มีคุณธรรม มีวิธีคิดในเรื่องของสังคม การเคลื่อนไหวใด ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของพลเมือง (2543,206-208)

เงื่อนไขหรือกระบวนการไปสู่ “จิตวิญญาณสาธารณะ” ได้แก่

1) การสร้างองค์กร ผู้นำ สื่อ และสร้างวัฒนธรรมใหม่ มีการสร้างประโยชน์ร่วมกัน ทำให้เกิดกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการเข้าร่วมกลุ่ม มีกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง

2) มีทุนประชาคม อันได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และเงิน

3) มีการได้รับข้อมูลข่าวสารความรู้ต่าง ๆ ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา

4) มีการสร้างเครือข่ายทุกเพศทุกวัย มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างโดยเริ่มจากตัวเอง มีระบบคิดที่จะยอมรับผู้อื่น สามารถแยกแยะดีเลวได้ มีอิทธิบาท 4 มีการสร้างศักดิ์ศรี เกียรติยศ สร้างกฎระเบียบร่วมกัน

5) มีความตระหนักในสิทธิส่วนบุคคล และส่วนรวม สร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยเริ่มปลูกฝังจากครอบครัว ในขณะเดียวกันต้องมีการนำสื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างให้เกิดความคิดอันหลากหลาย ทำให้เห็นคุณโทษต่าง ๆ รวมไปถึงการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม มีชุมชนแห่งการเรียนรู้

6) มีการสร้างทักษะการมีส่วนร่วม รวมไปถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเปิดโอกาสให้แสดงออก มีประเด็นที่จะเคลื่อนไหวร่วมกัน มีการเสียสละทุ่มเท เล็งเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เอาใจเขามาใส่ใจเราอย่างต่อเนื่องในขณะเดียวกันก็ไม่ยึดติดกับรูปแบบ มีการสร้างเครือข่าย และมาตรการหรือกฎหมายบังคับ

7) มีผู้นำ/บุคคลสาธารณะที่เป็นแบบอย่าง มีจิตสำนึกต่อสังคม มีคุณธรรม และสร้างระบบผู้นำร่วมได้

แนวคิดจิตสำนึกสาธารณะสามารถนำมาอธิบายการศึกษาได้ในส่วนของเงื่อนไข ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ ผู้ศึกษาได้ศึกษาผ่านปรากฏการณ์ที่ชุมชนได้สะท้อนจิตสำนึกสาธารณะออกมาในรูปแบบของการรวมตัวของกลุ่มกิจกรรม (ประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู มูลนิธิดุริยประณีต) ในรูปแบบการทำกิจกรรมเพื่อสังคม หรือการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับส่วนรวม ดังนั้นในการศึกษาจิตสำนึกสาธารณะผู้ศึกษาจำเป็นต้องดูถึงบริบททาง

สังคม เงื่อนไขที่ก่อให้เกิดกลุ่มดังกล่าว เช่น การมีผู้นำหรือบุคคลสาธารณะที่เป็นแบบอย่าง จิตสำนึกสาธารณะปัจเจกบุคคล ทูตทางวัฒนธรรม (รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม วิธีชีวิต ความเป็นอยู่ธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม) ผลประโยชน์ การสนับสนุนจากเครือข่ายการทำงานหน่วยงานภายนอกทั้งรัฐ และเอกชน ฯลฯ มีความสัมพันธ์อย่างไรต่อการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตสำนึกสาธารณะ

วิชัย เทียนถาวร และคณะ (2547) ศึกษาเรื่องสภาวะครอบครัว ที่มีลักษณะครอบครัวที่พึงประสงค์ของประเทศไทย พบว่า พ่อแม่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) แนะนำลูก ๆ เรื่องการคบเพื่อน และความซื่อสัตย์เป็นประจำ แต่มีเพียงประมาณไม่เกินร้อยละ 30 ที่เคยแนะนำ หรือสอนเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม และสาธารณประโยชน์ เช่น การดูแลรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติ

พฤติกรรมสาธารณะของผู้นำครอบครัว มีความแตกต่างกัน ตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยเกือบทั้งหมด (มากกว่าร้อยละ 90) มีประสบการณ์การไปเลือกตั้ง โดยเฉพาะการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) และการเข้าร่วมกิจกรรม ตามประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน และสังคม แต่การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรชุมชน และเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนนั้น มีผู้นำครอบครัวประมาณไม่เกินครึ่งหนึ่งที่เข้าร่วม เช่น การเป็นสมาชิกสหกรณ์ และการเข้าร่วมพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

เมื่อพิจารณาด้านจิตใจของผู้ปกครอง หรือการมีจิตสำนึกสาธารณะนั้น พบว่า ประมาณเกือบครึ่งหนึ่ง ยังไม่พร้อมด้านจิตใจ ในการช่วยเหลือผู้อื่น และสังคม สำหรับผู้ที่มีความพร้อมนั้น ส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับที่เป็นการเข้าร่วมโดยอ้อม มากกว่าเข้าร่วมช่วยเหลือโดยตรง เช่น การแจ้งเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่รับผิดชอบ เมื่อพบเห็นปัญหาเฉพาะหน้า แทนที่จะเข้าไปช่วยเหลือ และรับผิดชอบต่อตนเอง กรณีตัวอย่าง เช่น เมื่อพบเห็นผู้ได้รับอุบัติเหตุ ส่วนใหญ่จะแจ้งเจ้าหน้าที่ และมีส่วนน้อยที่เข้าไปช่วยปฐมพยาบาล หรือนำผู้ได้รับอุบัติเหตุส่งสถานพยาบาล

ความแตกต่างของการมีพฤติกรรม และจิตสำนึกสาธารณะดังกล่าว ของผู้นำครอบครัว พบว่า ผู้นำครอบครัวที่มีฐานะทางสังคม ด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ และฐานะเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดีมีพฤติกรรม และจิตสำนึกสาธารณะในเรื่องต่าง ๆ ดีกว่ากลุ่มผู้นำที่มีฐานะทางสังคม

ต่อยกว่า ยกเว้นในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจที่ผู้นำครอบครัวที่ยากจน มีแนวโน้มเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน มากกว่ากลุ่มที่มีฐานะการเงินที่ดีกว่า

บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์ (2548) ศึกษาในโครงการ พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ อย่างครบวงจร วิเคราะห์ปัญหาที่พบในปัจจุบันของเยาวชนไทย ถึงสาเหตุรากเหง้า (Root Cause) ของสภาพปัญหาแล้ว พบว่าเยาวชนไทยขาดการพัฒนาที่ครอบคลุมในส่วนที่สำคัญคือ ภาวะผู้นำ จิตสำนึกสาธารณะ และการธำรงวัฒนธรรมของชาติ (Leadership & Public Concern & Culture) สำหรับสภาพปัญหาที่สำคัญของส่วนนี้ คือ

- ขาดการพัฒนาและเสริมสร้างภาวะผู้นำในกลุ่มเยาวชน
- ขาดความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองไทย
- ขาดความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง
- ไม่เห็นคุณค่าในวิถี เอกลักษณ์ และวัฒนธรรมไทย

สยามรัฐ เรื่องนาม (2542) ทำการศึกษาเรื่องความรู้ทางการเมืองและการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองกับความสำนึกเชิงสังคมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดกาญจนบุรี กลุ่มตัวอย่างได้แก่ผู้นำชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะขาม องค์การบริหารส่วนตำบลอำเภอวังขนาย และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าไม้ จำนวน 237 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม พบว่า กลุ่มผู้นำชุมชนเป็นกลุ่มที่มีการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองมีความสนใจข่าวสารทางการเมืองจะมีความรู้ทางการเมืองมากกว่ากลุ่มของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล และความรู้ทางการเมืองมีความสัมพันธ์ด้านบวกกับการเข้าถึงอำนาจทางการเมืองและความสำนึกเชิงสังคม

หฤทัย อัจปฐ์ (2544) ศึกษาการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล เขตกรุงเทพมหานคร ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล และศึกษาปัจจัยที่สามารถพยากรณ์การมีจิตสำนึกสาธารณะ ของนักศึกษาพยาบาล กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาพยาบาล ชั้นปีที่ 1, 2, 3 และ 4 สถาบันการศึกษาพยาบาลเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ จำนวน 510 คน

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตกลุ่มวิชาการ กลุ่มวิชาชีพ กลุ่มก้าวหน้า กลุ่มกิจกรรม กลุ่มสังคม ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความสัมพันธ์ทางบวก

กับการมีจิตสำนึกสาธารณะ ของนักศึกษาพยาบาล สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ภูมิภาคใน กรุงเทพมหานคร และรูปแบบการดำเนินชีวิตกลุ่มเก็บตัว มีความสัมพันธ์ทางลบกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.53 ตัวแปรที่สามารถร่วมกันพยากรณ์ การมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาลได้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 มีความสำคัญตามลำดับดังนี้ ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตกลุ่มก้าวหน้า รูปแบบการดำเนินชีวิตกลุ่มกิจกรรม และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยร่วมกันพยากรณ์ได้ร้อยละ 45.60 ($R^2 = .456$)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตสำนึกสาธารณะได้นำมาใช้ในการศึกษาโดยการอธิบายในเรื่องของเงื่อนไข บริบททางสังคม ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะผ่านตัวแปรต่าง ๆ เช่น ฐานะทางสังคม ด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ ฐานะเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวม เป็นต้น

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ

นิรุช เรื่องกิตติยศยิ่ง (2540) ศึกษาเรื่องรูปแบบชีวิตเมืองหลวง : ศึกษาจากสนามหลวง ในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของเมือง พบว่าในประเทศไทยมีการใช้พื้นที่สาธารณะลักษณะเดียวกันกับสนามหลวง ตามที่มีหลักฐานปรากฏมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และมีการใช้ต่อเนื่องมายังกรุงรัตนโกสินทร์จนพัฒนาการมาเป็นสนามหลวงในปัจจุบัน ในระยะที่ 1 ช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325 – 2393) กิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ คือ เป็นสถานที่จัดพระราชพิธีพระเมรุมาศของกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง การใช้เป็นที่ทำนาหลวง โดยเฉพาะในระยะที่ 2 กรุงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (พ.ศ. 2393 – 2475) เริ่มมีการเพิ่มกิจกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ งานเลี้ยงต้อนรับการเสด็จกลับจากต่างประเทศ งานฉลองพระนครครบ 100 ปี มีการจัดการแสดงสินค้าขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย การใช้สนามหลวงเป็นสนามกีฬา เช่น สนามกอล์ฟ สนามแข่งม้า สนามแข่งว้าวพั่น พอถึงระยะที่ 3 ช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2475 – 2539) กิจกรรมต่าง ๆ ของสนามหลวงเพิ่มมากขึ้น เช่น จัดงานฉลองวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันรัฐธรรมนูญ วันปีใหม่ สงกรานต์ พระราชพิธีต่าง ๆ นอกจากพระเมรุมาศก็เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม เช่น พระราชพิธีรัชฎาภิเศก กาญจนภิเศก เฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่เก้า อีกกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญ คือ การใช้สนามหลวงเป็นที่แสดงออกทางการเมือง เช่น ใช้ในการไฮด์ปาร์ค ปราศรัยหาเสียง ชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง และการที่สนามหลวงได้เข้าสู่การเป็นสวนสาธารณะ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่สนามหลวง มีสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย เช่น การเปลี่ยนแปลงเรื่องเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การปกครอง และวิกฤตการณ์ต่าง ๆ จนกระทั่งปัจจุบันหน้าที่หลักของสนามหลวง คือ การเป็นสวนสาธารณะที่คนกรุงเทพฯ สามารถใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้ตลอดเวลา แต่ส่วนใหญ่กลุ่มคนที่มาใช้สนามหลวง คือ กลุ่มผู้มีรายได้น้อย ที่อพยพมาจากต่างจังหวัดเพื่อมาทำงานในกรุงเทพฯ ผู้ที่มาประกอบอาชีพต่าง ๆ ในสนามหลวง คือ พ่อค้าแม่ค้าที่ขายของ คนขายบริการทางเพศ ซึ่งอยู่ในกลุ่มที่เป็น “คนจนเมือง” (Urban Poor) ในเวลาที่มีกิจกรรมพิเศษ เช่น พระราชพิธี จะมีคนมากมายมาที่สนามหลวง มีผู้คนทุกเพศทุกวัยแต่อยู่ในช่วงของผู้ใช้แรงงานถึงกลุ่มชนชั้นกลาง ถ้าเป็นการชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง หาเสียง ผู้ที่มาร่วมกิจกรรมจะเป็นกลุ่มชนชั้นกลางมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ

อภิศักดิ์ ใฝ่ทองคำ (2542) ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะสำหรับชุมชนเมือง : กรณีศึกษาเมืองขอนแก่น พบว่า ชุมชนเมืองขอนแก่นมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 – 16 และต่อมาชุมชนก็เสื่อมสลายลงไป จนกระทั่งมาถึงยุคตั้งเมืองในปี 2340 โดยทำวเพี้ยเมืองแพน จุดแรกของการตั้งเมืองอยู่บริเวณชุมชนเมืองเก่า ติดกับบึงบอนเปลี่ยนชื่อจากชื่อเป็นบึงแก่นนครในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาเมืองมาถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของคนกับพื้นที่ว่างสาธารณะเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมของคนกับสภาพแวดล้อมภายใต้ชุดของพื้นที่ว่างในแต่ละระดับ ในอดีตมีการจัดพื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อจัดงานประจำปี จนมีชื่อว่า “สวนสนุก” และหลังจากปี พ.ศ. 2475 ได้มีการเปิดพื้นที่สาธารณะบริเวณศาลหลักเมือง และในปัจจุบันมีพื้นที่ว่างสาธารณะเกิดขึ้นเพื่อรองรับความต้องการการใช้พื้นที่ของคนที่หลากหลาย ซึ่งพื้นที่แต่ละบริเวณมีศักยภาพและข้อจำกัดแตกต่างกันไป ดังนั้นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะสำหรับชุมชนเมืองจึงต้องให้ความสำคัญกับความเหมาะสมของที่ตั้ง กับการใช้ประโยชน์ของคนเมือง และที่สำคัญต้องคำนึงถึงการเกิดขึ้นและการเชื่อมโยงกับอดีตเพื่อให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีคุณภาพ ตอบสนองการใช้สอยอย่างคุ้มค่า อีกทั้งเป็นการต่อยอดคุณค่า ความหมาย ความทรงจำลงบนพื้นที่นั้นด้วย

2.5.3 งานวิจัยที่ทำการศึกษาในบางลำพู

วาทีณี สตะเวทิน (2542) ศึกษาเรื่องการสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) พัฒนาการของประชาคมบางลำพู 2) ปัจจัยเกื้อหนุนต่อการก่อตัวของประชาคมบางลำพู 3) กลไกการสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู โดยใช้ระเบียบวิธี

วิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการการศึกษาพบว่า 1) พัฒนาการของประชาคมบางลำพูสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ คือ ระยะเรียนรู้ ระยะปรับกระบวนการ ระยะเผชิญปัญหา และระยะแสวงหาทางออก 2) ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการก่อตัวของประชาคมบางลำพู ประกอบด้วย 5 ปัจจัย คือ แนวคิดของบุคคลในการเข้าร่วม ความผูกพันกับชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่ ลักษณะของแกนนำริเริ่มในการก่อตัว ลักษณะเครือข่ายการสื่อสารในการก่อตัว และการกระตุ้นจากบุคคลภายนอก 3) กลไกการสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู โดยการวิเคราะห์จากกิจกรรมเชิงรุก และกิจกรรมในการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน โดยพบว่า กิจกรรมเชิงรุก กลไกการสื่อสารภายในประชาคม ได้แก่ การประชุมระดมสมอง การไปมาหาสู่กัน การพูดคุยกันโดยบังเอิญ กลไกการสื่อสารระหว่างแกนนำประชาคมกับประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ การติดประกาศตามชุมชน ไปปลิว รถกระจายเสียง สื่อมวลชน การประชุมกลุ่มย่อย การพูดคุยระหว่างแกนนำประชาคมกับบุคคลภายนอก ได้แก่ การประชุมระดมสมอง การประชุมเพื่อขอความสนับสนุน การพูดคุยในจุดเริ่มต้น การชักชวนบุคคลภายนอก การพูดคุยขอความช่วยเหลือ ในส่วนของกิจกรรมเชิงปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน ได้แก่ กลไกการสื่อสารภายในแกนนำประชาคม ได้แก่ การประชุมระดมสมอง การพูดคุยกัน การบอกต่อ กลไกการสื่อสารระหว่างแกนนำประชาคมกับประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ การแจกแบบสอบถาม การจัดกิจกรรม การพูดคุยกัน กลไกการสื่อสารระหว่างแกนนำประชาคมกับบุคคลภายนอก ได้แก่ การยื่นจดหมายถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง การส่งข่าวให้สื่อมวลชน การประชุมเพื่อขอความร่วมมือ การประชุมเพื่อต่อรอง การสร้างแนวร่วม การต่อรองนอกรอบ

วิมลสิริ เหมทานนท์ (2546) ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาชุมชนย่านบางลำพู มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อจะศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนย่านบางลำพู รวมทั้งปัจจัย ปัญหา และอุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษามีจำนวน 30 ราย โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลท้องถิ่น การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการศึกษาจากรายงานเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วม ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิม ความต้องการรักษาโบราณสถานและระดับการรักษาผลประโยชน์ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์การท่องเที่ยว กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครในระดับที่สูง มีการรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมในระดับ

ปานกลาง มีความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมในระดับที่สูง มีความต้องการรักษาโบราณสถานในระดับที่สูง และมีระดับการรักษาผลประโยชน์ที่สูง จะมีส่วนร่วมมากในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนบางลำพู

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่บางลำพูที่ผู้วิจัยทำการศึกษามี 4 ขั้นตอน คือ การคิดแก้ไขปัญหา การวางแผนและโครงการ การปฏิบัติงานและการติดตามผล บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างจะมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานมากที่สุด รองลงมาคือ การคิดแก้ไขปัญหา การวางแผนและโครงการ และการติดตามผล บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบ ตามลำดับ ดังนั้น เพื่อให้การส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของประชาชนมีมากขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและการร่วมวางแผนโครงการ การติดตามผลงาน และร่วมแก้ไขปัญหาให้มากขึ้น

แพรวพรรณ แยมไทย (2544) ศึกษาเรื่อง กระบวนการเกิดประชาคมและผลกระทบต่อชุมชนบางลำพู ศึกษาจากกรณีโรงพิมพ์คุรุสภาเก่า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเกิดประชาคม ศึกษาผลกระทบของกรณีโรงพิมพ์คุรุสภาเก่าต่อชุมชนบางลำพู และศึกษาลักษณะที่เป็นประชาคม ในการศึกษาได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลภายในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการ ผู้นำ สมาชิก และผู้ให้ข้อมูลจากภายนอกชุมชน ได้แก่ ผู้บริหารกรุงเทพมหานคร กรมศิลปากร และนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือ การศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) สภาพชุมชนและเงื่อนไขต่าง ๆ ก่อนการเกิดประชาคม 2) การก่อตัวของประชาคม 3) ผลของการเกิดประชาคมต่อชุมชนบางลำพู

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบางลำพูถือเป็นพื้นที่ที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ในการก่อตั้งชุมชนมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ประกอบด้วยชุมชนชั้นปกครองและชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่โดยรอบพื้นที่บางลำพู มีช่างฝีมือในการทำทองและมีตระกูลดนตรีไทยราว 20 ตระกูล ซึ่งปัจจุบันยังคงตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่เพียงตระกูลเดียวคือ ตระกูลดุริยประณีต ความสัมพันธ์ดั้งเดิมของคนในชุมชนบางลำพูเป็นแบบระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งความสัมพันธ์ทั้งสองแบบคลายความสำคัญลงเมื่อมีการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่พื้นที่ทางการค้าและธุรกิจ มีคนจากภายนอกเข้ามาทำกิจการธุรกิจต่าง ๆ อาทิเช่น ห้างสรรพสินค้า ร้านอาหาร ที่พักนักท่องเที่ยว และร้านขายของขนาดเล็ก ในขณะที่คนในชุมชนที่อยู่มาแต่เดิมก็เริ่มเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่อื่น ความเป็นสังคมเมืองทำให้ความสัมพันธ์ที่เคยเอื้ออาทรกัน ความเห็นอกเห็นใจกัน ลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ จากการศึกษพบว่า บางลำพูในช่วงก่อนการเกิด

ประชาคมเป็นลักษณะของสังคมเมือง เป็นชุมชนจัดตั้งที่ขาดความเป็นกลุ่มก้อน ขาดความรู้สึกผูกพันของชุมชน และยังไม่มียุทธศาสตร์ร่วมกันที่ชัดเจน แต่ชุมชนยังมีรากฐานทางประวัติศาสตร์รวมทั้งสถานที่เก่าแก่ทางวัฒนธรรมที่เป็นศักยภาพชุมชน แต่ยังขาดความเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนกับศักยภาพดังกล่าว

การก่อตัวของประชาคมในช่วงแรกเป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า Community by Designs เป็นการเกิดประชาคมที่มองชุมชนในรูปแบบที่คิดฝันถึงความสงบ งดงามของเมืองในอดีต โดยใช้กิจกรรมงานปิดถนนคนเดินเป็นเวทีที่แสดงออกในเชิงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่แล้วในชุมชน การก่อตัวของประชาคมในระยะต่อมาเป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า Community by Crisis คือ การเกิดประชาคมที่รวมตัวกันอย่างรวดเร็วเนื่องจากเกิดกรณีโรงพิมพ์คุรุสภาเก่าซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้การรวมตัวของชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และถือว่าเป็นปัจจัยเชิงสัญลักษณ์ในการก่อตัวของประชาคมบางลำพู

ผลของการเกิดประชาคมบางลำพูต่อชุมชนบางลำพู ทำให้คนในชุมชนบางลำพูมีความเป็นกลุ่มเป็นก้อนหรือความเป็นชุมชนมากขึ้น จากเดิมที่แต่ละชุมชนย่อยแยกกันทำงาน เมื่อมีการติดต่อสื่อสารกัน ทำให้ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน นำไปสู่การมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะร่วมกัน เกิดการเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน และคิดถึงประโยชน์สาธารณะมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ประชาคมได้ดำเนินการเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชน โดยใช้สวนสันติชัยปราการเป็นเวทีสาธารณะ

อัฐมา โภคาพานิชวงษ์ (2544) ศึกษาเรื่อง “ชุมชน” และ “ประชาคม” ย่านถนนพระอาทิตย์และกระแสดูริอ์พื้นเมืองน่าอยู่ พบว่า มีการปะทะ ตอบโต้กันในการสร้างความชอบธรรมและการนิยามความหมายทางสังคม ระหว่าง “ชุมชน” และกลุ่มซึ่งสถาปนาตนเองเป็น “ประชาคม” ในฐานะตัวแทนของชุมชนในย่านบางลำพู ทั้งสองฝ่ายต่างมีชุดอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน ประชาคมบางลำพูวางตนอยู่บนชุดความสัมพันธ์แบบทางการ มีวิถีคิดที่มองการรวมกลุ่มเป็นองค์กร เครือข่าย การทำงานอย่างเป็นระบบ ให้คุณค่าแก่สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เชื่อมันต่อแนวทางการ “สร้าง” ความเป็น “ชุมชน” ขึ้นมาใหม่และให้ความสำคัญต่อกิจกรรมที่แสดง “ภาพลักษณ์” แห่งความเข้มแข็ง สร้างสรรค์เพื่อเปิดพื้นที่ในการเข้าไปนิยามความหมาย “เมืองน่าอยู่” ตามแบบที่กลุ่มคนเหล่านั้นต้องการ

ในภาพอีกด้านหนึ่งที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในอุดมการณ์ชุดนั้น ชุมชนในพื้นที่ศึกษาดำรงอยู่อย่างมีกลไก และระบบที่มีความสลบซับซ้อนเกินกว่าอุดมการณ์จากภายนอกที่อ้างอิงกับแนวคิดประชาสังคมเข้ามาแทนที่ได้ พวกเขาที่มีพื้นที่สาธารณะในแบบเลื่อนไหล ไม่ตายตัว เป็นพื้นที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่แปรเปลี่ยนไปตามวาระ เทศกาล

แตกต่างจากวิถีคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะที่ใหญ่หนึ่ง มีขอบเขตแน่นอน เช่น “ประชาคม” เสนอ พวกเขาไม่กลุ่ม องค์การของตนเองที่เข้มแข็ง สามารถพัฒนาชุมชนของตนเอง มีชุดประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ซึ่งแตกต่างไปจากชุดที่คนภายนอกพยายามเข้ามาสร้าง นอกจากนั้น พวกเขามีระบบการช่วยเหลือแบบ “คนละไม้คนละมือ” ที่ถูกมองจากคนภายนอกว่า “อ่อนแอ” และ “ไร้ระเบียบ” ในขณะที่กิจกรรมของ “ประชาคม” เป็นเพียงการ “สร้างภาพ” และ “แสวงหาผลประโยชน์ในสายตาของ “ชุมชน” และ “ชุมชน” ก็เข้าไปมีส่วนร่วมน้อยมาก ลักษณะพิเศษของ “ชุมชน” เหล่านี้ได้อธิบายร่วมกันเข้าเป็น “ชุมชนน่าอยู่” ที่ไม่ต้องการชุดค่านิยมแบบอื่นใด

ในภาพรวม อุดมการณ์ที่พยายามเข้ามาเบียดแทรกและเปิดพื้นที่ทางสังคมแก่ตนเองในรูปแบบ “ประชาคม” นี้ อยู่บนฐานของชุดความคิดที่นิยาม “เมืองน่าอยู่” ด้วยกรทำให้คุณค่ากับสิ่งจำเป็น “วัฒนธรรมดั้งเดิม/เก่าแก่” พื้นที่สาธารณะทางกายภาพที่มีรากลึกทางประวัติศาสตร์ และกิจกรรมที่รุ่งแต่ขึ้นในแบบโรแมนติก สิ่งเหล่านี้คือลักษณะการโหยหาอดีต (Nostalgia) และภาพแบบอุดมคติ (Utopia) ที่ไม่มีอยู่จริง โดยปราศจากการทำความเข้าใจมิติเชิงสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่ ท้ายที่สุดมันจึงเป็นเพียงการเปิดพื้นที่ทางสังคมแก่คนเพียงกลุ่มเดียว และเบียดผลักดันให้ “ชุมชน” เข้าไปอยู่ตรงชายขอบของพื้นที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ไร้ตัวตนในภาพของ “บางลำพู” ที่คนเหล่านั้นพยายามสร้างให้เป็น “เมืองน่าอยู่” ขึ้นมา

พิเชฐ สายพันธ์ (2542) ศึกษาเรื่องจินตภาพบางลำพู ซึ่งพยายามจะอธิบายความเป็น “ชุมชน” ที่ตั้งอยู่ในสังคมเมือง โดยใช้ “บางลำพู” เป็นกรณีศึกษา โดยการศึกษาประกอบด้วยประเด็นสำคัญ 3 ส่วน ส่วนแรก เป็นการศึกษาการเกิดขึ้นของ “ความหมาย” ที่ปรากฏอยู่บนพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์ตามลำดับช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ ซึ่งการศึกษาชี้ให้เห็นว่า “พื้นที่” บางลำพู ถูกนิยามแตกต่างกันระหว่างคนหลายกลุ่ม ตั้งแต่ชนชั้นปกครอง ซึ่งอาจอยู่ในฐานะกษัตริย์ อยู่ในฐานะรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ฐานะผู้นำท้องถิ่น หรือชุมชน จนถึงประชาชนทั่วไป คนเหล่านี้สร้างนิยามให้กับบางลำพูจากความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งอาจกระทำผ่านการใช้พื้นที่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ใช้เป็นสถานที่ค้าขาย หรือประกอบอาชีพ ใช้เป็นสถานที่พักผ่อน หรือหวงระลึกถึงความหลัง กิจกรรมที่กระทำต่อพื้นที่เหล่านี้เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ซึ่งมีผลต่อการแสดง “ตัวตน” ของบุคคลและกลุ่มบุคคล ซึ่งแตกต่างกันในระบบค่านิยม ความเชื่อ และโลกทัศน์

ส่วนที่สอง เป็นการศึกษาเทศกาลถนนพระอาทิตย์ ซึ่งเปรียบเหมือนการแสดงออกทางความคิดของกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “ประชาคมบางลำพู” เทศกาลนี้ คือ การสร้างนิยามความหมายเกี่ยวกับชุมชนในอุดมคติ ซึ่งเป็นชุมชนที่ตนเองมีประวัติศาสตร์ที่เคยรุ่งเรือง มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และมีพลังเข้มแข็ง ความหมายดังกล่าวอ้างอิงกับพื้นที่หลายแหล่งของ

บางลำพู ซึ่งช่วยให้การดำรงอยู่ของชุมชนเชิงรูปธรรมชัดเจนขึ้น ขณะเดียวกัน เทศกาลดังกล่าว ยังเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ระเบียบแบบแผนของทุนนิยมและวัตถุนิยม ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสังคม และเศรษฐกิจ และหันมาสรรเสริญต่อกฎคุณค่าแบบจารีตนิยม ซึ่งพยายามที่จะชื่นชมความงดงามหรือระเบียบแบบแผนเมื่อครั้งในอดีต

ส่วนที่สาม เป็นการศึกษาสังคมบางลำพูปัจจุบัน โดยมองผ่านลักษณะการบริโภคแบบต่าง ๆ จากการศึกษาค้นคว้า ลักษณะทางสังคมที่เห็นได้จากรูปแบบการใช้ชีวิตที่ปรากฏอยู่ในคนกลุ่มต่าง ๆ เช่น ชาวบ้านในครัวเรือน คนภายนอก ซึ่งมีทั้งคนไทยและคนต่างชาติ จะถูกแสดงออกผ่านระบบความหมายที่สะท้อนวิถีคิดต่อ “อัตลักษณ์” ของตนเอง และกลุ่มทางสังคมของปัจเจกบุคคล ความหมายเหล่านี้ปรากฏอยู่ในวาทกรรม ซึ่งมีการตอบโต้กันไปมาระหว่างคนหลายคนและหลายกลุ่ม ซึ่งพยายามแสวงหา “พื้นที่” ทางสังคมในบางลำพู และเพื่อให้ความหมายของอัตลักษณ์ปรากฏอยู่บนพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

จากการศึกษาทำให้เกิดข้อถกเถียงที่ว่า “ชุมชน” ที่ปรากฏอยู่ไม่ใช่ชุมชนที่ยั่งยืนหรือมั่นคงด้วยระเบียบโครงสร้างเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็น “ชุมชน” ที่อ้างอิงอยู่กับนิยามและความหมายที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ลักษณะเช่นนี้ทำให้ระเบียบทางสังคมเป็นสิ่งที่ไม่ถาวร ระเบียบอาจผันแปรไปตามความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ซึ่งสร้างความหมายเพื่อเป็นตัวแทนของพวกเขา ระเบียบโครงสร้างจึงอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นซ้อนทับกันหลายแบบ ทั้งในพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลาง และชายขอบ ซึ่งระเบียบจากพื้นที่เหล่านี้เป็นสิ่งที่ท้าทาย ตอบโต้ซึ่งกันและกัน อาจกล่าวได้ว่า การดำรงอยู่ของ “ชุมชน” เป็นการดิ้นรนเพื่อที่จะปรับเปลี่ยน “ความหมาย” ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบโครงสร้าง ซึ่งตอบสนองความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่และสังคมที่เขาดำรงอยู่

ณรงค์ เขียนทองกุล (2539) ศึกษาเรื่องมานุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษาบ้านบางลำพู พบว่า ย่านบางลำพูเป็นแหล่งชุมชนที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และได้เจริญรุ่งเรืองเป็นแหล่งชุมชน แหล่งการค้า และแหล่งธุรกิจบันเทิง มีโรงภาพยนตร์ถึง 3 แห่ง มีโรงละครร้อย วิกลิเก ร้านขายแผ่นเสียงอันลือชื่อ และบ้านนักดนตรีไทยจำนวนมาก ปัจจุบันย่านบางลำพูมีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมเป็นศูนย์การค้าขนาดใหญ่หลายแห่ง มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาพักอาศัยในบริเวณนี้เพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันแหล่งความรู้และความบันเทิงทางด้านดนตรีไทยและศิลปะการแสดงกลบลด คงเหลือบ้านนักดนตรีไทยเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น

คำว่า “บ้านบางลำพู” เป็นสมญานามที่นักดนตรีทั่วประเทศให้การยอมรับให้เป็นกลุ่มศิลปินเพลงที่มีอิทธิพลสูงสุดแห่งหนึ่ง ในด้านการขับร้องและการประชันดนตรีไทยซึ่งประกอบด้วย

สมาชิกหลายตระกูลรวมตัวกัน โดยมี ตระกูลดุริยประณีตเป็นหลัก ผลจากการรวบรวมประวัติ พบว่าเป็นบ้านที่มีลูกหลานเป็นนักดนตรีไทยจำนวนมากที่สุดในขณะนี้

นชาวดี วงศ์พิพัฒน์ (2541) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาประชาคมเมือง : ศึกษากรณีตัวอย่างประชาคมบางลำพู โดยศึกษาปัจจัยด้านวัฒนธรรม ภาวะผู้นำของแกนนำประชาคม เงินทุน ทุกข์ร่วมกันของประชาคม งานสาธารณะประโยชน์ที่ประชาคมทำแทนรัฐและกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในประชาคม ผลการศึกษาพบว่าทุกปัจจัยมีผลกระทบต่อการพัฒนาประชาคมพระอาทิตย์ โดยเรียงลำดับปัจจัยที่มีผลกระทบจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้คือ วัฒนธรรม ทุกข์ร่วมกันของประชาคม กิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในประชาคม งานสาธารณะประโยชน์ที่ประชาคมทำแทนรัฐ ภาวะผู้นำของแกนนำประชาคม และเงินทุนของประชาคมพระอาทิตย์ นอกจากนี้ยังพบว่ามีปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาประชาคมพระอาทิตย์ คือ ปัญหาการขาดกำลังคนรุ่นใหม่ ปัญหาความไม่มีเอกภาพของหน่วยงานในด้านการจัดโครงการสร้างพื้นฐานของประชาคม และปัญหาการไม่มีระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการประชาคมเมือง ผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางขจัดปัญหาอุปสรรคดังกล่าวคือ การสรรหาทรัพยากรบุคคลรุ่นใหม่ การให้กรรมการประชาคมขอความร่วมมือจากกรุงเทพมหานคร ให้เป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานกับหน่วยงานราชการอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างควมมีเอกภาพด้านการจัดการโครงการสร้างพื้นฐานของประชาคม และให้กรรมการประชาคมพระอาทิตย์ร่วมมือกันผลักดันให้ระเบียบว่าด้วยกรรมการประชาคมเป็นรูปธรรมโดยผ่านหน่วยงานหลักคือกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานคร, สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล (2548) ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาคมเพื่อกรุงเทพฯ เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน ได้ศึกษาจากกรณีศึกษาในชุมชนหรือประชาคมในกรุงเทพมหานคร 8 แห่ง ในส่วนของกรณีศึกษาประชาคมบางลำพู พบว่าการริเริ่มของประชาคมบางลำพูมีแรงผลักดันจากการกระตุ้นของผู้เกี่ยวข้องภายนอก ประกอบด้วยสำนักของกลุ่มคนในชุมชนที่ต้องการรักษาวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย โดยมีนโยบายประชาคมของกรุงเทพมหานครและกระแสเรื่องประชาสังคมของนักวิชาการเข้ามาสนับสนุน รวมทั้งแนวคิดของคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้เป็นแรงผลักดันร่วมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ มีปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาประชาคมบางลำพูที่ชัดเจน คือ ผู้นำมีความเสียสละต่อชุมชนสูง มีความรู้มาก มีฐานะทางเศรษฐกิจดี การรวมกลุ่มจะมุ่งในเชิงสร้างสรรค์ โอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์กับภาคีอื่น ๆ มีมาก ผู้นำต้องการผลตอบแทน คือ ความภาคภูมิใจที่สามารถรักษาสิ่งที่มีค่าของชุมชนและชาติเอาไว้ได้ นอกจากนี้ กิจกรรมและประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากประชาคมบางลำพูยังได้ขยายวงกว้าง กลายเป็นกิจกรรมที่คนกรุงเทพฯมีส่วนรับรู้ไม่

เป็นกิจกรรมเฉพาะพื้นที่ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาที่มีวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมหรือประสานขับเคลื่อน จะไม่เกิดกรอบของพื้นที่ที่เข้าร่วมแต่จะสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว ส่วนปัจจัยความสำเร็จที่เป็น ปัจจัยภายนอก ได้แก่ รัฐมีการรักษาวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวของบางลำพู

ทิศทางของประชาคมบางลำพูมีความคาดหวังที่จะมีศูนย์การเรียนรู้และพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยใช้อาคารโรงพิมพ์คุรุสภาในการแสดงประวัติศาสตร์บางลำพูตามโครงการ “ผู้ใหญ่เล่าเยาวชน เขียน” การแสดงทำทอโบราณของชุมชนมัชยิดจักรพงษ์ การจัดเป็นห้องสมุดหนังสือแบบเรียน เป็นที่รวบรวมดนตรีไทยและเป็นเวทีให้ลูกหลานได้แสดงออกทางดนตรีและศิลปวัฒนธรรม รวมทั้ง มีการคืนบทบาทให้รัฐท้องถิ่น (สำนักงานเขตฯ) ซึ่งทำงานใกล้ชิดกับชุมชนในการดูแล สอนสาธารณะ และมีการจัดสรรการใช้พื้นที่และดูแลรักษาสวนสาธารณะภายในชุมชน ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลสวนสาธารณะที่มีประชาคมร่วมเป็นคณะทำงาน นอกจากนี้ ยังต้องการ ให้มีนโยบายของกรุงเทพมหานครที่ควรให้ความสำคัญ และสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของ ประชาคมอย่างเป็นรูปธรรม ผู้อำนวยการเขตควรมีวาระการทำงานพอสมควรที่จะเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจถึงชุมชน และกรุงเทพมหานครต้องมียุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ย่านบางลำพูให้ก้าวไป อย่างยั่งยืนและสมดุล โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

ประชาคมบางลำพู ได้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาโดยใช้มิติด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ดั้งเดิมที่งดงาม เป็นสื่อในการดึงดูดความสนใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และได้สร้างความ ภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ประชาคมบางลำพูมีต้นทุนทางสังคม มีความผูกพัน ต่อชุมชนที่เชื่อมโยงให้คนในชุมชนเข้าร่วมและการมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง แต่การพัฒนาประชาคม บางลำพูยังขาดความต่อเนื่องจากนโยบายส่งเสริมและกลไกการสนับสนุนจากภาครัฐ อีกทั้งยังมี ภาวะคุกคามจากการท่องเที่ยวในเชิงพาณิชย์ หากสิ่งเหล่านี้ได้รับการแก้ไขจะกลายเป็นปัจจัย สนับสนุนให้ชุมชนพัฒนาไปข้างหน้า

ชัญญู ชีวภรณ์ภักดิ์ (2544) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน ย่านบางลำพู พบว่า เดิมลักษณะของชุมชนมีความผูกพันและเกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลอง ทั้ง ในเรื่องของการตั้งถิ่นฐาน การอุปโภคบริโภค ตลอดจนการเดินทาง ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ต่อมาพื้นที่ได้รับอิทธิพลต่าง ๆ เช่น การคมนาคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อ ลักษณะการใช้ที่ดิน รูปแบบการย้ายถิ่นฐาน การขยายตัวของพื้นที่ และอิทธิพลจากนโยบายและ การวางแผนของภาครัฐ ซึ่งส่งผลต่อการย้ายถิ่นฐานของประชากร ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การใช้ที่ดิน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของบางลำพูเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย ที่มีตลาด เป็นศูนย์กลางการเติบโตของเมืองมี วัด และวัดเป็นแกนนำ ในอดีต มาเป็นพื้นที่พาณิชย์สำคัญ และแหล่งที่พักนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ได้แก่

อิทธิพลจากสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อิทธิพลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ อิทธิพลจากอดีต เช่น ลักษณะการตั้งถิ่นฐานแต่ดั้งเดิม วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม และ วิถีชีวิต

อภิชัย กาบทอง (2542) ศึกษาเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบชุมชนในกรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษาย่านบางลำพู พบว่า การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบชุมชนในแต่ละสมัยนั้น ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งทางกายภาพ วิถีชีวิตของผู้คน ตลอดจนภาพลักษณ์ต่าง ๆ ในแต่ละสมัยได้แก่ กรอบหรือนโยบายทางภาครัฐในการพัฒนาเมือง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเมืองเริ่มจากการพัฒนาตั้งสมัยรับอิทธิพลตะวันตกมุ่งสู่ความทันสมัย หรือตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ที่เริ่มมีการสร้างโครงข่ายการสัญจรทางบก หรือถนนขึ้นหลายสาย ซึ่งผลให้เกิดการเชื่อมต่อของพื้นที่ และหรือโครงสร้างเมือง ได้แก่ ป้อมปราการ กำแพงและประตูเมืองลง ประกอบกับนโยบายในการบริหารปกครองบ้านเมือง ที่แยกที่พักอาศัยกับที่ทำงานออกจากกัน และเริ่มเกิดอาคารประเภทตึกแถวขึ้นตามแนวถนนตัดใหม่ มีการปรับปรุงตลาดยอดซึ่งเป็นย่านการค้าของชุมชน จนกลายเป็นภาพลักษณ์ของย่านการค้าแบบไทย ๆ ขึ้น ปัจจุบันบางลำพูยังเป็นย่านที่มีองค์ประกอบของชุมชนทั้งที่ยังอยู่และที่หายไป ซึ่งผสมผสานกันระหว่างหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชุมชนดั้งเดิมที่มีมาพร้อมการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ กับการเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของที่พักนักท่องเที่ยวหรือย่านพาณิชยกรรมสำหรับบริการขึ้นใหม่ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คน

กรองแก้ว วัฒนะมงคลรักษ์ (2545) ศึกษาเรื่องการสื่อสารกับอัตลักษณ์ถนนข้าวสาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา 1) อัตลักษณ์ถนนข้าวสารในปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ในสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ 2) มุมมองของคนในชุมชนถนนข้าวสารที่มีต่ออัตลักษณ์ถนนข้าวสารในปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ในสื่อดังกล่าว 3) ปัจจัยด้านการสื่อสารที่มีผลต่ออัตลักษณ์ถนนข้าวสาร 4) กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ถนนข้าวสาร โดยการใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์สื่อสิ่งพิมพ์และเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ตจำนวน 25 เว็บไซต์ และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มแกนนำและคนในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งสิ้น 15 คน นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้นำข้อมูลข้างต้นมาวิเคราะห์ปัจจัยด้านการสื่อสารที่มีผลต่ออัตลักษณ์ถนนข้าวสารและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ถนนข้าวสารอีกด้วย

ผลการศึกษาริวิจัยพบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่มีมุมมองที่สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับอัตลักษณ์ถนนข้าวสารที่ปรากฏในผลการวิจัย ในขณะที่เดียวกันคนในชุมชนมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์โดยมีกลยุทธ์เชิงรับ โดยการให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อมวลชนและตอบคำถามเมื่อถูกซัก

และกลยุทธ์เชิงรับโดยการใช้อุปสรรค กิจกรรม และสื่อบุคคลในการบอกต่อมากกว่าโฆษณาประชาสัมพันธ์

จะเห็นได้ว่า ชุมชนบางลำพูเป็นชุมชนที่มีผู้สนใจทำวิทยานิพนธ์เป็นจำนวนมาก จากการศึกษางานที่ได้มีผู้ทำไว้แล้วพบว่าผู้สนใจศึกษาทั้งในส่วนของกายภาพ และทางสังคม มุ่งเหตุจูงใจในการศึกษาชุมชนบางลำพูในเชิงกายภาพเนื่องมาจากความเป็นย่านเก่าแก่ที่ยังคงไว้ ด้วยร่องรอยทางสถาปัตยกรรมในยุคอดีต ซึ่งในขณะเดียวกันก็ผสมผสานไปด้วยรูปแบบ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ด้านที่อยู่อาศัยและอาคารพาณิชย์ที่ร่วมสมัย ดังจะเห็นได้จากยังคงปรากฏตึกและอาคารเก่าที่คงคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันก็ถูกรายล้อม และขนานไปด้วยตึกสมัยใหม่ ดังนั้นชุมชนบางลำพูในลักษณะทางกายภาพจึงเป็นสนามการเรียนรู้ที่สามารถนำผู้ศึกษาย้อนเวลาไปยังอดีต เพื่อดูถึงพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ในทางสังคม ชุมชนบางลำพูก็ยังคงเป็นห้องเรียนที่มีความน่าสนใจเช่นกัน ซึ่งในส่วนนี้จะยังคงเกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้ศึกษาโดยตรง ทั้งนี้ การทบทวนวิทยานิพนธ์จากผู้ที่ได้ศึกษามาก่อนหน้าจะเป็นส่วนช่วยเติมเต็มให้ผู้ศึกษาได้เกิดความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนบางลำพูหลายเล่มมักจะมีการศึกษาผ่านประวัติศาสตร์ ชุมชน ประชาคมบางลำพู และบ้านดุริยประณีต แต่ที่โดดเด่นคือ การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนบางลำพู และประชาคมบางลำพู ซึ่งพบว่ามีข้อค้นพบที่ขัดแย้งกันเป็น 2 แนวคิด แนวคิดแรกคือ เชิงบวก คือ มีการสนับสนุนและเห็นพ้องกับบทบาทของประชาคมบางลำพูที่มีต่อชุมชนบางลำพู และแนวคิดเชิงลบที่มองบทบาทของประชาคมบางลำพูในอีกมุมมองหนึ่ง ซึ่งมีการนำไปเชื่อมโยงกับเรื่องวาทกรรม การต่อสู้แย่งชิงความหมาย ตามทฤษฎีหลังยุคสมัยใหม่

ในมุมมองเชิงบวก ได้แก่ กรุงเทพมหานคร, สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล (2548) ที่ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาคมเพื่อกรุงเทพฯ เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน ซึ่งคล้ายคลึงกับงานของนชาวดี วงศ์วิวัฒน์ (2541) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาประชาคมเมือง งานของวาทีณี สตะเวทิน (2542) ศึกษาเรื่องการสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู และงานของแพรวพรรณ แยมไทย (2544) ซึ่งศึกษาเรื่องกระบวนการเกิดประชาคม และผลกระทบต่อชุมชนบางลำพูโดยศึกษาจากกรณีโรงพิมพ์คุรุสภาเก่า งานวิจัยทั้งสี่ฉบับได้นำเสนอถึงบทบาทของประชาคมบางลำพูในฐานะขององค์กรพัฒนาองค์กรรัฐที่ช่วยพัฒนาท้องถิ่นบางลำพู ผ่านการจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ ซึ่งผลพวงที่สำคัญคือ การรวมตัวกันได้ของชุมชนบางลำพู ซึ่งทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนว่าชุมชนบางลำพูเกิดจากการรวมตัวกันของชุมชนต่าง ๆ ในบริเวณโดยรอบ

ละแวกย่านบางลำพู โดยมีประชาคมเป็นตัวเชื่อมระหว่างชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ในแนวคิดนี้ ภาพชุมชนบางลำพู และประชาคมบางลำพูจึงซ้อนทับกันได้สนิทเป็นภาพ ๆ เดียวกัน

ในขณะที่มุมมองเชิงลบ ที่ให้ภาพของประชาคมในมุมมองที่แตกต่างไปจากแนวคิดของหลาย ๆ คนที่กล่าวมาข้างต้น ก็มีความน่าสนใจเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากงานของพิเชฐ สายพันธ์ (2542) และอัฐมา โภคาพานิชวงษ์ (2544) ที่มองเห็นภาพซ้อนทับระหว่างชุมชนกับประชาคมที่ไม่สามารถวางทับกันได้อย่างสนิท ดังจะเห็นได้จากพิเชฐที่ศึกษาเรื่องจินตภาพบางลำพู โดยส่วนหนึ่งของการศึกษาได้ยกเอาเทศกาลถนนพระอาทิตย์ (งานปิดถนน) มาเป็นตัวอย่งในการอธิบายถึงการสร้างนิยามความหมายที่เกี่ยวกับชุมชนในมุมมองของประชาคมบางลำพู ซึ่งเป็นตัวแทนของชนชั้นกลางที่มีการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ การสร้างความเข้มแข็ง และจิตสำนึกซึ่งได้รับแนวคิดมาจากนักวิชาการที่สนับสนุนเรื่องประชาคมเมือง ประชาคมบางลำพูจึงเกิดจากการสร้างสำนึกของคนเมืองที่มีการนิยามตนเองกับที่อยู่อาศัยเพื่อให้เกิดความหวงแหน ในขณะที่เดียวกันก็มีการสร้างค่านิยมจากการจัดงานปิดถนน การอนุรักษ์ต้นลำพู การอนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ฯลฯ โดยเลือกที่จะชื่นชมความสวยงามของโบราณสถาน ประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ ในขณะที่เดียวกันก็เลือกที่ด้าน ความสกปรก ไม่เป็นระเบียบ สลัมแออัดของคนจนในชุมชนบางแห่ง (พิเชฐ สายพันธ์, 2542:43) ประชาคมบางลำพูได้พยายามจินตนาการความเป็นกลุ่มของตนด้วยกรอบแนวคิดแบบการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในพื้นที่ พื้นฟูภาพความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ โดยอ้างอิงพื้นที่กับซากประวัติศาสตร์ที่เหลืออยู่โยงไปหาอดีตที่เก่าแก่ เพื่อสร้างคุณค่าของระยะเวลาอันยาวนานของวัฒนธรรมที่งดงามและมีรากเหง้า โดยพิเชฐได้เปรียบว่าลักษณะเช่นนี้จึงเป็นคล้ายกับการสวมหน้ากากเพื่อแสดงภาพของตัวตน โดยการให้ความหมายผ่านพื้นที่ที่ตนสังกัดอยู่เพราะสิ่งเหล่านี้เกิดจากจินตนาการที่กลุ่มประชาคมให้คุณค่าว่าเป็นอุดมคติที่น่ายึดถือ (พิเชฐ สายพันธ์, 2544:94-95)

ในขณะที่อัฐมาได้สะท้อนมุมมองของชาวชุมชนในเชิงวิพากษ์ว่า แท้ที่จริงแล้วประชาคมบางลำพูได้สร้างความชอบธรรมตนเองด้วยการอ้างถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในย่านบางลำพู โดยการแสดงออกถึงตัวตนจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ จริงแล้วเป็นเพียงแค่ว่าคนในชุมชนเพียงหยิบมือเดียวและไม่มีบทบาทนำ ในขณะที่คนที่มบทบาทนำกลับเป็นคนนอก (เจ้าของธุรกิจบริเวณถนนพระอาทิตย์ซึ่งมองว่าได้รับผลประโยชน์จากการจัดกิจกรรมของประชาคม) ถึงครั้งต่อครั้งการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นว่า อุมการณ์ของประชาคมที่เกิดจากการนิยาม “เมืองน่าอยู่” ที่มีการพลิกฟื้นอดีตผ่านร่องรอยทางประวัติศาสตร์ และให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม และการจัดกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะนั้น ได้เบียดผลักดันให้ชาวบ้านหรือชาวชุมชนจริง ๆ เข้าไปอยู่ตรงชายขอบ ที่ซึ่งกลุ่มประชาคมบางลำพูเป็นผู้พยายามสร้างให้เป็นเมืองน่าอยู่

ทั้งสองแง่มุมทางความคิด ต่างก็มีเหตุผลที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน บางลำพู และบทบาทของประชาคมในฐานะที่เป็นตัวแทนที่เป็นสื่อกลางระหว่างรัฐ และชาวบ้าน โดยต่างก็หยิบเอาความชอบธรรมมาที่ซึ่งอยู่บนฐานทางความคิดที่แตกต่างกัน ดังเช่น หากพูดใน ฐานของแนวคิดประชาสังคม ก็จะเห็นว่าภารกิจที่จะเป็นใคร อยู่ที่ไหนไม่สำคัญ แต่หากมีความสนใจ ร่วมกัน มีประเด็นร่วม มีเป้าหมาย มีการสื่อสาร มีการกระทำ ก็สามารถที่จะเป็นพวกเดียวกันได้ นอกจากนี้ยังมีการสานเครือข่ายไปยังกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้เกิดพลังในการเคลื่อนไหวหรือผลักดัน ประเด็นทางสังคมต่าง ๆ ได้ ในขณะที่หากสู้ในเรื่องของวาทกรรม การช่วงชิงความหมาย หรือการ รื้อสร้างเพื่อให้เกิดความเข้าใจในมิติที่ไม่มีความจริงที่เที่ยงแท้แล้วก็สามารถอธิบายประชาคม บางลำพู และชุมชนบางลำพูได้อีกมุมหนึ่งเช่นกัน

ประเด็น “มองต่างมุม” ของ 2 ขั้วความคิดนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าบทบาทของประชาคมและ ชุมชนบางลำพูก่อให้เกิดผลในทางบวก ทั้งนี้ผู้ศึกษาขอเสนอความเห็นที่มีต่อประเด็นทางลบ จาก การลงพื้นที่ศึกษาความเป็นไปในปัจจุบัน (เมษายน 2548 - เมษายน 2549) ดังต่อไปนี้

1) ในมุมมองของผู้ศึกษาแล้ว การมีจิตสำนึกสาธารณะ คือ สิ่งสำคัญที่สุดที่จะผูกให้คน สามารถที่จะได้กระแสสังคมในระบบทุนนิยมโลกได้ ซึ่งการเป็นคนในหรือคนนอกต่อการนิยาม ความหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นอาจจะสำคัญในการสร้างความรู้ใหม่ที่ให้มุมมองถึงเรื่อง อำนาจในพื้นที่ทางสังคม แต่ก็ไม่สำคัญที่สุด ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนบางลำพูทำให้ เห็นภาพได้ว่า ชุมชนมีส่วนร่วมกันจริง แม้ว่าการประชุมประชาคมในแต่ละวาระจะมีคณะทำงาน เพียง 10 กว่าท่าน แต่เมื่อมีการขยายผลการประชุมไปสู่การจัดกิจกรรมก็ทำให้ภาพการมีส่วนร่วม ของชุมชนต่าง ๆ ที่ชัดเจนมากขึ้น และเป็นการมีส่วนร่วมในบทบาทต่าง ๆ กัน ทั้งผู้จัด ผู้ แสดง ผู้ร่วมงาน ผู้ชม ซึ่งสิ่งสำคัญคือ ประชาคมบางลำพูได้สร้างกิจกรรม กิจกรรมจะเป็นแรง ดึงดูดให้ปัจเจกได้มารวมตัวกัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยกัน เกิดความรู้สึกร่วมกันได้ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในอัตลักษณ์ของชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้ชุมชนได้มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันซึ่งเป็นแรง สนับสนุนทางบวก

ในทางตรงกันข้าม หากไม่มีกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในลักษณะของประชาคมเช่นนี้ ภาพ ความเป็นชุมชนบางลำพูจะเลือนลางยิ่งนัก ซึ่งการศึกษาของแพรวพรรณ แยมไทย (2544) ได้ แสดงให้เห็นภาพก่อนที่จะเกิดประชาคมว่า ชุมชนแต่ละชุมชนต่างคนต่างอยู่ ต่างก็ดำเนินกิจกรรม ของตนเองไป ซึ่งภาพเหล่านั้นน่าจะดูแห้งแล้งเหมือนชุมชนเมืองหลาย ๆ ชุมชนในกรุงเทพฯ ที่ผู้คน ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันแม้แต่คนในละแวกบ้าน

2) ประเด็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในประชาคมบางลำพู ผู้ศึกษาเห็นว่าในเรื่องของความเข้มแข็งของการรวมตัวกันของกลุ่มกิจกรรมทางสังคม ความสัมพันธ์ของกลุ่มกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความเกี่ยวเนื่องกัน ทั้งนี้เพราะกลุ่มกิจกรรมต้องมีการบ่มเพาะในเรื่องเวลา และมีการเรียนรู้และยอมรับระหว่างกันให้ได้ สิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งความร่วมมือ และการมีส่วนร่วม ยกตัวอย่างเช่น หากเรารู้สึกผูกพัน หรือรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เราจึงอยากที่จะมีส่วนร่วม และเกิดความกระตือรือร้นเพื่อที่จะได้เข้ามาบ่มเพาะในบทบาทในกลุ่ม งานศึกษาของนางสาวดิวงส์พิวัฒน์ (2541:54-63) ได้นำเสนอแบบบันทึกการมีส่วนร่วมในกิจกรรมก่อนการจัดงานปิดถนน โดยมีการเปรียบเทียบตารางการนัดหมายทำกิจกรรมเตรียมงานในแต่ละครั้ง พบว่าในครั้งแรกที่มีการจัดประชุมมีผู้เข้าร่วมถึง 46 คน และครั้งต่อ ๆ มาจึงลดลงหรือเพียง 24 คน 14 คน 10 คน และ 8 คน กรรมการคนหนึ่งเคยแสดงความเห็นว่า “กระบวนการการประชุมมีมาเรื่อย ๆ มันก็ค่อย ๆ สกรีนตัวมันเอง คนไหนที่ไม่พร้อมมาร่วมได้ไม่บ่อย เคื่อก็ออกไปอาจจะไม่ค่อยได้อินกับมันมาก ก็ทยอยกันออกไป ก็จะเหลือเพียงกลุ่มหนึ่งที่ค่อนข้างจะเหนียวแน่น ...พอจัดงานเสร็จก็จะเหลือแต่พวกกลุ่มแกน ๆ พวกเรานี่...” (กรรมการประชาคม, **สัมภาษณ์**, 19 พฤษภาคม 2548) จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของทัศนคติและความสนใจส่วนบุคคล ที่ซึ่งต้องใช้เวลาในการบ่มเพาะที่จะทำให้กลุ่มเหนียวแน่น จนนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ กันซึ่งส่วนนี้คือภาพสะท้อนของประชาคม

นอกจากนี้ ความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านที่มีต่อประชาคมบางลำพูนั้น ค่อนข้างมีความหลากหลาย ผู้ศึกษาได้ทำการตรวจเช็คข้อมูลแบบสามเส้าจากชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ พบว่าชาวบ้านบางคนเมื่อมีโอกาสก็อยากที่จะเข้ามาร่วมงานกับประชาคม ในขณะที่ชาวบ้านบางคนกลับมองว่ากรรมการประชาคมบางลำพูเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติ สำหรับคนที่มีความรู้และฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี ส่วนตนมีการศึกษาน้อยไม่อยากจะเข้าไปร่วมดังจะเห็นได้จากลุงคนหนึ่งพูดว่า “ไม่อยากจะเข้าร่วม เพราะลุงไม่มีความรู้ แต่ถ้ามีความรู้ก็อยากที่จะเข้าไปทำงานประชาคมบางลำพู ซึ่งถ้าเราไม่มีความรู้จะเสียเปรียบเขาในการเขียนหรือบันทึกข้อมูลต่าง ๆ พูดเพียงอย่างเดียวไม่มีความสำคัญพอ...” (ชาวบ้านชุมชนวัดสังเวช, **สัมภาษณ์**, 10 กรกฎาคม 2548) ในขณะที่บางคนกลับเห็นด้วยกับบทบาทของประชาคมบางลำพูแต่เมื่อมีโอกาสเข้าร่วมคงจะไม่เข้าร่วม เพราะมองว่าตนมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัยที่ค่อนข้างชัดเจนอยู่แล้ว ดังนั้นในแง่ของส่วนรวมที่ไกลออกไปให้ประชาคมเป็นตัวแทนในการดูแลดีกว่า “ตรงนั้นปล่อยให้เขาทำกันไปดีแล้ว พอมีงานอะไร ประชาคมบางลำพูเขาก็ช่วย เราก็ช่วยเป็นครั้งคราว” (ชาวบ้านชุมชนมัสยิดจักรพงษ์, **สัมภาษณ์**, 20 กรกฎาคม 2548) เหล่านี้คือภาพที่สะท้อนให้เห็นว่า การรวมกลุ่มการทำงานในลักษณะของประชาคมขึ้นอยู่กับทัศนคติส่วนตัวที่จะผลักดันให้เข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม

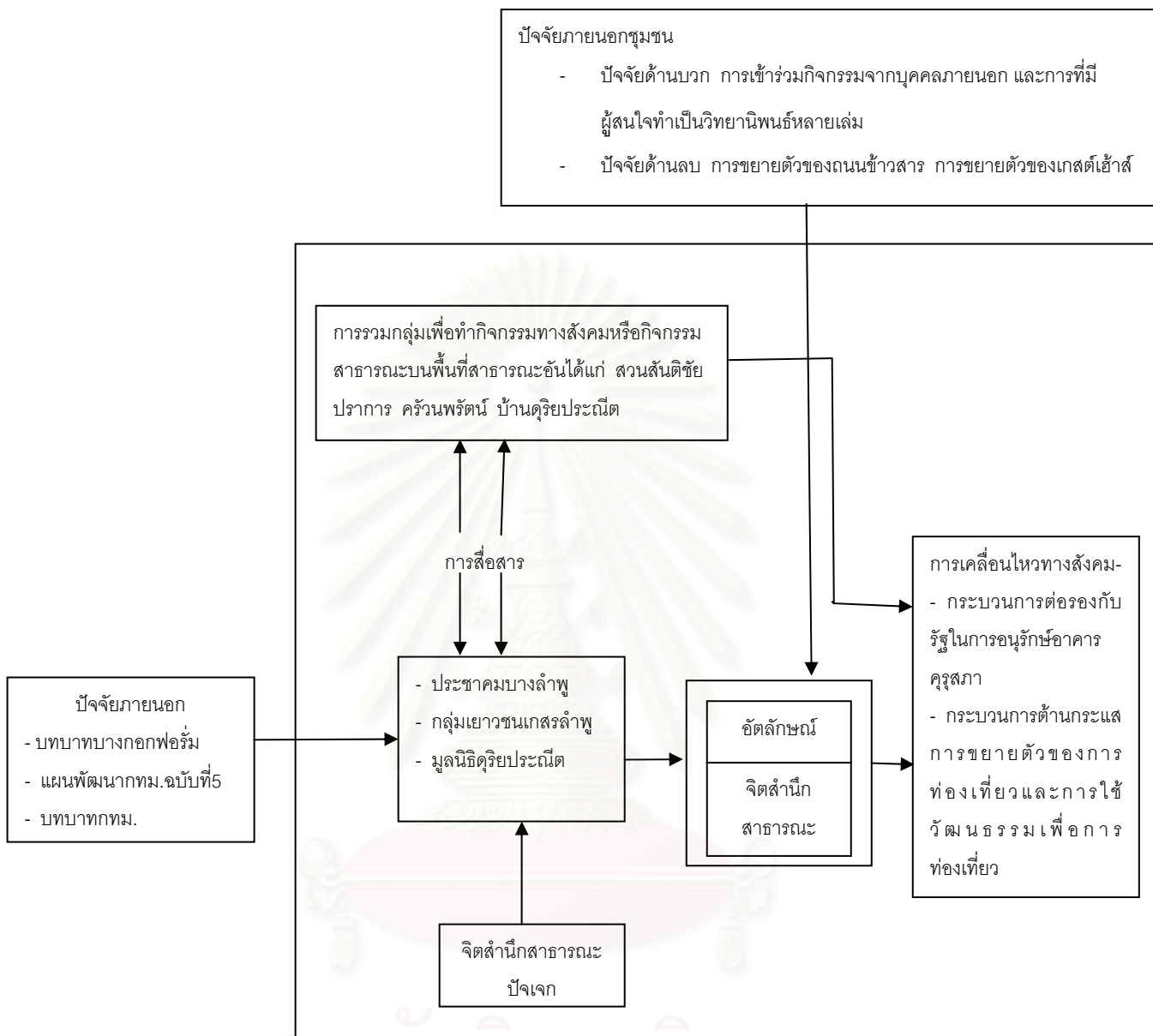
มุมมองของชาวบ้านที่มีต่อประชาคมจึงไม่ใช่ในเชิงลบเพียงอย่างเดียว แต่การเข้าไปมีบทบาทในฐานะกรรมการหรือเข้าร่วมกิจกรรมกิจกรรมนั้นเป็นเรื่องของทัศนคติความสนใจส่วนตัว

อย่างไรก็ตาม การศึกษาของอัฐมาทำให้เห็นช่องว่างที่ชัดเจนระหว่างประชาคมบางลำพูและชาวชุมชน นั่นก็คือ การพาดพิงถึงความพยายามของประชาคมในการแสดงถึงอัตลักษณ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การสืบทอดมรดกดนตรีไทยของบ้านดุริยประณีตที่เหลือเป็นหลังสุดท้ายของชุมชน (สัญลักษณ์ของชุมชนดนตรีไทยในอดีต) และการเป็นชุมชนช่างทองของชุมชนมัธยมศึกษจักรพงษ์ (เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนช่างในอดีต) ซึ่งปัจจุบันเหลือเพียง 1 หลังเช่นกัน แต่ในส่วนของชุมชนเขียนนิเวศน์ – ตรอกไก่แจ้ อาจจะไม่ชัดเจนนัก (ผู้ศึกษาเคยได้ยินแกนนำประชาคมท่านหนึ่งพูดถึงการเป็นชุมชนข้าราชการบริวารของชุมชนเขียนนิเวศน์ – ตรอกไก่แจ้) อัฐมาได้ยกผลงานบวงสรวงเสด็จพ่อมาฉายภาพซ้ำให้เห็นถึงสิ่งที่ชาวชุมชนมี แต่ประชาคมไม่เคยที่จะทำความเข้าใจ ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้ศึกษาคิดว่าน่าจะมีวิธีการแก้ไขที่ทำให้ประชาคมบางลำพูเป็นของชุมชนไม่ใช่เป็นคนภายนอกอย่างที่ชาวชุมชนรู้สึกกัน เช่น อาจจะมีการปรับกระบวนการทำงานที่ดึงการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้นกว่าเดิม มีการเชื่อมโยงถึงวิถีของชุมชนแต่ละชุมชนภายใต้ชุมชนบางลำพู การขยายขอบข่ายของกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์มากขึ้น มีการสร้างศรัทธาโดยวิธีการบริหารองค์กรให้โปร่งใส เหล่านี้เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากทฤษฎี และแนวคิด อันได้แก่ ทฤษฎีประชาสังคมในทัศนะของ Habermas แนวคิดพื้นที่สาธารณะ แนวคิดความเป็นเหตุเป็นผลเชิงการสื่อสาร แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ และแนวคิดจิตสำนึกสาธารณะ รวมไปถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ได้กล่าวมา ผู้ศึกษาได้นำมาประมวลและกำหนดเป็นกรอบแนวความคิดได้ดังต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษากระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

กรอบแนวคิดของการศึกษา กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู อธิบายได้ว่า กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนมีจุดเริ่มต้นจากจิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกที่มีต่อส่วนรวม กอปรกับปัจจัยภายนอก อันได้แก่ แผนพัฒนากรุงเทพมหานครฉบับที่ 5 (พ.ศ.2540 -2544) บทบาทของกรุงเทพมหานคร และบทบาทของบางกอกฟอรั่ม ได้เข้ามาสนับสนุนก่อให้เกิด กลุ่มกิจกรรมในชุมชนบางลำพู 3 กลุ่มอันได้แก่ ประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู และมูลนิธิศุภนิมิต เมื่อ 3 กลุ่มกิจกรรมนี้มีการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ ประโยชน์เพื่อสังคมเกิดขึ้นจนเป็นที่รู้จักของสังคม จากเดิมที่มีการรวมตัวกันของกลุ่มคนกลุ่ม ๆ ที่

มีความสนใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อสังคมร่วมกัน กลุ่มได้ขยายตัวออกไปกว้างมากขึ้นจนกลายเป็นกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ด้วยจำนวนคนที่เป็นสมาชิกและคนที่เข้าร่วมเป็นจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น

ภายใต้กระบวนการสร้างกิจกรรมจากกลุ่มกิจกรรมทั้ง 3 กลุ่มที่นำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ที่ขยายใหญ่มากขึ้นนั้น นอกจากนั้นการทำกิจกรรมทางสังคมของกลุ่มกิจกรรมทั้ง 3 กลุ่ม ยังได้ก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะให้กับชุมชน ซึ่งในการศึกษาค้างนี้ได้กำหนดพื้นที่สาธารณะคือ สวนสันติชัยปราการ โดยพื้นที่ดังกล่าวเปิดให้คนได้มีโอกาสเข้ามาพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนกันในเรื่องของส่วนรวมและมีบทบาทร่วมกันในชีวิตสาธารณะ ซึ่งแม้ว่าแต่ละกลุ่มจะมีวัตถุประสงค์ กิจกรรม และผู้กระทำกิจกรรมที่แตกต่างกันแต่ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน หรือก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมกัน ในที่นี้คือ จิตสำนึกสาธารณะของชุมชน

นอกจากนี้ กลุ่มกิจกรรมทั้ง 3 กลุ่ม และการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมหรือกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชนได้มีการสื่อสารระหว่างกัน การสื่อสารเป็นกระบวนการที่สำคัญทำให้เกิดการรับรู้ แลกเปลี่ยน และเรียนรู้อันจะก่อให้เกิดกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของชุมชน การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของชุมชนดังกล่าวได้สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยอัตลักษณ์จะนำมาซึ่งการปกป้องเงื่อนไขการดำรงอยู่ และทรัพยากรของชุมชน ซึ่งการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของชุมชนอาจจะนำมาซึ่งรูปแบบของพฤติกรรม ดังจะเห็นได้จากความพยายามสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่องของชุมชนบนพื้นที่สาธารณะของชุมชนอันได้แก่ สวนสันติชัยปราการ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องผูกพันกับจิตสำนึกสาธารณะที่เป็นความรู้สึกนึกคิดของคนที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม มีความตระหนักรู้และให้ความสำคัญต่อเรื่องส่วนรวมของสังคม มีสำนึกร่วมต่อประเด็นสาธารณะ ตลอดจนความรู้สึกรัก และห่วงแหนสาธารณะสมบัติอันเป็นของส่วนรวม ซึ่งในที่นี้คือ ความรู้สึกนึกคิดของชุมชนต่อการใช้ความตระหนักต่อสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวว่า "สิ่งใด" หรือ "เรื่องใด" ที่มีอันเกี่ยวข้องกับส่วนรวม และชุมชนได้ให้การยอมรับว่าสิ่งนั้นเป็นของชุมชนบางลำพู ในขณะเดียวกัน จิตสำนึกสาธารณะของชุมชนจะก่อให้เกิดการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของชุมชนในรูปแบบของการสร้างสรรค์กิจกรรมได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนและอัตลักษณ์ของชุมชนจึงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ ในกระบวนการดังกล่าวยังได้มีการศึกษาถึงปัจจัยภายนอกทั้งทางบวก และทางลบ โดยปัจจัยทางบวกได้แก่การเข้าร่วมกิจกรรมของบุคคลภายนอก และการที่มีผู้สนใจทำการศึกษา งานวิจัยและวิทยานิพนธ์หลายเล่ม ปัจจัยทางลบคือการขยายตัวของการทำงาน

บนถนนข้าวสาร และการขยายตัวของที่พักนักท่องเที่ยวที่เข้ามากระทบต่อจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนด้วยเช่นกัน

สุดท้ายนี้การศึกษาในครั้งนี้ยังครอบคลุมไปถึง การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมหรือกิจกรรมสาธารณะของกลุ่มกิจกรรมทั้ง 3 กลุ่มนี้ บนพื้นที่สาธารณะจะก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนแล้วนั้น ยังได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมได้อย่างไร โดยศึกษาในประเด็น กระบวนการต่อรองกับรัฐในเรื่องอาคารโรงพิมพ์คุรุสภา และกระบวนการต้านกระแสการขยายตัวของการท่องเที่ยวและการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สภาพชุมชน และประวัติความเป็นมาของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในชุมชนบางลำพู

3.1 ข้อมูลชุมชน

3.1.1 ประวัติศาสตร์บางลำพู

"บางลำพู" เป็นชุมชนประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานครแห่งหนึ่งที่มีความน่าสนใจ มีผู้สันนิษฐานว่ามีการตั้งถิ่นฐานในชุมชนมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากบริเวณนี้มีวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่ด้วย คือ วัดกลางนา หรือ วัดชนะสงคราม และวัดรุ่นเก่าในสมัยกรุงธนบุรีอีกวัดหนึ่ง คือ วัดบางลำพู หรือ วัดสังเวชวิศยาราม ซึ่งเป็นศูนย์กลางของย่านบางลำพู จึงเรียกบริเวณนี้ว่า "บางลำพู" ตามลักษณะของชุมชนริมน้ำ (ณรงค์ เขียนทองกุล,2540:11)

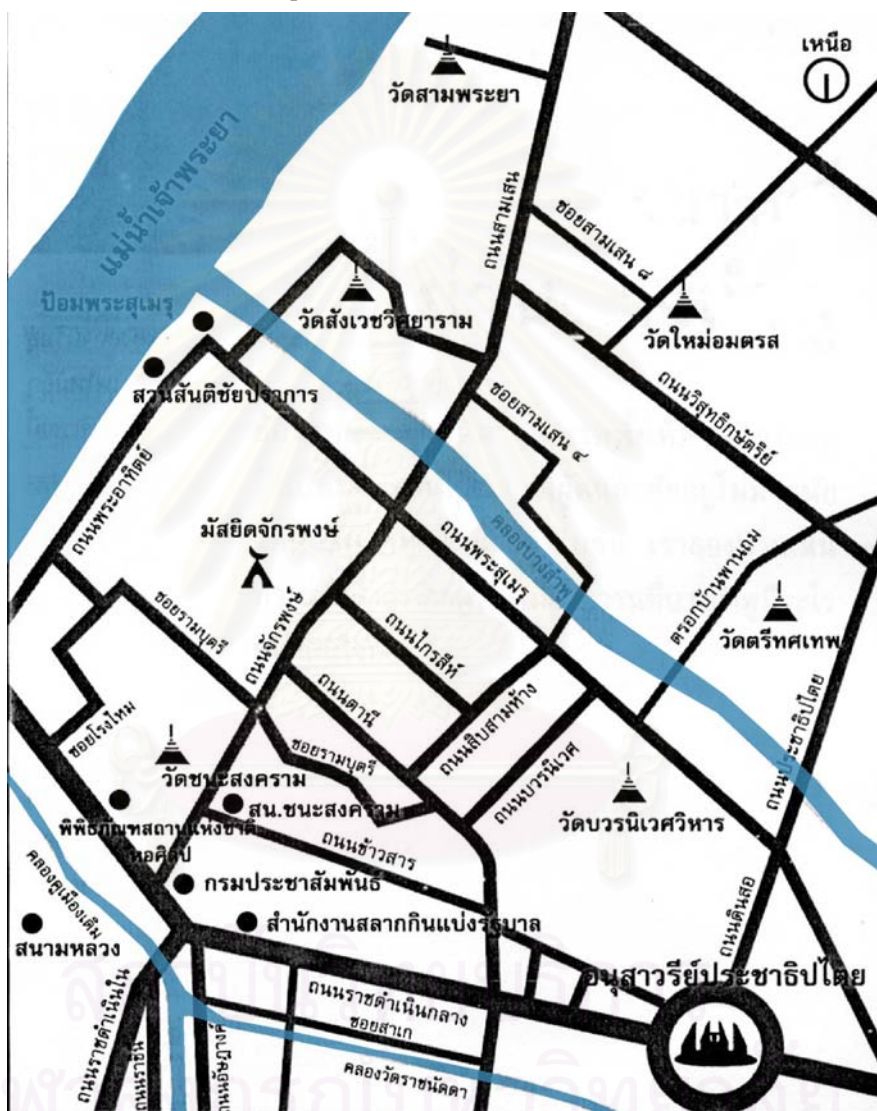
"บางลำพู" เป็นชุมชนเมืองแรก ๆ ที่มีความสำคัญ เติบโตและเคลื่อนไปตามเวลาที่ผ่านมานาน ขอบเขตของบางลำพูกำหนดไม่ได้แน่นอน แต่เป็นที่รู้กันว่าเป็นอาณาเขตบริเวณเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่วัดชนะสงครามที่อยู่ในแนวเขตพระนคร จนถึง วัดสังเวชวิศยาราม กับวัดสามพระยา ที่อยู่นอกเขตกำแพงพระนคร เป็นที่คาดการณ์กันว่าสาเหตุที่ชื่อ "บางลำพู" น่าจะมาจากแต่ก่อนบริเวณนี้มีต้นลำพูอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากต้นลำพูมักจะขึ้นอยู่บริเวณที่เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ มีน้ำท่วมขัง นอกจากนี้ความที่มีต้นลำพูอยู่เป็นจำนวนมากจึงมักจะมีหิ่งห้อยมาเกาะอยู่เป็นจำนวนมากในเวลาค่ำคืน ในสมัยก่อนถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญสำหรับคนเดินเรือ หากเดินเรือมาถึงเวียงที่มองเห็นแสงไฟวิบวับจากหิ่งห้อยจำนวนมากนับร้อย นับพันที่เกาะตามต้นลำพูเป็นที่รู้กันว่าได้มาถึงพระนครแล้ว (เวทินี สตะเวทิน,2542:56)

พิเชฐ สายพันธ์ (2542:25) ได้ฉายภาพของบางลำพูว่า เป็นชุมชนที่อยู่รายรอบเมืองหลวงใหม่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ อาณาบริเวณของ "บางลำพู" มีความชัดเจนเมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้มีการขุดคลองเมืองเพื่อขยายเมืองออกไปจากคูเมืองเดิมในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งคูเมืองใหม่นี้เริ่มต้นจากบางลำพู ทะลุออกแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือวัดสามปลื้ม จากนั้นทรงพระราชทานชื่อว่า "คลองรอบกรุง" ปัจจุบันเรียกตอนที่ใกล้แม่น้ำทางบางลำพูว่า "คลองบางลำภู" ผลของการขุดคลองทำให้บริเวณปากคลองบางลำพูเป็นจุดที่มีชุมชนหนาแน่น

"บางลำพู" มีความสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่อยู่ทางตอนเหนือ ที่ซึ่งปกครอง และบริหารโดยวังหน้า มีป้อมพระสุเมรุ กำแพงเมือง และแนวปากคลองบางลำพูเป็น

ด้านป้องกันเมือง จากสภาพดังกล่าวทำให้เส้นทางการคมนาคมที่สำคัญในสมัยนั้นใช้การเดินทางทางน้ำผ่านแม่น้ำเจ้าพระยา และปากคลองบางลำพูเป็นส่วนมาก และบริเวณนี้เองเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างชุมชนต่าง ๆ ทำให้เกิดศูนย์กลางการค้าขายที่สำคัญ โดยยุคแรก ๆ การค้าขายแลกเปลี่ยนจะเกิดขึ้นบริเวณประตูเมืองบางลำพู (อภิชัย กาบทอง,2542:29-35)

ภาพที่ 3.1 แผนที่แสดงย่านบางลำพู

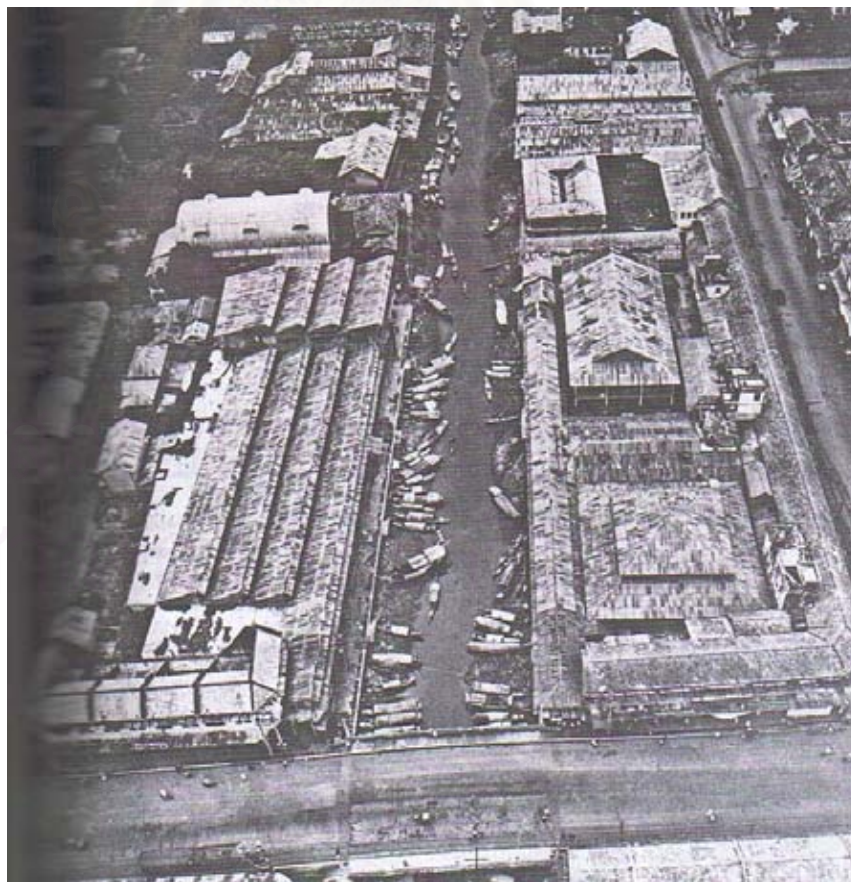
ที่มา : ปราณี กล้าส้ม, 2545 หน้า 62

เกียรติ จิระกุล และคณะ (2525:35) ได้สะท้อนภาพของตลาดในย่านบางลำพูในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ไว้ว่าตลาดน้ำบางลำพูจะมีอยู่ 2 บริเวณ ได้แก่ ตลาดน้ำบริเวณปากคลองบางลำพู และตลาดน้ำในคลองบางลำพู ตลาดน้ำบริเวณปากคลองจะเป็นแหล่งชุมนุมของเรือเร่ต่าง ๆ และ

เรือนแพ ซึ่งเป็นตลาดประจำขายสินค้าจำพวกของสด ของแห้ง เครื่องอุปโภค บริโภคต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นบริเวณที่มีเรือบรรทุกผลผลิตทางการเกษตรมาขาย หรือรับฝากขายซึ่งนอกจากขายในบริเวณนี้แล้วยังมีการส่งขายต่อไปยังแหล่งอื่น ๆ อีกทอดหนึ่ง ส่วนตลาดน้ำในคลองบางลำภูอยู่บริเวณประตูเมืองบางลำพู มีขนาดเล็กกว่าตลาดน้ำปากคลองบางลำภู ลักษณะของเรือที่ขายในบริเวณนี้จะเป็นเรือเร่ขายเป็นส่วนใหญ่ สินค้าส่วนใหญ่จะคล้ายกันคือ จำพวกของกิน ของใช้ ของสด ของแห้ง

นอกจากนี้ตลาดน้ำในคลองบางลำภูยังเป็นแหล่งขายสินค้าเฉพาะ อันได้แก่ เรือเรือสำปั้น เรือประทุน เรือขนาดเล็ก และผลผลิตทางการเกษตรจากสวนต่าง ๆ นอกจากนี้ในบริเวณใกล้เคียง ๆ กันยังพบตลาดบกที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้คลองบางลำภู ใกล้กำแพง และประตูเมืองบางลำพู อันได้แก่ ตลาดนานา ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของคลองบางลำภู นอกกำแพงเมือง ตลาดทุเรียนซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของคลองบางลำภูนอกกำแพงพระนครเช่นกัน เป็นตลาดที่ขายสินค้าจำพวกผลไม้ สาเหตุที่ชื่อตลาดทุเรียนเพราะในหน้าทุเรียนจะมีพ่อค้า แม่ค้าพายเรื่อนำทุเรียนจากที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบางขุนนนท์ บางกอกน้อย บางซื่อ บางซ้อน มาขายในตลาดดังกล่าวเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 3.2 ภาพแสดงคลองบางลำภูในอดีต

ที่มา : ภาพหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ใน ปราณี กล้าส้ม , 2545 หน้า 65

ตลาดบางลำพู เป็นตลาดบกที่มีความสำคัญยิ่ง นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ตลาดบางลำพู หรือ ตลาดยอดในปัจจุบัน ตลาดบางลำพูตั้งอยู่ในกำแพงเมือง บริเวณใกล้ประตูเมืองบางลำพู และวัดบวรนิเวศฯ ตลาดบางลำพูเกิดจากกลุ่มแม่ค้าในเขตกำแพงพระนครรับซื้อสินค้าจากตลาดน้ำที่บริเวณท่าขนสงริมน้ำใกล้ ๆ ได้แก่ ถนนพระอาทิตย์ และท่าโรงไหม ในสมัยนั้นตลาดบางลำพูเป็นตลาดเล็ก ๆ ไม่ค่อยมีสินค้าให้เลือกมากนัก แต่ก็มีสินค้าที่ขายทิ้งของสด ของแห้ง และของชำไม่กี่ชนิด และการค้าขายมักจะเป็นเวลาเช้า ตลาดจะตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งชุมชนที่มีฐานะไม่ดีมากนักดังจะเห็นได้จากการสร้างที่อยู่อาศัยที่ไม่ค่อยเป็นระเบียบแถวกำแพงเมือง และยึดเอากำแพงเมืองเป็นฝาบ้าน (เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534:60 - 62)

“บางลำพู” ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนหลายเชื้อชาติทั้งนี้เพราะในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงโปรดฯ ให้สร้างเมืองโดยการกวาดต้อนชาวจีน ชาวจีนวน ชาวมอญ ชาวมลายู และชาวลาวที่เป็นเชลยจากการรบชนะสงครามหลายครั้งมาช่วยสร้างเมือง ขุดแม่น้ำ ลำคลอง สร้างป้อมปราการ ประตูและกำแพงเมือง ทำให้บริเวณรอบ ๆ บางลำพูเป็นแหล่งอาศัยของคนเชื้อชาติหลากหลาย แบ่งเป็นกลุ่มนิคมต่าง ๆ เช่น บริเวณหน้าวัดชนะสงครามเป็นที่ตั้งของนิคมมลายู ซึ่งเป็นเชลยที่ได้กวาดต้อนมาในสมัยที่พม่ารบแพ้ไทยที่ท่าดินแดงและสามสบ ใน พ.ศ. 2329 (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2525:48) ซึ่งสอดคล้องกับปราวณิ กล้าส้ม (2545:67) ที่อธิบายถึงบางลำพูว่า

“บางลำพูเป็นที่อยู่ของผู้คนหลายเชื้อชาติ ทั้งจีน ไทย แขก มอญ เริ่มแรกจากชาวไทยที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมแถบริมแม่น้ำเจ้าพระยา แถบหลังวัดสังเวช ในสมัยก่อนมักจะเรียกบริเวณนี้ว่า “บ้านบุ” “บ้านซ็อนหอยทัพพี” ปัจจุบันนี้ไม่มีการทำหัตถกรรมเหล่านี้อีกแล้ว ทางด้านวัดชนะสงคราม (หรือเรียกว่า “วัดกลางนา” เพราะอยู่กลางทุ่งนา) มีชาวมอญที่บวชเป็นพระก็มักจะจำพรรษาอยู่ที่วัดนี้ ชาวบ้านจึงเรียกวัดนี้ว่า “วัดตองปู” ตามอย่างชาวมอญ สำหรับชาวจีนกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป เพราะเป็นผู้ที่ชอบการค้าขาย”

ในขณะเดียวกัน ปรากฏว่ามีชุมชนมุสลิมอาศัยอยู่บริเวณตรอกสุเหร่าซึ่งปรากฏในยุคสมัยของรัชกาลที่ 3 เช่นกัน โดยเล่ากันว่ากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทนำกองทัพไปตีหัวเมืองปัตตานีเมื่อ พ.ศ. 2329 (กุศล เอี่ยมอรุณ, 2546:113) แล้วกวาดเอาผู้คนจากปัตตานีเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณตรอกสุเหร่าโดยชุมชนมุสลิมเหล่านี้ได้ยึดอาชีพช่างทองประมาณ 40 หลังคาเรือน ในสมัยนั้นชาวบ้านตรอกสุเหร่าทำทองกันแทบทุกหลังคาเรือน มีครั้งหนึ่งที่ชาวบ้านได้ร่วมกันนำช่างทองทองคำประดับด้วยเพชร ทับทิม มรกต ซึ่งทำด้วยฝีมืออันประณีตทุลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 3 ผลงานชิ้นนั้นทำให้ความสามารถของช่างทองตรอกสุเหร่าเป็นที่เลื่องลือในราช

สำนัก ช่างทองมีฝีมือบางคนได้รับการโปรดเกล้าฯให้เป็นช่างทองหลวงเป็นข้าราชการในกรมช่างสิบหมู่ได้มีหน้าที่ผลิตเครื่องทอง และเครื่องราชูปโภคถวายพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ ผู้ที่เป็นช่างทองจะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เช่น พระยาภักดี พระวิเศษสุวรรณ หลวงแป้น ขุนลังกา เป็นต้น (ปราณี กล่ำส้ม,2545:67-68) อาชีพช่างทำทองยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน (ซึ่งจากการลงพื้นที่ศึกษาในปี 2549 ก็ยังคงพบอยู่) แต่คงเหลือเพียงบ้านเดียวเท่านั้น

ชุมชนไทยทั่วไปส่วนใหญ่จะอาศัยตามริมน้ำ และเรือค้าขายจอดตามริมแม่น้ำ บริเวณด้านเหนือของพระนครจะมีบ้านเรือนและเรือนแพหนาแน่นในช่วงปากคลองโรงไหมถึงปากคลองบางลำพู (แม่น้ำน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ,2534:82) ส่วนบริเวณเขตกำแพงพระนครจะเป็นที่ตั้งของวัด วัดวังเจ้านาย และบ้านเรือนของเสนาบดี ขุนนาง และราษฎรทั่วไป ชุมชนจะกระจายตัวกันออกไปภายในเขตกำแพงพระนคร และจะเกาะกลุ่มอยู่กันอย่างหนาแน่นบริเวณรอบ ๆ วัด วัดวังเจ้านาย ตลาด บริเวณถนนพระอาทิตย์จนถึงวัดสังเวชเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งคอยอุปถัมภ์ว่าไพร่ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียง (พิเชฐ สายพันธ์,2542:6)

ภาพประวัติศาสตร์ของ"บางลำพู"ได้ถูกเขียนขึ้นตั้งแต่ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ บ้านเมืองอยู่ในสภาพเพิ่งตั้งตัว ผู้คนประกอบด้วยคนหลากหลายเชื้อชาติอพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาพร้อมกับคนท้องถิ่นดั้งเดิม ในรัชกาลที่ 1 บ้านเมืองอยู่ในระยะที่ต้องระมัดระวังภัยจากข้าศึกจึงทรงโปรดให้มีการสร้างวังเจ้านาย และบ้านเรือนเสนาบดีรักษาการอยู่รายรอบพระบรมมหาราชวัง ส่วนราษฎรทั่วไปจะตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงแนวคลองคูเมืองเดิม ในสมัยนั้นผู้คนต่างก็พึ่งการเดินทางทางน้ำ เพื่อติดต่อค้าขาย จนกระทั่งบางลำพูได้กลายเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างชุมชนต่าง ๆ ของพื้นที่ มีแหล่งผลิตสินค้าเฉพาะ (เรือสำปั้น เรือประทุน เรือขนาดเล็กต่าง ๆ รวมไปถึงผลผลิตทางการเกษตร) และตลาดบางลำพูซึ่งทำให้ผู้คนหลังไหลเข้ามาค้าขาย และอยู่อาศัยกันมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณปากคลองบางลำพูทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่คึกคักขึ้น มีการแลกเปลี่ยนสินค้า และนำสินค้าจากต่างจังหวัดใกล้เคียงมาขาย ต่อมาได้มีการขยายจากตลาดน้ำไปสู่ตลาดบกโดยมีชนต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็น มอญ แขกตานี ราษฎรไทย และคนไทยเชื้อสายจีน ได้อาศัยอยู่บริเวณใกล้ตลาดนั่นเอง (ชัญญู ชีวภรณ์วิวัฒน์,2544:66) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 และ 3 ได้มีการขยายตัวข้ามเขตคลองคูเมืองเดิมออกมามากขึ้น โดยออกไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออก ผู้คนเกาะกลุ่มกันหนาแน่นในบริเวณรอบ ๆ ที่ตั้งศูนย์กลางชุมชน เช่น วัด วัดวังเจ้านาย และตลาด ไม่ว่าจะเป็น บริเวณฝั่งคลองวัดตองปุ (วัดชนะสงคราม) ถนนตรอกข้าวสาร บริเวณปากคลองบางลำพู บริเวณป้อมพระสุเมรุ บริเวณถนนพระอาทิตย์ และบริเวณปากคลองคูเมืองเดิมชั้นในซึ่งมีโรงไหมตั้งอยู่ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่แล้วที่ดินบริเวณนั้นเป็นที่ดินพระราชทานซึ่งให้แก่ ขุนนาง เสนาบดี ตั้งบ้านเรือนอยู่ เนื่องจากอยู่ในเขตกำแพงพระนคร และไม่ห่างไกลจากพระบรมมหาราชวังนัก (แม่น้ำน้อย ศักดิ์ศรี,2534:84)

ลักษณะทางกายภาพของบางลำพูในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นได้สะท้อนภาพวิถีชีวิตของผู้คนในบางลำพูผูกพันอยู่กับวัด วัง ตลาด แม่น้ำ ลำคลอง มาแต่ช้านานอย่างเห็นได้ชัด

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ทรงโปรดให้มีการขยายเมือง ขุดคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อเพิ่มเส้นทางคมนาคมทางน้ำ และเพื่อรองรับการขยายตัวของผู้คนที่ย้ายมาเพิ่มขึ้น ในสมัยนี้นับเป็นสมัยที่รุ่งเรืองที่สุดในการพัฒนาทำนุบำรุงเมือง ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเห็นความสำคัญที่จะสร้างกรุงเทพฯ ให้ทันสมัยทัดเทียมตะวันตก จึงทรงเปิดประเทศสยามให้ชาวต่างชาติได้เข้ามาอยู่ และทำมาค้าขายกับคนไทย ภายหลังจากทำสัญญาสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2398 ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป จากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า นอกจากนี้พระองค์ทรงโปรดให้มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขนานกับแนวกำแพงเมืองเดิมเพื่อขยายขอบเขตของพระนครออกไปทางด้านตะวันออกโดยไม่ได้ก่อกำแพงเมืองเลียบบนคูเมืองเหมือนในอดีต ทั้งนี้ด้วยจุดมุ่งหมายในการขยายเมือง และเพิ่มเส้นทางจราจรเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังได้สร้างป้อมปราการทั้งหมด 8 ป้อม เรียงรายไปตามแนวลำคลอง (แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, 2534:130)

อย่างไรก็ตาม ผลจากการขยายเมืองดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้า และส่งผลให้ชุมชนขยายตัวออกไปตามแนวริมฝั่งแม่น้ำและลำคลอง ซึ่งในยุคนี้ การคมนาคมทางบกจากถนนมีบทบาทมากขึ้น ทำน้ำและตลาดน้ำบางลำพูจึงลดบทบาทลง ในขณะเดียวกันรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดฯให้มีการสร้างวัดบวรนิเวศ และวังขึ้นหลายแห่งบนถนนพระอาทิตย์ จึงเป็นเหตุให้ตลาดบกเริ่มมีบทบาทมากขึ้น

สภาพเมืองพระนครในช่วงยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้เกิดความเจริญขึ้นในทุกทิศทุกทาง ไม่ว่าจะเป็นการค้า การคมนาคม การสาธารณสุข โภค ตลอดจนความบันเทิง และมหรสพต่าง ๆ ซึ่งจุดเริ่มต้นเกิดจากการนำหลักวิชาด้านการผังเมืองเป็นแนวทาง และมีการกำหนดแบบแผนในการสร้างถนน โครงผังเมืองที่ซึ่งสร้างความสง่างามให้กับราชธานี โดยเปลี่ยนจากการขุดคูคลองเป็นการสร้างถนนแทน มีการรื้อกำแพงเมือง และป้อมบางส่วนลง เนื่องจากกำแพงเมืองกีดขวางความต่อเนื่องของถนน (ชัญญู ชีวภรณ์วิวัฒน์, 2544:39)

ในปี พ.ศ. 2411 – 2426 มีการตัดถนนภายในกำแพงพระนครขึ้นหลายสาย ในแถบย่านบางลำพูได้แก่ ถนนพระอาทิตย์ ถนนพระสุเมรุ เป็นต้น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นเส้นทางสัญจรที่มีความสำคัญต่อย่านบางลำพู (แพรวพรรณ แยมไทย, 2544:45) ดังเช่น ความเปลี่ยนแปลงของ “ตลาดยอด” ซึ่งแต่เดิมไม่ค่อยคึกคักเท่าใดนัก แต่เมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดฯให้มีการสร้างกำแพงพระนครใหม่ที่บางลำพูเรียกว่า “บางลำพูประตูใหม่” ซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดยอด และปรับปรุงให้ตลาดมีความทันสมัย สะอาด ถูกสุขลักษณะ และให้ชื่อว่า “ตลาดยอดพิมาน” รวมไปถึงมีการตั้งอาคารร้านค้ารอบตลาดมากมายส่งผลให้ตลาดยอดกลายเป็นตลาดที่มีความคึกคักขึ้นอย่างมาก

ดังจะเห็นได้จากมีข้าวของขายมากมายไม่ว่าจะเป็นของกิน ของใช้ ของสด ของแห้ง ตลาดยอดเป็นตลาดใหญ่ที่ผู้คนในย่าน ข้าวสารบริวารในวังก็มักจะมาจับจ่ายซื้อของ และใช้เป็นที่นัดพบกัน

นอกจากถนนหนทางที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จะทำให้ตลาดยอดมีความคึกคักขึ้นแล้วนั้น ถนนหนทางยังคงนำมาซึ่งการสร้างอาคารพาณิชย์ของชาวต่างชาติ เช่น ห้างแกรลิต (Grahert & Co. Jewellers) บริเวณถนนตะนาว เป็นตึก 3 ชั้น เจ้าของเป็นชาวเยอรมันมีอาชีพเป็นช่างทอง ห้างแบตแมนซึ่งย้ายมาจากเชิงสะพานโรงช้างสีมาที่ตั้งอยู่ฝั่งขวาของถนนจักรพงษ์ เป็นต้น (กาญจนา นาคพันธุ์, 2524:21) แต่อย่างไรก็ตาม ต่อมาได้เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่บางลำพู ในยุคสมัยของพระองค์ซึ่งพระองค์ได้เข้ามาอำนวยการดับเพลิงด้วยพระองค์เอง และภายหลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้ พระองค์โปรดให้มีการปรับปรุงตลาดยอดครั้งใหญ่

อัฐมา โภคาพานิชวงษ์ (2544:41-43) บรรยายถึงภาพชุมชนในช่วงประมาณพ.ศ. 2470 ช่วงเดียวกันกับที่พระนครมีธรรมาภิบาล บริเวณถนนพระอาทิตย์เริ่มมีชุมชนที่หนาแน่นขึ้นแต่ความเป็นย่านยังไม่คึกคักเท่าบริเวณย่านบางลำพู ซึ่งมีถนนสายใหญ่ ๆ ตัดผ่าน มีตลาดสด และร้านขายเสื้อผ้าใหญ่ ๆ หลายร้าน อาทิเช่น ร้านสมใจนึก ร้านไชยรัตน์ ร้านนพรัตน์ ฯลฯ ในช่วงเวลากลางคืน ความคึกคักจะอยู่บริเวณแถว ๆ ป้อมพระสุเมรุซึ่งที่ตั้งของโรงละครร้อง คณะ “เฉลิมฉันทสำเริง” ซึ่งมี “แม่เลื่อน” เป็นนางเอกขึ้นชื่อ

บริเวณถนนพระอาทิตย์ตรงข้ามตรอกไก่แจ้ในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของละครร้องวงเล็ก ๆ ของแม่บุญนาทซึ่งจัดแสดงในคืนวันเสาร์ และคืนวันอาทิตย์เท่านั้น ละครร้องแม่บุญนาทเป็นคณะที่แยกมาจากละครร้องคณะหลวงนฤมิตรหรือคณะละครปริตาลัยซึ่งเป็นละครร้องที่มีชื่อเสียงที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 5 ละครร้องเป็นที่นิยมอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการนำเอาเครื่องดนตรีฝรั่งมาผสมผสานบรรเลงร่วมด้วย วงดุริยางค์เองก็นำวงดนตรีมาเล่นร่วมกับคณะละคร

บางลำพูมีโรงหนังทั้งชั้น 1 และชั้นสองด้วยกันอยู่ 3 โรง คือ โรงหนังศาลาเฉลิมเมืองหรือโรงหนังบางลำพูซึ่งตั้งอยู่ตรงธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน โรงหนังศรีบางลำพูต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงหนังปิ่นัง และโรงหนังบุศยพรรณแต่ก่อนเรียกโรงตงก๊ก ซึ่งโรงหนังเหล่านี้เป็นสีสันของย่านบางลำพูจนมาถึงถนนพระอาทิตย์ที่ทำให้ย่านบางลำพู เป็นย่านมหรสพที่มีชื่อเสียงมากกว่าย่านอื่นๆ

นอกจากบางลำพูจะมีโรงหนังถึง 3 โรงแล้วในช่วงรัชกาล 6-7 บางลำพูมีวิกลิเกตรองแยกบางลำพูถึง 3 โรง อันได้แก่ วิกตาช่วงซึ่งอยู่ใกล้กับสะพานนรรัตน์ วิกตลาดทุเรียน วิกตลาดนานาของคณะหอมหวล ซึ่งคณะของดุริยางค์จะจัดนักดนตรีไปบรรเลงปี่พาทย์ลิเกตอนเย็น ๆ เป็นประจำ วิกลิเกในบางลำพูสมัยนั้นมีชื่อเสียงมาก ห้างต.เจ๊กชวนซึ่งตั้งอยู่บริเวณใกล้แยกบางลำพูเป็นผู้ผลิตแผ่นเสียงขายซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในสมัยนั้น

สีสันของบางลำพูในยุคความรุ่งเรืองของมหรสพ และความบันเทิงต่าง ๆ ยังคงคึกคักขึ้นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 กระแสความนิยมของผู้คนในความบันเทิงเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมโดยผู้คนหันมาดูภาพยนตร์ ชมละครร้อง ลิเก เทียนวงานวัด ประจำปีที่จัดขึ้นภายในวัง ทำให้บางลำพูในยุคสมัยดังกล่าวเป็นย่านของมหรสพที่มีชื่อเสียงที่สุด นอกจากนี้ยังรวมไปถึงชื่อเสียงทางความเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สมัยใหม่ และสำคัญที่สุดในยุคนั้นด้วย

บางลำพูในรัชสมัยรัชกาลที่ 8 จนถึงรัชกาลปัจจุบัน ชื่อเสียงของบางลำพูยังคงเป็นที่ยอมรับในฐานะที่เป็นย่านการค้าที่สำคัญ เป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปวัฒนธรรม มหรสพ และความบันเทิงต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะในอดีตเป็นที่แหล่งรวมของวิกลิเก โรงละครร้อง โรงภาพยนตร์ ร้านแผ่นเสียง ร้านอาหาร ร้านตัดเสื้อผ้า ฯลฯ นอกจากนี้ รวมไปถึงวัด วังอันเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นที่ตั้งของตระกูลดนตรีไทยที่มีประวัติศาสตร์คู่พระบารมีพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่าง ๆ จวบจนมาถึงปัจจุบัน (2549)

3.1.2 ร่องรอยของประวัติศาสตร์สู่ “บางลำพู” ในยุคปัจจุบัน

ความรุ่งเรืองของบางลำพูในอดีตยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นผ่านสถานที่สำคัญ ๆ ที่ยังคงหลงเหลือในปัจจุบันดังนี้

1) วัดและมัสยิด – ศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน

ก) วัดสังเวชวิศยาราม

วัดสังเวชวิศยารามตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองพระนครตรงปากคลองบางลำภู เป็นวัดที่มีมาตั้งแต่ครั้งก่อนสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เดิมเรียกวัดสามจีน มีตำนานเล่าว่ามีชาวจีน 3 คนร่วมกันสร้าง จึงเรียกวัดสามจีน กล่าวกันว่ามีสมบัติฝังอยู่ใต้ดินบริเวณวัดโดยมีปริศนาลายแทงว่า “ตำบลวัดสามจีน มีหินสามก้อน ที่นอนสามอัน มีต้นอโศกเอนที่เจ้าเงาะนั่งฉัน” ใครสามารถไขปริศนาได้แล้วขุดพบสมบัติก็จะได้สมบัตินั้นไป (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2525:314)

วัดสังเวชฯได้รับการบูรณะโดยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 3 โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัชกาลที่ 3 ได้ทรงโปรดให้ย้ายพระอุโบสถมาอยู่บริเวณที่เห็นในปัจจุบัน และให้ประดับตกแต่งแบบจีน ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ปรากฏโรคระบาด ผู้คนล้มตายด้วยอหิวาตกโรคเป็นจำนวนมากจนไม่สามารถเผาได้ทันจึงได้โยนทิ้งลงน้ำ ทำให้แม่น้ำลำคลองมีศพลอยเป็นแพ ท่านเจ้าพระยาพลเทพฯออกเงินจ้างสับเห่ร้อมมาเก็บศพในแม่น้ำ และในคลองบางลำพูขึ้นมาเผาที่วัด

สังเวช ซึ่งในสมัยนั้นยังคงเป็นวัดเล็ก ๆ ซึ่งต้องเผาศพกันหามรุ่งหามค่ำ (ปราณี กล่าวสัม, 2545:70) ต่อมาในรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะพระประธานแล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดสังเวชวิทยาราม” เนื่องจากระลึกถึงเหตุการณ์อันน่าสังเวชที่เกิดขึ้น

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เกิดเหตุการณ์อัศจรรย์ครั้งใหญ่ซึ่งสร้างความเสียหายให้กับสิ่งก่อสร้างภายในวัด และชุมชนโดยรอบต้นเพลิงมาจากโรงงานทำขนมจีนที่ถนนสิบสามห้าง ลามไปเป็นบริเวณกว้างจนถึงวัด ดังที่ปรากฏในจดหมายพระยาโกษา (อ้างใน ส.พลายน้อย, 2503:20) กล่าวไว้ว่า

“ราวปี พ.ศ. 2412 เกิดเพลิงไหม้ขึ้นที่โรงทำขนมจีนถนนสิบสามห้าง เวลานั้นลมพัดจัดน้ำในคลองบางลำพูก็แห้ง เพลิงลุกลามข้ามกำแพงพระนคร ไหม้เสียกำแพง และริมคลองบางลำพูไปถึงสะพานข้ามคลองไปข้างวังพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส ไหม้บ้านชั้นนอกหอยทัพพิ วัดสังเวชวิทยาราม และบ้านบุหลังวัดเฉียงไปถึงแม่น้ำเจ้าพระยา เพลิงไหม้บางลำพูในครั้งนั้นเป็นการไหม้ครั้งใหญ่มาก เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีเครื่องมือดับเพลิงที่ทันสมัยต้องใช้แครงหรือโพงเหล็กตักน้ำสาด เมื่อน้ำในคลองแห้งลมก็พัดแรงจึงไม่มีทางจะแก้ไข”

รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการช่วยกันรื้อพระเมรุที่ถวายเป็นเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 4 ไปสร้างเป็นกุฏิเสนาสนะแทนของเดิมที่ถูกไฟไหม้

ในปีพ.ศ. 2511 ได้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ขึ้นอีกครั้งในบริเวณชุมชนวัดสังเวชฯ จึงทำให้เกิดพื้นที่ว่าง วัดสังเวชฯจึงได้จัดสรรที่ดินปลูกอาคารให้คนเช่า ในขณะที่เดียวกันก็มีนายทุนเข้ามาซื้อที่ดินเปล่าข้างวัดเพื่อสร้างเป็นหอพัก และอาคารเช่า ขณะที่ฝั่งตลาดยอดก็เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในปีพ.ศ. 2510 ส่งผลให้เกิดพื้นที่ว่างเช่นกัน หลังจากนั้นจึงถูกสร้างเป็นถนนไกรสิทธิ์และตลาด แต่ต่อมาเกิดไฟไหม้ขึ้นอีกครั้งจึงถูกเปลี่ยนไปเป็นห้างนิวเวสต์ ส่วนตลาดนานาตลาดทุเรียน โรงหนังศรีบางลำพู โรงหนังบุษยพรรณต่างก็เคยเกิดไฟไหม้เช่นกัน พื้นที่เหล่านี้จึงถูกเปลี่ยนไปเป็นอาคารพาณิชย์ และหอพัก ทำให้พื้นที่ที่เป็นแหล่งรวมผู้คนหรือพื้นที่สาธารณะหายไป และได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของความคิดเรื่องพื้นที่แบบเศรษฐกิจสตรีเต็มรูป พื้นที่ละแวกนี้จึงกลายเป็นสิ่งที่มีมูลค่าในเชิงพาณิชย์มากในช่วงหลังจากนั้น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนย่านนี้ขายที่ดินย้ายออกไป ชุมชนวัดสังเวชฯ ถูกขายต่อ และดัดแปลงไปเป็นบ้านเช่า อาคารเช่า โรงงาน และที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ชาวบ้านดั้งเดิมเหลืออยู่มีจำนวนน้อยมากมีประมาณไม่ถึงครึ่ง (อัฐมา โภคาพานิชวงษ์, 2544:45) ชาวบ้านในชุมชนวัดสังเวชฯส่วนใหญ่ได้เข้าอาศัยอยู่ในกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดสังเวชฯ

ปัจจุบันวัดสังเวชกลายเป็นวัดที่เป็นศูนย์รวมของชุมชนวัดสังเวช ที่มีความผูกพันกับชาวบ้านในชุมชนบางลำพู และละแวกใกล้เคียงอย่างมาก ทั้งนี้เพราะเป็นวัดที่ชาวบ้านสามารถพึ่งพาในด้านการดำเนินพิธีกรรมทางศาสนาได้ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ทั้งนี้ในวัดอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงเช่น วัดบวรนิเวศ และวัดชนะสงครามต่างก็เป็นอารามหลวงมีข้อยกเว้นที่ทำให้ไม่สามารถประกอบพิธีศพได้

ข) วัดชนะสงคราม

วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร เป็นวัดโบราณสร้างในสมัยอยุธยา ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง เดิมเรียกว่า วัดกลางนา เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ มีพระราชประสงค์ที่จะสร้างสิ่งก่อสร้างขึ้นให้คล้ายคลึงกับกรุงศรีอยุธยามากที่สุด วัดที่ตั้งอยู่ใกล้พระบรมมหาราชวังได้ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่ ตลอดจนเปลี่ยนชื่อวัดให้เหมาะสม โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อวัดกลางนาเป็นวัดทองซึ่งเป็นภาษามอญ บ้างก็เล่าว่ามีชาวมอญบวชเป็นพระก็มาจำพรรษาอยู่วัดนี้ชาวบ้านเลยเรียกวัดนี้ว่า “วัดทอง” ตามอย่างชาวมอญ (ปราณี กล่ำส้ม, 2545:67) บ้างก็ว่าสาเหตุที่ชื่อวัดทองเพราะชาวบ้านเล่าต่อ ๆ กันว่า ในสมัยหนึ่งมีพระมาจำพรรษาที่วัดนี้เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านหาเชื้อไม้พ้อจึงได้ไปตัดใบทองปู้ให้พระนั้น เมื่อเรียกเพี้ยน ๆ ทองปู้จึงกลายเป็นทองปู้ (รณวัฒน์ เอมะสิทธิ์, **สัมภาษณ์**, 20 มกราคม 2549)

ครั้งเมื่อเกิดสงครามพม่าที่ลำปาง สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงยกทัพไปปราบและได้รับชัยชนะ เมื่อเสด็จกลับมาถึงวัดทองปู้ ทรงพักทัพเพื่อทำพิธีสงฆ์เปลี่ยนเครื่องทรงใหม่ตามประเพณีการเดินทัพ โดยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ได้ถวายฉลองพระองค์ลายยันต์จารึกคุณพระรัตนตรัยคลุมถวายพระประธาน ภายหลังจึงโปรดฯ ให้ช่างปั้นเอาปูนพอกทับเสื้อยันต์ และปั้นเป็นองค์พระประธานขึ้นใหม่ มีการปฏิสังขรณ์วัดและถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงพระราชทานนามว่า “วัดชนะสงคราม” เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการได้รับชัยชนะครั้งนั้น (แพรวพรวณ แยมไทย, 2544:46 -47)

ผู้คนในบางลำพูมีความผูกพันกับวัดสังเวช และวัดชนะสงคราม ทั้งนี้เพราะทั้งสองวัดเป็นวัดที่มีความเก่าแก่ และเป็นศาสนสถานที่ถูกคลุกคลีกับคนบางลำพูมาตั้งแต่เกิดจนตาย ดังจะเห็นได้จากการทำบุญตักบาตร ประกอบพิธีทางศาสนกิจ วัดทั้งสองเป็นวัดที่อยู่ในชุมชนบางลำพู แต่โดยส่วนมากแล้ว ผู้คนในชุมชนจะแยกออกเป็นสองฝั่งคือ ชาวบ้านในชุมชนวัดสังเวชโดยมากจะทำบุญที่วัดสังเวชมากกว่าเพราะอยู่ใกล้ ในขณะที่ชุมชนเขียนนิวาสน์ - ตระอกไก่แจ้จะไปทำบุญที่วัดชนะสงครามมากกว่า นอกจากนี้ชาวบ้านนิยมมาทำบุญกับพระที่ตนเองเลื่อมใสศรัทธาทำให้บางครั้งชาวบ้านเขียนนิวาสน์ - ตระอกไก่แจ้บางคนข้ามมาทำบุญชุมชน

วัดสังเวชบ้าง หรือแม้แต่ชาวบ้านชุมชนวัดสังเวชอาจจะเข้าไปทำบุญวัดใหม่ฯ วัดอินทรฯ หรือ วัดสามพระยาที่อยู่ใกล้เคียงกันบ้าง (สุदारัตน์ เกริกไกรสิทธิ์, **สัมภาษณ์**, 17 กุมภาพันธ์ 2549)

แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านไม่สามารถจะประกอบพิธีกรรมเผาศพในวัดขณะสงครามซึ่งเป็น อารามหลวงชั้นโท ยังรวมไปถึงวัดบวรนิเวศซึ่งเป็นอารามหลวงชั้นเอก ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่จึงประกอบพิธีศพที่วัดสังเวช ซึ่งเป็นวัดเดียวที่อยู่ใกล้กับชุมชนมากที่สุด

ค) มัสยิดจักรพงษ์

มัสยิดจักรพงษ์ เดิมชื่อ สุเหร่าวัดตองปู ทำให้เข้าใจได้ว่าประวัติความเป็นมาของมัสยิดจักรพงษ์น่าจะเทียบเคียงได้กับความเก่าแก่ของวัดตองปู หรือ วัดชนะสงครามในปัจจุบัน สุเหร่าวัดตองปูเป็นชื่อที่ตั้งตามชื่อวัด

สุเหร่าวัดตองปูได้ปรากฏหลักฐานว่าสร้างมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์เกิดขึ้นพร้อมกับชุมชน เพราะในการสร้างชุมชนของชาวมุสลิมจะให้ความสำคัญกับศาสนสถานมาก ดังนั้นเมื่อมีการตั้งชุมชนมุสลิมจึงมีการสร้างสุเหร่า หรือมัสยิดด้วย

ประวัติศาสตร์ของสุเหร่าวัดตองปูปรากฏได้ชัดในสมัย ฮัจยีอุมร์ อุมารี (เยาชนเภสัชกร บ้าง ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ และประชาคมบางลำพู, 2545 :26 - 30) ในช่วงปีพ.ศ. 2380 - 2390 มีสุเหร่าเกิดขึ้นแล้ว ฮัจยีอุมร์ อุมารีเป็นคนที่มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก ทำหน้าที่เป็นอิหม่าม และอบรมศาสนาให้กับเด็กโดยทำการสอนที่บ้านของตนเอง ต่อมาได้มอบที่ดินแปลงหนึ่งให้สร้างเป็นบาแล (สถานที่ประกอบศาสนกิจเล็ก) ซึ่งเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ฮัจยีปฏิบัติหน้าที่เป็นโตะอิหม่ามได้สักระยะก็เสียชีวิตลง

ต่อมามีผู้สืบทอดตำแหน่งโตะอิหม่ามมาอีกหลายรุ่น จนกระทั่งถึงยุคของฮัจยีอาลี อุมารีได้บริจาคที่ดินส่วนตัวขนาด 1 งาน 14 ตารางวา ให้สร้างเป็นมัสยิดบางลำพูในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2465 และได้ขอความช่วยเหลือจากเจ้าของที่บางรายที่มีสิทธิ์ในที่ดิน เพื่อสร้างเป็นสุเหร่าซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ผู้คนในชุมชนจึงเรียกสุเหร่านี้ว่า “สุเหร่าบางลำพู”

ต่อมาในยุคฮัจยีสมหวังได้รับเลือกให้เป็นสัปบุรุษและได้ดำรงตำแหน่งอิหม่าม เห็นว่าสุเหร่าที่ตั้งมาแต่ดั้งเดิมทั้งชำรุด ทั้งคับแคบเพราะผู้คนเข้ามาใช้จำนวนมากขึ้น จึงมีการหารื้อรวบรวมเงินชาวบ้าน และช่วยกันสร้างเป็นมัสยิดก่ออิฐถือปูนแทน และเรียกชื่อว่า มัสยิดจักรพงษ์ ซึ่งเรียกตามชื่อถนนที่ตั้งตามพระนามของสมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ

มัสยิดจักรพงษ์เกิดจากการรวมแรงรวมใจของชาวบ้านในตรอกมัสยิดซึ่งมีความยากลำบากยิ่ง ทั้งนี้เพราะการสร้างสิ่งปลูกสร้างไม่สามารถทำได้ง่าย ๆ แม้แต่การซื้อวัสดุ

อุปกรณ์จะต้องได้รับอนุญาตจากกระทรวงมหาดไทยเสียก่อนจึงจะทำได้ วัสดุที่ซื้อมาก็ต้องขนลงเรือมาแล้วช่วยกันขนเข้าตรอก ชาวบ้านจะช่วยกันทำงานได้ก็ล่วงเวลาเย็นไปแล้ว สูดท้ายมัสยิดหลังใหม่จึงเสร็จสิ้นหลังจากกินเวลาในการก่อสร้างไปถึง 2 ปี

ปัจจุบันมัสยิดจักรพงษ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ เพราะชาวบ้านมุสลิมมีจิตใจที่ผูกพันกับศาสนสถานเป็นอย่างดี นอกจากนี้ตามหลักศาสนาที่ทำให้ชาวมุสลิมต้องแสดงความเคารพต่อพระผู้เป็นเจ้า (ละหมาด) ถึงวันละ 5 ครั้ง ดังนั้นจึงมีผู้คนเข้าออกมัสยิดตลอดทั้งวัน นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการที่อิหม่ามคนต่อ ๆ มา และผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมกันบริจาคที่ดินเพื่อสร้างเป็นโรงเรียนสอนศาสนา ลานกีฬาเอนกประสงค์ ยิ่งทำให้มัสยิดจักรพงษ์ค่อนข้างคึกคักด้วยผู้คน que เข้าออกทุกวัน

2) วัง ป้อม และซุ้มประตูเมือง - ความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับพัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์

บางลำพูเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ควบคู่มาทั้งกับกรุงรัตนโกสินทร์ ในบริเวณแนวถนนพระอาทิตย์เองก็เป็นแหล่งที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นที่ตั้งของป้อม ประตูพระนคร และกำแพงเมือง รวมไปถึงวังเจ้านายที่สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ผู้ศึกษาได้ประมวล และเรียบเรียงประวัติความเป็นมาของวังต่าง ๆ ได้ ดังนี้ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2525; ชินครอนกรูป, บริษัท., 2543:1-8; วิมลสิริ เหมทานนท์, 2546:128-132)

ก) วังพระราชวงศ์ฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล

วังพระราชวงศ์ฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นอาคาร 2 ชั้น ก่ออิฐถือปูนแบบยุโรป ซึ่งตั้งอยู่บนถนนเจ้าฟ้า ริมคลองคูเมืองเดิม สาเหตุที่ชื่อถนนเจ้าฟ้าเพราะเดิมเคยเป็นวังของพระราชวงศ์ฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล หรือเจ้าฟ้าอิศระพงศ์ซึ่งเป็นพระโอรสของวังหน้า จึงให้ชื่อว่าถนนเจ้าฟ้า พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ ในอดีตเป็นโรงกษาปณ์สิทธิการซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเป็นโรงกษาปณ์ที่สร้างขึ้นแทนของเดิมที่ตั้งอยู่ในบริเวณพระบรมหาราชวัง ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์

ข) วังพระองค์เจ้าวิไลยวรวิลาส และวังพระองค์เจ้าไชยรัตนวโรภาส

เป็นอาคารเก่าที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นอาคารตึก 2 ชั้นแบบยุโรปที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งอยู่บริเวณมุมถนนพระอาทิตย์กับถนนเจ้าฟ้า เดิมเป็นวังที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ของ

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีการถ่ายแบบอาคารมาจากประเทศสิงคโปร์ โดยมีการสร้างสะพานข้ามคลองคูเมืองเดิม และทำถนนเป็นทางให้เสด็จจากวังไปยังพระราชวังบวรสถานมงคล เพื่อประกอบพระราชพิธีหรือรับรองแขกได้ แต่ภายหลังจากที่กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญได้อุปราชภิเษกแล้ว จึงได้เสด็จประทับในพระราชวังบวรสถานมงคล และได้ประทานวังนี้ให้กับพระองค์เจ้าวิไลยวริลาศพระโอรสองค์ใหญ่ และพระองค์เจ้าไชยรัตนวโรภาสซึ่งได้ประทับอยู่จนตลอดพระชนมายุ ส่วนพระองค์เจ้าวิไลยวริลาสได้ประทับอยู่วังนี้จนกระทั่งกระทรวงมหาดมบัติได้จัดซื้อที่ดิน ต่อมาปลายรัชกาลที่ 5 ได้มีการรื้อวังเพื่อสร้างเป็นโรงพยาบาลทหาร (หน่วยเสนารักษ์) และในปี พ.ศ. 2443 ใช้เป็นกองแพทย์ทหารบก และปัจจุบันยังคงเป็นที่ตั้งของหน่วยงานสังกัดกองทัพบก

ค) ทำเนียบท่าช้าง

เดิมเป็นพื้นที่บริเวณหนึ่งของวังกรมพระนเรศวรฤทธิ์ รัชกาลที่ 7 ได้พระราชทานให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิเศษฐ์ พระราชโอรสในรัชกาลที่ 4 ในเจ้าจอมมารดาเปี่ยม ตำแหน่งถูกออกแบบโดยหม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร ภายหลังกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิเศษฐ์เสด็จไปประทับที่ปิ่นัง และสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. 2478 ตำแหน่งจึงตกเป็นสมบัติของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ต่อมาในช่วงปีพ.ศ. 2488 – 2490 ได้ใช้เป็นที่พักของนายปรีดี พนมยงค์ ขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐบุรุษอาวุโส ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน หลังจากนั้นกระทรวงสาธารณสุขได้เช่าไว้เพื่อเป็นที่ทำการของกองทุนสงเคราะห์เด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) และสำนักงานวางแผนงานสื่อสารเพื่อพัฒนาแห่งองค์การสหประชาชาติ (DTCP) และอนุมัติให้ใช้สถานที่ชั้นบนเป็นที่ทำการของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการพาณิชย์นาวี

ง) พระตำหนักเก่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ์ (ถัดจากทำเนียบท่าช้าง) เป็นพระตำหนักเก่าที่สร้างขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 4 แต่เดิมเป็นบ้านของเจ้าพระยามหาโยธา เสนาบดีในสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ต่อมาได้กลายเป็นที่ประทับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ซึ่งเป็นพระโอรสองค์ที่ 17 ที่เกิดจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าจอมมารดากลิ่น เจ้าจอมมารดากลิ่นเป็นหลานปู่ของเจ้าพระยามหาโยธา เมื่อกรมพระนเรศวรฤทธิ์ประสูติจึงได้ยกบ้านให้เป็นมรดกแก่กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ครั้นเมื่อถึงกำหนดออกวัง รัชกาลที่ 4 จึงโปรดฯให้สร้างวังพระราชทาน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้พระราชทานเงินให้สร้างตำหนักใหม่ ส่วนตำหนักหลังนี้เจ้าจอมมารดาอยู่ต่อไปตามเดิม เมื่อถึงรัชกาลที่ 7 พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์ กฤดากร พระโอรสองค์โตซึ่งทรงเป็นองค์ผู้จัดการ

มรดกได้ทุลเกล้าฯถวายที่ดินและบ้านทั้งหมดเพื่อใช้หนี้ที่ยืมไปจากกรมพระคลังข้างที่ ภายหลังรัชกาลที่ 7 ได้พระราชทานให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฎ์ ซึ่งทรงประทับที่ตำหนักหลังนี้ ระหว่างรอการก่อสร้างตำหนักหลังใหม่ ต่อมากระทรวงสาธารณสุขได้เข้าไปเป็นที่ทำการกองทุนสงเคราะห์เด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF)

จ) วังมะลิวัลย์ (วังพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ์)

เป็นพระตำหนักที่ประทับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ สร้างสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2460) ออกแบบโดยนายอี มั่นเฟรดี สถาปนิกชาวอิตาลีเลียน ซึ่งรับราชการอยู่ในกรมศิลปากรในเวลานั้น กรมพระนเรศวรฤทธิ์ได้ประทับอยู่ที่วังนี้จนสิ้นพระชนม์หลังเจ้าจอมมารดากลิ่นเพียงเล็กน้อย และได้ตั้งพระโกศคู่กันในตำหนัก หลังจากนั้นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์ กฤดากร องค์ผู้จัดการมรดกได้ทุลเกล้าฯ ถวายที่ดินและบ้านทั้งหมดในสมัยรัชกาลที่ 7 ปัจจุบันเป็นที่ทำการขององค์การอาหาร และเกษตรแห่งสหประชาชาติ สำนักงานสาขาภาคเอเชียและแปซิฟิก (FAO)

ฉ) ตำหนักพระองค์เจ้าหญิงมณีสรวาทสุขสวัสดิ์

เดิมเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของวังกรมพระนเรศวรฤทธิ์ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงสร้างตำหนักพระราชทานให้แก่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงมณีสรวาทสุขสวัสดิ์ พระอนุชาของพระองค์เอง โดยทรงประทับอยู่จนสิ้นพระชนม์แล้วจึงถวายคืนหลวง ปัจจุบันเป็นที่ทำการพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยฯ

ช) วังพระวรวงศ์เธอเจ้าคำรบ (บ้านเจ้าพระยา)

วังพระวรวงศ์เธอเจ้าคำรบ หรือ บ้านเจ้าพระยา อยู่ทางด้านทิศใต้ของป้อมพระสุเมรุติดริมแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ดินเดิมของวังนี้เป็นบ้านข้าราชการวังหน้า ต่อมากรมพระราชวังบวรวิไชยชาญได้ซื้อเพื่อพระราชทานให้แก่กรมหมื่นสทิถย์ธำรงสวัสดิ์พระอนุชา ภายหลังเมื่อกรมหมื่นสทิถย์ธำรงสวัสดิ์สิ้นพระชนม์ รัชกาลที่ 5 จึงโปรดฯให้ใช้เป็นที่รับแขกเมือง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้พระราชทานวังนี้ให้แก่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจคนแรก เมื่อ พ.ศ. 2458 – พ.ศ. 2472 และได้มีการใช้เป็นที่ทำการกรมตำรวจด้วย ต่อมาได้ตกทอดมาถึงทายาท สกุล “ปราโมช” ปัจจุบันเป็นสำนักงานให้เช่า

ช) วังถนนพระอาทิตย์วังที่ 1 (บ้านพระอาทิตย์)

วังถนนพระอาทิตย์วังที่ 1 (บ้านพระอาทิตย์) พื้นที่เดิมเป็นบ้านเสนาบดีฝ่ายวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ 1 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 สมเด็จพระราชวังบรมมหาเสนาณรงค์ได้สร้างวังพระราชทานแก่พระองค์เจ้าพงศ์อิศเรศซึ่งเป็นโอรสองค์ที่ 8 และได้ประทับอยู่ที่วังนี้จนถึงสิ้นพระชนม์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีหม่อมเจ้าในกรมประทับสืบต่อมาจนถึงเชื้อสายคือเจ้าพระยาวรวงศ์ไพฑุฒิ (ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา) เสนาบดีกระทรวงวังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นรัฐมนตรีกระทรวงวัง สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น เจ้าพระยาวรวงศ์ไพฑุฒิ จึงได้สร้างตึกหลังใหญ่งดงามขึ้นในบริเวณที่ตั้งบ้านเดิม และอยู่ต่อจนอสังหาริมทรัพย์ ต่อมาสถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน (Goethe - Institute) ได้ขอเช่าบ้านพระอาทิตย์เพื่อทำเป็นสำนักงานด้านวัฒนธรรมในราว ๆ พ.ศ. 2505 – 2530 ต่อมาไม่นานทายาทผู้ครอบครองบ้านได้ขายบ้าน และที่ดินให้กับบริษัท บ้านพระอาทิตย์ จำกัด ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของนายสนธิ ลิ้มทองกุล และได้มีการปรับปรุงบ้านให้กลายเป็นสำนักงานให้เช่าโดยสร้างอาคารเพิ่มเติมอีก 3 หลัง

วังต่าง ๆ เหล่านี้มีความสำคัญต่อชุมชนในแง่มุมมองที่ว่าภายหลังจากที่มีการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนบางลำพู โดยประชาคมบางลำพู ได้มีการเผยแพร่ถึงความสำคัญของพื้นที่บางลำพูในอดีตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวังหน้า เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของบรรดาเจ้านาย ตลอดจนข้าราชการบริพารที่ทำหน้าที่รับใช้แผ่นดินมาตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน แม้ว่าปัจจุบันจะไม่มีเจ้านายประทับอยู่แต่วังต่าง ๆ ที่ยังคงปรากฏเรียงรายอยู่บนถนนพระอาทิตย์ก็ยังคงทำหน้าที่ตอกย้ำความเป็นชุมชนข้าราชการบริพารของชุมชนบางลำพูได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในการสร้างกิจกรรมที่มีการอ้างอิงประวัติศาสตร์มักจะมีการหยิบยกเอาวังต่าง ๆ เหล่านี้มารวมอยู่ในกิจกรรมที่จัดด้วย

ฅ) ป้อมพระสุเมรุ

ป้อมพระสุเมรุเป็นป้อมกำแพงพระนครอยู่ทางด้านเหนือของพระนครบริเวณหัวมุมถนนพระอาทิตย์ซึ่งต่อกับถนนพระสุเมรุ ใกล้ปากคลองบางลำพูหรือคลองคูพระนครริมแม่น้ำเจ้าพระยา ป้อมพระสุเมรุสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จากหลักฐานในพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บัญชา) ได้กล่าวถึงการสร้างป้อมพระสุเมรุว่า รัชกาลที่ 1 ทรงโปรดให้มีการสร้างป้อมพระสุเมรุ และกำแพงเมืองรัตนโกสินทร์ในพ.ศ. 2326 โปรดให้มีการเกณฑ์ลาวเมืองเวียงจันทน์ 5.000 คน และ

หัวเมืองลาวริมฝั่งแม่น้ำตะวันตก ก่อกำแพงเมืองพระนคร และสร้างป้อมตามริมคลองรอบกรุง หรือคลองบางลำพูจำนวน 14 ป้อม โดยแบ่งหน้าที่ให้ข้าราชการในกรุง และหัวเมือง ช่วยกันคุมไพร่ชูดราก่อกำแพงรอบพระนครพร้อมทั้งสร้างป้อมไว้เป็นระยะห่างกัน 10 เส้นบ้าง ไม่ถึง 10 เส้นบ้างตามแนวคลองรอบกรุง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงโปรดให้จารึกชื่อป้อมลงบนแผ่นศิลาไปติดไว้ที่ป้อมโดยให้ชื่อว่า “ป้อมพระสุเมรุ”

ในปี พ.ศ. 2524 กรมศิลปากรได้บูรณะขึ้นใหม่ เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 20 ปี โดยอาศัย รูปถ่ายสมัยรัชกาลที่ 5 ป้อมพระสุเมรุได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 66 ตอนที่ 64 วันที่ 22 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2492 (สาส์นลำพู, 2545:4)

ปัจจุบันป้อมพระสุเมรุได้รับการบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยรอบ โดยจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของสวนสาธารณะสันติชัยปราการ ประกอบด้วยพื้นที่ 8 ไร่มีการสร้างลานพลับพลาสันติชัยปราการ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนมีการสร้างเขื่อนกันน้ำเพื่ออนุรักษ์ต้นลำพูซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนบางลำพูอีกด้วย

ญ) ชุ่มประตู่วังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา

ชุ่มประตู่วังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาอยู่ถัดไปจากป้อมพระสุเมรุ ตั้งอยู่ตรงหัวมุมตรงข้ามกับป้อมน้ำมนต์พระสุเมรุ ซึ่งเดิมที่เรียกวังริมป้อมพระสุเมรุ เป็นพระตำหนักของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา เมื่อทรงปฏิบัติราชการกรุงธนบุรี เมื่อครั้งสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเสด็จมาประทับที่พระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว จึงพระราชทานพระนิเวศน์สถานนี้ให้สร้างวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ซึ่งเป็นพระอนุชาองค์เล็กของรัชกาลที่ 1 ทั้งนี้ให้ทรงช่วยกำกับดูแลรักษาพระนคร พอหลังจากที่เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาสิ้นพระชนม์แล้วก็ไม่มีเจ้านายองค์ใดประทับต่อมา ทั้งนี้ตัววังได้ถูกรื้อออกไปเหลือแต่ชุ่มประตู่วัง

ปัจจุบัน ชุ่มประตู่วังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎามีความสำคัญอันเนื่องมาจากเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ให้ความสำคัญเพียง เนื่องจากชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในวังเก่าของกรมหลวงจักรเจษฎา มีการตั้งศาลเพียงตา 2 ศาล คือ หน้าชุ่มประตู่วัง 1 ศาล และภายในชุมชน 1 ศาล เรียกศาลนอก และศาลใน ชาวบ้านเรียกศาลนี้ว่า “เสด็จพ่อ” ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ได้ให้ความสำคัญต่อศาลทั้ง 2 แห่งนี้มาก โดยเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ช่วยป้องกันให้ชาวบ้านในชุมชนแคล้วคลาดจากภัยพิบัติทั้งปวง โดยจะมีการทำพิธีบวงสรวงเสด็จพ่อทุกปี

การบวงสรวงศาล “เสด็จพ่อ” จะเริ่ม ในวันขึ้นปีใหม่ของทุกปี ชาวบ้านในชุมชนจะช่วยกันทำพิธีบวงสรวง “เสด็จพ่อ” เพื่อเป็นสิริมงคลโดยมีการตั้งคณะกรรมการจัดงานปีใหม่ หรือ กลุ่มเจ้าพ่อ ขึ้นเพื่อดำเนินการเรียกรงเงินบริจาคจากชาวบ้านเพื่อจัดพิธีบวงสรวง และงานทำบุญขึ้นปีใหม่ หลังจากพิธีบวงสรวงจะมีลิเกมารำถวายเจ้าพ่อทุกปี

อัครมา โภคาพานิชวงษ์ได้สะท้อนมุมมองต่อความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพิธีบวงสรวงเสด็จพ่อ ว่า

“...พิธีบวงสรวงเสด็จพ่อ และงานบุญต่าง ๆ จึงเป็นกิจกรรมส่วนรวมที่ชุมชนให้ความสำคัญ และร่วมมือกันไม่ขาดระยะ ส่วนหนึ่งของความร่วมมือร่วมใจนั้นมาจากศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อองค์ “เสด็จพ่อ” ทั้งในเรื่องการสำนึกพระคุณต่อที่อยู่อาศัย และความเชื่อที่ว่า “เสด็จพ่อ” ช่วยปกป้องคุ้มครองภัยชุมชนจากเพลิงไหม้ที่เกิดขึ้นหลายครั้งในละแวกใกล้เคียง ทำให้ “เสด็จพ่อ” เปรียบเสมือนศูนย์รวมใจที่นำมาซึ่งความร่วมมือในกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน...” (2545:11-12)

ซุ้มประตูเมือง คือ ร่องรอยของอดีตที่เป็นที่ตั้งของวัง “เสด็จพ่อ” ในขณะศาลเพียงตาทั้ง 2 เปรียบเสมือนตัวแทนของ “เสด็จพ่อ” ที่เทียบได้กับสิ่งอันเป็นที่เคารพอันเดียวกัน ดังนั้น ศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อ “เสด็จพ่อ” จึงกลายมาเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชุมชน

จะเห็นได้ว่าทั้ง วัง ป้อม และซุ้มประตูวัง ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์ในฐานะที่ในอดีต วัง และซุ้มประตูวังเป็นสิ่งที่บอกถึงความ เป็นมาที่ครั้งหนึ่งพื้นที่บางลำพูเป็นส่วนหนึ่งของวังหน้า และมีความใกล้ชิดกับพระบรมมหาราชวัง จึงทำให้บรรดาเหล่า เจ้านาย ข้าราชการบริวารล้วนแล้วแต่อยู่อาศัยในบริเวณนี้ทั้งสิ้น ต่อมาแม้ว่าวังต่าง ๆ จะถูกเปลี่ยนมือเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในแง่มุมอื่น ๆ แล้ว แต่ความรู้สึกของชาวบ้านในชุมชนยังคงที่ได้รับการตอกย้ำว่า ในอดีตโบราณสถานเหล่านี้คือเครื่องหมายที่แสดงถึงความเก่าแก่ของประวัติของชุมชนบางลำพู และตอกย้ำความภาคภูมิใจว่าผู้คนเก่าแก่ในย่านนี้ล้วนแล้วแต่มีเชื้อสายข้าราชการ ที่ล้วนแล้วแต่เคยรับใช้เจ้านายมาในแต่ละยุคสมัย

นอกจากนี้วัง ป้อม และซุ้มประตูวัง เป็นหนึ่งในหลาย ๆ สถานที่ที่มีความสำคัญของชุมชนบางลำพูซึ่งสามารถบอกเล่าความเก่าแก่ และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากมาย ดังนั้นเมื่อประชาคมบางลำพู หรือหน่วยงานอื่นๆ จัดกิจกรรมเดินทัวร์ชุมชน มักจะมี

การระบุเส้นทางเดินผ่านวัง ป้อม และซุ้มประตูวังด้วย โดยมีวิทยากรจากกองการท่องเที่ยวฯ นำชม และเล่าถึงประวัติความเป็นมาของสถานที่เหล่านี้ ดังนั้นผู้ที่มาร่วมกิจกรรมทัวร์ชุมชนก็จะได้รับความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนบางลำพูผ่านสถานที่เหล่านี้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ป้อมพระสุเมรุแม้ในอดีตจะรื้อร้าง แต่ปัจจุบันหลังมีการปฏิวัติศน์โดยการสร้างสวนสาธารณะ รัชชปารการ และเปิดให้คนเข้าไปใช้สวนในการทำกิจกรรม พักผ่อน และพบปะ จึงทำให้ป้อมพระสุเมรุเป็นส่วนหนึ่งของสวนที่ทำให้สวนมีชีวิตชีวาขึ้นอย่างลงตัว อีกทั้งได้กลายเป็น “สัญลักษณ์” ที่สำคัญของบางลำพูไปโดยปริยาย

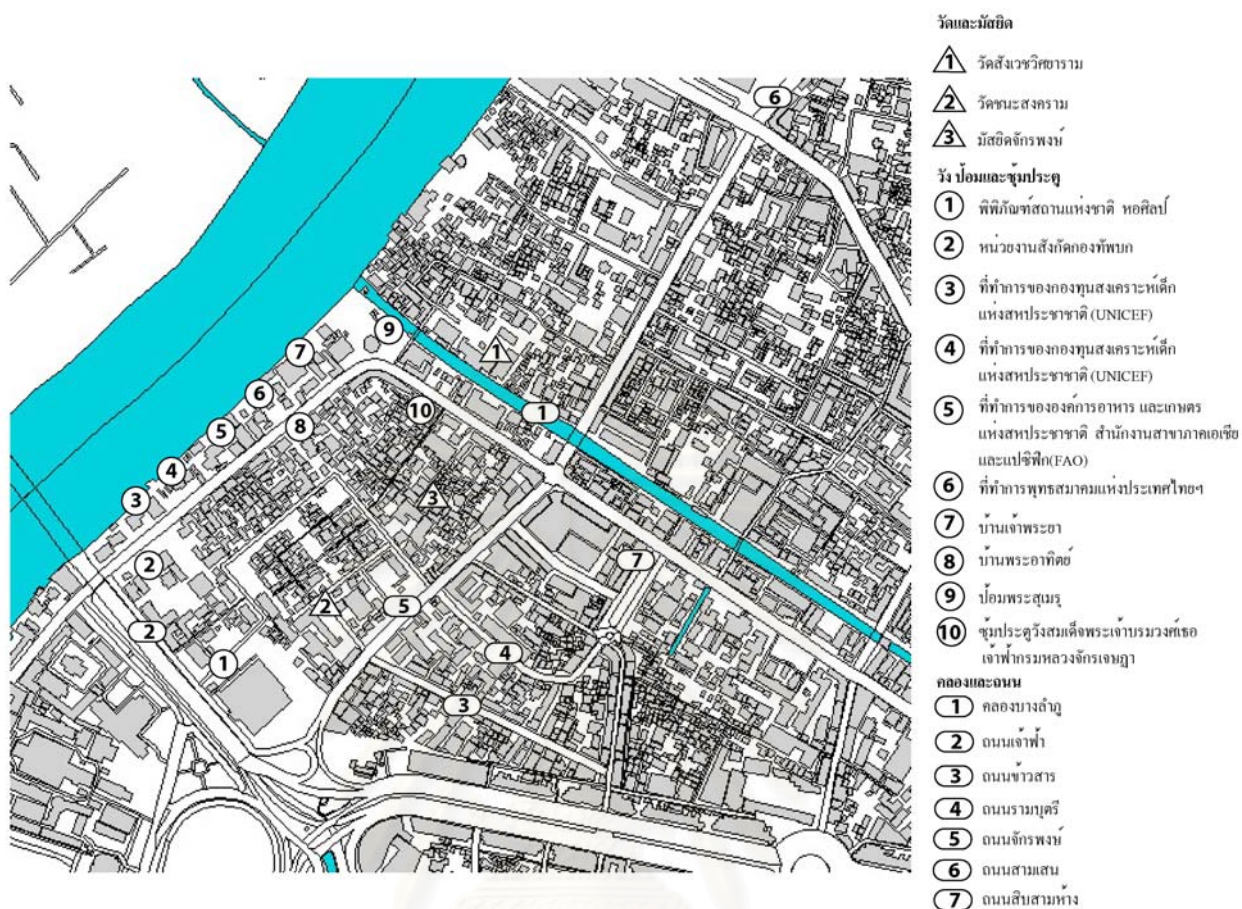
ภาพที่ 3.3 แผนที่แสดงตำแหน่งของร่องรอยของสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชุมชนบางลำพู

ที่มา : แผนที่จากกรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2547

ตำแหน่งและสถานที่สำรวจโดย วิทยา ดวงธิดา 15 มีนาคม พ.ศ. 2549

ภาพที่ 3.4 แผนที่แสดงตำแหน่งของสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชุมชนบางลำพูในยุคปัจจุบัน

ที่มา : แผนที่จากกรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2547

ตำแหน่งและสถานที่สำรวจโดย วิทยา ดวงธิดา 15 มีนาคม พ.ศ. 2549

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 3.5 แผนที่แสดงบริเวณชุมชนบางลำพู

ที่มา : แผนที่จากกรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2547

ตำแหน่งและสถานที่สำรวจโดย วิทยา ดวงธิดา 15 มีนาคม พ.ศ. 2549

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3) คลอง และถนน - สายทางที่เชื่อมโยงกับชุมชนภายนอก

ก) คลองบางลำภู

ในสมัยรัชกาลที่ 1 โปรดให้สร้างคลองรอบกรุง หรือ คลองบางลำภู ซึ่งลำคลองยาวไปสุดที่สะพานพุทธ บริเวณต้นคลองจะเรียกว่า “คลองบางลำภู” ส่วนบริเวณปลายคลองจะเรียก “คลองโ่งอ่าง” สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะบริเวณช่วงปลายคลองผู้คนมีการติดต่อกับคนฝั่งธนบุรีมาก และได้มีการนำโ่ง อ่าง ของพวกมอญมาขายโดยล่องมาในลำคลองรอบกรุง ทำให้บริเวณปลายคลองจึงเรียกคลองโ่งอ่าง (รณววัฒน์ เอมะสิทธิ์, **สัมภาษณ์**, 20 มกราคม 2549)

คลองบางลำภูมีความสำคัญยิ่งในอดีต เพราะเป็นเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญก่อนที่จะมีถนน ตามโบราณราชประเพณีเมื่อรัชกาลที่ 1 ทรงย้ายเมืองมาตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งพระนคร สิ่งแรกที่ต้องทำคือ การสร้างป้อม คู ประตู หอ ซึ่งคู หรือ คลองจึงเป็นสิ่งสำคัญอันดับต้น ๆ ในการสร้างเมือง ในอดีตการคมนาคมทางน้ำมีความสำคัญผู้คนไปมาหาสู่มักจะใช้คลองเป็นเส้นทางหลัก นอกจากนี้คนไทยสมัยก่อนยังนิยมอยู่แพริมน้ำอีกด้วย ภายหลังจากมีคลองก็เริ่มมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตลาดน้ำ และได้พัฒนากลายเป็นตลาดบกในที่สุด จากคลองสายเล็ก ๆ ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของย่านศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญในเวลาต่อมา ปัจจุบันคลองบางลำภูไม่ได้ถูกใช้เพื่อการคมนาคม และการค้าอีกต่อไป คลองบางลำภูถูกทิ้งเพื่อเป็นเพียงแค่ว่าความทรงจำอันหนึ่งของคนรุ่นหลังเท่านั้น

ภาพที่ 3.6 ภาพแสดงคลองบางลำภูเมื่อครั้งที่มิเรอแจวสัญจรขวักไขว่ (ถ่ายจากสะพานนรรัตน์สถาน)

ที่มา : ปราณี กล้าส้ม ,หน้า 66

ข) ถนนเป็นสิ่งสำคัญอีกประการที่ทำให้ขอบเขตของชุมชนมีความชัดเจนขึ้น สมัคร สุนทรเวช (2547:89) กล่าวว่า หากจะไม่ให้มีการถกเถียงกันโดยไม่จำเป็นว่าใครคือชาวบางลำพู ต้องเอาถนน 3 ถนนมาเป็นเครื่องกำหนด คือ ถนนจักรพงษ์ ถนนสามเสน และถนนพระสุเมรุที่ตัดถนนทั้งสองทำให้เกิดชุมชนชาวบางลำพูอยู่ 4 กลุ่ม ล้วนแล้วแต่เรียกตัวเองว่าชาวบางลำพูทั้งสิ้น แต่เดิมยังไม่มีสี่แยกบางลำพู และไม่มีถนนที่ต่อจากถนนจักรพงษ์ออกไปถนนสามเสนยังไม่มีประตูเมือง เมื่อมีการตัดถนนจึงเรียกว่า “ประตูใหม่” และออกจากประตูใหม่มีสะพานข้ามคลองรอบกรุง คือ สะพานนรรัตนสถาน ผู้คนที่อยู่ปากริมคลองรอบกรุง และริมถนนสามเสน ตรงบริเวณตรอกชุมชนวัดสังเวชฯ และชุมชนวัดสามพระยาเข้าไปถึงบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยามีบ้านช่องบรรดาขุน – หลวง – พระ – พระยา – เจ้าพระยาอยู่กันหนาแน่น ผู้คนกลุ่มนี้จะเรียกตนเองว่าชาวบางลำพู

ถัดไปยังบริเวณปากถนนจักรพงษ์ ถึงถนนพระสุเมรุ ซึ่งเป็นที่ตั้งของซอยสุขเหว่า จักรพงษ์ และตรอกไก่แจ้ ผู้คนย่านนี้ก็เรียกตนเองว่าชาวบางลำพูเช่นกัน นอกจากนี้ผู้คนที่อยู่ริมถนนพระสุเมรุกับถนนจักรพงษ์ขนานด้วยถนนสิบสามห้าง ถนนไกรสีห์ และถนนตานีซึ่งเป็นถนนตัดใหม่ (แต่ก่อนเรียกถนนบ้านแขก และซอยรามบุตรี) ผู้คนย่านก็ได้เรียกตนเองว่าชาวบางลำพูด้วย เมื่อข้ามมาผู้คนที่อยู่ด้านถนนสามเสนกับริมคลองรอบกรุงเก่าโดยซอยบุษยพรรณ ซอยพระสวัสดิ์ เหล่านี้ก็เรียกตนเองว่าชาวบางลำพูเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าถนนมีความสำคัญในการกำหนดขอบเขตของบางลำพูมานับแต่อดีต ซึ่งถนนสายสำคัญ ๆ ของบางลำพูเกิดขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 (ก่อนหน้านี้อาศัยเรือในการเดินทางเป็นหลัก ในสมัยต่อมาจึงมีรถราง รถเจ๊ก) เมื่อเสด็จประพาสอินเดีย และสิงคโปร์ได้ทอดพระเนตรเห็นถนนหนทางแบบยุโรป เมื่อเสด็จฯ กลับจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนรอบนอกกำแพงภายในพระนครขึ้นตั้งแต่ป้อมพระสุเมรุจนถึงป้อมมหากาฬให้เรียกว่า “ถนนพระสุเมรุ” ตามชื่อป้อม ส่วนถนนไปทางท่าช้างวังหน้าให้เรียก “ถนนพระอาทิตย์” ตามชื่อป้อมพระอาทิตย์ซึ่งตั้งอยู่ปากคลองเมืองเดิม (เทพฐ ทับทอง, 2545:205) นอกจากนี้ ทรงโปรดให้มีการซ่อมแซมถนนซึ่งแต่เดิมเป็นลูกรัง และตัดถนนเพิ่มขึ้นหลายสายทั้งใน และนอกเขตพระนคร เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนสามเสน ถนนข้าวสาร ถนนตะนาว ฯลฯ ในส่วนของบางลำพูซึ่งเป็นย่านศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญก็ได้พัฒนาไปพร้อม ๆ กับการตัดถนน มีตึกกรมบ้านช่องสองฝั่งถนน ผู้คนซื้อขายของกันอย่างคึกคัก (ธีระ เยี่ยงวิศวรร, 2542 :61) จึงเป็นที่มาของถนนสายสำคัญในบางลำพู เช่น

ถนนเจ้าฟ้า เริ่มต้นจากถนนพระอาทิตย์เลียบบคลองโรงใหม่ทางด้านเหนือจนไปสุดที่ถนนจักรพงษ์ เดิมเป็นอาณาเขตบริเวณพระราชวังบวร ของสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัด

เป็นถนนเมื่อเริ่มใช้พื้นที่บริเวณนี้เป็นสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียนปณิธิธิการ (ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์)

ถนนข้าวสาร เป็นถนนเก่าแก่ที่เชื่อมระหว่างถนนตะนาวกับถนนจักรพงษ์ ก่อนหน้านี้เป็นที่อยู่อาศัย เช่น วังของพระองค์เจ้าหญิงเฉลิมเขตร์ บ้านคณะเทพศิลป์ มีร้านพินทุป นอกจากนี้พินทุปแล้ว ชาวบ้านยังประกอบอาชีพทำขันเงิน ถนนข้าวสารเคยเป็นฉากในนิยายสืบสวนผจญภัยของหลวงสารานุกรมประพันธ์ (นวนล ปาจินพยัคฆ์) เรื่องแพรด้า ปัจจุบันถนนข้าวสารกลายเป็นแหล่งรวมสถานที่บันเทิงในยามค่ำคืน เช่น ผับ มีร้านขายอาหาร เสื้อผ้า และของที่ระลึก สำหรับชาวต่างชาติที่มาพักในเกสต์เฮ้าส์ราคาถูกในย่านรอบ ๆ บริเวณถนนข้าวสาร

ถนนรามบุตรี อยู่ถัดไปจากถนนข้าวสาร เหตุที่เรียกรามบุตรีเพราะเนื่องจากสมัยก่อนมีสะพานชื่อรามบุตรี สะพานนี้มีหม่อมเป่าในพระบรมวงศ์เธอกรมพระรามอัครเศรณีเป็นผู้สร้าง รัชกาลที่ 5 พระราชทานนามว่า “สะพานรามบุตรี” หมายถึงบุตรีของกรมพระรามต่อมาเมื่อถมคลองจึงกลายเป็นชื่อถนนรามบุตรี

ถนนจักรพงษ์ แต่เดิมคือถนนสะพานเสี้ยว เริ่มต้นที่คลองโรงไหมเชิงสะพานเสี้ยวขึ้นไปทางด้านเหนือ บรรจบกับถนนสามเสน

ถนนสามเสนต่อกับถนนจักรพงษ์ขึ้นไปทางทิศเหนือ เป็นเส้นทางบกสู่ทางเหนือของพระนครสายแรก และเมื่อมีการสร้างพระราชวังดุสิต เพื่อเปิดเป็นพื้นที่การพัฒนาเมืองด้านเหนือ ทรงใช้ถนนสามเสนเป็นเส้นทางเสด็จฯ ภายหลังจึงเริ่มตัดถนนราชดำเนินนอกจากพระราชวังดุสิตเข้าสู่ถนนราชดำเนินกลาง และถนนราชดำเนินในตามลำดับ (แห่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534:276)

ถนนสิบสามห้าง บ้างก็เชื่อกันว่าแต่เดิมมีตึกแถวสิบสามห้องติดกันตั้งอยู่เป็นตึกแถวรุ่นแรก ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 เหตุที่เรียกถนนสิบสามห้าง ชุนวิจิตรวาทการได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในหนังสือกรุงเทพเมื่อ 70 ปีก่อนว่า “ที่เรียกถนนสิบสามห้างนั้นจะมีห้างสิบสามห้างหรือไม่ ไม่ทราบแต่เคยพบในหนังสือฝรั่งที่กล่าวถึงในเมืองกวางตุ้งว่า มีแห่งการค้ากลุ่มหนึ่งมีห้างอยู่สิบสามห้างซึ่งภาษาฝรั่งเรียกว่า Guild (กิลด์) แปลว่า สมาคมการค้าที่ทำการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้ยินว่าสิบสามห้างเรา นี้ เดิมมีตึกรูปร่างเหมือน Guild ในกวางตุ้งที่มีสิบสามห้างก็เลยเรียกชื่อถนน ถนนสิบสามห้าง ตึกเก่านั้นคงจะรื้อเสียไปแล้ว ชื่อสิบสามห้างยังคงอยู่จนบัดนี้ ถนนสิบสามห้างในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นแหล่งจำหน่ายเสื้อสำเร็จรูป เครื่องประดับสตรี ซึ่งในปัจจุบันก็ได้ต่างไปจากอดีต” (ธีระ เยี่ยงวิศากร, 2542:62)

ภาพที่ 3.7 ภาพแสดงย่านบางลำพูบริเวณวัดบวรนิเวศฯ ถนนข้างวัดคือ ถนนสิบสามห้างเมื่อครั้งยังมีทางรถรางสายบางลำพูวิ่งผ่าน

ที่มา:ปราณี กล้าส้ม ,หน้า 69

คลองและถนนในชุมชนบางลำพูเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนบางลำพู เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของพระนครนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ปัจจุบันการคมนาคมขนส่งทางเรือไม่มีปรากฏให้เห็นในคลองบางลำพูแล้ว แต่ความสำคัญของคลองบางลำพูยังคงมีอยู่ ทั้งนี้เพราะเป็นจุดเชื่อมต่อกับถนนหลายสายโดยมีสะพานสำคัญ ๆ เชื่อมระหว่างย่านบางลำพูกับชุมชนรอบนอก เช่น สะพานหงอกทิศ สะพานนรรัตน์สถาน สะพานวันชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ถนนหลายเส้นในบางลำพูก็ยังคงความสำคัญในแง่ของการเป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับชุมชนภายนอก นอกจากจะทำให้เกิดการไปมาหาสู่ที่สะดวกสบายแล้ว ปัจจุบันดังกล่าวยังช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนบางลำพูมีความคึกคักสืบเรื่อยมา

3.2 กระแสสังคม และนโยบายของรัฐ

3.2.1 บทบาททางกอกฟอรัม

บางกอกฟอรัม เป็นองค์กรเอกชนที่ก่อตั้งขึ้นในพ.ศ. 2537 โดยมีจุดมุ่งหมายแรกเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการรวมตัว สร้างเวทีพบปะพูดคุย เพื่อแก้ปัญหาในเมืองโดยเน้นปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมองว่าปัญหาทางวัฒนธรรมเมืองไทยแยกไม่ออกจากการเมือง ขณะที่ประชาชนก็ไม่สามารถจะใช้อำนาจผ่านประชาธิปไตยระบบตัวแทนได้ ดังนั้นจึงต้องใช้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม อันจะเปิดโอกาสให้คนได้เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียกร้องในสิ่งที่ตนเองต้องการมากกว่าจะรอให้รัฐแก้ปัญหาให้ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างชุมชนทางปัญญาที่ทรงพลังอันจะนำไปสู่ความตื่นตัว การเข้ามาแก้ไขปัญหามันเมืองร่วมกัน และกำหนดนโยบายสาธารณะให้นำอยู่มากยิ่งขึ้น (ผู้จัดการรายสัปดาห์, 22 - 28 ม.ค. 2539:40-41 อ้างใน อัฐมา โภคาพานิชวงษ์, 2544:31) นอกจากนี้ บางกอกฟอรัมสนใจเรื่องชุมชนเมืองเก่า ทำพื้นที่เมืองเก่าให้น่าอยู่ ให้สวยงาม โดยประชาชนมีส่วนร่วม โดยการจัดการเสวนาความงามของเมืองคืนชีวิตให้กรุงเทพฯ ตามชุมชนต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ อาจารย์ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์ ผู้ประสานงานบางกอกฟอรัมเล่าถึงตัวอย่างความประทับใจเหล่านั้นว่า (ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2548)

“...อันดับแรกเลยเราจัดทัวร์เดินเล่น ครั้งแรกเราพากันไปเดินแถว ๆ วัดสุทัศน์ ยังจำได้เลย หัวข้อ เยี่ยมบ้านระเด่นล้านได มีการจัดเอกสารทางไปแถว ๆ วัดสุทัศน์ ...ครั้งที่สองเราไปจัดแถว ๆ ตลาดน้อย เยาวราช ตรงนั้นก็จะมีเบงค์สยามกรรมาจนนี่แหละ พาคคนมาดูตลาดน้อย ดูความน่าอยู่ สีสนของเยาวราช เป็นยังไงทำไมไม่รักษาไว้ แล้วพอเดินข้ามไปอีกฝั่งแถวพาหุรัด มันมีสีสนยังไง นี่คือเราเห็นความน่าที่งของชุมชนเมืองเก่านะ พอครั้งที่สามเราไปจัดที่นางเลิ้ง มีโรงหนังเก่าชื่อศาลาเฉลิมธานี พอติดอนันันมีหนังฉายอยู่เรื่องหนึ่ง เรื่อง ซีนีมาพาราไนโซ่ ซึ่งคนชอบกันมาก เราอยากจะทำให้คนดูแลรักษาโรงหนังนี้ให้เป็นพิพิธภัณฑ์ ถ้าเราสามารถฟื้นฟูโรงหนังให้ดี พื้นฟูตลาดให้มีเสน่ห์ชุมชนมันก็จะน่าอยู่ขึ้นเยอะ จนครั้งสุดท้ายเรามาจัดที่บ้านครัว ไปช่วยเหลือพี่น้องบ้านครัวกัน เราก็พยายามให้คนได้เห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน อะไรต่าง ๆ ... “

นอกจากนี้ บางกอกฟอรัมยังได้มีประสบการณ์จากการจัดเสวนาเรียกร้องลานวัฒนธรรมและลานคนเมืองที่เสาชิงช้า จัดกิจกรรมล่องเรือแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อคัดค้านโครงการสร้างทางด่วนเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา การคัดค้านการสร้างตึกสูงที่ทำลายทิวทัศน์วัดสุทัศน์เทพวราราม

(ราชวรมหาวิหาร) รวมถึงการคัดค้านตึกสูงริมแม่น้ำเจ้าพระยาเชิงสะพานพระปิ่นเกล้า ซึ่งจุดร่วมของกิจกรรมการเคลื่อนไหวเหล่านี้ คือ การรักษาความงาม รักษาชุมชน วิถีชีวิตชุมชนไว้

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมของบางกอกฟอรั่มที่มีความโดดเด่น คือ การจัดงานถนนคนเดินและลานคนเมือง เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะในเชิงกายภาพที่คนเมืองสามารถออกมาพบปะสังสรรค์ ทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน ทั้งนี้เพราะเห็นว่าพื้นที่สาธารณะในอดีตได้สูญหายไปจากเมืองใหญ่ ดังเช่นกรุงเทพฯ ซึ่งพื้นที่สาธารณะเหล่านี้จะช่วยให้เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรมเหมือนกับสังคมในยุคหนึ่งที่มีการเติบโตของชนชั้นกลาง พื้นที่สาธารณะที่สร้างขึ้นจะเป็นเสมือนโครงสร้างพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการรวมตัวของคนในชุมชน อันนำไปสู่การสร้างสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และการเคลื่อนไหวในระดับต่อไป เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นขั้นพื้นฐานที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ส่งเสริมการเกิดประชาคม โดยกิจกรรมต่าง ๆ ที่บางกอกฟอรั่มทำการสร้าง กระแส การปลูกจิตสำนึกให้กับแก่ชุมชนท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับการเปิดพื้นที่สาธารณะในเชิงกายภาพ โดยมีจุดร่วมคือ เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นย่านเก่า มีทุนทางวัฒนธรรมที่เด่นชัด เช่น ตึกเก่า อาคารเก่า โบราณสถานต่าง ๆ ฯลฯ (อัฐมา โภคาพานิชวงษ์, 2544:29-31) โดยแนวคิดดังกล่าวได้สร้างความสนใจให้กับดร.พิจิตต รัตตกุล ซึ่งเป็นผู้สมัครเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในสมัยนั้น ต่อมาได้จับเอาแนวคิดดังกล่าวยกขึ้นมาเป็นนโยบายประชาคมเมือง และได้มีการสนับสนุนให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังเมื่อได้รับเลือกเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครคนใหม่

บางกอกฟอรั่มได้รับการสนับสนุนจากกรุงเทพมหานคร (กทม.) ให้เข้าไปจัดกิจกรรมงานปิดถนนคนเดินร่วมกับชุมชนย่านพระอาทิตย์ บางลำพู ซึ่งบางกอกฟอรั่มได้เข้าไปจุดประกายความคิด กระตุ้นประชาชนในพื้นที่ให้ตื่นตัว มีการรวมตัวกัน และร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดกิจกรรมย่อย ๆ ก่อนการจัดงานปิดถนนจริง เช่น การจัดงาน “ผีเสื้อและดอกไม้” และ “ศิลปะบนทางเดินเท้า” เพื่อให้ชาวบ้านได้รู้จักกันมากขึ้น และได้รู้จักถึงวิธีการทำงาน ตลอดจนเห็นถึงลักษณะการจัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้เกิดสีสันในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการจัดเตรียมกิจกรรมบางส่วนของงานปิดถนนคนเดิน เช่น การแข่งขันกีฬาระหว่างชุมชน เพื่อหาตัวแทนมาร่วมแข่งขันกีฬาในวันงาน

บทบาทที่สำคัญของบางกอกฟอรั่มในกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนที่สำคัญ คือ การใช้เอกลักษณ์ของชุมชนในการกระตุ้นความสนใจ คือ การค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้ายที่บางลำพูมาเป็นสื่อให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความตื่นตัวในการออกมาทำกิจกรรมร่วมกัน หรือเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนได้เกิดความภาคภูมิใจ ตลอดจนให้เกิดการระลึกถึงรากเหง้าร่วมกันของคนในชุมชน โดยมีการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ออกไปให้ประชาชนได้รับรู้ (เวทีนี้ สตะเวทีน, 2542:66) สมปอง ดวงใสว (2541:36) ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในวันนั้นว่า

“วันเสาร์ที่ 30 สิงหาคม วันนั้นที่รู้เพราะดร.ปฐมฤกษ์ เกตุทัต ครูอาจารย์ โรงเรียนวัดสังเวชกลุ่มหนึ่งที่ทำโครงการประวัติศาสตร์ชุมชน ร่วมกันเข้าหา ชุมชนหลังจากไปขอความรู้จากครูสุดจิตต์ คุริยะประณีต ศิลปินแห่งชาติแล้ว ลุงธวัช เข็นสว่าง ที่เป็นผู้นำชุมชน ผู้ที่เกิดในชุมชนบางลำพูมาตั้งแต่เด็ก ชวน พวกเราไปดูต้นลำพูที่เหลืออยู่แห่งเดียวที่นี่ คุลุงและพี่น้องชุมชนบางลำพูจะ ภูมิใจมากจึงบอกว่า ถ้าไม่เห็นต้นลำพูที่บางลำพูแสดงว่าไม่รู้จักบางลำพู”

หลังจากที่ได้มีการนำผู้เชี่ยวชาญมาพิสูจน์อย่างแน่ชัดแล้วว่าเป็นต้นลำพู อาจารย์สมปอง ดวงไสวผู้สนใจการค้นพบต้นลำพูในครั้งนี้ จึงได้เขียนบทความส่งไปยังหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เมื่อ บทความได้รับการตีพิมพ์ทำให้เกิดกระแสความสนใจที่ขยายตัวไปเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสนใจต่อการค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้าย จึงมีพระราชดำริ ให้หน่วยงานราชการเข้ามาดูแล จนในที่สุดได้มีการอนุรักษ์โดยการปรับเปลี่ยนแบบแปลนของสวน สันติชัยปราการให้ต้นลำพูสามารถยังคงอยู่ได้ และมีการสร้างแนวเขื่อนมีประตูระบายน้ำเพื่อให้ น้ำไหลผ่านเข้าออกได้ (ธรรมชาติของต้นลำพูอาศัยอยู่ตามชายเลน) ในขณะเดียวกันก็กันไม่ให้คลื่น ลูกโตซัดมาทำลายต้นลำพูอีกด้วย

ครั้นเมื่อถึงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2541 คณะผู้จัดงานร่วมกับบางกอกฟอรัมได้มีการ จัดงานถนนคนเดินขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา บ้านเมือง ด้วยการสร้างกระแส “ถนนวัฒนธรรม” โดยการชักชวนร้านค้าต่าง ๆ เข้าร่วมกับคนใน ชุมชนฟื้นฟูเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งเรียกร้องให้มีการคืนพื้นที่ สาธารณะให้กับประชาชน โดยมีการจัดรูปแบบงานที่มุ่งเน้นการแสดงของชุมชน การให้ความรู้ ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเป็นหัวใจของการรื้อฟื้นอดีตของย่าน และช่วยสร้างเอกลักษณ์เฉพาะ (อัตลักษณ์) ของย่านให้แตกต่างออกไป โดยมีกิจกรรม เช่น การจัดทัวร์ชุมชนชมบ้านเก่า วังเก่า ชุมชนดนตรีไทยและศิลปิน มัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนช่างทองโบราณ ต้นลำพู การแสดงดนตรีไทย ของชุมชนวัดสังเวช การแสดงลิเก ละครรื่องของเหล่าศิลปิน ดารา ที่เคยอาศัยอยู่ในบางลำพู การแสดงละครร่วมสมัย ละครไร่ ละครหุ่น ศิลปะบนบาทวิถี การละเล่นแบบไทย ๆ การขาย อาหารและสินค้าไทย ๆ การแข่งกีฬาชุมชน ตลอดจนการร่วมกันปรับพื้นที่ทางเท้าใหม่ให้สวยงาม กิจกรรมครั้งนี้ประสบความสำเร็จในการทำให้ผู้คนทั่วไปรู้จัก “บางลำพู” มากขึ้น (อิฐมา, 2544:49)

หลังจากการจัดงานปิดถนนผ่านพ้นไป ได้เกิดกรณีการรื้ออาคารโรงพิมพ์ครุสภา บางกอก ฟอรัมร่วมกับคณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 เพื่อคัดค้านการรื้ออาคารโรงพิมพ์ดังกล่าว ซึ่ง กระบวนการคัดค้านยังคงมีผลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (2549)

หลังจากนั้นบางกอกฟอรั่มได้ถอนตัวออกไปจากประชาคมบางลำพู ทั้งนี้เพราะบางกอกฟอรั่มมองว่า บางกอกฟอรั่มควรมีบทบาทเป็นเพียงผู้จุดประกายเท่านั้น รวมทั้งได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าหากประชาคมมีส่วนร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ก็สามารถเกิดขึ้นได้ ดังจะเห็นได้จากความสำเร็จของก็สามารถที่จะสร้างสรรกิจกรรมดี ๆ ได้เช่น งานปิดถนน หรือแม้แต่การคัดค้านการรื้ออาคารโรงพิมพ์ ดังนั้นเมื่อบางกอกฟอรั่มเห็นประชาคมบางลำพูสามารถที่จะยืนได้ด้วยขาตนเอง บางกอกฟอรั่มจึงค่อย ๆ ถอนตัวออกจากประชาคมบางลำพู เพื่อที่จะเข้าไปจุดประกายให้กับที่อื่น ๆ ต่อไป (ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์, **สัมภาษณ์**, 24 เมษายน 2549) หลังจากบางกอกฟอรั่มถอนตัวออกไปแล้วประชาคมบางลำพูได้เป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมปิดถนนคนเดินครั้งที่ 2 ด้วยตนเอง

อาจารย์ชัยวัฒน์ได้ตั้งข้อสังเกตถึงการจัดงานครั้งที่ 2 ว่า งานปิดถนนคนเดินยังมีจุดอ่อนซึ่งแตกต่างจากครั้งแรกซึ่งมีเวลาในการเตรียมงานนานเป็นปี มีการพูดคุยกับชาวบ้านในทุก ๆ 2 เดือน แต่งานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 2 เห็นว่ามีการพูดคุยกันระหว่างกลุ่มแกนนำอยู่ไม่กี่คน ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงคนระดับล่างได้ อีกทั้งกทม.เห็นว่ากิจกรรมปิดถนนสามารถแสดงผลงานที่เห็นเร็วดี จึงนำมาจัดบ้างจึงกลายเป็นการสั่งการจากบนลงล่าง (Top Down) และพยายามที่จะนำเสนอภาพความสำเร็จ โดยการเชิญคนภายนอก พ่อค้า แม่ขายจากภายนอกมาขายของซึ่งไม่ใช่ในสิ่งที่บางกอกฟอรั่มอยากให้เป็น โดยกล่าวว่า

“เราต้องการรักษาชีวิต คือ ชาวบ้านอยากทำอะไร อยากขายอะไร ก็มาขายมาซื้อกัน ผมจำได้เลยตอนจัดงานครั้งที่ 1 นะ ผมเรียกประชุมเลยว่าใครสนใจอยากจะทำของพื้นที่ก็มาจอนนะ ให้คนในพื้นที่ได้เป็นเจ้าของก่อน คุณอยากขายอะไรคุณขาย เช่น พ่อแม่เคยมีสูตรอาหารอร่อย คุณไปทำมาแล้วมาขายในวันนั้นนะ เขาขายได้เยอะแยะ เขาสนุก บางคนไม่อยากขายของแพง ๆ แต่เราทำกันเพื่อความสนุก นึกออกไหม แต่ตอนหลังมันเน้นไปอีกทาง แต่เราทำเพื่อสปีริต เพื่อ lift up community spirit” แต่เขาทำเพื่อเอาฟอรั่ม ต้องทำอะไรก็ตามที่มีวิถึญญาณ คือ ทุกคนมีส่วนร่วม นั่งพูดนั่งคุย จึงต้องใช้กระบวนการของการประชุมที่ดีด้วยจึงจะได้ผล...กทม.ไม่ต้องทำอะไรมากเลย แค่ให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ ภูมิใจในสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองได้ทำ...ตอนเราจัดงานครั้งแรกมันไม่ใช่เลย ของเราจะมีเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ถ้าเป็นเวทีใหญ่เราก็จะติดต่อพวกน้อง ๆ กลุ่มดินสอสี พวกนี้เป็นนักศึกษา active ของธรรมศาสตร์ เป็นเด็กกิจกรรมมาก่อน มันมีจิตวิถึญญาณ มันไม่ใช่พวกออกแกไนซ์ (organize) หาเงินตัวเดียวไม่มีจิตวิถึญญาณ...”

ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์ 10 กันยายน 2548

ขีดเส้นใต้โดยผู้ศึกษา

นอกจากนี้ ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์เจาะลึกอาจารย์ชัยวัฒน์ถึงแนวความคิดการทำงานบางกอกฟอรั่ม ในบทบาทที่บางกอกฟอรั่มมีต่อประชาคมบางลำพูในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน บางลำพูในมุมมองขบวนการเคลื่อนไหวที่มีต่อประเด็นการรื้ออาคารโรงพิมพ์ อาจารย์ชัยวัฒน์ได้แสดงทัศนะในประเด็นดังกล่าวว่า

“อาจมีบางอย่างเกี่ยว บางอย่างไม่เกี่ยว ผมไม่แน่ใจนะ ผมอยากบอกว่ามันเป็นเรื่องของ *imagination* บางทีผมไม่ได้คิดใหญ่มาก ผมมองในแง่ของการรักษาพื้นที่ หาทางจัดการกับพื้นที่ในชุมชนให้มันดูมีชีวิตชีวา แล้วเมื่อจัดการแล้วชุมชนต้องได้รับประโยชน์ ในแง่ของคุณภาพชีวิต ในแง่สิ่งแวดล้อม ในแง่ความปลอดภัย และถ้าให้ดีในแง่เศรษฐกิจด้วย เพราะเราเห็นสิ่งที่มันเกิดขึ้น มันแตกหน่อออกมาอีกที เหมือนอย่างกับกลุ่มเกสรลำพูมันก็ต่อขึ้นมาที่หลัง มูลนิธิดูริยประณีต อย่างป่าสุดท้ายดี แต่ก่อนแกก็รับรู้มาระดับหนึ่งพอแกได้มาแสดงมาจัดละครร้อง แกก็ซุ่มกันมานานมาก หรือกระทั่งตอนหลังพวกกลุ่มละครมะขามป้อมเขาก็มาตอนหลังมารู้จักใช้ที่แล้ว ทุกปีเขาจะมีจัดการแสดงละครร่วมกับประชาคมบางลำพู บ้านโน้นบ้างบ้านนี้บ้าง อันนี้มันค่อย ๆ เติบโตขึ้นมา มันมาจากพื้นที่สาธารณะ มาจากความเข้าใจ มาจากการเห็นประโยชน์ กลุ่มอยากทำเขาก็จัดขึ้นมาเอง มันแตกหน่อไปเรื่อย มันจะเกิดขึ้นมาเองเมื่อคนเขาเห็นว่ามันมีประโยชน์ เมืองเก่า วิถีชีวิต ความงาม ศิลปวัฒนธรรม แล้วคนเขาก็คิดทำ พัฒนาไปเรื่อย ๆ เป็นธรรมชาติ ...สำคัญคือ ชุมชนต้องมีความรู้สึกที่ดีก่อน ผูกพันกันก่อน แล้วเรา (บางกอกฟอรั่ม) จะไปช่วย อันนี้ผมได้บทเรียนมาแล้วตอนทำประชาคม ตอนเปิดถนนพระอาทิตย์เพราะผมเป็นคนสุขุมวิท คนก็สงสัย เอ๊ะมาทำไม ทำอะไร หวังผลอะไร คนเราก็มีสิทธิใช้ใหม่ กว่าจะเข้าใจกัน รู้จักกัน มันใจกัน ต้องใช้เวลาเป็นปี มันช้ามาก เตรียมงาน 1 ปี เพื่อจัดงานวันเดียว แต่ผลของมันมหาศาล”

ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์ 10 กรกฎาคม 2548

(ขีดเส้นใต้โดยผู้ศึกษา)

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าบทบาทของบางกอกฟอรั่มต่อการเข้าร่วมทำกิจกรรมกับชาวบ้านในชุมชน มีผลต่อกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน ดังจะเห็นได้จากการค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้าย การปิดถนนคนเดิน การคัดค้านการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ฯลฯ

ล้วนแล้วแต่มีเค้าโครงของแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น โดยมีลักษณะร่วมที่สำคัญคือ การดึงเอาความเก่าแก่ของย่าน สิ่งปลูกสร้างโบราณ อาคารและตึกเก่ามาเป็นประเด็นร่วมที่สำคัญของกระบวนการ ที่จะกระตุ้นสำนึกของชุมชนให้เกิดความรัก ห่วงเหิน และเป็นเจ้าของร่วมกันซึ่งก็คือจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนทั้งสิ้น

บทบาทการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชาวบ้านในชุมชนโดยบางกอกฟอรัมยังได้ถูกพัฒนาไปสู่การคิดค้น สร้างสรรค์ การจัดกิจกรรมอื่น ๆ ของประชาคมบางลำพูในปัจจุบัน เช่น กิจกรรมการออกกำลังกาย การทำบุญตักบาตรประจำเดือน ที่มีส่วนสำคัญที่จะสร้างความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ตลอดจนการจัดกิจกรรมตามเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันเด็ก วันสงกรานต์ วันแม่ วันพ่อ ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมายที่จะฟื้นฟู อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม รวมไปถึงความพยายามขยายประเด็นร่วมไปเรื่องอื่น ๆ เช่น สิ่งแวดล้อม (การทำโครงการขยะ การทำน้ำหมักชีวภาพ) หรือการสนับสนุนให้ชุมชนได้ออกร้าน (ซึ่งเป็นโอกาสที่จะสนับสนุนเศรษฐกิจของชุมชน) ตามงานเทศกาล หรือกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ

ความสำเร็จเกิดจากการได้รวบรวมเอาความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนบางลำพูมาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยจัดให้มีการออกร้านขายของ(ของดีของชุมชน) การแสดงดนตรีไทยของมูลนิธิดุริยประณีต การแสดงของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดบรรยากาศของการพบปะ สังสรรค์ ถกเถียงกันในเรื่องของส่วนรวม เรื่องของกิจกรรมที่จะจัดขึ้น ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่สาธารณะให้กับชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามาแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ อีกด้วย

บางกอกฟอรัมมีบทบาทสำคัญต่อการจุดประกายทางความคิดให้เกิดการรวมตัวกันของคณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดิน จากนั้นได้พัฒนามาเป็นประชาคมพระอาทิตย์ และประชาคมบางลำพูในที่สุด บางกอกฟอรัมได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับประชาคมบางลำพูให้ใช้กิจกรรมในการรวมกลุ่ม สร้างความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ส่งผลให้คนในชุมชนได้พบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดยมีกิจกรรมเป็นศูนย์กลางที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และคนภายนอกให้เกิดการรวมกลุ่มกัน นอกจากนี้บางกอกฟอรัมยังได้มีส่วนในการจุดประเด็นการคัดค้านการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการกระตุ้นจิตสำนึกสาธารณะของคนในชุมชน และก่อให้เกิดการรวมตัวอย่างรวดเร็ว และขยายออกไปในวงกว้าง นำมาสู่การมีความรู้สึกร่วมกันของคนในชุมชน เกิดความตระหนักในความสำคัญต่อส่วนรวมดังกล่าวซึ่งก็คือจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนนั่นเอง

3.2.2 นโยบายเมืองนำอยู่โดยกรุงเทพมหานคร

ในช่วงกระแสแนวคิดการรื้อฟื้นเมืองนำอยู่กำลังเป็นที่สนใจของสังคม บางกอกฟอรั่มได้มีความโดดเด่นและได้รับการยอมรับของคนกรุงเทพฯ ในกิจกรรมถนนคนเดิน และการเรียกร้องลานคนเมือง ดร.พิจิตต รัตตกุล ซึ่งในสมัยนั้นเป็นผู้สมัครเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพฯ ได้มีโอกาสติดตามการจัดกิจกรรมของบางกอกฟอรั่มจึงเกิดความสนใจ และเมื่อดร.พิจิตต รัตตกุล ได้รับเลือกเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และได้รับตำแหน่งในวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2539 (กรุงเทพมหานคร, สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2540:4) เป็นช่วงรอยต่อที่มีการจัดทำแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 5 ดร.พิจิตต รัตตกุลจึงได้นำแผนดังกล่าวมากำหนดเป็นนโยบายและดำเนินการต่อไป (อมรา พงศาพิชญ์, **สัมภาษณ์**, 18 เมษายน 2549)

อัฐมา โภคาพานิชวงษ์ (2544 : 32 - 35) ได้อธิบายถึงนโยบายเมืองนำอยู่ของกทม.ในยุค ดร.พิจิตต รัตตกุลเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครว่า

ในช่วงเวลานั้น กทม.ให้ความสนใจเกี่ยวกับปัญหาเชิงวัฒนธรรมหลาย ๆ ด้าน เช่น คนเมืองขาดพื้นที่สำหรับการพักผ่อน ทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพฯ อยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม กทม.จึงหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับนโยบายเปลี่ยนเมืองกรุงเทพฯ ให้น่าอยู่ สวยงาม เต็มไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าภาคภูมิใจ สอดรับกับนโยบายด้านการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะย่านชุมชนเก่าแก่ กอปรกับในช่วงเวลาเดียวกัน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีการเตรียมจัดให้ปี 2541 - 2542 เป็นปี “Amazing Thailand” ทำให้กทม.อยากที่จะหาทรัพยากรในเมืองที่จะสร้างจุดขายทางวัฒนธรรมได้ กทม. และททท. จึงร่วมกันจัดงานถนนคนเดินขึ้นโดยจัดครั้งแรกในเดือนสิงหาคมที่ถนนข้าวสาร ถนนคอนเวนต์ และถนนลาดหญ้า จากนั้นนโยบายการจัดถนนคนเดินก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเสมอมาในยุคของ ดร. พิจิตต รัตตกุล

นอกจากกิจกรรมถนนคนเดินแล้ว ลานคนเมืองและประชาคมเมืองก็เป็นอีกนโยบายหลักที่ดร.พิจิตตได้ให้ความสนใจ กทม.ภายใต้การนำของดร.พิจิตตได้วางแผนการเปิดลานคนเมืองไว้หลายแห่ง หนึ่งในนั้นคือในส่วนของบริเวณสวนสาธารณะสันติชัยปราการซึ่งก็อยู่ในแผนลานคนเมืองของกทม. ด้วยตั้งแต่แรก ต่อมาหลังจากที่มีการเปิดสวนสันติชัยปราการแล้ว กทม.ได้ร่วมกับประชาคมบางลำพู และหน่วยงานอื่น ๆ อีกหลายหน่วยงานจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

กทม.ได้นำแนวการจัดกิจกรรมถนนคนเดิน ลานคนเมือง และประชาคมเมือง เพื่อฟื้นฟูเมืองนำอยู่มารวมกับนโยบายการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) โดยจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครในพ.ศ. 2540 และจัดให้พ.ศ. 2543 เป็นปี “กรุงเทพ 2000 มหานครแห่งวัฒนธรรม” โดยมีกิจกรรมหลักที่ถูกบรรจุอยู่ในแผนดังกล่าว คือ โครงการถนนคนเดิน โครงการลานวัฒนธรรม กิจกรรมเกี่ยวกับการรื้อฟื้นย่านวัฒนธรรมเก่าแก่ในเมืองกรุงเทพฯ เช่น ย่านสามแพร่ง ย่านบางลำพู ฯลฯ โดยมีการประสานกับชุมชนในพื้นที่โดยให้ร่วมกลุ่มเป็น “ประชาคม” เพื่อเข้ามาบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวร่วมกับกทม.

ประชาคมบางลำพู เป็นประชาคมที่เกิดขึ้นในยุคของดร.พิจิตต รัตตกุลเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพฯ ซึ่งเกิดจากนโยบายเมืองนำอยู่ และนโยบายย่อย ๆ คือ กิจกรรมถนนคนเดิน ลานคนเมือง และประชาคมเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนากรุงเทพฯ ให้เป็นเมืองนำอยู่ในลักษณะของการนำย่านเก่าแก่มารื้อฟื้นบรรยากาศของความคิดคึกคักของผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม และนำเสนอเอกลักษณ์ของชุมชนโดยเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นการตอบรับกับกระแสการท่องเที่ยวในปี Amazing Thailand ซึ่งนำมาสู่การจัดงานเปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 ของชุมชนย่านพระอาทิตย์ และบางลำพูในที่สุด

3.3 ประวัติความเป็นมา และบทบาทของกลุ่มกิจกรรมทางสังคม

3.3.1 ประชาคมบางลำพู

1) ประวัติและความเป็นมาการจัดกิจกรรม

ช่วงแผนพัฒนากรุงเทพมหานครฉบับที่ 5 (2540 - 2544) ในสมัยดร.พิจิตต รัตตกุลเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครได้มีการสนับสนุนนโยบายประชาคมเมืองขึ้น โดยได้แนวคิดมาจากการทำงานของบางกอกฟอรัมในการจัดกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะ ซึ่งก่อนหน้านี้ที่ได้มีวงพูดคุยส่วนตัวของกลุ่มผู้ประกอบการบนถนนพระอาทิตย์ และผู้ประสานงานบางกอกฟอรัมได้มีโอกาส แลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเรื่องของชุมชน โดยทั้งหมดเห็นพ้องกันว่าถนนพระอาทิตย์เป็นถนนที่มีความงดงามในแง่ของสถาปัตยกรรมเนื่องจากมีวัง ตึก และบ่อมพระสุเมรุที่เก่าแก่ น่าจะมีการจัดงานสนุก ๆ จึงได้นำเอาแนวคิดดังกล่าวไปปรึกษากับรองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งในช่วงเวลานั้นผู้ว่าพิจิตต รัตตกุลซึ่งมีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของประชาคมเมืองเป็นทุนเดิมจึงให้การสนับสนุน

การจัดงานเปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2541 จึงเกิดขึ้นจากการจุดประกายของบางกอกฟอรัมซึ่งเข้ามาในฐานะพี่เลี้ยงให้กับชุมชนให้ชุมชนสามารถรวมตัวกันได้ ประสานงาน และเรียนรู้การทำงานร่วมกันได้ในลักษณะของภาคีความร่วมมือ อันมีชาวบ้านใน

ชุมชน เจ้าของธุรกิจบนถนนพระอาทิตย์ สำนักงานเขตพระนคร สถานศึกษา และหน่วยงานราชการอื่น ๆ โดยบางกอกฟอรัมได้จุดประกายให้คนในบางลำพูได้ตื่นตัวช่วยกันจัดงาน โดยรวบรวมเอาของดีของชุมชนออกมานำเสนอแก่สาธารณชน ไม่ว่าจะเป็นอาหารอร่อย ดนตรี การแสดง ฯลฯ ซึ่งผลปรากฏว่าการจัดถนนคนเดินได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีคนให้ความสนใจมากมาย แม้ว่างานปิดถนนจะจบไปแต่ทางคณะผู้จัดงานมีความเห็นร่วมกันที่อยากจะรวมกลุ่มเพื่อช่วยกันทำงานเพื่อสังคมต่อไป “ประชาคมพระอาทิตย์” จึงเกิดขึ้น

“เรามาชั่งงานปิดถนนโดยที่ของใครมีอะไรดีก็เอาออกมา อารยธรรม วัฒนธรรม อะไรอย่างนี้ งานปิดถนนค่อนข้างประสบความสำเร็จซึ่งเขาได้มาชวนคนตามบ้าน ผู้ใหญ่ที่อยู่บ้าน ช่วยกันคิดช่วยกันจัด พอหลังจากจัดเสร็จแล้ว ป้าก็มองว่างานนี้มันดี ดูแล้วมันดี สร้างสรรค์ และมันทำให้คนตื่นตัว คนข้างนอกรู้จักเรามากขึ้น ชวนกันว่าเราเลี้ยงขอบคุณให้คณะจัดงาน เราได้สังสรรค์กันคุยกันอะไรอย่างนี้ จากนั้นเราก็รวมกันเป็นกลุ่มทำงานเป็นลักษณะประชาคม โดยที่เราอยากจะพัฒนาในชุมชนให้มันดีขึ้น เราทำได้เราก็จะช่วยกันทำ”

อรศรี ศิลปี (ปานิด) ประธานประชาคมบางลำพู 28 เมษายน 2548

(ขีดเส้นใต้โดยผู้ศึกษา)

เหตุที่ตั้งชื่อ “ประชาคมพระอาทิตย์” เพราะในช่วงแรก ๆ ประชาคมพระอาทิตย์ เกิดจากการรวมตัวของเจ้าของกิจการบนถนนพระอาทิตย์ กลุ่มราษฎรอาวุโสในชุมชน และกลุ่มผู้เป็นตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ ในย่านบางลำพู มีบางกอกฟอรัม และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นที่ปรึกษา โดยมีศูนย์กลางการทำงานอยู่บนถนนพระอาทิตย์ ในที่สุด ประชาคมพระอาทิตย์ก็ได้กลายเป็น “ประชาคมบางลำพู” ในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2541 และหลังจากการจัดงานปิดถนนคนเดินในครั้งแรก จากนั้นบางกอกฟอรัมก็ค่อย ๆ ถอนตัวออกมา

ต่อมาประมาณเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2541 ได้เกิดกรณีการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภาโดยกรมธนารักษ์ ประชาคมพระอาทิตย์ไม่เห็นด้วยกับรื้ออาคารดังกล่าว เพราะเห็นว่าแม้อาคารมีความเก่าแก่แต่ก็ยังคงคุณค่าของสถาปัตยกรรมโบราณในยุคพ.ศ. 2475 หากประชาชนในชุมชนได้นำมาใช้เป็นที่ส่วนรมน่าจะเป็นประโยชน์มากกว่า ทั้งนี้ในเวลานั้นประชาคมบางลำพูได้ทราบแล้วว่าชุมชนจะได้สวนสาธารณะแห่งใหม่ คือ สวนสันติชัยปราการที่อยู่บริเวณใกล้ ๆ กัน ซึ่งสวนสันติชัยปราการจะปรับปรุงเสร็จภายในพ.ศ. 2542 ดังนั้นจะทำให้มีสวนสาธารณะ 2 สวนติดกันแล้วมีถนนคั่นกลางก่อให้เกิดอันตรายได้ ดังนั้นประชาคมบางลำพูจึงจัดทำประชาพิจารณ์เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชนโดยรอบถึงความต้องการใช้ประโยชน์จากอาคารโรงพิมพ์ ผลปรากฏว่าคนส่วนใหญ่อยากได้ที่ส่วนรวมสำหรับทำพิพิธภัณฑสถาน ห้างสมุด ศูนย์ผู้สูงอายุ ฯลฯ แต่คณะกรรมการเกาะรัตนโกสินทร์ยังคงยืนยันนโยบายเดิม และต้องการให้รื้อ

ประชาคมบางลำพูจึงต้องรวมตัวกันเหนียวแน่นเพื่อเรียกร้องให้เก็บอาคารดังกล่าวเอาไว้ โดยทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีหลายท่าน จนท้ายที่สุดในสมัยของนายพิเชษฐ พันธุ์วิชาติกุล ซึ่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลังในสมัยนั้นได้รับปากว่าจะไม่รื้อแต่ให้ชุมชนบางลำพูส่งโครงการเสนอโครงการเพื่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว

ประชาคมบางลำพูได้จัดทำโครงการเพื่อเสนอต่อรัฐมนตรีแต่ยังไม่ทันได้เสนอกรมธนากรักษ์ได้แจ้งว่าจะรื้ออีกครั้ง และเริ่มดำเนินการรื้อในวันเสาร์ ประชาคมทราบดีจึงเจรจาขอให้ผู้รับเหมายุติการรื้อชั่วคราว แต่ไม่ประสบความสำเร็จจนในที่สุดสามารถรื้อไปได้ 1 หลังวันต่อมาซึ่งเป็นวันอาทิตย์ผู้รับเหมาได้ปิดประตูไม่ให้ผู้ใดเข้า จนกระทั่งในวันจันทร์ประชาคมบางลำพูจึงได้แจ้งไปยังกรมศิลปากร รองอธิบดีกรมศิลปากรได้มาตรวจสอบด้วยตนเอง แต่ทางผู้รับเหมายังคงปิดประตูไม่ยอมให้ประชาคมบางลำพูและรองอธิบดีเข้าไปตรวจสอบ จนในที่สุดเมื่อรองอธิบดีกรมศิลปากรพิจารณาแล้วว่าอาคารมีความเก่าแก่จริง และควรค่าแก่การอนุรักษ์ ประชาคมบางลำพูจึงได้แจ้งตำรวจจับผู้รับเหมา

สุดท้ายได้มีการเจรจาตกลงกัน 4 ฝ่าย อันได้แก่ กรมธนากรักษ์ กทม. กรมศิลปากรและประชาคมบางลำพู และได้ข้อตกลงว่าจะเอางบประมาณสำหรับทำสวนมาใช้ในการซ่อมแซม และดูแลอาคารเก่าแห่งนี้ให้ได้รับการอนุรักษ์แทน

“ปัจจุบันตึกได้รับการอนุรักษ์เป็นโบราณสถาน เป็นมรดกแล้วตอนนั้นเราก็รวมตัวกันเหนียวแน่นทำให้ประชาคมเราเหนียวแน่น คล้ายกับทำกิจกรรมต่อสู้ด้วยกันมา”

อรศรี ศิลปี (ปานิด) ประธานประชาคมบางลำพู 28 เมษายน 2548

“ประชาคมที่เราอยู่นี้ไม่มีกฎหมายรองรับ แต่เขายอมรับโดยปริยาย เขามาสัมมนา เขาพูดแต่ประชาคมทั้งนั้น ประชาคมต่าง ๆ ประชาคมบางลำพูต่อสู้เพราะตึกนี้จึงเกิดประชาคม พยายามไม่ให้รื้อตึกจนได้”

บุญมาก มุสิกคุณ กรรมการประชาคม 5 กันยายน 2548

ปัจจุบันอาคารโรงพิมพ์คุรุสภายังคงอยู่เพราะได้รับการอนุรักษ์ขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากรแล้ว แต่คณะกรรมการเกาะรัตนโกสินทร์ก็ยังคงยื่นกรณที่จะรื้อต่อไป และพยายามจะถอนทะเบียนการอนุรักษ์ตึก ประชาคมก็ยังคงคัดค้านและพยายามที่จะหยุดการรื้ออาคารดังกล่าวทุกวิถีทาง

กรณีดังกล่าวก็ยังคงยืดเยื้อจนมาถึงปัจจุบันโดยยังไม่มีหน่วยงานใดได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากอาคารโรงพิมพ์ดังกล่าว หรือแม้แต่ประชาคมและชาวบ้านในชุมชนเองก็ไม่ได้รับ

อนุญาตให้ใช้สถานที่ดังกล่าวจัดกิจกรรมใด ๆ แต่ผลที่ได้จากกรณีดังกล่าวทำให้ประชาคมในชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นมากขึ้น และขยายความร่วมมือไปยังชุมชนต่าง ๆ ใกล้เคียงอย่างกว้างขวางมากขึ้นทำให้ประชาคมบางลำพูมีความเข้มแข็ง รวมทั้งมีการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรที่ชัดเจนขึ้น

ต่อมา ประชาคมบางลำพูจัดงานเทศกาลปิดถนนคนเดินอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ชื่อว่า “งานสนุกกับถนนพระอาทิตย์” ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2542 งานครั้งนี้มีความพิเศษกว่าครั้งแรกเพราะประชาคมบางลำพูเป็นผู้จัดงานเองทั้งหมด และได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมไว้ชัดเจน 4 ประการ ซึ่งเปรียบได้กับวัตถุประสงค์ร่วมกันของประชาคมบางลำพู คือ

ข้อที่ 1 เพื่อฟื้นฟูทางสังคม และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ศูนย์กลางของเกาะรัตนโกสินทร์และประเทศ

ข้อที่ 2 เพื่อคิดค้น ปรับปรุง และพัฒนาแบบวิถีการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ครบวงจร และยั่งยืน

ข้อที่ 3 แสวงหาตัวตนแบบการพัฒนาประชาคมเมือง สร้างการมีส่วนร่วมที่กว้างขวาง โปร่งใส และสร้างสรรค์เพื่อกระบวนการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง และเมืองที่น่าอยู่

ข้อที่ 4 สร้างรากฐานในการพึ่งตนเอง ตลอดจนรากฐานแห่งสังคม สมานฉันท์

การจัดงานปิดถนนครั้งที่ 2 มีคำขวัญว่า “ฟื้นฟูมรดกชุมชน สร้างงานบนถนนให้สนุกมีสีสัน เน้นสารพันการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ก่อสายใยการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างเข็มทิศ ถนนสายวัฒนธรรม ย้ำกลไกเข้มแข็ง และพึ่งตนเอง” ภายในงานมีการสาธิตการละเล่นแบบโบราณ กิจกรรมสำหรับเด็ก ๆ สันทนาการ การแสดงละครบนถนน โดยจัดเวทีขึ้น 4 เวที คือ

เวทีแรก เวทีหน้าอาคารสำนักงานคณะกรรมการพหุวัฒนธรรมการพาณิชย์นาวี มีการแสดงดนตรีไทย หุ่นกระบอก นาฏศิลป์ ละครชาตรี และดนตรีเพื่อชีวิต

เวทีที่ 2 เวทีหน้าป้อมพระสุเมรุ มีการแสดงกลองยาว อ่านบทกวีซีไรท์ การแสดงดนตรีสากลยุค 50 การประกวดร้องเพลง และการแสดงดนตรีของเยาวชนชุมชนเขียนนิวาสน์ – ทรอกไก่แจ้

เวทีที่ 3 เวทีสี่แยกบางลำพู มีการแสดงโขนสด การร้องเพลงประสานเสียง เวทีเสวนาผู้สูงอายุ และการแสดงลิเกคณะศิษย์หอมหวล

เวทีที่ 4 เวทีบ้านแสงทอง มีการแสดงดนตรีไทยประเภทต่าง ๆ จากตระกูลดนตรีไทยที่อาศัยอยู่ในย่านบางลำพู

นอกจากนี้ยังจัดให้มีการจำหน่ายสินค้า และอาหาร และยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ได้แก่ การแข่งขันเรือใบกระซิบมิตรในคลองหลอด และคลองบางลำภู การล่องเรือชมแม่น้ำเจ้าพระยา การทำบุญตักบาตร การแสดงนิทรรศการในหมวดต่าง ๆ อาทิเช่น ดนตรีไทย หัตถกรรม อาหาร ร้านดอกไม้ ผ้าไหม และแผ่นเสียงเพลงเก่า นอกจากนี้ยังมีการจัดทัวร์พาชมชุมชน โรงพิมพ์คุรุสภา หอไตรวัดสังเวช บ้านคูริยประณีต วัดสามพระยา สะพานนรรัตน์สถาน มัสยิดจักรพงษ์ วัดชนะสงคราม องค์การ FAO และต้นลำพูต้นสุดท้ายของบางลำพู

ประมาณปลายปี 2542 มีการเปิดสวนสันติชัยปราการอย่างเป็นทางการ ประชาคมบางลำพูมีแนวคิดที่จะเข้าไปจับจองการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สวนสันติชัยปราการ ทั้งนี้เพราะมีความเป็นกังวลว่าหากไม่เข้าไปทำกิจกรรมในสวน กลุ่มธุรกิจจะเข้ามาฉกฉวยประโยชน์จากสวนของส่วนรวม ประชาคมบางลำพูจึงได้จัดให้มีการรำให้เก็กพรีในตอนเช้า และจัดการเดินแอโรบิกในตอนเย็นฟรีเช่นกัน โดยในตอนแรกได้ขอการสนับสนุนจากธนาคาร ห้างตั้งฮั่วเส็ง ในการให้ค่าตอบแทนแก่วิทยากรแอโรบิกสัจจร แต่ต่อมากทม.ได้จัดงบประมาณในการจ้างวิทยากรให้ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ในพ.ศ. 2543 ได้มีการริเริ่มกิจกรรมทำบุญในสวน โดยประชาคมได้ชักชวนคนในชุมชนมาพบปะกันเดือนละครั้ง โดยจะจัดในวันอาทิตย์ที่ 3 ของเดือน (อาจจะยืดหยุ่นหากในเดือนนั้นมีวันสำคัญทางศาสนา หรือประเพณี) โดยการทำบุญจะเริ่มจากการนิมนต์พระ 9 รูปจากวัด ในบริเวณรอบ ๆ บางลำพู มีการเลี้ยงภัตตาหารเช้า และถวายอาหารปิ่นโตสำหรับเพล จากนั้นจะมีการแสดงธรรมเทศนา หลังจากที่ทำบุญแล้วก็จะมีการเลี้ยงอาหารผู้ที่มาทำบุญ และผู้ที่เดินผ่านไป ผ่านมาในบริเวณนั้น โดยมีประธานประชาคมซึ่งเป็นเจ้าของธุรกิจร้านอาหาร คร้วนพรัตน์เป็นเจ้าภาพในการเลี้ยงข้าวต้ม ในขณะที่มีกรรมการประชาคมท่านอื่นได้นำเอาปลาทองไก่ ซาลาเปา น้ำเต้าหู้ กาแฟ โอวัลตินมาสมทบ

ในปีเดียวกัน ประชาคมบางลำพูได้สร้างความประทับใจให้กับชาวบางลำพูโดยการจัดงานลอยกระทงในสวนสันติชัยปราการเป็นครั้งแรก ซึ่งหลังจากนั้นประชาคมบางลำพูได้เป็นผู้ดำเนินการจัดงานลอยกระทงเองมาเรื่อย ๆ ทุกปี จนมาถึงพ.ศ. 2546 กทม. และททท.ได้เข้ามาขอจัดงานลอยกระทงแทน

แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ประชาคมบางลำพูได้เกิดความภาคภูมิใจมากที่สุดคือ ในปีต่อมาประชาคมบางลำพูได้เข้าไปกราบทูลสมเด็จพระสังฆราชว่าต้องการจะจัดงานสงกรานต์ให้ถูกต้องตามประเพณีไทยโบราณ สมเด็จพระสังฆราชจึงประทานพระพุทธรูปเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ขนาดหนัก 70 กิโลกรัม โดยประธานนามว่า “พระพุทธรูปบางลำพูประธานาถ” แปลว่า “ที่พึ่งของชาวบางลำพู” ซึ่งได้นำมาเหน็บงานสงกรานต์เมื่อเสร็จพิธีก็จะอันเชิญกลับไปประดิษฐานที่วิหารพระศาสดา วัดบวรนิเวศวิหาร และต่อมาในพ.ศ. 2546 สมเด็จพระ

พระสังฆราชยังได้ประทานพระบรมสารีริกธาตุให้บรรจุพระในองค์พระ ประชาคมบางลำพูได้จัดงานสงกรานต์อย่างต่อเนื่องทุกปีในวันที่ 19 เมษายน และสมเด็จพระสังฆราชได้เสด็จมาให้ประชาชนได้ชื่นชมบารมีและสงฆ์ถึง 2 ปี แต่หลังจากนั้นสมเด็จพระสังฆราชไม่สามารถเสด็จมาได้ด้วยตนเอง จึงได้ให้พระผู้แทนพระองค์มาแทน หลังจากที่สมเด็จพระสังฆราชไม่ได้เสด็จมาแล้ว กทม.ต้องการให้ประชาคมบางลำพูจัดงานเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับกทม.ซึ่งจัดในสนามหลวง สวนสันติฯ ถนนข้าวสาร ราชดำเนิน ทำให้ประชาคมบางลำพูต้องย้ายมาจัดในวันที่ 12, 13 และ 14 เมษายนของทุกปี

ประชาคมบางลำพูได้สร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ มากมาย โดยกิจกรรมทั้งหมดมุ่งเน้นไปที่ การสำรวจศักยภาพชุมชน การเชื่อมความสัมพันธ์ในหมู่บ้านในบางลำพูด้วยกัน การสร้างชื่อเสียงให้กับบางลำพูโดยการส่งเสริมวัฒนธรรมดั้งเดิมของบางลำพู รวมไปถึงการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้บางลำพูเป็นเมืองวัฒนธรรมที่น่าอยู่อาศัย โดยประชาคมได้ดำเนินงานสำคัญ ๆ นำมาซึ่งความภาคภูมิใจของประชาคม จากอดีตจนมาถึงปัจจุบัน พอสรุปตัวอย่างกิจกรรมที่โดดเด่น ได้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.1 ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2540*

กิจกรรมที่จัด	ภาคร่วม
ฉายหนังกลางแปลง เรื่อง “รฤกถึง ฝึเสื้อและดอกไม้” งานรื่นเริงแบบชาวบ้าน ผนวกสาระ ในงานมีตลาดเล็ก ๆ ผู้คนแต่งกายชุดพื้นบ้านปักผ้าไต้งดงาม	คณะจัดงานปิดถนนคนเดิน ประกอบไปด้วย เจ้าของธุรกิจ บนถนนพระอาทิตย์ บางกอกฟอรั่ม มูลนิธิไชยยัง ลี้มทองกุล ร้านหนังสือเล็ก ๆ และชาวชุมชนถนนพระอาทิตย์ *
งาน “ฉลองรับขวัญลำพูคืนบาง”	
งานประกวดวาดภาพสถานที่สำคัญบนถนนพระอาทิตย์	
การค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้ายของบางลำพู การรวมตัวเป็นประชาคม ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาว และผู้อาวุโสในชุมชนเกิดความสนใจ และตระหนักในรากเหง้าประวัติศาสตร์ของตนเอง ซึ่งก่อให้เกิดแรงใจในการพลิกฟื้นชุมชน	คณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดิน อาจารย์ นักเรียน โรงเรียนวัดสังเวช ชาวบ้านในชุมชน บางลำพู

* หมายเหตุ ในช่วง 2540 ประชาคมบางลำพูยังคงเป็นคณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดินซึ่งประกอบไปด้วย บางกอกฟอรั่ม เจ้าของธุรกิจบนถนนพระอาทิตย์ ชุมชนย่านถนนพระอาทิตย์ ตลอดจนสถานศึกษา และหน่วยงานราชการอีกหลายแห่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.2 ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2541

กิจกรรมที่จัด	ภาคร่วม
งานค้นคว้าและบันทึกประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า	ประชาคมบางลำพูในนามคณะ
งานสำรวจ และเก็บบันทึกของดีชุมชนเพื่อการเผยแพร่	จัดงานปิดถนนคนเดิน และ บางกอกฟอรั่ม
งานกีฬากระชับมิตรโดยจัดการแข่งขันกีฬากระชับมิตร 5 ชุมชน	ประชาคมบางลำพู ร่วมกับ ชุมชน
<p>จัดงาน “สนุกกับถนน พื้นชุมชนพระอาทิตย์” หรือ เทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นเทศกาลปิดถนนครั้งใหญ่ โดยในงานได้นำเอากิจกรรมที่น่าสนใจมากมายมานำเสนอ อาทิเช่น งานศิลปะบนบาทวิถี โดยประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างงานศิลปะบนบาทวิถีด้วยตนเอง การรื้อฟื้นละครร้องโบราณ เรื่อง “ตุ๊กตายอดรัก” ซึ่งก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีการจัดทัวร์ชุมชน เป็นต้น “เรจรีนพื้นค่า ประชาคมบางลำพู” ครั้งที่ 1 งานฟื้นฟูวัฒนธรรม ตลาดชุมชนและการละเล่นโบราณ โดยมีการจัดรูปแบบและกิจกรรมออกเป็นหมวดหมู่ดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - หมวดที่ 1 กิจกรรมสำหรับเด็ก ได้แก่ กิจกรรมและการละเล่น ศิลปะเด็ก กีฬา - หมวดที่ 2 งานศิลปะ ได้แก่ ศิลปะบนพื้นถนน ศิลปะสื่อการแสดงกลุ่มต่าง ๆ - หมวดที่ 3 วิชาการและงานนิทรรศการ ได้แก่ สำรวจประวัติศาสตร์ ชาวบ้าน เสวนาชุมชน เดินทัวร์ชุมชน - หมวดที่ 4 กีฬา ได้แก่ กีฬาสำหรับผู้ใหญ่ และกีฬาสำหรับเด็กประเภทต่าง ๆ - หมวดที่ 5 งานเวทีและวัฒนธรรม ได้แก่ ดนตรีพื้นบ้าน ดนตรีทั่วไป ละคร ละครใบ้ ละครร้อง ลิเก และการแสดงอื่น ๆ - หมวดที่ 6 งานออกร้าน ศิลปะการแกะสลักหยวกกล้วย การสักยันต์ อาหารตำรับโบราณ อาหารและเครื่องดื่มของชาวชุมชน สินค้าอื่น ๆ จากย่านบางลำพู 	คณะจัดงานปิดถนนคนเดิน ประกอบไปด้วย เจ้าของธุรกิจ บนถนนพระอาทิตย์ บางกอกฟอรั่ม มูลนิธิไชยยัง ลี้มทองกุล ร้านหนังสือ และชาวชุมชนถนนพระอาทิตย์ ซึ่งในครั้งนั้น บางกอกฟอรั่มได้เชิญครูสูดจิตต์เข้าร่วมเป็นคณะจัดงานปิดถนนคนเดินด้วย และครูสูดจิตต์ได้นำเอาการแสดงละครร้องเรื่อง “ตุ๊กตายอดรัก” มาสร้างสีสันให้กับงานปิดถนนคนเดินในครั้งนั้นด้วย
งาน “เพลงสายน้ำ และความรัก” หรือ “เรจรีนพื้นค่า ประชาคมบางลำพู” ครั้งที่ 2 มีการรับบริจาคเสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้ เพื่อจำหน่ายหารายได้เข้ากองทุนประชาคมบางลำพู	ประชาคมบางลำพู

ตารางที่ 3.3 ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2542

กิจกรรมที่จัด	ภาคร่วม
งานทั่ววัดชุมชน เป็นการสำรวจของดีของชุมชน และเส้นทางการท่องเที่ยววัดในชุมชน 7 แห่ง	ประชาคมบางลำพูร่วมกับ สำนักงานเขตพระนคร
งานทดลองแยกขยะครบวงจรขั้นที่ 1 โครงการทดลองแยกขยะเพื่อการหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ ช่วยลดปริมาณขยะ และเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชน	ประชาคมบางลำพู โครงการ ไลฟ์
งาน “สนุกกับถนนพระอาทิตย์- รวมน้ำใจชาวบางลำพู” หรือเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 2 งานปิดถนนพระอาทิตย์โดยครั้งนี้มีความแตกต่างไปจากงานครั้งที่หนึ่ง กล่าวคือขยายขอบข่ายของถนนใหญ่ขึ้นเกือบเท่าตัว มีการทดลองระบบลงขันจากร้าน และบ้านต่างๆ เพื่อสร้างฐานการพึ่งตนเองในการจัดงาน มีการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นโดยการสำรวจรวบรวม พื้นฟูการแสดงสุดยอดดนตรีไทยของตระกูลดนตรีไทยมากกว่า 10 ตระกูลซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการสร้างเมืองวัฒนธรรมที่ลุ่มลึก ยั่งยืน และพัฒนาบางลำพูในหลากหลายมิติต่อไป	ประชาคมบางลำพู สวช. UNICEF วิทยาลัยนาฏศิลป์ โรงเรียนอัมพรไพศาลฯ โรงเรียนวัดสังเวชฯ กลุ่ม ไดโนเสาร์ กลุ่มมาया ม.ศิลปากร ม.ธรรมศาสตร์
กิจกรรมพิเศษฝึกสอนเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์แก่เยาวชน ควบคู่ไปกับการสอนภาษาอังกฤษ วรรณคดีไทย และศาสนธรรม จัดหลักสูตรร่วมกับโครงการอินเตอร์เน็ตสู่เยาวชนของมูลนิธิร่วมด้วยช่วยกัน และพัฒนาสมาคมซึ่งเป็นองค์กรที่ตั้งอยู่บนถนนพระอาทิตย์	ประชาคมบางลำพู มูลนิธิร่วมด้วยช่วยกัน
จัดนิมนต์พระเทศน์ เป็นภาษาอังกฤษ ให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้ฟังธรรม และตอบปัญหาที่พุทธสมาคม โดยจัดเดือนละครั้ง	ประชาคมบางลำพู
งานมหกรรมถนนคนเดินวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ หรือ เทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 3 งานปิดถนนพระอาทิตย์เชื่อมต่อเป็นหนึ่งเดียวกับงานเทศกาลละครของสหภาพยุโรปบนถนนพระจันทร์ ซึ่งมีสำนักงานเขตพระนครดูแลรับผิดชอบงานทั้งหมดโดยรวม ยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมบนถนนพระอาทิตย์ประชาคมบางลำพูรับหน้าที่เป็นผู้จัด โดยภายในงานมุ่งเน้นความเป็นศูนย์กลางของงานละครบนถนนรวมถึงดนตรีบนถนนทั้งดนตรีไทย และดนตรีสากล ซึ่งประชาคมบางลำพูได้ร่วมกับสำนักงานเขตพระนครเป็นผู้จัดทำพวงมาลัยที่ใหญ่ที่สุด หน้าพระที่นั่งสันติชัยปราการถวายพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในพระชนมายุครบ 72 พรรษา	ประชาคมบางลำพู สำนักงานเขตพระนคร
งานเปิดสวนสันติชัยปราการ	ประชาคมบางลำพู สำนักงาน ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สำนักนายกรัฐมนตรียุทธศาสตร์ กทม. สำนักงานเขตพระนคร

ตารางที่ 3.4 ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2543

กิจกรรมที่จัด	ภาคร่วม
จัดสอนภาษาอังกฤษในสวนให้ชุมชนบางลำพู สามารถ ฟัง และพูด ภาษาอังกฤษได้สื่อสารกับชาวต่างประเทศได้	ประชาคมบางลำพู
สมเด็จพระสังฆราชประทานพระพุทธรูปปางตรัสรู้เพื่อให้ประชาชนได้สรง น้ำพระในงานวันสงกรานต์ของชาวบางลำพู	ประชาคมบางลำพู กทม. ตั้งฮั่วเส็ง
งานแสดงศิลปวัฒนธรรมเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาฯ	ประชาคมบางลำพู
งานเปิด “ลานเพื่อสุขภาพ” ของประชาชน จัดให้มีการออกกำลังกายฟรี	ประชาคมบางลำพู ตั้งฮั่วเส็ง ศูนย์เยาวชนเทคโนโลยี สำนักงานสวัสดิการสังคม (กทม.) โครงการแอโรบิก สัญจร
งานสมเด็จพระย่า	ประชาคมบางลำพู
งาน 5 ธันวาคมหาราช	ประชาคมบางลำพู สภา วัฒนธรรมเขตพระนคร
งานลอยกระทงริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีการแสดงวิถีไทย อาทิ การเล่น สัควา การสาธิตการเล่นเพลงเรือ วิถีทัศน์นา ระบายโคม โขนโรงเล็ก มโหรีปี่พาทย์ ณ สวนสันติชัยปราการ	ประชาคมบางลำพู สภา วัฒนธรรมเขตพระนคร

ตารางที่ 3.5 ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2544

กิจกรรมที่จัด	ภาคร่วม
งานปีใหม่	ประชาคมบางลำพู
งานวันเด็ก	ประชาคมบางลำพู ธนาคารออมสิน
งานพระราชสมภพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ	ประชาคมบางลำพู วิทยาลัยในวัง ททท. สำนักงานเขตพระนคร ธ.ออมสิน ตั้งฮั่วเส็ง ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร ร.ร. อัมพรไพศาลฯ
กิจกรรมสอนภาษาอังกฤษผู้มีรายได้น้อย ในสวนสันติชัยปราการ ทุกวันพุธ พุธที่สิบตี และวันเสาร์	ประชาคมบางลำพู
การรณรงค์ทำสีอาคารโบราณ 34 ห้อง บริเวณโค้งถนนพระอาทิตย์ ตรงกันข้ามป้อมพระสุเมรุ	ประชาคมบางลำพู สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กทม. และกรมศิลปากร

ตารางที่ 3.6 ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2545

กิจกรรมที่จัด	ภาคร่วม
งานวันเด็ก “ป้อมพระสุเมรุสร้างสรรค์ เมืองในฝันเพื่อเด็ก	ประชาคมบางลำพู UNICEF วิทยาลัยนาฏศิลป์ มุลินนิศุณย์ ฮอทไลน์ สมาคมเพื่อสิ่งแวดล้อม กลุ่มไม้ขีดไฟ กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว ฯลฯ
งานค้นคว้าประวัติศาสตร์บางลำพู เก็บประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า และตั้งกลุ่มเยาวชนเกรสลำพู	ประชาคมบางลำพู สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
งานถนนสายวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นงานระดับชาติ โดยใช้ถนนมหาราช หน้าพระลาน ทำพระจันทร์ จนถึงถนนพระอาทิตย์ โดยกิจกรรมแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นกิจกรรมที่เน้นให้เห็นถึงวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของชาวชุมชน วัด วัง ต่าง ๆ ในบริเวณโดยรอบ ในส่วนของชุมชนบางลำพูได้มีการนำเสนอ การสาธิตการทำอาหารรสดี การสาธิตการขนมไทย การแสดงละครเร่ ครูสุจิตต์ได้เปิดบ้านดูริยประณีตให้ชมการเรียนการสอนดนตรีไทย มีการประชันดนตรีไทยประเภทต่าง ๆ	ประชาคมบางลำพู ททท. กรุงเทพมหานคร กรมศิลปากร สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กิจกรรมที่จัด	ภาคีร่วม
การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน รวมไปถึงมีการจัดนิทรรศการภาพถ่ายเก่าของกรุงรัตนโกสินทร์ในบริเวณโรงพิมพ์คุรุสภาเก่า	ประชาคมบางลำพู
ส่งทีมแอโรบิกเข้าร่วม งานประกวด “แอโรบิก ร.ศ. 220” ฉลองวันฉัตรมงคล รัตนโกสินทร์ 220 ปี และเปิดสะพานพระราม 8 ได้รับรางวัลชนะเลิศ	ประชาคมบางลำพู
งานวันแม่	ททท. สำนักงานเขตพระนคร ร.ร.อัมพรไพศาลฯ ตั้งฮั่วเส็ง ร้านค้าจากบางลำพู
โครงการ “ชุมชนสุขภาพดี”	ประชาคมบางลำพู Nivea ตั้งฮั่วเส็ง
มหกรรมละครบางลำพูครั้งที่ 1	ประชาคมบางลำพูเครือข่าย ละครกรุงเทพ
งานลอยกระทง	ประชาคมบางลำพู เนชั่นมัลติมีเดียกรุ๊ป กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 3.7 ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2546

กิจกรรมที่จัด	หมายเหตุ
งานวันเด็กแห่งชาติ (เมืองเพื่อนเด็ก) มีกิจกรรม ประกวดวาดภาพ เรียงความ ระบายสีตุ๊กตาปูนปั้น มีการแสดงดนตรีไทยจากบ้านดุริยประณีต กลุ่มละคร การแสดงจากศูนย์เยาวชนทะเลศน์	ประชาคมบางลำพู UNICEF สำนักงานเขตพระนคร ตั้งฮั่วเส็ง
งานวันแม่แห่งชาติ	ประชาคมบางลำพู บริษัท ไทยน้ำทิพย์ ททท. สำนักงานเขต ตั้งฮั่วเส็ง ร้านค้าต่าง ในย่านบางลำพู
มหกรรมเทศกาลละคร	ประชาคมบางลำพู เครือข่ายละคร กรุงเทพฯ

ตารางที่ 3.8 ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2547

กิจกรรมที่จัด	ภาคร่วม
งานวันเด็ก “งานวันเด็กเพื่อสิทธิของเด็กทุกคน” จัดโดยกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนเป็นหลัก โดยมีประชาคมบางลำพูนเป็นที่ปรึกษา และให้การสนับสนุน	กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน ร่วมด้วยประชาคมบางลำพูน สนับสนุนงบประมาณโดย UNICEF
งานสงกรานต์ มีการจัดขบวนแห่ และสงฆ์นำพระบรมธาตุพุทธบางลำพูนประชาชน พิธีรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ มีการแสดงโขน ตอนกำเนิดหนุมาน จากกรมศิลปากร มีแสดงดนตรีไทย ปีพาทย์ไม่แข็งโดยประชันกันถึง 2 วง	ประชาคมบางลำพูน ตั้งฮั่วเส็ง บริษัทไทยน้ำทิพย์
งานวันแม่ มีกิจกรรมการทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง ฟังเทศน์ และถวายสังฆทานในตอนเช้า ต่อด้วยการแสดงของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนตลอดจนการแสดงจากศูนย์เยาวชนเทศบาล และโรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ในตอนค่ำ มีการร่วมจุดเทียนร้องเพลงถวายพระพรในตอนค่ำ และการฉายภาพยนตร์ในตอนกลางคืน	ประชาคมบางลำพูน กรรมการชุมชนเขตพระนคร ชมรมพลังแผ่นดินท้องถิ่นท้องที่สามัคคี กลุ่มแม่บ้านเขตพระนคร ตั้งฮั่วเส็งฯลฯ

ตารางที่ 3.9 ตารางแสดงกิจกรรมที่จัดใน พ.ศ. 2548

กิจกรรมที่จัด	ภาคร่วม
งานวันเด็ก มรดกบางลำพูน เพื่อเด็กและชุมชนบางลำพูน จัดโดยกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนเป็นหลัก มีประชาคมบางลำพูนเป็นที่ปรึกษา และผู้สนับสนุน	ประชาคมบางลำพูน กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
งานสงกรานต์	ประชาคมบางลำพูน กระทรวงวัฒนธรรม
งานหันหน้าหาคุณคลอง	ประชาคมบางลำพูน สำนักงานเขตพระนคร
งานประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา มีการหล่อเทียนจำนวน 52 ต้นเพื่อถวายแก่ 26 วัดในจังหวัดนครราชสีมา	ประชาคมบางลำพูน สำนักงานเขตพระนคร ชมรมพลังแผ่นดินท้องถิ่นท้องที่สามัคคี ตั้งฮั่วเส็ง
กิจกรรมลานกีฬา ลานชีวิตใหม่ มีการออกร้านจากชุมชนต่าง ๆ มีการสาธิตการทำตุ๊กตา ไขว้การสลักหยวกกล้วย สาธิตการร้อยมาลัย และดอกไม้ประดิษฐ์ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการแสดงการเต้นประกอบเพลง และการแสดงดนตรีจากกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน	ประชาคมบางลำพูน กรุงเทพมหานคร บริษัทรับจัดงาน

กิจกรรมที่จัด	ภาคร่วม
กิจกรรม “เสวนาเขียนเมืองเล่าเรื่องคน” โดยกิจกรรมดังกล่าว ประชาคมบางลำพูได้มีส่วนร่วมในการขึ้นเวทีเสวนาในหัวข้อ “มัสยิด ตรอกข้าวสาร บ้านริมคลอง: มุมมองคนบางลำพูต่อการพัฒนาเมือง” นอกจากนี้ ประชาคมบางลำพูได้นำการแสดงของมูลนิธิดุริยประณีตมาร่วมแสดงในงานดังกล่าวด้วย	ม.ศิลปากร มูลนิธิชุมชนไทย โครงการปฏิบัติการชุมชนนำอยู่ ฯลฯ ร่วมด้วยประชาคมบางลำพู
โครงการประชาร่วมใจคืนความสดใสให้คลองแสนแสบ (โครงการทำน้ำหมักชีวภาพ)	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) ร่วมกับประชาคมบางลำพู และชุมชนต่างๆ
งานวันแม่	ประชาคมบางลำพู วิทยาลัยนาฏศิลป์

หมายเหตุ ตั้งแต่ปี 2543 ประชาคมบางลำพูได้จัดกิจกรรมต่อเนื่องจนมาถึงปัจจุบัน ดังนี้

- 1) จัดงานทำบุญเลี้ยงพระเช้า ถวายสังฆทาน ฟังพระธรรมเทศนา และตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง ทุกวันอาทิตย์ที่ 3 ของทุกเดือน
- 2) ส่งเสริมการออกกำลังกายโดยการจัดให้มีการออกกำลังกายในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

(ก) รำมวยจีน และห้วยตันกง ในเวลา 06.00 – 07.00 น.

ทุกวันฟรี

(ข) การเต้นแอโรบิก 07.00 – 08.00 น. วันเสาร์ – อาทิตย์

และ 18.00 – 18.45 น. ทุกวัน ฟรี

3) การออกกำลังกายแบบซิวจิต 06.00 – 07.00 น. เฉพาะวันเสาร์ ฟรี

4) การออกกำลังกายแบบโยคะ 06.00 – 07.00 ทุกวัน ฟรี

นอกจากนี้ ประชาคมบางลำพูได้ร่วมกับเครือข่ายละครกรุงเทพฯ จัดงานมหกรรมละครในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี นับตั้งแต่พ.ศ. 2545 นอกจากนี้กิจกรรมอื่นๆ เนื่องในวันสำคัญต่างๆ เช่น งานวันสงกรานต์ งานวันแม่ งานวันเด็ก งานลอยกระทง และงานวันพ่อ ฯลฯ เป็นกิจกรรมที่ประชาคมบางลำพูจัดขึ้นทุกปี โดยหากได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานรัฐ หรือองค์กรอื่น ๆ ก็จะจัดให้เป็นงานใหญ่ แต่ในกรณีที่ประชาคมบางลำพูไม่มีงบประมาณอื่น ๆ ช่วยสนับสนุนประชาคมบางลำพูจะจัดงานเล็ก ๆ ตามอัธยาศัย

กิจกรรมของประชาคมบางลำพูค่อนข้างหลากหลาย และมีความต่อเนื่อง ประชาคมบางลำพูมีรูปแบบการทำงานที่ค่อนข้างยืดหยุ่น ยืดหลักการเคารพกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคารพผู้อาวุโสในชุมชน ไม่มีการแบ่งงานที่ชัดเจนขึ้นอยู่กับการชั้นอาสา แต่อย่างไรก็ดี มีการแบ่งเป็นฝ่ายย่อย ๆ ตามความถนัดของคณะกรรมการ เช่น มีอาจารย์อรุณ วรชุนที่จะดูแลรับผิดชอบเรื่องแอโรบิก มีกรรมการที่จะดูแลเรื่องของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางพระ มีกรรมการที่จะดูแลกิจกรรมที่เป็นลักษณะของการจัดงานต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามส่วนที่เหลือก็จะช่วยกันทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้

ปัจจุบันประชาคมยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นภาคี (กรุงเทพมหานคร, สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2548:5-7) สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 3.10 ตารางแสดงภาคีความร่วมมือหน่วยงานรัฐและเอกชน

ภาคี	บทบาท
1. สำนักงานเขตฯ	<ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เช่น เวที ในกิจกรรมตามงานเทศกาล - เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับงานพิธีต่าง ๆ - เป็นภาคีร่วมจัดกิจกรรม
2. องค์กรพัฒนาเอกชน	<p>กลุ่มบางกอกฟอรัม</p> <ul style="list-style-type: none"> - จุดประกายในการจัดงานเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 1 - ประสานกลุ่มคนทั้งในพื้นที่ และภายนอก - เป็นภาคีหลักที่ร่วมจัดงานถนนคนเดินครั้งที่ 1 <p>โครงการไลฟ์ สนับสนุน</p> <ul style="list-style-type: none"> - การสร้างระบบข้อมูล และสำรวจของดีของบางลำพู - โครงการทดลองแยกขยะเป็นตัวอย่างในชุมชน - โครงการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนจากโรงพิมพ์คุรุสภา - การพิทักษ์ลำพูต้นสุดท้าย
3. ธุรกิจเอกชน (เช่นร้านค้า, ห้างสรรพสินค้า, ธนาคาร, และบริษัทเอกชน)	<ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุนงบประมาณ และสิ่งของในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การออกกำลังกายเต้นแอโรบิก การจัดกิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมวันแม่ เป็นต้น
4. สื่อมวลชน (เช่น โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ)	<ul style="list-style-type: none"> - ประชาสัมพันธ์กิจกรรมออกเผยแพร่ตามสื่อต่าง ๆ

ภาคี	บทบาท
5. หน่วยงานอื่น ๆ (กระทรวงวัฒนธรรม, กระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม, ททท., สถานศึกษา, เครือข่ายละครกรุงเทพ UNICEF เป็นต้น)	<ul style="list-style-type: none"> - หน่วยงานราชการได้ให้การสนับสนุนและเป็นภาคีร่วมจัด งาน - สถานศึกษา ได้แก่วิทยาลัยนาฏศิลป์ได้เป็นภาคีร่วมจัดงาน วันแม่ประจำปี 2548 และได้ใช้โอกาสนี้เป็นเวทีในการ แสดงออกของนักศึกษา - เครือข่ายละครกรุงเทพ ช่วยสนับสนุนกิจกรรมเชิง วัฒนธรรมของประชาคมบางลำพู และเยาวชนเกสรลำพู โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานเทศกาลละครซึ่งเป็นงานประจำปีจัด ขึ้นทุกเดือนพฤศจิกายนเป็นระยะเวลา 3 อาทิตย์

นอกจากภาคีต่าง ๆ เหล่านี้ ประชาคมยังได้รับการสนับสนุน และความร่วมมือ
จากชาวบ้านในชุมชนโดยรอบบางลำพูผ่านการประชุมของแกนนำชุมชน โดยการออกร้านขายของ
เช่น อาหาร ขนมชิ้นซื้อของบางลำพู การแสดงสาธิตการห่อข้าวต้มน้ำจืด การสลักหยวกกล้วย
การละเล่นท้องถิ่น การต่อมวยดัดบจาก ฯลฯ ในงานเทศกาลต่าง ๆ อีกด้วย

2) คณะกรรมการประชาคม

ปัจจุบัน ประชาคมบางลำพูประกอบไปด้วยราษฎรอาวุโสจากชุมชนวัดสังเวช
ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ เจ้าของธุรกิจบนถนนพระอาทิตย์ อาจารย์
ผู้ทรงคุณวุฒิ (แต่เดิมเคยอาศัยอยู่ในบางลำพูแต่ปัจจุบันได้ย้ายออกไป) ฯลฯ กรรมการประชาคม
บางลำพูแบ่งออกเป็น คนในพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชน และคนนอกพื้นที่ซึ่งเป็นเจ้าของธุรกิจ
นักวิชาการ อาจารย์ ฯลฯ คณะกรรมการประชาคมบางลำพูมีประมาณราว 20 กว่าท่าน ซึ่งเป็นคน
ในชุมชนหรือเป็นคนในพื้นที่ราว 16 ท่าน ที่เหลือเป็นคนภายนอกพื้นที่ แม้ว่าการประชุมส่วนใหญ่
จะมีกรรมการมาร่วมประชุมเพียงประมาณ 10 ท่าน (ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์ – ไก่แจ้ จำนวน 7
ท่าน ชุมชนวัดสังเวช 3 ท่าน) ที่จะมาร่วมประชุมในวาระต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะบาง
ท่านมีภาระค่อนข้างมาก ในขณะที่บางท่านมีปัญหาเรื่องสุขภาพ จึงไม่สามารถมาร่วมการประชุม
ได้บ่อยครั้งนัก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อประชาคมมีการจัดงานใหญ่ หรืองานที่ต้องมีการพึ่งพาเป็น
กรณีพิเศษก็จะเรียนเชิญให้ท่านที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมด้วย

3) บทบาททางสังคมของประชาคมบางลำพูในปัจจุบัน

ประชาคมบางลำพูมีบทบาทในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ประโยชน์ให้ชุมชนโดยเน้นหลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ประชาคมบางลำพูมีการจัดกิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่สาธารณะสวนสันติชัยปราการ สามารถแบ่งประเภทของกิจกรรมได้ดังนี้

ก) กิจกรรมด้านสังคม

- การฟื้นฟูและอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีโบราณ เช่น งานสงกรานต์ งานเทศกาลปิดถนน ฯลฯ

- การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน

- กิจกรรมการส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน และกลุ่มผู้มียุติธรรม

- กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพร่างกาย การออกกำลังกายในสวน (ไท่เก๊ก แอโรบิก ซิวจิต)

- กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพใจ กิจกรรมการทำบุญตักบาตรตอนเช้า

- การส่งเสริม และสนับสนุนการทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน

ข) กิจกรรมสนับสนุนด้านเศรษฐกิจ

- การส่งเสริมการออกร้านของชุมชนในงานเทศกาลต่าง ๆ

ค) กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม

- โครงการคัดแยกขยะ

- โครงการประชารวมใจ คืบน้ำใสให้คลองแสนแสบ (โครงการทำน้ำหมักชีวภาพ)

3.3.2 กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู

1) ประวัติความเป็นมา

ในพ.ศ. 2545 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(สวช.)ได้รับทุนจาก UNESCO ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีแนวคิดที่จะทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์สร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นให้กับเยาวชน เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน สร้างสายสัมพันธ์ภายในครอบครัว อาจารย์กุลวดี เจริญศรี นักวิชาการของสวช.ได้เลือกเอาชุมชน

บางลำพูมาเป็นพื้นที่ศึกษา จากนั้นจึงทำการติดต่อกับประชาคมบางลำพูเพื่อเป็นหนึ่งในที่ปรึกษาโครงการวิจัยดังกล่าวด้วย

งานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังกล่าวมีแนวคิดที่จะให้เด็ก ๆ และเยาวชนในชุมชนบางลำพูได้มีส่วนร่วมในการศึกษารากเหง้าความเป็นมาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง จึงได้มีการคัดเลือกเฟ้นเยาวชนในพื้นที่เพื่อมาทำโครงการวิจัยดังกล่าว ต่อมาโครงการวิจัยได้มีการเปิดตัวครั้งแรกผ่านประชาคมบางลำพู ในครั้งนั้นได้มีการเชิญเอาบุคคลผู้อาวุโสของชุมชนร่วมเป็นที่ปรึกษาโครงการด้วย

กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูถูกจัดตั้งขึ้นมาด้วยแกนนำ 4 คน ได้แก่ นายยุทธนา การนา หรือเหน่ง (เยาวชนในพื้นที่ได้รับการแนะนำมาจากคุณอรศรี ศิลปี ประธานประชาคมบางลำพู) ตำแหน่งประธานชมรมเกสรลำพู น.ส.ปานทิพย์ ลิกชะไชย หรือดำ (นักศึกษาปริญญาตรี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพณิชยการพระนคร) มีตำแหน่งเป็นรองประธานชมรมเกสรลำพู น.ส. วิมลสิริ เหมทานนท์ หรือจุ่ม (นิสิตปริญญาโทคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) มีตำแหน่งเป็นเลขาชมรมเกสรลำพู นายธวัชชัย พรหมมะนะ หรือแขก (บัณฑิตจากสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) และเยาวชนที่พอจะสามารถทำงานวิชาการได้

การทำงานของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูในครั้งแรก เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบางลำพู โดยมีประชุมและการทำงานร่วมกับคณะกรรมการประชาคมบางลำพู ผลสุดท้ายจึงได้เลือกเอา ชุมชนมัธยมจักรพงษ์ และชุมชนวัดสามพระยาเป็นกรณีศึกษา โดยก่อนการลงพื้นที่ แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้ค้นหาเยาวชนในชุมชนเพื่อมาทำงานร่วมกัน ซึ่งในตอนแรกได้เยาวชนมากกว่า 20 คน ทั้งนี้เพราะเยาวชนได้อยู่ในช่วงปิดภาคเรียนจึงสามารถที่จะทำงานได้อย่างเต็มที่ เยาวชนที่จะทำงานวิจัยประวัติศาสตร์จำเป็นต้องผ่านการอบรมเพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการเก็บข้อมูล เทคนิคการสัมภาษณ์ต่าง ๆ โดยมีแกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูเป็นพี่เลี้ยง และคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับเทคนิคในการถาม นอกจากนี้ยังมีอาจารย์ชูพินิจ เกตุมณี อาจารย์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเป็นที่ปรึกษาโครงการ และเป็นผู้แนะนำเกี่ยวกับวิธีการเข้าหาผู้ใหญ่

การทำงานของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูในช่วงแรกมีการแบ่งงานกันทำโดย วิมลสิริจะทำเกี่ยวกับด้านวิชาการ ยุทธนา และปานทิพย์จะทำหน้าที่ในการชักชวน หาเด็กในพื้นที่มาทำงาน ส่วนธวัชชัยจะดูแลในส่วนของการค้นคว้าจากหลักฐานเอกสารหายาก หนังสือต่าง ๆ ในขณะที่เด็กได้ลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่

“เรามีเป้าหมายว่าผู้ใหญ่เล่าเยาวชนเขียน ก็คือให้น้อง ๆ ที่เป็นเครือข่ายเยาวชนเกสรลำพูกลับไปคุยกับญาติ ปู่ย่า ตายาย ของตนเองว่ามันมีความเป็นมา

อย่างไร ประวัติศาสตร์ชุมชนบางลำพูเป็นยังไงนี้ เขามีเอกลักษณ์ท้องถิ่นอะไร แต่ก่อนนี้มีประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอะไร ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับบางลำพูใน ความทรงจำของผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน”

วิมลสิริ เหมทานนท์ แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู 17 พฤษภาคม 2548

อย่างไรก็ดี การเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ค่อนข้างจะเกิดปัญหาแม้ว่าการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ทำให้เด็กเข้าถึงข้อมูลได้มาก ทั้งนี้เพราะเนื่องจากกระบวนการทำงานวิจัยค่อนข้างเป็นวิชาการ และด้วยธรรมชาติของเด็กไม่ชอบการทำงานที่เป็นวิชาการนัก ดังนั้นกลุ่มเยาวชนจึงค่อย ๆ ปรับวิธีการโดยใช้กิจกรรมมาเป็นตัวช่วยให้เด็ก ๆ เข้าถึงข้อมูลได้มากขึ้น จึงเป็นเหตุให้กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูจะประสบความสำเร็จค่อนข้างมากจากการเปิดเวที/กิจกรรมในชุมชนต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะ เด็ก ๆ ชอบมาร่วมกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นที่วัดสามพระยา หรือวัดสังเวช

“ถามว่าเวทีแต่ละครั้งมีส่วนช่วยศึกษาประวัติศาสตร์ได้ คงได้ไม่เยอะ คงเป็นแค่ส่วนหนึ่ง แต่ที่ได้คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับเด็ก และก็เกสรลำพู คิดว่าการเปิดตัวแต่ละครั้งเด็กก็จะมาช่วยงานตั้งแต่เข้ายื่นยื่น เป็นอย่างนี้ประมาณ 15 วัน ทำงานกันหนัก ก่อนการเปิดตัวทั้งวันทั้งคืนทุกคนก็จะมาทำงานกันอยู่ด้วยกันตลอด เด็กก็จะมีความสัมพันธ์กัน สนุกสนาน ผู้ใหญ่ก็เห็นว่าไม่ต้องห่วงว่าลูกตัวเองจะไปเถลไถลที่อื่นๆ ต่ำมีหน้าที่รับโทรศัพท์ผู้ปกครองแล้วก็ “ขอโทษนะคะลูกของแม่กำลังอยู่กับหนู” ก็คืออ้างอิงได้ เด็กส่วนใหญ่คล้าย ๆ ไม่มีที่ไป ที่เที่ยวที่อื่น...”

ธวัชชัย พรหมมะนะ แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู 7 พฤษภาคม 2548

ในช่วงเวลาของการทำประวัติศาสตร์ชุมชน กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูมีการรวมตัวเพื่อประชุม ปรีกษาหารือ และทำงานร่วมกันโดยมีพื้นที่สาธารณะที่สำคัญคือ ห้องเช่าในบางลำพูเพลสซึ่งเป็นที่ทำงานชั่วคราว โดยส่วนมากกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูจะมาอยู่ทำงานด้วยกันตั้งแต่เช้าจรดเย็น เพื่อเตรียมงานการเปิดตัว มีบางครั้งทำงานไม่เสร็จจึงต้องค้างคืนอยู่ต่อ การทำงานร่วมกันของเยาวชนเกสรลำพูในช่วงเวลานั้นได้ทำให้สายสัมพันธ์ที่มีต่อกันในความเป็นเพื่อนเหนียวแน่นขึ้น และสุดท้ายงานเปิดตัวของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูต่อชุมชนทั้ง 3 แห่งก็ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

การทำวิจัยประวัติศาสตร์ดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้เปิดเวทีตามชุมชนต่าง ๆ นอกจากจะเป็นการตรวจเช็คข้อมูลแล้วยังเป็นการเปิดตัวให้ชุมชนรู้จักกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูด้วย ทั้งนี้การทำวิจัยประวัติศาสตร์เป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้รู้จักกับผู้ใหญ่ในชุมชนอื่น ๆ อีกหลายคน เช่น คุณสุจินต์ วรรณศิริ (บังยิบ) ผู้นำชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ คุณโอบาส มิตรมานะ (บังชัน) ครูสอนศาสนา คุณวัฒนาราชภูวาวุธในชุมชนวัดสามพระยา และคนอื่น ๆ อีกมากมาย ที่สำคัญคือ กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้พิสูจน์ถึงความจริงจังและจริงใจที่จะทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งด้วยวุฒิภาวะของเด็ก ๆ ภายใต้การนำของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูทำให้เป็นที่น่าเอ็นดูของคนในชุมชน เนื่องจากมีเด็ก ๆ เข้ามาสนใจเรื่องราวของคนเฒ่าคนแก่ ความเป็นอยู่ การทำมาหากิน และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนทั้งทางสิ่งแวดล้อมและทางสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่มีวันหวนกลับมา

นอกจากกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูจะเป็นที่รู้จัก และได้รับการสนับสนุนการทำงานจากชาวบ้านในชุมชนบางลำพูแล้ว กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูยังมีเฟืองเล็ก ๆ ที่ช่วยผลักดัน และเกื้อหนุนการทำกิจกรรมที่สำคัญ คือ ประชาคมบางลำพู โดยในช่วงระหว่างการทำงานวิจัยของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูเป็นจังหวะเดียวกันกับประชาคมบางลำพูได้มีการจัดกิจกรรมเนื่องในโอกาสพิเศษหลายงาน เช่น งานปิดถนน งานสงกรานต์ งานวันแม่ งานวันพ่อ ฯลฯ ซึ่งประชาคมบางลำพูได้เอื้อโอกาสให้เด็ก ๆ เหล่านี้เข้ามาจัดกิจกรรมของตนเองด้วย ภายหลังจากจัดงานจึงทำให้สมาชิกเยาวชนเกสรลำพูขยายไปยังเด็กเล็ก ๆ ในชุมชน และเด็กที่มาเล่นในสวนสันติชัยปราการ เข้ามาเป็นสมาชิกด้วยทั้งนี้เพราะกิจกรรมมีทั้งความสนุกสนาน มีขนม รางวัลแจก ซึ่งตอบสนองความต้องการของเด็กเป็นอย่างดี นอกจากนี้ในบางกิจกรรมซึ่งอาจจะมีผลกำไรจากทำกิจกรรม พี่ ๆ น้อง ๆ ก็จะแบ่งรายได้จากการทำกิจกรรมกัน ปานทิพย์ (รองประธานชมรมเกสรลำพู) ได้เล่าถึงภาพความประทับใจในครั้งนั้นว่า

“ประชาคมได้มีการจัดงานปิดถนนคนเดินในปี 2546 เด็กในชุมชนก็ได้เข้ามาช่วยกันทำงาน โดยในปีนั้นเด็กตกลงกันว่าจะขายน้ำสมุนไพร พันธุ์เสื่อขายร่วมกิจกรรมก่อคุณกุศล ซึ่งโดยกระบวนการทั้งหมดเด็กได้เป็นผู้กำหนด และทำเองทั้งหมด ตั้งแต่การวางแผน เตรียมของ ต้มน้ำ และขาย และหลังจากเมื่องานเสร็จสิ้นเมื่อได้เงินมาก็นำมาช่วยกันเข้าชมรม และได้มีการแบ่งสรรปันส่วนกันไปคนละเล็กละน้อย...”

ปานทิพย์ ลิกชะไชย แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู 1 พฤษภาคม 2548

แม้ว่างานโครงการประวัติศาสตร์ชุมชนได้เสร็จสิ้นแล้ว แต่ด้วยความผูกพันที่มีต่อกัน จึงทำให้กลุ่มเยาวชนหาโอกาสที่จะสร้างกิจกรรมเพื่อให้ได้มีโอกาสพบปะ

และทำงานร่วมกันอีก ดังนั้นในพ.ศ. 2547 เยาวชนเกษตรลำพูนได้เขียนโครงการขอทุนจาก UNICEF เพื่อจัดกิจกรรมวันเด็กซึ่งได้รับการสนับสนุนจนกระทั่งเกิดกิจกรรม “งานวันเด็กเพื่อสิทธิของเด็กทุกคน” ซึ่งเป็นงานที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้เคยจัดมา โดยจัดที่สวนสันติชัยปราการ

“ตอนนั้นงานประวัติศาสตร์จบลงไปแล้ว แต่เราไม่อยากให้เด็กจบเราก็เลยหา กิจกรรมมา ขอทุนจาก UNICEF มาจัดกิจกรรมวันเด็ก 90% เด็กเป็นคนทำเองหมด เด็กคิดเอง เด็กเป็น staff เอง ปีแรกเปอร์เซ็นต์สูงมากที่จะใช้เด็กในชุมชนประมาณ 50 คน ก็คือช่วงกินนอนด้วยกัน ทำงานด้วยกัน สวนฯ เหมือนบ้านของเราเลยทำงานตรงนั้นมา พอรู้จักกันมากขึ้น ก็คือเด็กในโรงเรียนวัดสังเวชด้วย ประมาณ 5 ม.6 ก็คือรู้จักกันโน้น คนนี้ไปเรื่อย ๆ และก็ได้อยู่ในวงการ”

ปานทิพย์ ลิกะไชย 1 พฤษภาคม 2548

ในงานครั้งนั้นได้มีน้อง ๆ จากโรงเรียนวัดสังเวช วิทยาลัยเพาะช่าง วิทยาเขตพาณิชยการพระนคร วิทยาลัยนาฏศิลป์ และโรงเรียนอื่น ๆ กิจกรรมที่จัดในงานวันเด็กครั้งนั้นทำให้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้มีสมาชิกใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นมากขึ้นทั้งเด็ก ๆ ในชุมชน และเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ได้มีโอกาสรู้จักกันสนิทสนมกันมากขึ้นทั้งนี้เพราะกิจกรรมได้เป็นตัวแทนของต่อความต้องการในการแสดงออกถึงศักยภาพของเด็ก โดยทั้งนี้เด็ก ๆ ทุกคนล้วนแล้วแต่ต้องการพื้นที่ในการแสดงความสามารถของตนทั้งสิ้น และเมื่อกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้ช่วยเปิดพื้นที่และร่วมสานฝันให้เด็ก ๆ เหล่านี้ได้แสดงออกในสิ่งที่ตนเองรัก ทำให้มีเด็ก ๆ จำนวนมากอยากที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน

“ผมมาเพราะผมอยากเล่นดนตรี ดนตรี คือ ชีวิต”

อดิเรก สุจริต สมาชิกเยาวชนเกษตรลำพูน 4 กันยายน 2548

นอกจากเด็ก ๆ กลุ่มนี้จะมาร่วมกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนแล้ว เด็ก ๆ ยังได้ช่วย หยิบจับงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อช่วยคุณออร์ศรี ประธานประชาคมบางลำพูน หรือคณะกรรมการประชาคมบางลำพูนเตรียมงานต่าง ๆ ตามที่กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนซึ่งจะช่วยประชาคมเตรียม

งานอยู่เสมอ กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้ช่วยกิจกรรมของประชาคมไปเรื่อยตามแต่วาระของกิจกรรมที่ประชาคมจะดำเนินการ เช่น งานวันเด็ก งานวันแม่ ฯลฯ จนกระทั่งปี 2548 กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้จัดงาน “มรดกบางลำพูเพื่อเด็ก และชุมชนบางลำพู” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ซึ่งกิจกรรมในงานวันเด็กในปีนี้ได้สร้างพลังให้กับกลุ่มมากขึ้นเพราะกลุ่มได้เด็กในชุมชน รวมไปถึงเด็กเล็ก ๆ ประมาณ 7 – 8 ขวบ มาตีซิม เล่นดนตรีไทย และ เข้ามาร่วมงานมากขึ้น จนมาถึงปัจจุบันเมื่อไม่ว่างงานใดประชาคมจัด กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนก็จะทำด้วย แตกต่างกันไปเพียงกลุ่มเป้าหมายที่ประชาคมจะเน้นคนทั่ว ๆ ไป ในขณะที่เกษตรลำพูนมีจุดเน้นหลักที่ “เด็ก” เท่านั้น

2) บทบาทของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนในปัจจุบัน

ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนเป็นกลุ่มที่ช่วยให้เด็กในชุมชนได้รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมเพื่อสังคม โดยมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมของเด็ก ๆ เป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้เด็กแสดงศักยภาพ และความสามารถของตนเองในบทบาทที่ตนเองต้องการ เช่น เป็นผู้จัดงาน (staff) ผู้แสดง ฯลฯ ผ่านการทำกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ หรือแม้แต่วันทั่วไป เด็ก ๆ ก็จะมีการรวมตัวกันบ้างเกือบทุกวันเพื่อที่จะพบปะสังสรรค์กัน

“ส่วนมากก็จะมีเพื่อน ๆ หรือน้อง ๆ มานั่งเล่น คุยกัน คือกิจกรรมเราไม่ได้เน้นว่าคิดมาก มานั่งคุยกันสบาย คือว่าถ้าบางคนห่างไกลยาเสพติดอาจจะชวนกันออกไปเล่นกีฬาบ้าง มาอ่านหนังสือกัน มาเล่นกัน มีกิจกรรมก็ออกไปช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์ ไม่ได้เน้นการทำงาน เน้นความสัมพันธ์ และการทำงานคือผลพลอยได้จากความสัมพันธ์...”

ยุทธนา การนา แกนนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน 15 พฤษภาคม 2548

ปัจจุบันเยาวชนเกษตรลำพูนเป็นที่รู้จักของคนจำนวนมากไม่น้อยทั้งในชุมชน และคนภายนอกในฐานะที่เป็นกลุ่มเด็ก ๆ และเยาวชนในชุมชนบางลำพูตั้งแต่อายุเฉลี่ยประมาณ 4 – 18 ปี ที่รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ประโยชน์ มีประชาคมบางลำพูเป็นผู้สนับสนุน และเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ กลุ่มนี้ได้มีพื้นที่ในการทำกิจกรรมเพื่อสังคมในการแสดงความสามารถ และพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยมีรูปแบบการทำงานที่น่าสนใจคือ การให้เด็ก ๆ เป็นผู้มีส่วนร่วมในทุก ๆ กระบวนการทำงาน ตั้งแต่การวางแผน เตรียมกิจกรรม ตลอดจนเป็นผู้จัดกิจกรรมด้วยตนเอง กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนมีวัตถุประสงค์ในการรวมตัวเพื่อให้เกิด ๆ ใช้เวลาว่างให้เป็น

ประโยชน์ ห่างไกลยาเสพติด ซึ่งมีเวทีหรือพื้นที่สาธารณะในการทำกิจกรรมคือสวนสันติชัยปราการ ซึ่งเป็นสถานที่ที่สอดคล้องต่อความต้องการในการทำกิจกรรมของเด็กได้เป็นอย่างดี มีสำนักงานคือห้องเล็ก ๆ ห้องหนึ่งที่แบ่งส่วนกับศูนย์สุขภาพชุมชนที่คุณอรศรีซึ่งเป็นประธานประชาคมบางลำพูได้ออกุเคราะห์ให้เด็ก ๆ สามารถเข้าไปใช้ในการพบปะ คุยงาน หรือเก็บของสัมภาระที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทั้งหลายได้

กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูไม่มีงบประมาณหลักในการจัดกิจกรรมนอกจากเมื่อประชาคมฯ ได้จัดงานตามเทศกาล หรือกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูจึงเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดงาน โดยมีเป้าหมายเป็นเด็ก ๆ ในชุมชน รวมไปถึงคนที่ผ่านเข้ามาชมงานก็สามารถเข้ามาร่วมสนุกได้ แต่อย่างไรก็ตามในวันว่างปกติกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูก็จะรวมตัวกันบ่อยเกือบทุกวัน เพื่อพบปะพูดคุย ถามสารทุกข์สุกดิบ นั่งร้องเพลง เล่นกีฬา ฯลฯ ในสวนสันติชัยปราการอยู่เสมอ ๆ

3.3.3 มูลนิธิศุภนิมิต

1) ประวัติความเป็นมา

มูลนิธิศุภนิมิตเป็นบ้านที่สืบทอดมรดกทางดนตรีไทยของชุมชนบางลำพู โดยเริ่มจากประวัติครอบครัวของพ่อสุข และแม่แถบ (ต้นสกุลศุภนิมิต) พ่อสุขเดิมเป็นคนอยุธยาได้ย้ายเข้ามาเรียนดนตรีไทยกับครูหงส์ และพี่ชายซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้อง จากนั้นพ่อมีฝีมือจึงเข้ารับราชการในกองเป่าพาทย์หลวง กรมมหรสพของเจ้าพระยาเทเวศน์วงศ์วิวัฒน์ (วังบ้านหม้อ) ส่วนแม่แถบพื้นเพเดิมเป็นคนนครสวรรค์ มีอาชีพค้าขายข้าวสารโดยจะนำข้าวสารล่องแม่น้ำมาส่งที่บางลำพูบ่อย ๆ ภายหลังจึงมาตั้งรกรากที่บางลำพู ครั้งหนึ่งแม่แถบได้เคยเข้าไปเรียนการละครในวังเจ้าเจ๊ก (กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส) ต่อมาแม่แถบ และญาติ ๆ ได้ทำกิจการทำเครื่องดนตรีไทยในวงเป่าพาทย์ส่งนักดนตรีไทยทั่วไป หลังจากแม่แถบแต่งงานกับพ่อสุขได้มีบุตรธิดาถึง 12 คน (เสียชีวิต 2 คน)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พ่อสุขได้มีโอกาสสนิทสนมกับพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน) พ่อสุขจึงได้เชิญท่านมาสอนลูกหลานที่บ้านจนมีความสามารถ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ขณะที่พ่อยังรับราชการอยู่ในกรมมหรสพ เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการใช้นามสกุล พ่อสุขได้รับพระราชทานนามสกุลว่า “ศุภนิมิต” พร้อมกับตระกูลอื่น ๆ อีกหลายตระกูลที่มีเชื้อสายทางดนตรีเช่นกัน เช่น ศุภชิวิน ศุภพันธ์ ฯลฯ ต่อมาจึงได้เรียกเป็น “ศุภนิมิต” พ่อสุขได้รับราชการอยู่ในวงสวนอัมพร และเป็นคนตีระนาดเอกให้กับรัชกาลที่ 6 ทรงละคร ได้รับเงินเดือน 20 บาท เลี้ยงลูกหลายคนด้วย

ความยากลำบากไม่พอเลี้ยงดูครอบครัว จึงได้ย้ายมาอยู่วังเทเวศน์กับเจ้าพระยาเทเวศน์โดยยึด อาชีพเดิมคือตีระนาดละครตีกำกับบรรพที่วังเจ้าพระยาเทเวศน์เรื่อยมา แต่ก็ยังคงประสบปัญหา รายได้ไม่พอเลี้ยงลูกจึงได้ลาออกจากราชการมาทำอาชีพส่วนตัว ซึ่งในสมัยนั้นพ่อสุขได้รับทำวิก ลีเก ซึ่งแต่ก่อนในบางลำพูจะมีวิกหลายวิก เช่น วิกนายช่วง วิกหอมหวล วิกยี่เก พ่อสุขจะเป็นคน รับพิณพาทย์จากบ้านดุริยประณีตทั้งวง และโดยให้ลูกหลานรุ่นโต ๆ ไปเล่น

นอกจากจะทำวิกลีเกแล้ว พ่อสุขยังมีอาชีพทำเครื่องดนตรีไทยขาย โดยมี คนจีน 2 คนชื่อ เจ๊กผันกับเจ๊กสะซึ่งเป็นช่างทำวางระนาดที่สวยงามที่สุด (เป็นแบบอย่างที่ใช้จนมาถึง ปัจจุบัน) มาต่อวางระนาดให้ และบ้านแม่พูนซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กันได้หล่อลูกฆ้อง จ่าผูก ส่วนพ่อสุข และแม่แถบเป็นคนกลางควบคุมดูแล ตลอดจนเป็นคนกลางในการซื้อขาย ผลปรากฏว่ากิจการไป ได้ดีมาก ครูสุตจิตต์เล่าความทรงจำในช่วงเวลานั้นว่า

“เราเป็นบ้านที่ต้องจำหน่ายเครื่องดนตรี ที่ไหน ๆ ก็ต้องมาซื้อที่นี่หมด นอนกัน เต็มไปหมดเพราะต้องมาเอาเครื่องที่นี่กัน เราจำได้ตอนเด็ก ๆ นะ ขายดีมากจน ตั้งหลักได้แล้วไปซื้อบ้านให้ลูก คนละหลัง ๆ พ่อแม่เหนื่อยมาก มัดหวายที่เป็น ฆ้อง พ่อแม่มัดเองเพื่อช่วยคนจีนที่ต่อวางให้เรา...”

ครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต 3 พฤษภาคม 2548

กิจการดนตรีไทยได้เลิกไปเมื่อต่อมาร้านขายเครื่องดนตรีมีมากขึ้น และ หลังจากที่คุณสุขเสียชีวิตก็ไม่มีคนสืบกิจการ เพราะในเวลานั้นลูกหลานก็รับราชการเป็นนักดนตรี ของกรมศิลปากร และแผนกดนตรีไทยทั้งหมด

จากการที่พ่อสุขได้สรรหาคูรดนตรีไทยที่มีฝีมือมาฝึกสอนให้ลูกหลานใน บ้าน จึงทำให้ลูก ๆ ทั้ง 10 คน ซึ่งถือเป็นรุ่นที่ 1 ของตระกูลมีความสามารถทางด้านดนตรีไทย ทั้งหมด และได้กระจายกันออกไปสร้างชื่อเสียง ต่อมาเมื่อถึงรุ่นลูกจึงถือว่าเป็นรุ่นที่ 2 ก็ได้มีการ สืบทอดวิชาดนตรีต่อ และรุ่นต่อ ๆ มา ก็ยังคงมีการสืบทอดวิชาการดนตรีให้จนมาถึงรุ่นปัจจุบัน การสืบทอดวิชาการดนตรีเปรียบได้กับการสืบทอดมรดกของตระกูล ผ่านการเรียนการสอนรุ่นต่อ รุ่น ทำให้ชื่อเสียงของบ้านดุริยประณีตเป็นที่รู้จักของสังคมโดยกว้าง ไม่เฉพาะเพียงแค่วงการ ดนตรีไทยเท่านั้น

ปัจจุบัน ครูสุตจิตต์ซึ่งเป็นลูกสาวคนที่ 10 ของพ่อสุข และแม่แถบได้เป็น ประมุขของบ้านดุริยประณีตและดูแลการสืบทอดดนตรีไทย โดยนอกจากจะสอนลูกหลาน ญาติที่ น้องทางการดนตรีแล้ว (เชื้อสายที่เกี่ยวข้องกันเนื่องมาจากการเล่นดนตรี และมีความนับถือกัน เหมือนญาติ) ยังได้มีการถ่ายทอดมรดกทางดนตรีไปยังคนอื่น ๆ ที่เป็นคนภายนอกที่สนใจ กอปร

กับครูสุดจิตต์ได้เข้าไปเป็นอาจารย์สอนดนตรีไทยให้กับนิสิต นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่างๆ หน่วยงานราชการ เอกชน ฯลฯ ยิ่งทำให้ชื่อของดุริยประณีตไปไกลยิ่งขึ้น แม้ปัจจุบันครูสุดจิตต์ได้เกษียณอายุราชการแล้ว แต่ก็ยังคงรับหน้าที่ที่จะช่วยสืบทอดมรดกทางดนตรีไทยให้สืบต่อไป ด้วยสำนึกว่ามรดกทางดนตรีไทยมิใช่เป็นสมบัติของตระกูลเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นสมบัติของชาติที่ต้องอนุรักษ์ไว้

สิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยง และเสริมแรงใจให้กับครูได้มีแรงในการสืบสานดนตรีไทยต่อไปคือ เสียงชื่นชม และการสนับสนุนจากคนรอบ ๆ ข้างที่มักจะชื่นชมครูอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสร้างความปลาบปลื้มใจให้กับครูสุดจิตต์อย่างที่สุด

“ดีที่มีผู้ใหญ่สนับสนุน ท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ ท่านผู้หญิงบุญเรือน คุณหญิงประภาพรรณ(ภรรยาหลวงวิจิตรวาทการ) เป็นอันว่าสุดจิตต์นี่เป็นที่รักของคนพวกนี้หมด จะมีอะไรที่ไหนไปหาสุดจิตต์ ที่โน่นที่นั่นมันได้ผลตอนนี้เราก็เลยกว้างหมดกระทั่งสมเด็จพระเทพฯ ยังไปถึงเลย สมเด็จพระเทพฯ ก็ครูสุดจิตต์ไปงานอุดมศึกษาที่ไหนก็แล้วแต่ทรงดนตรีกับท่าน ท่านจะไม่คุยกับใครจะคุยกับสุดจิตต์ อยากจะคุยเรื่องโน้นเรื่องนี้เราก็คุยให้ท่านฟังท่านก็จะรู้ ท่านก็เพิ่งเริ่มหัดมานะ หัดมานานท่านก็ทรงเก่งแล้วนะ ท่านเล่น เด็กสมัยนี้ที่มันเล่นกันเพราะอะไรรู้ใหม่ เพราะสมเด็จพระเทพฯทรงดนตรีไทย ไม่งั้นหมดไปแล้วไม่เอากันหรอก ที่นี้มันเห็นสมเด็จพระเทพฯทรงดนตรีไทย เขาก็หันมาเอาหมดเพราะพระเดชพระคุณของสมเด็จพระฯ ทูลกระหม่อมแก้วสมเด็จพระเทพฯ ที่ทำให้ดนตรีไทยเราไม่สิ้นไปไม่งั้นหมดไปแล้ว ไม่มีครูสุดจิตต์ไม่มีใครหรอก เพราะสมเด็จพระเทพฯ ชักจูงท่านชวนให้คนมาเล่น ท่านรักดนตรีไทยเสียแล้ว ท่านไม่มีวันที่จะเลิกเล่น อาทิตย์นี้ยังไปเฝ้าที่วังคลองเตยเลย ท่านก็นั่งทอดพระเนตรดูละคร สังข์ทอง ดูโขน ท่านก็ทอดพระเนตรตลอด ท่านนี้จะรู้ว่าครูผู้ใหญ่ในนี้สืบสานนี้ก็เกิดวังคลองเตยก็มีเด็กไปเรียนเยอะเหมือนกัน เด็กโชนเยอะมาก เด็กละครตัวเล็กตัวน้อย เพราะคิดว่าดีแล้วช่วยส่งเสริมอีกบ้านหนึ่ง ที่นี้เราก็ไม่แน่ใจว่าเจ้านายหม่อมเจ้ากัลวิกา กิติพงษ์ ท่านก็อายุตั้งมากแล้ว แต่ก่อนสมเด็จพระเทพฯท่านตีทุ้ม ถ้าไม่มีหม่อมเจ้า วัง อยากให้ท่านรักษาไว้เหมือนที่เรารักขามีหลายอย่างที่มีคุณค่า ดนตรีไทยมันจะได้รดน้ำต่อไปอีกไม่ใช่แค่บ้านสองบ้านไม่ไปไม่ไหว ไปไม่รอด ครูก็เลยคิดว่า เพราะมันด้วยจิตสำนึกของครูมันทำให้เราต้องทำต่อไป สืบทอดต่อไป สมเด็จพระ

พระเทพฯ เป็นแรงใจเลยทำให้เรามีกำลังใจ เพราะฉะนั้นไม่ว่าท่านทรงที่ไหน เรายังจะไปกับท่านด้วย และไปเห็นท่านทรงอะไรเราก็ตีใจจังเลย เพราะมันทำให้เด็กเล็กเราเล่นดนตรีไทย

“...มันสืบสานเนื่องจากจิตใจเราไม่ทำก็ไม่ได้ ครูเป็นข้าราชการเป็นหัวหน้างานประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับดนตรีไทย ครูได้เงินบำเหน็จบำนาญอะไรก็ว่าไป ได้ศิลปินแห่งชาติอีก ครูไม่ต้องมาทำอย่างนี้ได้เหนื่อยแทบขาดใจตายไม่ได้หยุดเลย เราชักเอกลักษณ์ของชาติเรา เด็กรุ่นหลังนี้น่ารักมากเลย พ่อแม่เขาก็สนับสนุนลูกเขาให้มาเรียนเต็มไปหมด เสาร์ - อาทิตย์ไม่มีที่นั่งเลย รอบเช้า รอบบ่ายจะเป็นร้อยมั่ง ละครทำเข้าวันเสาร์ เราก็ออย่างนี้ไม่รู้ว่าคุณหลานเขาก็คงจะสืบสานต่อเหมือนที่ครูเคยรัก พ่อแม่พี่น้องทำมา สานต่อกันมาจนถึงปัจจุบันใหม่”

ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต 3 พฤษภาคม 2548

ด้วยสำนึกรักในมรดกดนตรีไทย และมีความเป็นห่วงกังวลว่าหากสิ้นรุ่นครูสุดจิตต์แล้ว ในรุ่นลูกหลานมรดกชิ้นนี้จะสูญหายไป จึงเกิดความคิดว่าหากมีการตั้งมูลนิธิจะสร้างความยั่งยืนให้กับการสืบทอดดนตรีไทยมากกว่า จึงอยากที่จะตั้งมูลนิธิแต่ติดขัดเรื่องงบประมาณ ทั้งนี้เพราะการตั้งมูลนิธิจะต้องใช้เงินจำนวนมาก สำนักงานกนบ่งรัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือโดยบริจาคเงินให้สำหรับตั้งมูลนิธิจำนวนสามแสนบาท นอกจากนี้ผู้ปกครองของลูกศิษย์ซึ่งเป็นเจ้าของโรงงานน้ำตาลได้มีความศรัทธาในดนตรีไทยเช่นกัน จึงได้บริจาคเพิ่มอีกหนึ่งแสนบาท มูลนิธิดุริยประณีตจึงได้จดทะเบียนขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2546 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสืบสานและอนุรักษ์ดนตรีไทยของดุริยประณีตให้ยืนยาวต่อไป

กิจกรรมหลักของมูลนิธิดุริยประณีตที่สำคัญ ได้แก่ การฝึกสอนดนตรีไทยในบ้าน โดยคนที่มาเรียนส่วนมากจะมีหลายช่วงวัย ตั้งแต่เด็กเล็ก เด็กรุ่นกลาง ผู้ใหญ่ ซึ่งครั้งหนึ่งได้เคยมีคุณยายวัย 70 ปี มาเรียนที่นี่ด้วยเช่นกัน ลูกศิษย์ที่มาเรียนดนตรีไทยในบ้านดุริยประณีตส่วนใหญ่จะมีความสนใจเป็นทุนเดิม ชื่นชอบในเรื่องดนตรีไทย นิยมเล่นดนตรี หรือเป็นการฝึกความสามารถพิเศษเพื่อใช้ประโยชน์ในการสอบเข้าโรงเรียน หรือมหาวิทยาลัยต่าง ๆ การเรียนการสอนจะมีทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ โดยมีครูที่เป็นลูกศิษย์ของครูสุดจิตต์จากคณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหิดลบ้าง สลับสับเปลี่ยนกันไป โดยแบ่งการเรียนการสอนออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มเครื่องสาย และกลุ่มเป่าพาทย์

กลุ่มดนตรีเครื่องสาย ได้แก่ เครื่องดนตรีประเภท ซอด้วง ซออู้ จะเข้ ขิม โดยแยกออกเป็นกลุ่มเครื่องมือเหมือนกัน โดยจะเริ่มหัดพื้นฐานเพลงเบื้องต้น เช่น ซอด้วง ซออู้ และจะเข้ จะเริ่มจากเพลงจระเข้หางยาว ขิมจะเริ่มเรียนจากเพลงแป๊ะ เป็นต้น บางคนที่เป็นแล้วก็จะเรียนโดยใช้โน้ต และเรียนเพลงซึ่งมีความยากและซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับ ในส่วนของกลุ่มปี่พาทย์ ส่วนใหญ่จะเริ่มเรียนจากฆ้องวง หรือเครื่องอื่น ๆ ตามความต้องการของเด็ก บางครั้งครูสุดจิตต์จะเป็นผู้สอนให้เด็ก ๆ เหล่านั้นด้วยตนเอง เช่น ต่อเพลงนางครวญให้เด็กที่เรียนระนาดเอก เป็นต้น (ณรงค์ เขียนทองกุล, 2541:135- 136)

การเรียนดนตรีไทยของมูลนิธิดุริยประณีตต้องเสียค่าใช้จ่าย 500 บาทต่อ 1 เดือน เรียน 8 ครั้ง ซึ่งถ้าเด็กคนไหนไม่มีเงินครูสุดจิตต์ให้เรียนฟรี บางครั้งก็เลี้ยงข้าว เลี้ยงน้ำอัดลมให้กับเด็ก ๆ ที่มาเรียนบ้าง นอกจากการสอนในบ้านแล้ว มูลนิธิดุริยประณีตยังมีการรับงานภายนอกเมื่อมีผู้มาติดต่อให้ไปแสดงดนตรีไทยโดยเอาวงดนตรีของบ้านไปแสดง ในการแสดงแต่ละครั้งก็จะเอาลูกศิษย์ที่เรียนดนตรีในบ้านไปร่วมแสดงเพื่อเป็นการฝึกฝนฝีมือ และฝึกการแสดงต่อสาธารณชน เมื่อได้รับค่าตอบแทนมาก็จะแบ่งให้เด็ก ๆ เป็นค่าขนม นอกจากนี้มูลนิธิยังร่วมกันหน่วยงานอื่นๆ จัดการประกวดดนตรีไทยทั่วประเทศซึ่งรางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ซึ่งในปีที่ผ่านมาได้จัดร่วมกับกองบัญชาการทหารสูงสุด และสำนักงานกบินทร์บุรี เพื่อกระตุ้นให้เด็ก ๆ เกิดความรักในศิลปะดนตรีไทย ซึ่งนับวันยิ่งจะเหลือน้อยลงทุกที

นอกจากนี้ มูลนิธิดุริยประณีตภายใต้การนำของครูสุดจิตต์ ได้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมทางสังคมของชุมชนบางลำพูโดยนำวงดนตรี และการแสดงรำต่าง ๆ มาร่วมแสดงเมื่อประชาคมมีการจัดงาน หรือสำนักงานเขตซึ่งเป็นหน่วยงานในท้องที่จัดกิจกรรมพิเศษในสวนสันติชัยปราการจึงมักจะมาขอความร่วมมือจากมูลนิธิเสมอ ซึ่งมูลนิธิก็ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

2) บทบาทของมูลนิธิดุริยประณีตในปัจจุบัน

มูลนิธิดุริยประณีตมุ่งเน้นการสืบสานดนตรีไทยผ่านทำกิจกรรมการเรียนการสอนภายในบ้านดุริยประณีต นอกจากนี้ยังได้มีการสนับสนุนการเผยแพร่ดนตรีไทย และนาฏศิลป์ไทยโดยการรับงานแสดงดนตรีต่าง ๆ ตลอดจนถึงเด็กเข้าประกวดการแข่งขันดนตรีไทย และการขับร้อง นอกจากครูสุดจิตต์จะเป็นประธานของมูลนิธิดุริยประณีตแล้ว ครูสุดจิตต์ยังมีบทบาทสำคัญอีกบทบาทหนึ่งคือกรรมการประชาคมบางลำพู ดังนั้นเมื่อประชาคมบางลำพูมีการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ จึงมีการประสานมายังครูสุดจิตต์เพื่อนำเอากิจกรรมการแสดงมาเผยแพร่ในส่วนสันติชัยปราการซึ่งเป็นเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนบางลำพู ในฐานะที่เป็นชุมชนดนตรีไทย

3.4 การสนับสนุนการทำกิจกรรมของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมโดยองค์กรภายนอก

3.4.1 จากนโยบายสู่การปฏิบัติ : สำนักงานเขต ความร่วมมือของหน่วยงานรัฐในพื้นที่

สำนักงานเขตพระนคร เป็นหน่วยงานรัฐที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มกิจกรรมทางสังคมของชุมชนมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาคมบางลำพู ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2540 – 2544) ซึ่งได้มีแนวทางการพัฒนาที่เปลี่ยนจากการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม และกำหนดให้เรื่อง “การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน” เป็นยุทธศาสตร์สำคัญ นอกจากนี้ ดร.พิจิตต รัตตกุล ผู้บริหารของกรุงเทพมหานครในขณะนั้น ได้ประกาศเป็นนโยบายประชาคมเมืองที่มุ่งเน้นให้ประชาชนมีการรวมกันเป็นองค์กรประชาชน ทั้งในระดับชุมชน ระดับเครือข่าย เพื่อสานความร่วมมือกับรัฐ เอกชน เพื่อพัฒนาให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าอยู่สืบไป ซึ่งนอกจากแผนพัฒนาฉบับนี้แล้ว กรุงเทพมหานครได้นำแนวคิดเมืองน่าอยู่ (Healthy Cities) ขององค์การอนามัยโลกมาใช้ในการพัฒนาอีกด้วย ทั้งนี้ด้วยเป้าหมายเพื่อประสานทรัพยากรและแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งผลจากการดำเนินโครงการได้แสดงให้เห็นว่า เมืองน่าอยู่จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวกันในลักษณะของประชาคม ในช่วงเวลาเดียวกัน ดร. พิจิตต รัตตกุล ได้นำแนวคิดประชาคมมาประกาศเป็นนโยบายประชาคมเมือง และใช้นโยบายดังกล่าวเพื่องานพัฒนาชุมชนโดยได้ขยายแนวคิดนี้ไปสู่ข้าราชการและเหล่าประชาชนให้ขยายไปในทิศทางที่กว้างขึ้น ในขณะที่สำนักงานเขตก็ได้จัดกิจกรรม “ลานคนเมือง” เป็นเวทีสาธารณะและระดมพลังประชาคมในพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มประชาคมใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น (กรุงเทพมหานคร, สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2548:1-21 – 2-22)

ดังนั้น สำนักงานเขตพระนคร จึงเป็นหน่วยงานที่มีการทำงานร่วมกับประชาคมบางลำพูมาตั้งแต่แรก ตามนโยบายของผู้บริหารกรุงเทพฯ ในยุคนั้น จึงเป็นเหตุให้สำนักงานเขตฯ และหน่วยงานของกทม.หน่วยงานอื่น ๆ มีการสนับสนุนการทำกิจกรรมของประชาคมฯ อย่างมาก

“...แม้กระทั่งงานปิดถนน ใต้อาสนวิหารของเราที่ได้รับการสนับสนุนจากกทม. เนื่องจากเรารู้จักกับผู้ว่าฯ เพราะฉะนั้นเวลาเราไปประชุมอะไรกับเขต ผอ.เขตก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี”

ชัยวัฒน์ ธีรพันธุ์ 10 กรกฎาคม 2548

ด้วยเหตุนี้ ในวาระที่ดร.พิจิตต เป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร จึงเป็นยุคที่มีการสนับสนุนประชาคมต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ อย่างเข้มข้นที่สุด ดังนั้นสำนักงานเขตในฐานะผู้ปฏิบัติ และมีความใกล้ชิดกับประชาคมฯ และชุมชนมากที่สุดจึงได้ให้การสนับสนุนตามนโยบายของผู้ว่าไป ด้วย

แต่อย่างไรก็ตามภายหลังจากหมดวาระของดร.พิจิตตแล้ว กระแสของประชาคมเมือง ก็ดูเหมือนจะซบเซาลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วง ปี 2544 – 2547 เป็นช่วงที่นายสมัคร สุนทรเวช ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เป็นช่วงที่กระแสพัฒนาประชาคมลดลง ดังจะเห็นได้จากบทบาทของกรุงเทพมหานครและสำนักต่าง ๆ ตลอดจนสำนักงานเขตต่างลดบทบาทในการพัฒนาประชาคมอย่างมาก รวมไปถึงนโยบายในเรื่องของประชาคมก็ไม่ได้ชัดเจน ทำให้การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ ลดลงด้วย (กรุงเทพมหานคร, สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2548:4-5) การสนับสนุนทางด้านนโยบายของผู้บริหารกรุงเทพมหานครในแต่ละสมัยจึงมีผลต่อการสนับสนุนของประชาคมด้วย ดังนั้นหลังจากหมดวาระของดร.พิจิตตแล้ว ความร่วมมือในการสนับสนุนของสำนักงานเขตจึงขึ้นอยู่กับผู้อำนวยการเขตและนักพัฒนาชุมชนที่สัมผัสกับประชาคม และชุมชนโดยตรง

การสนับสนุนจากสำนักงานเขตพระนครต่อประชาคมบางลำพู จึงไม่ได้เกิดจากตัวนโยบายของผู้บริหารกรุงเทพฯ แต่เกิดจากวิสัยทัศน์ของผู้บริหารของหน่วยงานท้องถิ่นหรือผู้อำนวยการเขตนั่นเอง ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างสำนักงานเขตพระนครและประชาคมบางลำพูในยุคต่อมาจึงเป็นความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาอาศัยกัน มากกว่าการสนับสนุนกันในเชิงนโยบาย ดังจะเห็นได้จากสำนักงานเขตขอความร่วมมือจากประชาคมบางลำพูให้ช่วยเป็นหลักในกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี ทั้งนี้เพราะประชาคมฯ ประกอบด้วยคนเก่าแก่ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี หรือบางครั้งสำนักงานเขตยังอาศัยประชาคมฯ เป็นสื่อกลางระหว่างเขตและชุมชนต่าง ๆ อีกด้วย

“ประชาคมบางลำพูเหมือนเป็นองค์กรของประชาชนที่สำคัญที่จะมีส่วนร่วมกับทางราชการเป็นเหมือนตัวกลาง เวลาที่จะมีการจัดกิจกรรมอะไร ก็จะทำให้เขามาเป็นตัวหลักที่จะจัดกิจกรรมและเขาจะสื่อไปถึงประชาชนในพื้นที่อีกทีหนึ่ง ซึ่ง

บางครั้งเราลงไปไม่ถึงประชาชนโดยตรง เพราะว่าจำนวนประชาชนมีเยอะ ก็เหมือนจะมีองค์กรกลางที่จะเป็นสื่อกลางตรงนี้ อย่างเช่น งานลอยกระทง หรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เราก็ประสานกับประชาคมบางลำพู ซึ่งเขาก็จะมีหน่วยงานอื่น ๆ มาสนับสนุน ทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปด้วยดี จริง ๆ มีการประสานไปยังชุมชนรอบ ๆ ด้วย แต่หลัก ๆ คือ ประชาคม ประชาคมจะเน้นไปในเรื่องของงานประเพณี งานวัฒนธรรมไทย เพราะมีบ้านิดเป็นประธาน ซึ่งบ้านิดเป็นคนเก่าคนแก่ของที่นี่ มีข้อมูลทางด้านนี้เยอะ อย่างจัดกิจกรรมอะไรนี้ต้องมีคนเป็นหลักขึ้นมา และอย่างชุมชนเราบอกเขาว่าขอความร่วมมือแค่นั้น เขาก็มาร่วมกิจกรรมแต่จะให้เขามาเป็นหลักในการจัดมันยาก แต่อย่างประชาคมก็จะมีอาจารย์อรุณ บ้านิด มีคนเก่าคนแก่ เช่น หม่อมหลวงประพิมพ์ ซึ่งเขารู้วิถีชีวิตดั้งเดิม เราก็จะให้เขาเป็นหลักตรงนี้ ”

จินตนา กล่อมเกลา นักพัฒนาชุมชน 25 กรกฎาคม 2548

ในทางกลับกันสำนักงานเขตฯ ได้สนับสนุนประชาคมเวลาประชาคมมีการจัดงาน โดยการช่วยเหลือเรื่อง เต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้ (เมื่อเริ่มมีกลุ่มแอโรบิกที่อาจารย์อรุณดูแล ทำให้เกิดรายได้ ประชาคมสามารถเก็บเงินซื้อเต็นท์ โต๊ะเก้าอี้เอง ช่วงหลัง ๆ จึงไม่ต้องไปยืมจากสำนักงานเขตฯ และบางครั้งสำนักงานเขตฯ ก็มาขอยืมประชาคมบ้าง) และรถสุขาไปบริการ ฯลฯ หลังจากเสร็จงานก็จะมีเจ้าหน้าที่ของฝ่ายรักษาความสะอาดไปช่วยเก็บกวาดให้

นอกจากนี้ ในส่วนของกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ กับสำนักงานเขตฯ ก็มีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน เช่น ในกลุ่มมูลนิธิดุริยประณีต ส่วนใหญ่แล้วสำนักงานเขตฯ จะขอความร่วมมือจากดุริยประณีต ตัวอย่างเช่น เมื่อปีที่ผ่านมามีการจัดงาน “มรดกเขตพระนครอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย” ซึ่งได้จ้างบริษัทรับจัดงานมาช่วยจัดงานให้ซึ่งในส่วนนี้ได้มีการประสานความร่วมมือไปยังมูลนิธิดุริยประณีต ซึ่งมูลนิธิดุริยประณีตก็จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยการส่งเด็กและดนตรีไทยมาร่วมแสดง

สำนักงานเขตพระนครเคยร่วมงานวันเด็กกับกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็ได้มีกิจกรรมร่วมกันอีก แต่อย่างไรก็ตามสำนักงานเขตฯ ได้เคยขอความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูในการส่งตัวแทนไปร่วมประชุมครั้งที่มีการประชุมของสภาเยาวชนกรุงเทพมหานคร

อย่างไรก็ดี เมื่อสอบถามถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้ปฏิบัติงานในฐานะนักพัฒนาจากหน่วยงานของรัฐ ต่อการทำงานของประชาคม ตลอดจนกลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน คุณจินตนา กล่อมเกลา นักพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตพระนครได้นำเสนอในมุมมองของตนเองว่า

“ในส่วนของเขตขอเสนอแนวคิดฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติ ในระดับผู้บริหารคงจะเป็นผอ.เขตของเรา ผู้บริหารส่วนของกทม. มุมมองของผู้ปฏิบัติงานก็ดีใจที่มีกลุ่มประชาคมที่นี้ การมีส่วนร่วมของประชาคมเป็นหัวใจสำคัญ คือ เราเป็นภาคราชการได้มีส่วนร่วมร่วมกับประชาชนที่เขามีความคิดเป็นของตัวเอง คือ เขาสามารถเสนอความคิดขึ้นมาก่อนโดยที่เราไม่ต้องสั่งการลงไป หรือไม่ต้องทำตามที่เราบอก ก็ถือว่า มันเป็นส่วนที่เป็นความคิดเห็นของสังคม ซึ่งก็ตั้งแต่ที่เคยทำมาก็ได้มาเจอประชาคมกลุ่มนี้ที่เป็นประชาคมที่มีความเข้มแข็ง ตรงนี้เป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญ ก็น่าจะเป็นผู้นำ ซึ่งก็คือ ป้านิด แล้วยังลักษณะของป้านิด จะเป็นผู้นำที่เป็นที่น่าเชื่อถือของคนทั่วไป ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ก็ยินดีจะให้การสนับสนุน อย่างเช่น วัสดุอุปกรณ์ หรืออะไรก็ตาม หรือว่านโยบาย การปฏิบัติ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ป้านิดจะมีการเรียกประชุมก่อน เราก็จะมีการตกลงทำความเข้าใจกันไม่ต้องมีมาขัดแย้งทีหลัง ได้มีการพูดคุย มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่า ตรงนั้นไม่ดีอย่างไร เช่น งานวันแม่ก็ผ่านไปได้ดี ส่วนหนึ่งก็เป็น หัวใจสำคัญของประชาคม งานทุก ๆ กิจกรรมก็ผ่านมาจากประชาคม เช่น อาจารย์อรุณ และคนในชุมชนก็มีป้านิด แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นห่วงมากคือ ตอนนี้นี้ยังไม่มีกลุ่มที่จะมารองรับตรงนี้ ส่วนหนึ่งด้านผู้สูงอายุ ปัญหาเป็นเรื่องสุขภาพแต่ว่ากลุ่มตรงนี้ กลุ่มที่เกิดมาโดยธรรมชาติ ไม่ใช่กลุ่มจากการจัดตั้ง หรือไปบังคับเขา มันก็ไม่ยั่งยืน จริง ๆ แล้ว ตรงนี้เจ้าหน้าที่ก็อยู่ไม่ยั่งยืนเหมือนกัน เราก็ต้องเปลี่ยนกันไปตามกาลเวลา ตามวาระ จริง ๆ แล้ว ทุกวันนี้ก็ดีใจกับความเข้มแข็งของประชาคม”

จินตนา กล่อมเกลา การสนทนากลุ่มของประชาคมบางลำพู
จัดโดยมูลนิธิสังฆะดลัอมไทย 17 สิงหาคม 2548

จะเห็นได้ว่าสำนักงานเขตฯ มีส่วนสนับสนุนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูทางอ้อม โดยการสนับสนุนการทำกิจกรรมของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาคมบางลำพู ซึ่งสำนักงานเขตฯ ได้สนับสนุนให้ประชาคมฯ ได้สร้างกิจกรรมกับให้กับคนในชุมชน และคนภายนอก แม้ว่าในเวลานั้นจะไม่มีนโยบายสนับสนุนผ่านมาจากกรุงเทพมหานครแล้ว

การสนับสนุนของสำนักงานเขตฯ ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร (ผอ.เขต) แต่ละคน que เข้ามาอยู่ในตำแหน่งนี้ ทั้งนี้รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน (นักพัฒนาชุมชน) ด้วย ซึ่งส่งผลถึงความต่อเนื่องในการสนับสนุน ในจุดนี้ประชาคมบางลำพูได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าวว่า

“...ผมขอยกตัวอย่างเรื่อง เขต ที่เป็นปัญหาอยู่ทุกวันนี้ ผู้ว่าคนนี้ยังไม่ถนัดง่าย ๆ ที่สุด ผมว่าคนที่จะมาเป็นผอ.เขต ไม่ใช่มาอยู่แค่ปีสองปีแล้วไป ต้องมีวาระที่นานพอสมควร แล้วให้คน ๆ นั้นเข้าใจพื้นที่”

“พูดง่าย ๆ นี้ ถ้าเป็นผอ.เขต ยังมาแล้วไป มาแล้วไป”

“มาเพื่อรับตำแหน่ง แล้วย้าย”

“ใช่ มาเพื่อทางผ่าน จริง ๆ ตำแหน่งผอ.เขต เป็นแค่ทางผ่าน แค่นี้ก็ไม่มีทางพัฒนาจะอะไรได้เลย ไม่มีทางเลย แล้วกลับไปเป็นที่ตั้งปัญหา นอกจากว่ามาทำงานฉาบฉวยไปวัน ๆ 6 เดือน ปีหนึ่ง แล้วเตรียมตัวไป ใ้องานที่ทำระหว่างนั้นผิดพลาดหมดเลย เพราะไม่ได้เข้าใจชุมชนท้องถิ่นเลย กลับยิ่งสร้างปัญหาซ้ำ ๆ เข้าไป นอกจากนั้นทำให้เปลืองงบประมาณ เปลืองทรัพยากร กลับทำให้เราต้องตามไปแก้ปัญหาที่เขตทำไม่หยุดไม่หย่อน”

“ผมเห็นด้วย เพราะยุคก่อนนั้น เขาอยู่กัน 4 – 5 ปีเลย เขาอยู่นาน ก็ทำงานอย่างจริงจังเลยเขตพระนครนี้ มายุคหลัง ๆ มีอยู่กันแค่ปีหนึ่งไปไม่ถึงปีไป”

“ทุกคน พอเริ่มมีความสัมพันธ์ เริ่มเข้าใจกันกับชาวบ้าน อ้าว...ไปซะแล้ว เราต้องมาเริ่มต้นใหม่หมด”

การสนทนากลุ่มของประชาคมบางลำพู จัดโดยมูลนิธิสังแวดล้อมไทย 17 สิงหาคม 2548 แต่อย่างไรก็ตามในภาพรวมแล้ว ในมุมมองของคนทำงานพัฒนาชุมชน หน้าที่โดยตรงของสายงานพัฒนาชุมชนก็ยังคงมีผลโดยตรงต่อการสนับสนุนให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมอยู่แล้ว โดยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการว่าจะมาจากทางประชาคมเองหรือจากงานพัฒนาชุมชนของ สำนักงานเขตฯ ซึ่งในส่วนของชุมชนบางลำพู งานพัฒนาชุมชนเกี่ยวข้องกับ การสนับสนุนให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมโดยตรง โดยอธิบายว่า

“เหมือนกับที่เราลงไปกระตุ้นสร้างจิตสำนึกให้เขารักท้องถิ่น ให้เขามีการรวมตัวกัน เกิดการสร้างกลุ่มเพื่อกลุ่มจะได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และจะทำให้เกิดความยั่งยืน เพราะอะไรที่เกิดจากตัวเขามันจะยั่งยืนตลอดไป อย่างถ้าเราไปเสนอให้เขาแล้วเขาไม่เต็มใจรับ มันก็จะสลายไปด้วยเวลาอันรวดเร็ว เรียกว่าเป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชนก็คือทำให้เขาเกิดกลุ่มขึ้นมา และเขาสามารถดำเนินกิจกรรมไปได้ด้วยตนเอง อยู่ได้ด้วยตนเองและเราก็จะอยู่เบื้องหลังค่อย ๆ ถอยออกมาและให้เขาเป็นคนนำหน้าและมีอะไรก็คอยให้คำปรึกษา”

จินตนา กล่อมเกล้า นักพัฒนาชุมชน 25 กรกฎาคม 2548

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บทบาทของสำนักงานเขตฯ ในฐานะเป็นหน่วยงานรัฐในพื้นที่ต่างก็มีส่วนช่วยในการสนับสนุนในการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน ผ่านการสนับสนุนการจัดกิจกรรมของประชาคมบางลำพู และกลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ในชุมชน โดยให้กลุ่มเหล่านี้ได้สร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อผลักดันคนในชุมชนได้เข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ต่อไป โดยจุดสุดท้ายจึงอยู่ที่เมื่อคนได้รวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมแล้วจะก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน และพัฒนาไปสู่การมีจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนต่อไป

3.4.2 บทบาทความร่วมมือจากองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคธุรกิจเอกชนอื่น ๆ

แม้ว่าชุมชนบางลำพูจะมีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรเข้ามา มีบทบาทในการสนับสนุนและเป็นภาคีจัดงานร่วมกับประชาคม ในมุมมองของประชาคมบางลำพูแล้ว องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดกิจกรรมทางสังคมร่วมกับประชาคมบางลำพู และกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูมากที่สุด คือ เครือข่ายละครกรุงเทพ (อรศรี ศิลปี, **สัมภาษณ์**, 25 เมษายน 2549) ซึ่ง เครือข่ายละครกรุงเทพ เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มผู้สร้างงานละครเวที ครูอาจารย์ที่สอนด้านการละคร รวมทั้งกลุ่มประสานงานเครือข่ายศิลปะต่าง ๆ ที่มารวมตัวกันเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงกัน สร้างความสัมพันธ์ ติดต่อสื่อสารถึงกัน เพื่อหวังจะสร้างการดำรงอยู่ที่เข้มแข็ง มีพลังในการสร้างพื้นที่การผลิตงานของตนเองสู่สาธารณะ โดยมีความเชื่อร่วมกันถึงความจำเป็นของการดำรงอยู่ของศิลปะในสังคม กลุ่มเครือข่ายละครกรุงเทพพยายามที่จะรวมตัวกันถึง 2 ครั้งแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ความพยายามครั้งใหม่ในการสร้างเครือข่ายละครจึงเริ่มขึ้นในต้นปี 2545 โดยเริ่มจากการประสานความสัมพันธ์กับกลุ่มครู อาจารย์ที่สอนการละครในสถาบันต่าง ๆ และต่อมา

ก็เป็นการประสานความสัมพันธ์ในกลุ่มนักการละครรุ่นหนุ่มสาว ต่อกลุ่มละครประมาณสิบกลุ่ม มาร่วมพูดคุยกัน ผู้นำพยายามหาวิธีการที่จะทำให้เกิดการรวมกันและการเชื่อมโยงกันที่เป็นจริงได้ โดยการจัดการพบปะสังสรรค์ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) มีครูที่เชี่ยวชาญในศาสตร์การละครมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเด็กรุ่นใหม่และสุดท้ายคือการจัด“เทศกาลละคร” (เครือข่ายละคร กรุงเทพฯ, 2549)

งานเทศกาลละคร ครั้งแรกของเครือข่ายละครกรุงเทพฯ ได้ถูกจัดขึ้นที่ชุมชนบางลำพู โดยความร่วมมือของประชาคมบางลำพู ซึ่งคุณประดิษฐ ประสาททอง แกนนำกลุ่มเครือข่ายละคร ได้เล่าถึงความเป็นมาของการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มเครือข่ายละคร และประชาคมบางลำพูโดยเล่าว่า ในอดีตสมัยเรียนหนังสือที่ประดิษฐ์ได้นั่งรถผ่านถนนพระอาทิตย์เป็นประจำ และเห็นการเปลี่ยนแปลงของถนนเส้นนี้มาโดยตลอด เคยเรียนร้องเพลงกับครูสุดจิตต์ ครั้นเมื่อเรียนจบก็ได้มาอยู่กลุ่มละครมะขามป้อมซึ่ง มักร่วมกิจกรรมการอบรม แลกเปลี่ยนทักษะการแสดงกับศิลปินต่างประเทศซึ่งมักจัดขึ้นที่ สถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน (Goethe - institute) ปัจจุบัน คือ บ้านพระอาทิตย์ สำนักพิมพ์ผู้จัดการ จึงทำให้รู้สึกผูกพันกับบางลำพูแม้ว่าจะไม่ใช่คนบางลำพูก็ตาม เมื่อย้อนเวลาไปก่อนหน้าที่จะรวมตัวเป็นกลุ่มเครือข่ายละคร กลุ่มละครมะขามป้อม ได้เคยมีประสบการณ์ร่วมงานกับประชาคมบางลำพูมาแล้วจากงานปิดถนนคนเดิน หรือ ถนนสายวัฒนธรรม ครั้นเมื่อมีการรวมตัวกันของคณะละครต่าง ๆ เป็นกลุ่มเครือข่ายละครกรุงเทพฯ และมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดงานเทศกาลละคร จึงได้ข้อสรุปที่จะมาจัดงานละครที่ชุมชนบางลำพู ซึ่งคุณประดิษฐ์ได้ให้เหตุผลถึงแนวคิดในการจัดงานละครร่วมกับชุมชนว่า

“ถนนเส้นนี้มีประวัติศาสตร์ มีการขับเคลื่อนทางศิลปะมาตลอด ถ้าเราจะพัฒนาการละครไทย เราจำเป็นต้องอาศัยมิติของชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จึงลองพัฒนาในชุมชนที่มีผู้คน ละครต้องมีผู้แสดง เรื่องราว/เนื้อหา ผู้ดู เมื่อพัฒนาต้องพัฒนาไปด้วยกัน...ละครเวทีต้องสร้างบรรยากาศในการดูซึ่งวิธีการที่จะทำได้ดีที่สุดแล้วคือ ทำละครให้ใกล้ตัวคนดู ถ้าเรามาเล่นในงานชุมชน เราต้องปรับให้เข้ากับงานของชุมชนที่มีอยู่ จึงทำละครเหล่านี้ให้ใกล้ตัวคนดูมากขึ้น ดังนั้นต้องสร้างฐานในชุมชน ทำให้คนรู้สึกที่ไม่ไกลเกินกว่าที่ตัวเขาจะเสพได้ นอกจากนั้นคิดว่าคนในชุมชนจะมีส่วนร่วมในละครได้อย่างไร ให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผน กำหนด ทดลอง ชื่นชม ทำให้ชุมชนตื่นตัว และรู้สึกร่วมกันว่าเป็นงานของเขา และไม่รู้สึกรู้สึกว่าคนข้างนอกไม่ได้มาอาศัยพื้นที่ของชุมชนเรา”

ประดิษฐ์ ประสาททอง 26 เมษายน 2549

ซึ่งเหตุผลดังกล่าว ได้นำมาสู่เหตุผลสนับสนุนอีกประการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มเครือข่ายละคร
เลือกจัดงานร่วมกับประชาคมบางลำพู คือ

“...จุดสำคัญที่น่าสนใจมากที่สุด คือ บางลำพูมีต้นทุนทางวัฒนธรรมมากมาย
มหาศาลอยู่แล้ว ไม่ใช่เฉพาะตัวศิลปะการแสดง แต่ในเชิงวัฒนธรรมมันมีความ
ชัดเจนอยู่แล้ว พอเรามาต่อยอดที่นี่ เรายึดฐานเดิม ยึดรากเดิม มันจะเดินไป
ข้างหน้าได้อย่างรวดเร็ว ที่ผมสนใจมาก ๆ คือ คำว่าประชาคม /ประชาสังคม
ประกอบด้วยบุคคลที่หลากหลายใช้ใหม่ครับ จากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่ผม
รู้สึกได้เวลาผมมาคุยกับที่นี่ แม้ว่าที่นี่จะมีความเป็นตัวของตัวเองสูง หรือว่ามี
สนใจเรื่องของการความเป็นไปได้ในชุมชนตัวเองสูง แต่ก็ยังไม่ละทิ้งพื้นที่ที่จะยอมรับ
คนภายนอกเข้ามา คือ ยังมีพื้นที่ที่จะยอมรับฟัง แล้วมีการพูดคุยกันได้ คือ จะ
ไม่ปิดบังว่า ถ้าไม่เกี่ยวกับบ้านฉันแล้ว ฉันจะไม่ให้ความสนใจ อันนี้แหละที่ผม
สนใจมาก เพราะหลาย ๆ ชุมชนที่ผมเคยเข้าไปคุยด้วย เขาจะยึดตัวชุมชนเป็น
หลัก อะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับตัวชุมชนเขา เขาก็ปิด หรือต่อต้าน หรือว่าไม่ใช่สิ่งที่
เขาวางไว้ตั้งแต่ต้น เขาจะปิดกั้นทันทีเลย ไม่เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่หรือคนนอก
เข้ามาผสมผสานกัน พอมีพื้นที่ตรงนี้เปิด มันก็มีช่องทางที่เราจะคุยกันรู้เรื่อง
มันก็มีความพยายามมาต่อยอดกัน หรือมีความร่วมมือที่ราบรื่น รู้สึกเราสบาย
ใจขึ้น เวลาที่เรามาทำงานร่วมกัน อันนี้คือสิ่งที่เป็นสาเหตุสำคัญมากๆ ที่ทำให้
เราตัดสินใจทำงานกับประชาคมนี้นะครับ...”

ประดิษฐ์ ประสาททอง แกนนำกลุ่มเครือข่ายละครกรุงเทพฯ
การสนทนากลุ่มของประชาคมบางลำพู จัดโดยมูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย 17 สิงหาคม 2548

เมื่อถามถึงภาพความประทับใจของคุณประดิษฐ์ในการทำงานร่วมกับชุมชนบางลำพู
พบว่าความประทับใจที่สุดอยู่ที่การจัดงานเทศกาลละครในปีแรก ซึ่งในตอนนั้นคณะจัดงานยังไม่มี
งบประมาณสนับสนุน นอกจากคณะละครจะร่วมกันลงขันกันเพื่อจัดงานในครั้งนั้นให้ได้ จึงเป็น
เหตุให้ในทุก ๆ กระบวนการต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาพความประทับใจอยู่ที่คณะผู้จัด
งาน นักแสดง ศิลปิน ชาวบ้านในชุมชนช่วยกันยกของ จัดเวที เก็บของ ทุกคนช่วยกัน ประชาคม
บางลำพูได้ช่วยประสานไปยังร้านต่าง ๆ ชุมชนให้ช่วยสนับสนุนอาหารกับคณะละคร ซึ่งในแต่ละ
วันคณะละครจะเดินไปตามบ้านในรายชื่อที่ประชาคมได้แจ้งไว้เพื่อไปรับข้าวกล่อง อาหารมา
รับประทาน พอบ้างไม่พอบ้างแต่ก่อให้เกิดความสนใจ นอกจากนี้ยังทำให้คณะละครมีความคุ้นเคย

กับพื้นที่ “ประชาคมเองก็เหมือนเจ้าของบ้านเหมือนใครมาช่วยงานบ้านเราและเราก็เลี้ยงข้าว” (ประดิษฐ ประสาททอง, **สัมภาษณ์** 26 เมษายน 2549)

คุณอรศรีเล่าว่าคุณประดิษฐได้เข้ามาติดต่อกับประชาคมบางลำพูผ่านคุณปิติเพื่อจัดงานเทศกาลละคร ประชาคมบางลำพูจึงร่วมจัดงานเทศกาลละครเป็นครั้งแรกในปี 2545 หรืองาน “งานมหกรรมสี่สันละครกรุงเทพฯ 2002” ได้เกิดขึ้นโดยประชาคมบางลำพูได้มีบทบาทเป็นผู้ประสานงาน ดูแลความเรียบร้อยของสถานที่ เวที และไฟฟ้าต่าง ๆ (อรศรี ศิลป์, **สัมภาษณ์**, 25 เมษายน 2549) โดยปีแรกที่จัดงานปรากฏว่าชุมชนมีความตื่นตัวสูงมาก แม้ว่าในความเป็นจริงประเภทของกิจกรรมจัดได้ไม่ครบทุกหมวด ซึ่งหมวดที่จัดวางไว้คือ สวนสันติชัยปราการ ร้านรวงต่าง ๆ บนถนนพระอาทิตย์ ตึกโบราณ ส่วนหมวดที่ไม่สามารถจัดได้ตามประสงค์คือ บ้านคนแก่ คนแก่ (เครือข่ายละครกรุงเทพมีแนวคิดที่จะขอจัดการแสดงในบ้านคุณหญิงผอบ และบ้านดุริย ประณีตทั้งนี้เห็นว่าการแสดงจากสถานที่จริงน่าจะให้ความรู้สึกที่ดีกว่า นอกจากนี้เจ้าของบ้านยังสามารถมีส่วนร่วมในการแนะนำถึงมุมต่าง ๆ ของบ้านในอดีตได้อีกด้วย) ซึ่งสาเหตุเนื่องจากความไม่สะดวกของเจ้าบ้านซึ่งอยู่ในอาการป่วย และการจัดงานเป็นไปด้วยความรีบเร่งทำให้เตรียมงานไม่ทันบางส่วน หมวดนี้จึงถูกตัดออกไป

ต่อมา เครือข่ายละครกรุงเทพ และประชาคมบางลำพูได้จัดงานอีกครั้งเป็นครั้งที่ 2 ใช้ชื่อ งานว่า “เทศกาลละครกรุงเทพ 2003” มีคณะละคร ทั้งที่เป็นศิลปินท้องถิ่น และเครือข่ายละครเวที ร่วมแสดงในเทศกาลเพิ่มขึ้นเป็น 42 คณะ โดยมีแนวคิดหลักของงานว่า “สี่ศิลป์ สร้างสุขภาวะ ความสุขของคนกรุงเทพฯ” และมีการจัดประกวดละครเวทีส่งเสริมสุขภาวะขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนรางวัล และงบประมาณจัดงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (เครือข่ายละครกรุงเทพ, 2549) ในช่วงปีที่สองของการจัดงาน เครือข่ายละครกรุงเทพ ได้เปิดให้เด็กในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยการสร้างกระบวนการการเล่นละคร การแต่งเพลง (เพลงต้นลำพู) ซึ่งกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้รู้จักกับเครือข่ายละครกรุงเทพ จากงานเทศกาลละครครั้งที่ 2 นี้เอง (ปานทิพย์ ลิกชะไชย, **สัมภาษณ์**, 25 เมษายน 2549) คณะละครแต่ละคณะได้เวียนกันมาสอนเทคนิคการทำละครแก่กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูด้วย ทำให้กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้มีโอกาสเรียนรู้เทคนิคจากวิทยากรหลายคนในหลาย ๆ คณะและนับแต่นั้นกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูจึงได้ร่วมทำงานละครกับกลุ่มเครือข่ายกรุงเทพและประชาคมบางลำพูในการจัดงานเทศกาลละครทุกปี

ปีพ.ศ. 2547 มีการจัดงานเทศกาลละครอีกครั้งโดยใช้ชื่องานว่า “เทศกาลละครกรุงเทพฯ 2547” (Bangkok Theatre Festival 2004) ซึ่งครั้งนี้มีความพิเศษกว่าทุกครั้ง ทั้งนี้เพราะมีกิจกรรมเด่นคือ การเคลื่อนไหวเรียกห้อง ‘ขอพื้นที่ว่าง เพื่อสี่สร้างงานศิลป์’ โดยมี

เป้าหมายขออาคารโรงพิมพ์คุรุสภาที่รื้อร้างมาบูรณะให้เป็นอาคารศูนย์กลางของงานละครในย่าน บางลำพู พร้อมทั้งเสนอแผนแม่แบบในการใช้สอยพื้นที่ดังกล่าว เพื่อพัฒนาบางลำพูให้เป็น ‘ศูนย์ ศิลปะชุมชนต้นแบบ’ ต่อไป (กรุงเทพฯธุรกิจ, 12 พฤศจิกายน 2547:8) โดยคุณประดิษฐ์ ได้ให้อธิบายถึงสาเหตุที่ต้องเป็นชุมชนบางลำพูว่า

“เพราะที่นี่เหมาะสมทั้งทางด้านยุทธศาสตร์ มีตึกเก่าโบราณสถานมากมาย มี บ่อมพระสุเมรุ สวนสันติชัยปราการ และมีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ เพราะที่นี้คือแหล่งกำเนิดการละครของรัตนโกสินทร์ และมีความพร้อมในด้านพื้นที่เปิด เราเชื่อมโยงกับแหล่งศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างเช่นมูลนิธิดุริยประณีตของครูสูจิตต์ ดุริยประณีต ได้เชื่อมโยงกับโรงละครแห่งชาติ และทางสามแพร่ง (ถนนแพร่งนรา แพร่งภูธร และแพร่งสรรพศาสตร์) รวมทั้งบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ด้วย...” (กรุงเทพฯธุรกิจ, 12 พฤศจิกายน 2547:8)

ปี 2548 เครือข่ายละครกรุงเทพฯ ร่วมมือกับประชาคมบางลำพู จัดงานเทศกาลละครอีกครั้ง โดยใช้ชื่อว่า เทศกาลละครกรุงเทพฯ 2548 โดยมีแนวคิดหลักของงานว่า "Theatre is Delicious!" ซึ่งเปรียบละครทุกบทคือรสชาติที่หลากหลาย ครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) อุทยานการเรียนรู้ (TK-PARK) และ โครงการหอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (ข่าวสด, 4 พฤศจิกายน 2548:22) กลุ่มเครือข่ายละครกรุงเทพฯ และประชาคมบางลำพูมีแนวโน้มที่จะจัดงานเทศกาลในชุมชนบางลำพูเช่นนี้ต่อไปเรื่อย ๆ ทุกปี

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีโอกาสได้ถามคุณประดิษฐ์ถึง เงื่อนไข และปัจจัยแห่งความสำเร็จที่จะทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในบริบทของชุมชนบางลำพูว่าน่าจะเป็นอะไรนั้น คุณประดิษฐ์ได้ให้แสดงความคิดเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า

“เงื่อนไขและปัจจัยสำคัญคือการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน มีร่องรอยอดีตที่ยังคงอยู่ร่วมกัน เช่นมีบ่อมพระสุเมรุ มีลำพุดต้นสุดท้าย และมีตัวอย่างที่ดีให้เขาเห็นถึงประโยชน์ของความร่วมมือ เช่น การดูแลต้นลำพุดต้นสุดท้าย ทำให้เขาเห็นแบบอย่างว่าถ้าเราช่วยกัน ทุกคนเสียสละร่วมกันดูแลรักษา ชุมชนจะเป็นที่รู้จักมีคนจากภายนอกมาเยี่ยมเยียนชุมชนมากขึ้น นอกจากความภาคภูมิใจในชุมชนแล้ว ร้านรวงต่าง ๆ ก็จะมีเศรษฐกิจดียิ่งขึ้นไปอีกด้วย”

ประดิษฐ์ ประสาททอง 26 เมษายน 2549

นอกจากนี้ คุณประติษฐ ได้เล่าถึงความฝันของตนที่อยากจะให้เกิดขึ้นจริงในบางลำพูว่า

“ผมอยากให้การมีส่วนร่วมของคนที่มีयेอะขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละปีผมก็อยากเห็นว่ามีคนทำกิจกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น กลุ่มเยาวชน หรือ กลุ่มคนแถวนี้ ได้สร้างงาน การแสดงร่วมกันในเทศกาล เช่น มีน้องกลุ่มเกสรลำพูมาฝึกการแสดง เล่นดนตรี เต็มระบำ อะไรก็แล้วแต่มาร่วมในเทศกาล ...ตอนนี้ความในใจที่อยากจะทำต่อไปข้างหน้าคือ มองไปในบางลำพูมีรูปแบบการแสดงที่แข็งที่สุดอยู่อันหนึ่งคือ ละครร้อง เรายังเหลือทรัพยากรเดิม คือ ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต และมีปีพาทย์อยู่ ทำอย่างไรเราจึงทำตรงนี้ได้ ...ผมเคยพูดกับคุณตุ๋ว่าข้างหน้าสัก 10 ปี ถ้าเป็นไปได้ผมอยากเห็นละครร้องเป็นของตัวเองที่บางลำพู เหมือนสมัยแม่บุญนาถ อยากเห็นเด็กรุ่นใหม่ร้องเพลง แต่อาจจะมียุคละครใหม่ ๆ ที่คิดโดยตัวเขาเอง และสร้างขึ้นตามยุคสมัย แต่ยังคงเป็นละครร้องที่ต่อมาจากฐานเดิม อันนี้เป็นฝันอยากจะไปให้ถึง...”

ประติษฐ ประธานททอง แกนนำกลุ่มเครือข่ายละครกรุงเทพฯ
การสนทนากลุ่มของประชาคมบางลำพูจัดโดยมูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย 17 สิงหาคม 2548

จะเห็นได้ว่ากลุ่มเครือข่ายละครกรุงเทพฯ มีการจัดกิจกรรมเทศกาลละครร่วมกับประชาคมบางลำพูอย่างต่อเนื่อง กลุ่มเครือข่ายละครกรุงเทพฯ เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามามีบทบาทสนับสนุนการทำกิจกรรมของประชาคมบางลำพูอีกหน่วยงานหนึ่งค่อนข้างมาก และมีความโดดเด่นกว่าองค์กรพัฒนาเอกชนอื่น ๆ ตรงที่มีความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมร่วมกันคือ “งานเทศกาลละคร” ซึ่งจัดขึ้นทุกปี จนในที่สุดกิจกรรมดังกล่าวได้กลายเป็นกิจกรรมหลักอีกกิจกรรมหนึ่งในปฏิทินกิจกรรมของประชาคมบางลำพูที่จัดทุกขึ้นปี

ดังนั้น การที่เครือข่ายละครกรุงเทพฯ ได้สร้างสีสันให้กับการจัดกิจกรรมของประชาคมบางลำพู และชุมชนบางลำพู โดยการสานความร่วมมือระหว่างประชาคม กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ตลอดจนเด็ก ๆ และชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความประทับใจร่วมกัน ร่วมกิจกรรมกัน เกิดความรู้สึกร่วมกัน โดยใช้กิจกรรมการละครเป็นตัวสื่อเข้ามาซึ่งจิตสำนึกสาธารณะในที่สุด จึงสรุปได้ว่าบทบาทของเครือข่ายละครกรุงเทพฯ มีส่วนผลักดันให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนอีกทางหนึ่งด้วยเช่นกัน

นอกจากกลุ่มกิจกรรมทางสังคมของชุมชนบางลำพูจะได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มเครือข่ายละครกรุงเทพฯ แล้ว พบว่ายังได้รับการสนับสนุนจากภาคธุรกิจเอกชน ในรูปของบริษัท

ห้างร้านต่าง ๆ หลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็น ห้างสรรพสินค้าตั้งฮั่วเส็ง บริษัทไทยน้ำทิพย์ (จำกัด)
ร้านค้าต่าง ๆ ในบริเวณย่านบางลำพู ซึ่งกลุ่มธุรกิจเอกชนเหล่านี้ช่วยสนับสนุนการจัดกิจกรรมเป็น
เงินสนับสนุน อุปกรณ์ สิ่งจำเป็นต่าง ๆ ซึ่งทำให้กิจกรรมที่จัดขึ้นสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

จิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

4.1 จิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ

4.1.1 จิตสำนึกสาธารณะของประชาคมบางลำพู

จิตสำนึกสาธารณะของประชาคมบางลำพู คือ ความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนบางลำพูให้เป็นเมืองน่าอยู่ โดยใช้วิธีการฟื้นฟูอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ของดี และเอกลักษณ์ของชุมชน ให้เป็นที่รู้จักของสาธารณชนผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ บนพื้นที่สาธารณะสวนสันติชัยปราการโดยดึงเอาความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูซึ่งเจาะจงกลุ่มเป้าหมายในเรื่องของเด็กและมูลนิธิศุภนิยามประเด็นซึ่งต้องการจะสืบสานดนตรีไทยให้คงอยู่ต่อไป การสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคมของประชาคมบางลำพู นอกจากจะสร้างกระแสการรื้อฟื้นเมืองน่าอยู่แล้ว ผลพวงจากการจัดกิจกรรมที่สำคัญคือ การสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้กับชาวบ้านในชุมชนให้มีความรู้สึกรัก ห่วง แห่น สิ่งอันเป็นสมบัติมีค่าของชุมชนบางลำพู

นอกจากนี้ ประชาคมยังคงมีจิตสำนึกสาธารณะที่ครอบคลุมไปยังเรื่องอื่น ๆ โดยการศึกษางานจิตสำนึกสาธารณะออกเป็น เรื่องของส่วนรวม ความสนใจต่อประเด็นปัญหาต่าง ๆ การสร้างกิจกรรมสังคมเพื่อพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ และการกำหนด “สิ่งของ” ส่วนรวมที่ประชาคมรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) จิตสำนึกสาธารณะต่อเรื่องของส่วนรวม : ความสนใจในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ประชาคมบางลำพูได้แสดงความสนใจต่อประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นในชุมชนดังนี้

(ก) ประเด็นสิ่งแวดล้อม

ประชาคมบางลำพูมองถึงเรื่องของสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นแรก โดยมองว่าผู้คนในปัจจุบันที่มาอาศัยอยู่ในบางลำพู ไม่มีจิตสำนึกรักชุมชนบางลำพูแค่อาศัยทำมาหากินเท่านั้น คนกลุ่มนี้มักจะทิ้งขยะ ทิ้งน้ำเสียลงท่อระบายน้ำ ไม่ค่อยสนใจต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนเท่าที่ควร หรือแม้แต่คนในชุมชนเอง บางคนก็มักจะไม่ค่อยสนใจสิ่งแวดล้อมในละแวกบ้านของตนเอง บริเวณในตรอก ซอยต่าง ๆ ก็มักจะจูงสุนัขของตนเองออกมาถ่ายนอกบ้าน ซึ่งเป็นคนละช่วงเวลากับคนที่ทำความสะอาดในตรอก ดังนั้น ตรอกจึงสกปรก และมีกลิ่นเหม็น

ผู้เช่าอยู่อาศัยใหม่เป็นอีกประเด็นที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะผู้เช่ามาอยู่อาศัยใหม่มักจะไม่รักษาสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร เพราะขาดความผูกพันกับพื้นที่ และคิดว่าแค่อาศัยอยู่ชั่วคราว คนเหล่านี้จะถูกแยกออกมาจากชุมชนโดยสิ้นเชิงดังจะเห็นได้จากวิถีชีวิตที่ไม่ค่อยมี

ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ไม่มีการรวมกลุ่มทางสังคมในชุมชนเหมือนกับคนแก่คนแก่ที่อยู่กันมานาน ต่างก็รู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการพบปะ พูดคุย ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ทำบุญตักบาตรที่วัด การจัดงานประจำปี กลุ่มผู้เข้ามาอยู่อาศัยใหม่มักจะเป็นกลุ่มพ่อค้าแม่ค้า คนทำงาน ที่มาอาศัยอยู่ในห้องเช่า หรือคอนโดมิเนียมซึ่งมักจะออกไปทำงานในตอนเช้า และกลับมาในเวลาค่ำ

“...ใครก็ขายบ้านหนีหมด ผู้เช่าก็ไม่รับผิดชอบอะไรเลย คราวนี้ชุมชนก็ต้องลงมารับผิดชอบต่อ”

“เขาไม่ปรับหาเรา ไม่ต้องดูแลอะไร ดูแลถึงขยะ หนูลองถามสึในซอยวัดสังเวชฯ ขณะที่ทิ้งในคุคลอง ใครทิ้ง มาจากคอนโด”

“ทั้ง ๆ ที่เขามีถังขยะ”

“เขาถือว่าไม่ใช่บ้านของเขา”

“เขาไม่มีความรักท้องถิ่นเหมือนเรา”

“หนูเขียนได้เลยว่าคนที่มาเช่าบ้านอยู่ ในเรื่องจิตสำนึกเขาไม่มี จิตสำนึกของท้องถิ่นไม่มี”

“ขนาดเห็นแกตัว หน้าบ้านตัวไม่ทิ้งจะมาทิ้งหน้าบ้านคนอื่น เอาข้าวมาให้หมาให้แมวต้องเก็บทุกวัน”

การสนทนากลุ่มประชาคมบางลำพู 8 พฤษภาคม 2548

ประชาคมบางลำพูอยากให้เห็นบ้านเมืองสะอาดน่าอยู่ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ถนน และน้ำในลำคลองสะอาด ทั้งนี้ ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว ประชาคมบางลำพูทำได้เพียงตักเตือน และช่วยกันสอดส่องดูแล นอกจากนี้ประชาคมบางลำพูได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโครงการกำจัดขยะ และการทำน้ำหมักชีวภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำน้ำหมักชีวภาพได้มีการขยายให้ชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ในบางลำพูได้มีโอกาสทดลองใช้ด้วยโดยอาจารย์อรุณ วรชุนซึ่งเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพู เป็นผู้รับหน้าที่ในการหมักหัวเชื้อ (น้ำหมักชีวภาพ) และแจกจ่ายไปยังผู้นำในชุมชนอื่น ๆ และชาวบ้านที่สนใจให้ไป

ลงในในห้องน้ำ หรือท่อน้ำของบ้านตนเอง ซึ่งผลปรากฏว่าชาวบ้านในชุมชนที่ทดลองใช้แล้วพบว่าน้ำหมักชีวภาพสามารถขจัดกลิ่นเหม็นในห้องน้ำได้ รวมทั้งยังป้องกันการรบกวนของแมลงสาบอีกด้วย นอกจากนี้ในส่วนของชุมชนวัดสังเวชฯ ผู้นำชุมชนยังนำน้ำหมักชีวภาพไปใช้กับคลองในชุมชน โดยได้มีการประสานงานไปยังฝ่ายรักษาความสะอาดของสำนักงานเขตเพื่อขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ ให้ช่วยนำน้ำหมักชีวภาพไปใส่ในคลองภายในชุมชนซึ่งแต่เดิมตื่นเขินและเป็นน้ำสกปรก โดยหวังว่าจะถวายคลองที่ใสสะอาดให้กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสขึ้นครองราชย์ครบรอบ 60 ปีอีกด้วย (สุดารัตน์ เกริกไกรสีห์, **สัมภาษณ์** 17 กุมภาพันธ์ 2549)

(ข) ประเด็นศิลปวัฒนธรรม ประเพณี : ความเชื่อมโยงในด้านการอนุรักษ์ และการพัฒนาเศรษฐกิจ

ประชาคมบางลำพูมีความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันเก่าแก่ของชุมชน ซึ่งสามารถอ้างอิงกับประวัติศาสตร์ตั้งแต่ต้นสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของวังหน้า มีบ้านข้าราชการบริพารตั้งอยู่มากมาย เคยเป็นศูนย์กลางทางการค้า และ ความเจริญรุ่งเรืองในอดีต บางลำพูมีของดีที่สืบกันมารุ่นต่อรุ่น เช่น ชุมชนวัดสังเวชฯ มีดนตรีไทย ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์มีช่างทองโบราณ ชุมชนวัดสามพระยามีข้าวต้มน้ำอุ่น ฯลฯ สิ่งเหล่านั้นนับวันยิ่งหาได้ดูยาก หากไม่มีการสนับสนุนหรือส่งเสริม อาจสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

การขยายตัวเพื่อการท่องเที่ยว และการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว เป็นภัยคุกคามที่สำคัญต่อวัฒนธรรมของชุมชน ดังกรณีการขยายตัวการท่องเที่ยวบนถนนข้าวสาร ทำให้บ้านเรือนต่าง ๆ ในชุมชนไม่สามารถอยู่ได้ นอกจากเสียงอึกที่ทึบโครมแล้ว บ้านเรือนจำนวนมากในชุมชนถูกเปลี่ยนไปเป็นเกสต์เฮาส์ ห้องเช่าราคาถูก วัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่เดิม ความสัมพันธ์ของผู้คนเริ่มเปลี่ยนไป ในที่สุด ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ก็ค่อย ๆ สูญหายไป ตัวอย่างของการขยายตัวของการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวคุกคามชุมชนบางลำพู เช่น กรณีโรงเรียนอัมพรไพศาลซึ่งเป็นของเอกชนที่เก่าแก่ของชุมชนบางลำพู ปัจจุบันต้องกลายเป็นเกสต์เฮาส์ รวมไปถึงพื้นที่บริเวณรอบ ๆ วัดชนะสงครามได้ถูกล้อมรอบด้วยผับ บาร์ต่าง ๆ ชุมชนดั้งเดิมก็ย้ายออกไป ผู้คนใหม่ ๆ ล้วนแต่เข้ามาเพื่อทำธุรกิจเกสต์เฮาส์ทั้งสิ้น

“พวกชาวบ้านในชุมชนที่มีวัฒนธรรมปนเปื้อนนั้นจะค่อย ๆ หายไป เพราะว่าเงิน พื้นที่มันเปลี่ยนแปลง เหมือนกับราชดำเนินถ้าเปลี่ยนเป็น ถนนเอลิเซ่เมื่อไร ชุมชนที่อยู่หลังราชดำเนินก็อยู่ไม่ได้”

อรศรี ศิลปี (บ้านิด) ประธานประชาคมบางลำพู 1 พฤษภาคม 2548

นอกจากนี้ ประชาคมบางลำพูยังมีความเป็นห่วงกังวลเกี่ยวกับโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเกาะรัตนโกสินทร์ และ “โครงการจัดทำแผนแม่บทพัฒนาพื้นที่ถนนราชดำเนิน และพื้นที่บริเวณต่อเนื่อง” หรือ “แผนแปลงถนนราชดำเนินให้เป็นเมืองเอลิเซ่เมืองไทย” ซึ่งโครงการทั้งสองโครงการมีจุดมุ่งหมายที่จะปรับปรุงพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นพื้นที่ของกรุงเก่า ศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเส้นทางการจราจร โดย “โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเกาะรัตนโกสินทร์” นั้นมีจุดมุ่งหมายอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ให้เป็นมรดกของชาติ ปรับพื้นที่ที่เคยเป็นตึกอาคาร ร้านค้า บ้านเรือน โยกย้ายผู้คนและชุมชนเก่าออกไป เพื่อเปิดมุมมองให้เหลือเพียงวัด วัง และสวนสีเขียวเท่านั้น (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์, 2548:3)

ในปี 2544 แผน “โครงการจัดทำแผนแม่บทและพัฒนาพื้นที่ถนนราชดำเนิน และพื้นที่บริเวณต่อเนื่อง” ได้ออกมาซ้อนทับกับพื้นที่เดิม โดยมีเป้าหมายที่จะแปลงสภาพราชดำเนินและพื้นที่โดยรอบให้เป็นทุนทางการท่องเที่ยว กระตุ้นเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ให้กับประเทศ โดยมอบหมายสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติร่วมกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ดำเนินการ โดยมีการกำหนดชุมชนที่จะถูกจัดระเบียบดังนี้

- ชุมชนมัธยมวัดจักรพงษ์
- ชุมชนตรอกบวรรังษี
- ชุมชนมัธยมบ้านตึกดิน
- ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้
- ชุมชนวัดสังเวชวิทยาราม
- ชุมชนวัดสามพระยา
- ชุมชนโบสถ์พราหมณ์
- ชุมชนตรอกศิลป์ ตรอกตึกดิน
- ชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา
- ชุมชนวัดเทพธิดาราม
- ชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์
- ชุมชนราชบพิธพัฒนา
- ชุมชนเฟื่องทอง
- ชุมชนตรอกวิสุตร
- ชุมชนท่าเตียน
- ชุมชนตรอกบ้านพานถม
- ชุมชนท่าวัง

- ชุมชนวัดนรนาถ
- ชุมชนวัดอินทรวีหาร
- ชุมชนวัดใหม่อมตรส
- ชุมชนแพ่งภูธร
- ชุมชนสามยอด

จะเห็นได้ว่าชุมชนต่าง ๆ ที่จะถูกจัดระเบียบนี้อยู่ในเขตความรับผิดชอบของสำนักงานเขตพระนครทั้งหมด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลายชุมชนอยู่ในพื้นที่ของชุมชนบางลำพู เช่น ชุมชนวัดสังเวชวิศยาราม มัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนจำนวนมากยังไม่ทราบถึงโครงการพัฒนาดังกล่าว

คณะจัดทำโครงการดังกล่าวได้ลงมาดำเนินการโดยเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว จากนั้นก็ไม่ได้มีการติดต่อกับชุมชนอีกเลย ไม่นานนักได้ปรากฏว่าตึกแถวจำนวน 5 คูหา และปั้มน้ำมันในชุมชนบางลำพูซึ่งเป็นผู้เช่าสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่เช่าต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคนได้ถูกยกเลิกสัญญาเช่ากะทันหัน เหตุการณ์เหล่านี้ถูกจับตามองโดยประชาคมบางลำพูซึ่งกังวลว่าจะเข้ามากกระทบต่อชุมชนบางลำพู

“...มันเกิดขึ้นแล้ว รอบอาณาเขตที่ได้รับอิทธิพลของมันจะถูกคลื่นการพัฒนาอันนี้พัดเข้ามาอย่างแรง มันจะเกิดอะไรขึ้นต่อไป จะหายไปเลยไหม จะพังไปหมดเลยไหม ของดีในบางลำพูที่เก่าแก่ที่มีหลงเหลืออยู่บ้าง อีกประมาณสัก 30 - 40 อย่างนี้มันจะหมดไปเลยไหม ถ้ากระแสการเก็งกำไรราคาที่สูงขึ้น ค่าเช่าที่ดินมันเป็นการไล่ที่ทางอ้อมให้คนเล็กคนน้อยที่เป็นองค์ประกอบของเมืองเก่าอยู่ไม่ได้ แล้วก็กลายเป็นเมืองใหม่ในช่วงปริบตา เป็นเมืองไม่มีรากอย่างพญา อันนี้เป็นความน่ากลัวอีกแบบหนึ่งที่กำลังเข้ามา”

ปิติ กุลศิริโรจน์ (พีตู่) กรรมการประชาคมบางลำพู 13 พฤษภาคม 2548

“เขาทำแล้ว ทำมาเป็นปีแล้วทั้งราชดำเนิน แล้วตรงเทเวศน์ประกันภัย ไทยพาณิชย์ก็มาเอาไปแล้ว แล้วพวกเราอีกหน่อยต้องลงได้ มีทางใต้ดินลงไป ในนี้มันจะเป็นเมืองของพวกเขาคนมี ๆ เขาอยู่กันนะ เวลาจะเข้าอาจจะต้องเสียตัว ไม้ รื้อนะ มันจะเป็นร้าน เขาจะให้บริษัทมาพูดคุยสอบถาม ก็ถามว่าอย่างนี้เท่ากับ

เราจับจ้างฝรั่งทำไข่ใหม่ ห้างจะเป็นแบบหรุ ๆ หมดเลย แล้วชุมชนที่อยู่ข้างหลัง
ละ พื้นที่ชุมชนก็เปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ คนละข้าว ตรงนี้มันก็อยากจะ
ขยายมาด้านหลัง เขาก็มาบอกว่า “5 ล้าน เอาใหม่” มันก็ไปโดยไม่ได้ไล่ โดย
เขาให้ 5 ล้าน โดยที่ว่าแก่แล้วทำอะไรไม่ไหว ก็จะทำอะไรที่มันมีรายได้ 5 ล้าน
มันก็ได้ พื้นที่ส่วนใหญ่เนี่ยมันก็ค่อย ๆ หายไป...”

อรศรี ศิลปี (ปานิด) ประธานประชาคมบางลำพู 1 พฤษภาคม 2548

ประชาคมบางลำพูได้แสดงความรู้สึกห่วงใยต่อปัญหาดังกล่าว
ผ่านสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นบ้าง เวทีเสวนาบ้าง ปัจจุบันก็ยังไม่ปรากฏความคืบหน้า
ของโครงการให้เห็นมากนัก แต่ทั้งนี้ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม
ประเพณีของชุมชน ประชาคมบางลำพูได้หยิบยกขึ้นมาเป็นเป้าหมายหลักของการทำงาน โดย
การจัดกิจกรรมทางสังคมที่มุ่งเอาศิลปวัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่ของชุมชนมาเผยแพร่ต่อ
สาธารณชน ดังเช่น การค้นคว้าประวัติศาสตร์ชุมชน กิจกรรมการฟื้นฟู และอนุรักษ์ศิลปะ
ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม โดยประชาคมได้นำมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจของ
ชุมชนด้วย ดังจะเห็นได้จาก การส่งเสริมการออกร้านในเทศกาลถนนคนเดิน และเทศกาลอื่นๆ
 เป็นต้น

2) จิตสำนึกสาธารณะต่อสิ่งของส่วนรวมที่สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ

จิตสำนึกสาธารณะต่อสิ่งของส่วนรวมที่สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของของประชาคม
บางลำพู มีดังนี้

(ก) อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา

แม้ปัจจุบันโรงพิมพ์คุรุสภายังไม่มีหน่วยงาน หรือชาวบ้านกลุ่มใดเข้าไปใช้
ประโยชน์ แต่การที่ชาวบ้านในชุมชนสามารถรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ผลักดันให้ยุติการรื้ออาคารโรง
พิมพ์ดังกล่าว จนกลายมาเป็นความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคณะกรรมการประชาคมบางลำพู
ประสบการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้หล่อหลอมความรู้สึกเป็นเจ้าของที่อยากจะอนุรักษ์ และดำรงรักษา
อาคารไว้

“สิ่งที่เป็นส่วนรวม สิ่งของที่เป็นรูปธรรมเราอยากเป็นเจ้าของแต่เรายังไม่ได้
อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา เรายืนยันมันเป็นของเรา (ประชาคมฯ) แต่เรายังไม่ได้”

อรศรี ศิลปี (ปานิด) ประธานประชาคมบางลำพู 8 พฤษภาคม 2548

“...ไม่มีที่ไหนในโลกหรอกจะรู้ของเก่า เป็นที่น่าศึกษาเป็นที่มาของอะไรต่ออะไร ควรจะเก็บไว้ให้เป็นของลูกหลาน...”

ประพิมพ์ อิศรเสนา (ลูกประพิมพ์) กรรมการประชาคมบางลำพู 5 กรกฎาคม 2548

ความคาดหวังของประชาคมบางลำพูที่อยากจะต่อสู้เพื่อเอาอาคารโรงพิมพ์คุรุสภามาทำประโยชน์ให้กับชุมชน โดยสร้างเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม หัตถกรรม นันทนาการ และห้องสมุด แม้ว่าปัจจุบันการคัดค้านในกรณีดังกล่าวยังไม่ได้บรรลุผล และยังไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ประชาคมบางลำพูก็ยังคงยืนหยัดที่จะสู้ต่อไปโดยหวังว่า สุดท้ายพลังความเข้มแข็งของชุมชนบางลำพูจะสามารถอนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภาแห่งนี้ไว้ได้

(ข) สวนสันติชัยปราการ

สวนสันติชัยปราการเป็นสวนสาธารณะที่สร้างขึ้นเนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีพระชนมายุครบ 6 รอบ โดยความร่วมมือของรัฐบาล และกรุงเทพฯ รับผิดชอบงบประมาณร่วมกัน ภายหลังการโอนสวนมาอยู่ในความดูแลของกทม.แล้ว ประชาคมบางลำพูเห็นว่าหากปล่อยไว้ อาจมีกลุ่มธุรกิจเข้ามาหาผลประโยชน์จากสวน ชาวบ้านในชุมชนจะไม่ได้ใช้ประโยชน์จากสวน กิจกรรมการออกกำลังกายเป็นกิจกรรมแรกที่ได้จัดในสวนสันติชัยปราการโดยประชาคมบางลำพูในการนำของอาจารย์อรุณ วรชุน ซึ่งเริ่มในปลายปีพ.ศ. 2542

“...อาจารย์อรุณ แก่ก็สนใจเรื่องออกกำลังกาย เรื่องผู้สูงอายุ พอจะสร้างสวน แก่ก็เห็นเหมือนพวกเราล่วงหน้าแล้วว่า สวนนี้เป็นเรื่องสำคัญ ถ้าไม่มีใครไปดูแลดูดี ๆ มันจะละและแน่นอน แล้วพวกแสวงหาผลประโยชน์ต่าง ๆ ก็จะเข้ามา ...เราเข้าไปจัดการการออกกำลังกายตั้งแต่ก่อนสวนเปิดเลยด้วยซ้ำ เพื่อจะจองก่อนเลย หลังจากนั้นก็จริง เข้ามาหลายรายแล้วก็ซึ่งเด็งออกไปหมด มันถึงค่อนข้างจะเรียบร้อย”

ปิติ กุลศิริรัตน์ (พีตุ๋) กรรมการประชาคมบางลำพู 19 พฤษภาคม 2548

อาจารย์อรุณ วรชุน เป็นผู้ริเริ่มสร้างกลุ่มออกกำลังกายในสวนสันติชัยปราการขึ้นมา โดยเริ่มแรกเป็นการรวมกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนซึ่งแสดงความคิดเห็นว่าน่าจะรำให้เก๊ก เพราะแต่เดิมต้องไปออกที่สวนรมณีโยนารถ หรือวังสราญรมย์ ในที่สุดก็ตกลงที่จะออกกำลังกายแบบให้เก๊ก โดยช่วงแรกได้รับความร่วมมือจากชมรมผู้สูงอายุมาออกกำลังกายร่วมกันโดยเริ่มจากวิทยุเครื่องเล็ก ๆ กำลังเพียง 30 วัตต์ ต่อมาเมื่อมีสมาชิกเข้ามาร่วมออกกำลังกายมากขึ้น คน

รุ่นหนุ่มสาวก็ออกความเห็นว่าจะมีการเดินแอโรบิกด้วย จึงได้มีการจัดกิจกรรมการเดินแอโรบิกเพิ่มขึ้น และเมื่อสมาชิกที่มาออกกำลังกายเห็นเครื่องเสียงเล็ก จึงร่วมกันบริจาคเครื่องเสียง 100 วัตต์ให้กับกลุ่มแอโรบิก

เนื่องจากการเดินแอโรบิกจะต้องใช้วิทยากรสาคิต ในช่วงแรก ๆ วิทยากรมาเดินค่อนข้างลำบาก ทั้งนี้เพราะหาคนที่สนใจ และพร้อมจะเสียสละเวลาโดยไม่มีค่าตอบแทนยาก ประชาคมบางลำพูจึงได้พยายามจะฝึกวิทยากรเอง ความพิเศษของกลุ่มออกกำลังกายในสวนสันติชัยปราการของประชาคมบางลำพูอยู่ตรงที่กลุ่มแอโรบิกได้หาเงินกันเอง และปฏิเสธการเรียกรายเงินจากสมาชิกที่มาออกกำลังกายอย่างเด็ดขาด โดยในตอนแรกคณะกรรมการประชาคม เจ้าของร้านในย่านบางลำพูบ้าง ช่วยกันบริจาคเงินเพื่อประกอบกิจกรรมแอโรบิกให้ดำเนินต่อไป

“บ้านิดต้องจ่ายเดือนละพัน ด้วยความสมัครใจ บ้าดวงนวลจ่ายหกหรือยบาท คุณปิติจ่ายเดือนละ 400 นอกนั้นเป็นกรรมการแอโรบิก ตอนแรกเป็นกรรมการแอโรบิกตอนหลังเราเชิญเข้ามาอยู่ในประชาคมด้วย ชนะรวมแพทย์ คุณศิริวรรณ นี่ให้มาเดือนละ 1,000 บาท มา 2 ปีเต็ม ๆ นี่คุณศิริวรรณช่วยประคับประคอง มิฉะนั้นมันอยู่ไม่ได้นะ แล้วก็สมาชิกที่เก็บใครอยากให้ก็ให้ ใครไม่อยากให้ก็ไม่ต้องให้ ก็ช่วยกันเดือนละ 100 บาทกันมา ประคับประคองกันมาเดือนละ 1,000 กว่าบาทบ้าง พันสองพันสามบ้าง สุดแท้แต่จะให้ไม่เรียกเก็บ...”

อาจารย์อรุณ วรชุน กรรมการประชาคมบางลำพู 7 มิถุนายน 2548

กลุ่มแอโรบิกมีรายได้ในการเลี้ยงตนเองจากวิธีการสร้างศรัทธาของ อาจารย์อรุณ โดยการนำตู่ไปตั้งบริเวณที่ออกกำลังกาย โดยคนที่ต้องการดื่ม่น้ำสามารถหยิบน้ำได้ด้วยตนเอง ไม่มีผู้ขาย (สวนสันติชัยปราการมีกฎห้ามขายของในสวน) ซึ่งผู้ที่ดื่ม่น้ำสามารถจะบริจาคเงินตามศรัทธาแล้วแต่จะให้ โดยในแต่ละเดือนจะมีค่าใช้จ่ายค่าตู่ดื่ม่น้ำที่ต้องให้กับบริษัทน้ำประมาณ 3,000 บาท ค่าตู่ดื่ม่น้ำวันละ 27 บาท (ต่อมาเจ้าของโรงน้ำแข็งซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนเห็นความตั้งใจจริงของอาจารย์อรุณ มีความศรัทธาในการทำกิจกรรมเพื่อสังคมของอาจารย์อรุณจึงบริการน้ำแข็งฟรี) ในที่สุดกลุ่มเดินแอโรบิกก็สามารถอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะเงินบริจาคและการตั้งตู่ดื่ม่น้ำ

ก่อนจะมีการโอนสวนสันติชัยปราการจากสำนักนายกรัฐมนตรืมาเป็น กรุงเทพมหานคร ในต้นปี 2543 กทม.ได้ให้งบสนับสนุนกิจกรรมเดินแอโรบิก 3 เดือน และเมื่อทำ

กิจกรรมได้ 6 เดือนสำนักงานเขตพระนครซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐในพื้นที่ที่ดูแลสวนสันติชัยปราการจึงได้สนับสนุนค่าจ้างวิทยากรทุกเดือน

นอกจากกิจกรรมการออกกำลังกายซึ่งเป็นการสร้างเสริมสุขภาพพลามัยที่แข็งแรงให้กับชาวบ้านในชุมชน และคนทั่วไปแล้ว ประชาคมบางลำพูได้หากิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมพัฒนาจิตใจโดยการจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรในตอนเช้าทุกวันอาทิตย์ที่ 3 ของเดือน ทั้งนี้ประชาคมบางลำพูอยากชักชวนให้คนในชุมชนได้ออกมาพบปะกัน เดือนละ 1 ครั้ง โดยการทำบุญตักบาตรจะมีการนิมนต์พระจากวัดรอบ ๆ ชุมชนบางลำพูจำนวน 9 รูป มีการถวายอาหารเช้า และอาหารเพล (ใส่ปิ่นโต) มีการฟังธรรมสั้น ๆ หลังจากทำบุญตักบาตรเสร็จมีการเลี้ยงอาหารผู้ที่มาทำบุญ โดยคุณอรศรี ประธานประชาคมบางลำพูเป็นผู้เลี้ยงข้าวต้ม นอกจากนี้กรรมการบางท่านก็จะเอากาแฟ โอวัลติน น้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ ฯลฯ มาสมทบด้วย

ปัจจุบันกิจกรรมทำบุญตักบาตรในตอนเช้าก็ยังคงมีอยู่ และมีผู้สนใจเข้าร่วมมากขึ้น ทั้งนี้ 1 ครั้งในรอบ 1 ปีจะมีการจัดทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง โดยคุณสมเกียรติซึ่งเป็นเจ้าของห้างตั้งฮั่วเส็งได้ให้บริการนำข้าวสารมาวางจำหน่ายในราคาทุน สำหรับคนที่ต้องการจะทำบุญไม่ต้องเป็นภาระหิ้วมาจากบ้าน นอกจากนี้ประชาคมบางลำพูยังรับจองสังฆทานโดยนำสิ่งของจำเป็น อาหารแห้ง ที่มีคุณภาพดีรวมใส่ห่อขายในราคาทุน สำหรับถวายเป็นสังฆทานเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ที่มาทำบุญอีกด้วย

นอกจากประชาคมบางลำพูจะจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาสุขภาพกาย และใจเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับคนในชุมชนบางลำพูแล้ว การจัดกิจกรรมตามเทศกาลวันสำคัญต่าง ๆ เป็นสิ่งที่สร้างชื่อเสียงให้กับประชาคมบางลำพูมากที่สุด รองจากการจัดกิจกรรมเทศกาลปิดถนนคนเดิน

กิจกรรมตามงานเทศกาลแรกที่ประชาคมบางลำพูจัดได้แก่ งานลอยกระทงในสวนสันติชัยปราการ และหลังจากนั้นประชาคมบางลำพูก็รับหน้าที่ในการจัดงานทุก ๆ ปี จนกระทั่งถึงปี 2546 กทม. และททท. ได้เข้ามาร่วมจัดงาน นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมในงานเทศกาลอื่นๆ อีก เช่น งานปีใหม่ งานวันเด็ก งานสงกรานต์ งานวันแม่ งานวันพ่อ ฯลฯ โดยจัดที่สวนสันติชัยปราการทั้งสิ้น ทำให้เกิดคำกล่าวที่ว่า “...ถ้าเป็นประชาคมบางลำพู ก็ต้องเป็นสวนสันติชัย คู่กัน เหมือนเป็นสัญลักษณ์คู่กัน ” (จินตนา กล่อมเกลา, **สัมภาษณ์**, 25 กรกฎาคม 2548)

จากความพยายามของประชาคมในการจัดกิจกรรมทางสังคมที่สร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับชุมชนในบางลำพู และคนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการออกกำลังกาย การทำบุญตักบาตร การจัดกิจกรรมตามเทศกาลต่าง ๆ ทำให้สำนักงานเขตฯ หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ ตลอดจนคนในชุมชนได้ยอมรับประชาคมบางลำพูในฐานะที่เป็นผู้ดูแลสวนสันติชัยปราการ ประชาคมบางลำพูได้เสนอให้กรุงเทพมหานครออกกฎระเบียบเพิ่มเติมในการใช้สวนสันติชัย

ปรากฏาร เช่น ห้ามเล่นฟุตบอลในสวน ห้ามนำสุนัขเข้ามาเลี้ยงในสวน ห้ามสูบบุหรี่ ห้ามดื่มสุรา รวมไปถึงขอให้ปิดสวนในเวลา 22.00 น. (ยกเว้นกฎระเบียบบางอย่างที่กทม.มีการบังคับใช้อยู่แล้ว เช่น ห้ามขายของในสวนสาธารณะ) นอกจากนี้ประชาคมบางลำพูยังได้ขอความร่วมมือจากสำนักงานเขตพระนครให้ทำป้ายติดประกาศ ประชาคมบางลำพูทำหน้าที่ในการดูแลสวนสันติชัย ปรากฏารซึ่งเป็นของส่วนรวมของชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อหน่วยงาน หรือองค์กรใดต้องการจะจัดกิจกรรมในสวนสันติชัยปรากฏาร นอกจากจะต้องขออนุญาตจากสำนักงานเขตฯแล้ว ส่วนมากมักจะมาแจ้งให้ประชาคมฯได้ร่วมรับรู้ด้วย ในขณะที่เดียวกันเมื่อประชาคมฯมีการจัดงาน หรือกิจกรรมที่สวนสันติชัยปรากฏารก็จะแจ้งให้ทางสำนักงานเขตฯทราบ และขอการสนับสนุนในเรื่องของโต๊ะ เกอี้ อุปกรณ์ เครื่องเสียงต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งก่อนการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งประชาคมฯจะทำหนังสือเรียนเชิญเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเขตฯเข้าร่วมประชุม ในขณะเดียวกันหากสำนักงานเขตพระนครมีการจัดกิจกรรมใด ๆ ก็มักจะเชิญกรรมการประชาคมบางลำพูมาร่วมประชุมปรึกษาหารือด้วย

ประชาคมบางลำพูมีความรู้สึกที่สวนสันติชัยปรากฏารเป็นของส่วนรวมที่พวกเขาาร่วมเป็นเจ้าของ และร่วมดูแลรักษา โดยประชาคมบางลำพูได้พยายามรณรงค์ให้คนที่มาใช้สวนฯ ช่วยกันรักษาสวนสันติชัยปรากฏาร ผ่านการประกาศจากเสียงตามสายบ้าง หนังสือพิมพ์ชุมชนบ้าง อาจารย์อรุณเคยได้เขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ของประชาคมโดยมีเนื้อหาให้ทุกคนช่วยกันรักษาสวนสันติชัยปรากฏารเปรียบเสมือนเป็นสมบัติของชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมบัติอันล้ำค่าที่น่าหวงแหน

โดยอรุณ วรชุน

ประชาชนบางลำพูช่างโชคดีเสียนี้กระไร อยู่ ๆ ที่รกร้างเป็นดงไม้่นากแล้ว ริมแม่น้ำเจ้าพระยา กลับกลายมาเป็นสวนสาธารณะที่สวยงาม มีที่นั่งเล่นกินลมชมวิวก่อนในยามว่าง มีที่ออกกำลังกายกลางแจ้งได้หลายอย่าง ที่แห่งนี้คือ สวนสันติชัยปราการ ถือเป็นสมบัติอันล้ำค่าที่น่าหวงแหน เราควรมีจิตสำนึกรักษาทะนุถนอมไว้ใช้ประโยชน์ให้นานเท่านาน โดยการกำหนดไว้ในใจของเรา โดยไม่ต้องมีใครมาบังคับหรือขอร้อง นั่นคือ

1. เราจะปฏิบัติตามกฎ ระเบียบที่ทางราชการกำหนดไว้
2. เมื่อเราเข้าไปใช้สวนฯ เราจะรักษาความสะอาดทุกครั้ง
3. เราจะถือหลักปฏิบัติที่ว่า “ถ้าเราไม่ช่วยสร้าง เราก็อย่าทำลาย”
4. เราจะรัก และหวงแหนสวนนี้ เสมือนเป็นทรัพย์สมบัติของเรา

(ข่าวบางลำพู, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 สิงหาคม – ตุลาคม 2545)

ประชาคมบางลำพูจะช่วยกันดูแลความเรียบร้อยของสวนสันติชัยปราการในด้านกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทั่วไป เช่น ห้องน้ำ หลอดไฟต่าง ๆ แล้ว วัฒนธรรมการใช้สวนสันติชัยปราการ เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ประชาคมบางลำพูให้ความสำคัญ เช่น การดื่มเหล้าในสวน การพลอดรักกันของบรรดาวัยรุ่น ซึ่งบางครั้งเป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรม นอกจากนี้ประชาคมบางลำพูยังได้เคยทำหนังสือขอความร่วมมือจากสำนักงานเขตพระนครให้ประกาศห้ามให้บริเวณโดยรอบสวนสันติชัยปราการ ที่ติดกับริมแม่น้ำเจ้าพระยา และบริเวณปากคลองบางลำภูเป็นเขตอภัยทาน โดยให้เหตุผลว่าไม่ต้องการให้ต่างชาติมาตำหนิคนไทย ในฐานะที่เป็นสังคมพุทธไม่ควรที่จะมีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตในสถานที่สาธารณะเช่น สวนสันติชัยปราการ

ปัจจุบันกิจกรรมที่ประชาคมบางลำพูจัดขึ้นล้วนแล้วแต่อยู่พื้นที่ของสวนสันติชัยปราการ ทำให้ประชาคมบางลำพูมีความรู้สึกรัก และหวงแหนสวนสันติชัยปราการในฐานะที่เป็นสวนสาธารณะส่วนรวมที่ประชาคมบางลำพูได้ร่วมเป็นเจ้าของด้วย

4.1.2 จิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน

จิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน คือ สำนึกที่ดีต่อปัญหาเด็กในสังคมยุคปัจจุบัน กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนจึงได้พยายามหากิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเด็กได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ คักยภาพ และสร้างเวทีพื้นที่ให้เด็กได้แสดงออกถึงความเป็นตัวตน ความใฝ่ฝัน ความต้องการของเด็ก ๆ โดยเชื่อมโยงกับเอกลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ให้ปรากฏต่อสาธารณชน

จิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนแสดงออกในลักษณะของการแสดงความสนใจ ให้ความสำคัญต่อประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของส่วนรวม และพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมสามารถแบ่งได้ดังนี้

1) จิตสำนึกสาธารณะกับเรื่องของส่วนรวม : ประเด็นปัญหาต่าง ๆ

(ก) ปัญหาเด็ก : ประเด็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และยาเสพติด

กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนมองว่า “เด็ก” คือเรื่องส่วนรวมที่มีความสำคัญที่สุด เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพวกเขา และผู้ใหญ่คนอื่น ๆ ควรที่จะให้ความสำคัญ เพราะหากเด็กได้รับการขัดเกลาทางสังคมที่ดี มีครอบครัวที่ดี เด็กจะเติบโตมาเป็นผู้ใหญ่ที่ดี สังคมก็จะดีไปด้วย กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนมองว่า ปัจจุบันมีเด็กจำนวนมากใช้เวลาว่างไม่เป็นประโยชน์ มีพฤติกรรมไม่ดี และเกี่ยวข้องกับยาเสพติด จึงทำให้เกิดความคิดที่ว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้

จิตสำนึกสาธารณะของเยาวชนเกษตรลำพูนถูกแสดงออกในภาพของความพยายามของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนในการหาวิธีการที่จะผูกใจเด็ก ๆ และสมาชิกด้วยกิจกรรม โดยพยายามที่จะเขียนโครงการเพื่อหางบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ แล้วย่างงบประมาณเหล่านั้นมาชวนเด็ก ๆ จัดกิจกรรมที่มีประโยชน์ เหตุผลที่กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนจำเป็นต้องพยายามหากิจกรรมมาดึงดูดเด็ก ๆ ให้รวมกลุ่มกันไว้ เพราะกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนต้องการให้เด็ก ๆ เหล่านี้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ มีพฤติกรรมไปในทางที่สังคมคาดหวัง และห่างไกลยาเสพติด

กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนมองการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ของเด็ก ๆ ว่า ปัจจุบันมีสิ่งยั่วยุเกิดขึ้นในสังคมมากมาย เช่น เด็กติดเกม เด็กเล่นเป่ากบกินยาง เล่นไฟกินยาง ซึ่งเป็นการใช้เวลาว่างไม่เป็นประโยชน์ แม้ว่าอันที่จริง “การเล่น” ไม่ใช่สิ่งเลวร้ายแต่การเล่นเช่นนั้นเป็นการเพาะนิสัยที่รักการพนันให้กับเด็ก

“...เมื่อก่อนเด็กในชุมชนเล่นกันเต็มไปหมดเลย เป่ากบ กินยาง เล่นไฟ

จริง ๆ แล้วเด็กมันเล่นก็ไม่ได้เสียหายอะไร ไม่ได้รบกวนเรา ถึงเวลาหิวเดี๋ยวมันมากินเอง แต่อันนั้นมันปลูกจิตสำนึกให้เด็กรักการพนันตั้งแต่เล็ก โดยที่เราไม่รู้ตัวพอโตขึ้นมันก็ไปพนันมวดย กินยางเขามาเส้นหนึ่งมันก็ดีใจแล้ว ใจมัน

เปลี่ยนไปเลย จิตสำนึกมันอย่างนั้นอยากได้อะไรที่ลงทุนง่าย ๆ ไม่ต้องลงแรง
ไม่ต้องลงทุน กินสตางค์ก็ได้แล้ว...”

อรศรี ศิลปี (ปานิด) ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน 1 พฤษภาคม 2548

ในทางตรงกันข้าม หากนำเด็ก ๆ เหล่านี้มาทำกิจกรรม ฝึกให้พวกเขาได้คิด และสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเอง นอกจากจะเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์แล้ว ผู้ใหญ่ และผู้ปกครองของเด็กก็จะได้เข้าใจ และยอมรับศักยภาพของเด็ก ๆ ที่มีเหมือนกับผู้ใหญ่คนหนึ่ง ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้เด็กได้เข้าไปเรียนรู้การใช้ชีวิต การทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนแสดงความรู้สึกว่า “...แต่ก่อนเห็นเด็กเยอะ เราเห็นเขาโตขึ้นเราก็ไม่ยอมให้เขาไปตามแรงยั่วอะไรต่าง ๆ” (วิมลสิริ เหมทานนท์, **สัมภาษณ์**, 17 พฤษภาคม 2548)

ยาเสพติดเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่เป็นเป้าหมายสำคัญต่อการทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน ทั้งนี้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนคิดว่าการทำงานร่วมกันของเด็ก ๆ เป็นสิ่งที่ทำให้สามารถดูแลเด็กได้อย่างใกล้ชิด ในยามที่มีปัญหาก็สามารถปรึกษากันได้ เด็ก ๆ จะมีแนวทางในการดำเนินชีวิต มีแบบอย่างที่ดี และที่สำคัญการอยู่ร่วมกันทำให้เกิดการสร้างค่านิยมภายในกลุ่ม ค่านิยมที่สามารถที่จะกำหนดพฤติกรรมบางอย่างที่ทางกลุ่มให้การยอมรับ และพฤติกรรมบางอย่างที่กลุ่มไม่ยอมรับอย่างเช่น พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด แต่ในที่สุดเด็กก็จะเลิก และหยุดไปเอง

ยกตัวอย่างเช่น กรณีของไอ้ (อายุ 18 ปี นามสมมุติ) แต่เดิมไอ้ติดบุหรี่ และมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด แกนนากลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้ชักชวนให้ไอ้มาทำกิจกรรมด้วยกัน โดยกิจกรรมแรกที่ไอ้ได้รวมทำคือ งานวันเด็ก ซึ่งทำให้ไอ้ได้รู้จักเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ คนอื่นในกลุ่ม ทำให้ไอ้มีเพื่อน มีสังคม แม้ในยามว่างหลังกิจกรรมวันเด็กจบไอ้ก็ยังคงเข้ามานั่งเล่น มาคุยกับเพื่อน ๆ พี่ ๆ ในสวน บางครั้งนั่งร้องเพลงเล่นดนตรีกันบ้าง ในที่สุดไอ้ได้ค้นพบตนเองว่ามีความสามารถทางการร้องเพลง ไอ้ชอบร้องเพลง และมักจะมาเล่นในวงเพื่อนที่อยู่ในกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนเสมอ

เมื่อถึงคราวมีการจัดกิจกรรมพิเศษ ไอ้ได้รับมอบหมายให้ช่วยดูแลเด็ก ๆ รุ่นเล็กบ้าง ช่วยทำงานเล็ก ๆ น้อยบ้าง จัดสถานที่บ้าง บางครั้งไอ้ได้ขึ้นร้องเพลงบนเวที ทำให้ไอ้รู้สึกมีความสุขกับการทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน

สิ่งหนึ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญของการรวมกลุ่มทำกิจกรรมกับเด็ก ๆ คือ ความพยายามที่จะดึงเด็ก ๆ ให้ห่างไกลจากยาเสพติด และพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม กลุ่มเยาวชน

เกษตรกรล้าพู่จึงพยายามช่วยกัน ขอรับรองบ้าง ว่ากล่าวกันบ้าง ให้โอเล็กสูบบุหรี่ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด จนในที่สุดสิ่งที่ยาวชนเกษตรกรล้าพู่ทำได้ประสบความสำเร็จ

“ชอบกลุ่มนี้มาก เนื่องจากทำให้โอได้ใจ และรู้จักเพื่อนที่ดี ซึ่งแต่เดิมโอเป็นคนที่ทำตัวไม่ดี ปัจจุบันโอได้รับสิ่งดี ๆ หลาย ๆ อย่าง เช่น ได้มีเพื่อนดี ๆ เมื่อก่อนโอเคยติดยาเสพติด และมีพี่ดำที่ช่วยโอรอดพ้นจากยาเสพติด ทำให้โอดีขึ้นมาก โอรักทุกคน โอรักพี่ดำ”

โอ (นามสมมุติ) สมาชิกกลุ่มเยาวชนเกษตรกรล้าพู่ 10 กรกฎาคม 2548

ปานทิพย์ แกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรกรล้าพู่เคยผลักดันให้โอได้ขึ้นเวทีเสวนา “วัยมันส์ พันธุ์กล้า(พูด)” ซึ่งจัดขึ้นโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (ส.ส.ส.) โดยพูดเกี่ยวกับกิจกรรมช่วยให้ห่างไกลยาเสพติดได้อย่างไร ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่เยาวชนคนอื่น การขึ้นเวทีของโอทำให้อโอเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ในครั้งนั้นโอต้องขึ้นเวที ปานทิพย์ เป็นคนให้เงินส่วนตัวแก่โอเพื่อซื้อกางเกงขายาวเพื่อให้โอใส่ไปงาน

แม้ว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งเล็ก ๆ ที่กลุ่มเยาวชนเกษตรกรล้าพู่เอื้ออาทรต่อเด็ก ๆ ภายในกลุ่มแต่น้ำใจที่กลุ่มเยาวชนเกษตรกรล้าพู่แสดงต่อเด็ก ๆ ทำให้เด็ก ๆ ประทับใจ รัก และอยากตอบแทนกลับไป ดังนั้นสิ่งที่ทำได้คือ การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เพราะเมื่อใดที่ยุ่งเกี่ยว พี่ ๆ ในกลุ่ม และเพื่อนจะไม่ยอมรับเขา เหมือนกับที่สมาชิกเกษตรกรล้าพู่เคยพูดถึงว่า “แต่ก่อนโอทำตัวไม่ดี สูบบุหรี่ เลยไม่ให้ร้องเพลงด้วย เดี่ยวนี้โอเค ก็จะทำให้ร้อง” (สมาชิกเยาวชนเกษตรกรล้าพู่, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2548)

ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนเกษตรกรล้าพู่ได้จ้างโอเพื่อทำงานวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนโดยให้โอไปสัมภาษณ์คนแก่คนแก่ในชุมชนบ้าง จ้างถอดเทปบ้าง โดยจ่ายให้เป็นงาน ๆ ไป แต่งานดังกล่าวค่อนข้างจะเป็นงานวิชาการซึ่งโอไม่ชอบนัก และเลิกทำไปในที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันโอได้ทำงานเป็นพนักงานขายสินค้าในร้านเซเว่นอีเลฟเว่น ซึ่งแต่เดิมมีรุ่นพี่ในกลุ่มเยาวชนเกษตรกรล้าพู่ได้ทำอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาจึงได้แนะนำโอเข้าไปทำให้ชีวิตของโอในทุกวันนี้เป็นกำลังใจให้กลุ่มเยาวชนเกษตรกรล้าพู่ในการดึงเด็ก ๆ ให้มีพฤติกรรมที่เป็นไปในแบบที่สังคมคาดหวังต่อไป

ในบางกรณีที่กลุ่มเยาวชนเกษตรกรล้าพู่ไม่สามารถดึงเด็กได้สำเร็จก็มีเช่นกัน เมื่อรู้ข่าวอีกทีก็ต่อเมื่อเด็กเข้าไปทำงานในผับแถวถนนข้าวสารบ้าง กลุ่มเยาวชนเกษตรกรล้าพู่จึงได้แต่นำข่าวมาเล่าสู่กันฟัง

“มีอยู่วันหนึ่งด้ามันก็บอกว่า จำนองคนนี้ได้ไหม มันก็แบบ... อย่างนี้ อย่างนี้ ไปแล้วนะ ถ้ามันดีขึ้นก็ดีใจ ที่เขาทำตัวแย่งก็มี ก็แบบ fail อย่างน้อยเราได้ออกมาทำงานมาช่วงหนึ่ง ด้วยสังคมด้วยอะไรที่เราต้องเจออยู่ทุกวัน ก็ต้องปล่อยให้มันเป็นไป ถ้ามีอะไรที่แบบเป็นจุดร่วมดึงเขาให้ออกจากตรงนั้นได้ก็ดี...”

วิมลสิริ เหมทานน์ แกนนาวายวชนเกษตรลำพูน 17 พฤษภาคม 2548

ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนก็ยังคงพยายามหากิจกรรม และชักชวนเด็กมาทำกิจกรรมด้วยกัน ด้วยหวังว่า กิจกรรมจะเป็นตัวดึงให้เด็กสามารถใช้เวลาร่วมกันให้เป็นประโยชน์ มีพฤติกรรมที่ดี และห่างไกลยาเสพติด

(ข) ปัญหาเด็ก : ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่สาธารณะในการทำกิจกรรม

กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาเรื่องเด็กเป็นอันมาก ปัญหาหนึ่งซึ่งเป็นปัญหาภายในชุมชน คือ ปัญหาเรื่องเด็กขาดพื้นที่สาธารณะภายในชุมชนในการทำกิจกรรม ทั้งนี้เด็กในชุมชนบางลำพูส่วนหนึ่งประสบปัญหาไม่มีที่เล่นกีฬา หรือทำกิจกรรมภายในชุมชน ดังกรณีชุมชนบางลำพูได้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันระหว่าง ชุมชน วัด และโรงเรียน เนื่องจากต่างฝ่ายต่างอ้างสิทธิในการใช้ สาเหตุเนื่องมาจากโรงเรียนถูกสร้างขึ้นโดยเจ้าอาวาสวัดสมัยหนึ่ง โรงเรียนจึงเป็นของวัด ในอดีตโรงเรียนเปิดให้คนทั่วไปเข้าออกได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็ก ๆ และคนในชุมชนสามารถที่จะเข้ามาเล่นกีฬาในลานกีฬาได้ (สำนักงานเขตขออนุญาตโรงเรียนในการใช้สถานที่ของโรงเรียนทำลานกีฬา) ต่อมาเมื่อมีคนเข้ามาเล่นฟุตบอลในสนาม เตะบอลโดนหลังคาโบสถ์ชำรุด แล้วหาตัวไม้ได้บ้าง มีการจัดแยะขโมยของในโรงเรียนบ้าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการไม่มีจิตสำนึกในการรักษาของที่ใช้ร่วมกัน ทางโรงเรียนจึงแจ้งเจ้าอาวาสเจ้าอาวาสได้มีคำสั่งให้ปิดประกาศตรงบริเวณทางเข้าหน้าโรงเรียนไม่ให้คนนอกเข้าออก นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการยึดเอาลานกีฬาชุมชนคืนจากสำนักงานเขต โดยมีเหตุผลว่าโรงเรียนขึ้นสังกัดอยู่กระทรวงศึกษาไม่ได้สังกัด กทม.

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้เด็ก ๆ ขาดพื้นที่ในการเล่นกีฬา ทำให้เด็กส่วนหนึ่งต้องไปหาที่เล่นกีฬา หรือเตะฟุตบอลที่สนามสุภชลาศัยบ้าง ที่อื่นบ้าง ๆ ในขณะที่เด็กบางคนอาศัยไปเล่นที่สวนบ้างแต่เล่นได้เฉพาะเวลาเย็น ๆ กลางวันอากาศร้อนเกินไป เล่นได้ไม่นานก็ต้องกลับบ้านเพราะถ้าเป็นเด็กเล็ก ๆ พ่อแม่จะเป็นห่วงมาก

“...ปกติเด็กก็จะไปเตะฟุตบอลในโรงเรียน ก็เล่นไม่ได้เขาว่าวัดห้าม ซึ่งถ้าไปเล่น เตะบึงปองตัวหนึ่งทางโน้นก็ไม่ได้ คือ เด็กถูกจำกัดหมดเลย เด็กก็ต้องไปเล่นในสวน เล่นกันที่หลิบ ๆ ตอนนี้เห็นไปตีแบดหลิบ ๆ พอสักพักเด็กก็ต้องกลับเพราะมันมีเด็กเล็ก ๆ พ่อแม่ก็ไม่ค่อยอยากให้เล่น เด็กผู้ชายเขาชอบเล่นกีฬามันก็ไม่มีทางได้เล่น”

ปานทิพย์ ลิกชะไชย แกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน 1 พฤษภาคม 2548

แม้ว่าปัญหาดังกล่าวจะยังไม่คลี่คลาย ต่อมากลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้ลองติดต่อขอให้สถานที่ของโรงเรียนในการทำกิจกรรม ซึ่งผลปรากฏว่าทางโรงเรียนก็อนุญาตให้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนเข้าไปกิจกรรมเปิดเวที “ชี้ใจเด็ก” (กิจกรรมหนึ่งใน 5 เวทีที่จัดขึ้นให้เด็กในชุมชนวัดสังเวชฯ วัดสามพระยา มัสยิดจักรพงษ์ ได้เข้ามาร่วมกิจกรรมกัน ซึ่งเวทีดังกล่าวเป็นวิธีการเก็บข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ของแกนนำคนหนึ่งในกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน) ซึ่งได้ถูกจัดขึ้นในวันที่ 22 พฤษภาคม 2548 ที่โรงอาหารของโรงเรียนดังกล่าวซึ่งทำให้ทราบข้อเท็จจริงว่า หากมีคนเข้าไปขอใช้แล้วแสดงความรับผิดชอบ วัดก็จะอนุญาตให้ใช้ได้

“วัดถูกกระทบมาตลอดแต่หากคนรับผิดชอบไม่ได้ เจตนาธรรมคือเพื่อโรงเรียน เด็กในชุมชนที่มาเรียนโรงเรียนวัดสังเวชเท่านั้นก็สามารถควบคุมได้ ประชาชนในชุมชนขอสนามแข่งกีฬา เด็กเตะบอลหลังคาโบสถ์ เอาเหล้ามากิน เอาการพนันมาเล่น โรงเรียนถูกจำกัด หากคนทำไม่ได้ หากคนรับผิดชอบไม่ได้ มติคณะสงฆ์จึงไม่อนุญาตให้เล่น”

พระภิกษุวัดสังเวชฯ 5 มิถุนายน 2548

ปัจจุบัน นอกจาก กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนแล้ว กลุ่มคณะกรรมการชุมชนได้เข้าไปขออนุญาตโรงเรียนในการใช้สถานที่จัดงานปีใหม่ของชุมชน โรงเรียนจึงบอกให้ไปขออนุญาตเจ้าอาวาสวัด ซึ่งเจ้าอาวาสได้ออกปากอนุญาต แต่หลังจากนั้นยังไม่ปรากฏว่ากลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนได้เข้าไปใช้สถานที่ลานกีฬาของโรงเรียนวัดสังเวชฯ อีก

(ค) ปัญหาชุมชน : ประเด็นสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

ชุมชนเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้หยิบยกขึ้นมาว่าเป็นเรื่องของส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาด้วยเช่นกัน กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนมองว่าความเป็นชุมชนบางลำพูนได้สร้างความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของของพวกเขา โดยอธิบายว่าเขาได้อาศัยอยู่ที่ชุมชนบางลำพูน ทำให้เกิดความรู้สึกว่า “บ้าน” ที่อาศัยอยู่ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง ซึ่งในอดีต บ้านเป็นของปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ แต่ต่อมาตกลมาถึงรุ่นของพวกเขา บ้านก็ไม่ได้ว่างเปล่า แต่มีการสืบทอดทางสังคมที่คนรุ่นอื่น ๆ ได้ถักทอขึ้นมา จากบ้าน เพื่อนบ้าน ชุมชน จนไปถึงประเทศชาติ ทั้งนี้ ความเป็นส่วนรวม และความรู้สึกเป็นเจ้าของของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนยังมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบางลำพูน ดังนั้นสิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชุมชนย่อมเกี่ยวข้องกับพวกเขาด้วยเช่นกัน

กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนมองเรื่องภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นเรื่องของพวกเขา และเป็นเรื่องของคนที่จะต้องช่วยกันดูแลรับผิดชอบ โดยอธิบายว่าชาวบ้านในชุมชนบางคนไม่รักษาความสะอาดของหน้าบ้านตนเอง บางคนก็กองขยะ หรือเอาขยะมาตั้งไว้ที่หน้าบ้านของตนเอง นอกจากดูไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว ยังสร้างความระเกะระกะให้กับถนนภายในชุมชนที่มีขนาดเล็กอยู่แล้วทำให้ถนนแคบยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงบางบ้านที่ไม่จัดหน้าบ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อยไม่น่าดูซึ่งหลาย ๆ บ้านทำเหมือน ๆ กันทำให้กลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนในที่สุด

“เรื่องแรกที่พี่คิดเลย คือ เรื่องสิ่งแวดล้อม ขยะ เพราะอะไรก็ไปล่า เพราะว่ายขยะมันดูเหมือนง่ายนะ แต่จริง ๆ ไม่ใช่ เพราะขยะบางครั้งไม่ได้แปลว่าทิ้ง แต่ขยะหน้าบ้านบางคนมันกองไว้อย่างนั้นจริง ๆ มันเหมือนขยะเลย ถนนกว้างแค่นี้ก็ล้นแคบลงมันไม่ใช่แค่มั้งเดียว แล้วคิดว่าถนนเหลือแค่นี้ กั้นสาดบางทีก็ทำต่ำ ๆ ไป ถ้าคิดจริง ๆ มันก็เหมือนขยะได้ ขยะทางสายตา หลายอย่างสภาพแวดล้อมบางคนก็เอาของมาเก็บ ๆ ไปไว้รุงรัง มันก็ดูไม่ดีจริง ๆ มันก็เป็นเหมือนขยะเอาอะไรมาตั้งไว้ให้ถนนแคบลงไปอีก ไม่ดีเลยมันสร้างความเห็นแก่ตัวให้ชุมชน อีกบ้านหนึ่งหน่อยนึง มันเหมือนเป็นวัฒนธรรมไปเลย ซึ่งมันไม่ใช่เฉพาะชุมชนที่ เป็นทุกที่มันก็เป็นเหมือนคนเห็นแก่ตัว ถ้าใครไปบอกก็จะหาว่าคนนี้บ้า เรื่องมากอะไรอย่างนี้”

ยุทธนา การนา แกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน 15 พฤษภาคม 2548

ปัจจุบันคนไม่ค่อยนึกถึงอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากสิ่งปลูกสร้าง ถนน ทางเท้า ที่มักมีของวางตั้งอย่างระเกะระกะ บางบ้านที่ติดกับถนนในซอยมักจะยึดทางเท้าไว้ใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งแท้ที่จริงคนควรจะได้มีโอกาสใช้ทางเท้าเพื่อความปลอดภัยในการเดินทางเท้า แต่เจ้าของบ้านมักจะยึดทางเท้าโดยการนำกระถางมาวางกั้นบ้าง เป็นรั้วบ้านบ้าง กั้นเป็นห้องบ้าง ทำให้คนต้องไปเดินบนถนนทำให้เกิดอันตราย

กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้นำเสนอวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวว่า เราควรทำดีเพื่อเป็นแบบอย่าง เมื่อคนอื่นเห็นเกิดความละอายใจแล้วจะกลับมาดูแลหน้าบ้านตนเองให้สะอาด ภูมิทัศน์ของชุมชนจะดีขึ้นในที่สุด

(ง) ปัญหาชุมชน : ประเด็นความขัดแย้งในชุมชน

กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้มีความสนใจในเรื่องของความขัดแย้งในชุมชน เพราะเนื่องจากความขัดแย้งบางอย่าง ส่งผลกระทบต่อเด็กที่อยู่ในชุมชนด้วย ยกตัวอย่าง กรณีความขัดแย้งของประธานชุมชนเก่า กับประธานชุมชนใหม่กรณีผลการเลือกตั้ง ทำให้ประธานเก่าได้ยึดเอาศูนย์สุขภาพชุมชนไว้ไม่ยอมให้ประธานใหม่ และคนอื่นๆ เข้าไปใช้ประโยชน์ในขณะที่ตนก็ไม่ได้เข้ามาดูแล ส่งผลกระทบต่อเด็กคือ เมื่อเด็กป่วยและมาขอยาจากศูนย์สุขภาพชุมชนแต่ไม่มีอาสาสมัครหมู่บ้านมาให้บริการทำให้เด็กต้องหยิบยากินเอง

กรณีดังกล่าว ได้ถูกนำมาถกเถียงกันในการเปิดเวทีเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพของเด็ก: กรณีศึกษาเด็กในชุมชนบางลำพูน” ของแกนนำหนึ่งในกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน ซึ่งเวทีดังกล่าวได้เปิดให้เด็กๆ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้เข้ามาพูดคุยถกเถียงกันเกี่ยวกับสุขภาพของเด็ก และได้มีการหยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมา จากกรณีความขัดแย้งดังกล่าว ได้ถูกนำมาพร้อมกับปัญหาเรื่องการขาดแคลนพื้นที่สาธารณะในชุมชนสำหรับเล่นกีฬาของเด็ก ๆ ด้วย ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาของผู้ใหญ่ที่มีความขัดแย้งต่อกัน แต่ปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อเด็ก ๆ ด้วยทำให้ปัญหาความขัดแย้งจึงเป็นปัญหาส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนด้วยกัน (การประชุมเรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนา กิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพของเด็ก : กรณีศึกษาเด็กในชุมชนบางลำพูน วันที่ 7 พฤษภาคม 2548 เวลา 14.00 น. ณ ร้านอาหารครัวนวัตกรรม)

ภายหลังกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้ปรึกษาร่วมกับกรรมการชุมชน และได้เข้าไปติดต่อกับโรงเรียนเพื่อขอใช้สถานที่ซึ่งทางโรงเรียนก็ให้ความร่วมมือ โดยอนุญาตให้ใช้เป็นครั้งคราวและต้องมีผู้รับผิดชอบในการใช้สถานที่ของโรงเรียนด้วย ปัญหาเบื้องต้นจึงหมดไป

2) จิตสำนึกสาธารณะต่อสิ่งของส่วนรวมของชุมชนที่สร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ

(ก) สวนสันติชัยปราการและป้อมพระสุเมรุ

สวนสันติชัยปราการเป็นสถานที่ที่กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนรู้สึกว่าเป็นของส่วนรวมที่ตนได้ร่วมเป็นเจ้าของ ทั้งนี้เพราะกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้ใช้ประโยชน์จากสวนสันติชัยปราการในการจัดกิจกรรม ในขณะเดียวกันก็มีคนอื่น ๆ ทั้งคนในชุมชน และคนนอกชุมชน ได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากสวนสันติชัยปราการด้วย การใช้ประโยชน์ร่วมกันทำให้ออกจากเราจะรู้สึกว่าสิ่งนั้นเป็นของส่วนรวมแล้ว เรายังรู้สึกว่าสิ่งนั้นเป็นของ ๆ เราด้วย ตัวอย่างเช่น ถนน ถ้าเราใช้ถนนคนเดียวก็ไม่ถือว่าถนนเป็นของส่วนรวม แต่ถ้าเราใช้ถนนร่วมกับคนอื่น ๆ ถนนก็จะถือว่าเป็นของส่วนรวมที่เราได้ร่วมเป็นเจ้าของด้วย กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนอธิบายต่อไป ว่าการที่ได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งของส่วนรวมจะทำให้เรารู้สึกเป็นเจ้าของด้วย นอกจากการใช้ประโยชน์แล้ว ความผูกพันที่เกิดจากการได้พบเห็น ได้มองว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ของพวกเขาด้วยเช่นกัน

“ผมว่าป้อมฯ นะ เพราะว่าเห็นมาตั้งแต่ยังไม่เป็นสวนสาธารณะ จนแบบที่เป็นแบบปัจจุบันนี้ที่เห็น มันก็เหมือนเป็นเจ้าของ บางทีไปทำงานนั่งรถผ่าน เห็นเข้ามามันก็ซัดหูซัดตาบ่น ๆ ว่า ทำไมคนที่รับผิดชอบในแต่ละส่วนเขาไม่เข้ามาดูแล คิดว่าถ้าเป็นของเรามันคงจะดีกว่านี้...”

ธนาวุฒิ ยมมหา สมาชิกกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน 15 พฤษภาคม 2548

ปัจจุบันเด็กที่เป็นเยาวชนเกษตรลำพูนได้รวมเอาป้อมพระสุเมรุ และสวนสันติชัยปราการ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่พวกเขาารู้สึกเป็นเจ้าของ และอยากที่จะดูแลอนุรักษ์ ทั้งป้อม และสวนสันติชัยปราการไว้ ดังจะเห็นได้จากในแต่ละครั้งที่กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนเข้ามาจัดกิจกรรมในสวนสันติฯ ภายหลังจากกิจกรรมเสร็จสิ้น พี่ ๆ น้อง ได้ชวนกันเก็บขยะ เก็บของ ทำความสะอาดไม่ให้เลอะเทอะ แม้บางครั้งไม่ได้เข้ามาจัดกิจกรรม เพียงแต่เข้ามานั่งคุย นั่งร้องเพลง นั่งเล่นกัน ก็มักจะมีเด็กเล็กเข้ามาหาบ้าง มานั่งใกล้ ๆ บ้าง บางครั้งเอาขนมเข้ามากิน เด็กเล็ก ๆ บางคนกินแล้วทิ้ง พี่ ๆ ก็จะคอยเตือนให้เอาไปทิ้งในถังขยะให้เรียบร้อย แม้ว่าการทำงานในสวนจะเป็นสิ่งเล็กๆ น้อย ๆ แต่ก็เป็นจิตสำนึกที่บ่มเพาะของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนที่มีต่อสวนสันติชัยปราการและป้อมพระสุเมรุ

(ข) ต้นลำพู

เยาวชนได้นำเอาต้นลำพูซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนบางลำพูมา กำหนดเป็นสิ่งของส่วนรวม ซึ่งพวกเขาได้เป็นเจ้าของด้วยเช่นกัน ดังจากการนำชื่อของเกสรลำพู มาตั้งเป็นชื่อกลุ่มซึ่งมีความหมายว่า เมื่อต้นลำพูหมายถึงชุมชนบางลำพู เกสรลำพูจึงเป็นเหล่า เด็ก ๆ และเยาวชนในชุมชนที่ปลิวลม กระจายออกไปทุกทิศทุกทาง นอกจากนี้กลุ่มเยาวชนเกสร ลำพูยังได้แต่งเพลงของประจำกลุ่มโดยมีเนื้อหาดังนี้

เพลง...ต้นลำพู

ทำนองและคำร้องโดย ชมรมเกสรลำพู

มีต้นไม้ต้นหนึ่งที่เราได้พบกัน แต่ไม่รู้ว่ามันจะตายหรือเปล่า
เรามาช่วยกันดูแล ...รักษาเพื่อให้มันเติบโตต่อไป
** และมีสัตว์ตัวหนึ่งตัวที่คอยบินอยู่ แต่ที่รู้มันส่องแสงตอนกลางคืน
ทำให้เราได้พบวันที่สดใส ความรักมีมากมาย อยากให้คุณได้เก็บ
ไว้รวมกัน ผูกพันกันให้ดี ๆ
*** ความรักมีมากมาย ให้คุณได้รักษามัน ให้เราเก็บมันเอาไว้
ดังเช่น ...บางลำพู...(ต้นลำพู)

นอกจาก ต้นลำพูได้ถูกตั้งมาเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน เกสรลำพูก็ยังคงถูกตั้งมาเป็น สัญลักษณ์การรวมของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู นอกจากนี้กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้ตั้งเอา “ต้นลำพู” มาเป็นส่วนรวมของกลุ่มที่พวกเขา รู้สึกเป็นเจ้าของด้วยเช่นกัน

4.1.3 จิตสำนึกสาธารณะของมูลนิธิศุภนิพนธ์

จิตสำนึกสาธารณะของมูลนิธิศุภนิพนธ์ คือ ความมุ่งมั่นในการที่จะสืบสาน และอนุรักษ์มรดกของชาติ ที่ต้นตระกูลศุภนิพนธ์ได้สืบทอดต่อ ๆ กันมานับตั้งแต่รัชกาล 6 จวบ จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะยังมูลนิธิศุภนิพนธ์ได้รับการยกย่องในฐานะบ้านดนตรีไทยที่ยังคง หลงเหลืออยู่เพียงบ้านเดียวของชุมชนบางลำพู ที่ในอดีตเคยเป็นชุมชนดนตรีไทยรับใช้เจ้านายใน

สมัยต่าง ๆ โดยสืบสานผ่านการทำกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีไทย การเผยแพร่กิจกรรมการแสดงดนตรีไทย และนาฏศิลป์บนสวนสันติชัยปราการ และสถานที่อื่นๆ ให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

นอกจากนี้ จิตสำนึกสาธารณะมูลนิธิดุริยประณีตยังได้ครอบคลุมเอาประเด็นปัญหาต่าง ๆ รวมไปถึงการกำหนด “สิ่งของ” ส่วนรวมของชุมชนที่มูลนิธิดุริยประณีตได้มีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของด้วย แบ่งได้เป็น

1) จิตสำนึกสาธารณะที่มีต่อประเด็นปัญหาส่วนรวม : ปัญหาความขัดแย้ง

มูลนิธิดุริยประณีตมีมุมมองในประเด็นความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในครอบครัว รู้สึกไม่ดีเมื่อเห็นลูกหลานทะเลาะกัน และเมื่อขยายไปสู่ชุมชนที่อาศัยอยู่ก็ทำให้เกิดความไม่สบายใจ เมื่อคนในชุมชนในระดับผู้นำมีความขัดแย้งต่อกันทั้งที่ทั้งสองฝ่ายต่างก็มีความปรารถนาดีที่อยากจะทำประโยชน์ให้กับชุมชนเช่นเดียวกัน ความขัดแย้งดังกล่าวย่อมส่งผลถึงความสามัคคีของคนในชุมชนที่ต้องแตกแยกออกเป็นกลุ่ม ๆ มูลนิธิดุริยประณีตอยากให้ผู้คนมีความรัก สามัคคีต่อกัน

“...ถ้าเอาบ้านเราก็มีบ้างที่ลูกหลานแตกความสามัคคี สำคัญมาก บางคนคิดว่าทำไม่รักหลานคนนี้นั้นมากกว่า รักหลานคนนั้นมากกว่า มันทำให้ไม่ชื่นใจ แทนที่มันจะช่วยกันอนุรักษ์ไว้เราจะได้อยู่ยาวนาน ...พอไปชุมชน เราอยู่ในชุมชนเราก็ไม่สบายใจ เขาแตกกันสองพรรคสองพวก ไม่ถูกกัน ... เขาแบ่งกันนี้ครูก็ไม่ชอบ เพราะเราชอบให้สามัคคีกัน คนไทยต้องสามัคคีกันต้องรวมอยู่ด้วยกัน ...มันแตกแยกกันอย่างนี้แหละ เมื่อเขาจะดีกันสักที ครูก็รอฟังอยู่”

ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต ประธานมูลนิธิดุริยประณีต, กรรมการประชาคมบางลำพู

3 พฤษภาคม 2548

นอกจากนี้ยังได้สะท้อนความรู้สึกต่อเรื่องของส่วนรวมสู่ปัญหาสังคมว่า ปัญหาทุก ๆ ด้านล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกันทั้งหมดทั้งสิ้น หากเปิดใจให้กว้างก็จะพบว่าเราสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขได้ทุกเรื่อง ในเรื่องของความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์เช่นกัน หากคนเรารู้จักที่จะให้ก็จะสร้างความสุขให้กับสังคมได้ ยกตัวอย่างเช่น หากเห็นขอทานนั่งขอทานอยู่บนสะพานลอย ในตอนแรกก็อยากจะให้ แต่ก็เดินผ่านไปเพราะในใจคิดว่าเด็กจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของแก๊งขอทาน แต่เมื่อคิดอีกครั้งก็รู้สึกไม่สบายใจที่จะผ่านไปเฉย ๆ เพราะมองอีกแง่หนึ่งว่า หากเราไม่สนใจว่ามันเป็นธุรกิจ การให้เงินแก่เด็กขอทานอย่างน้อย ๆ เงินส่วนหนึ่งก็จะลงมาถึง

เด็กบ้าง ดังนั้นการมีเมตตา ทำบุญทำทาน ต่อเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้จักให้ จะทำให้สังคมมีความสุข และน่าอยู่ยิ่งขึ้น

“ ถ้าในแง่บุคคลเรียกได้ว่าทุกเรื่องเลย เพราะเป็นมนุษย์นะมันเกี่ยวกันไปหมด นอกจากคนนั้นใจไม่ถึงหรือไม่มีจิตใจเหมือนกันละนะ ถ้าเราเปิดใจมันจะช่วยได้ ทุกเรื่องเหมือนกับว่า ทุกคนจะแอนตี้ขอทานข้างถนน มันก็มีที่มาที่ไป มันเป็นแก๊ง ถึงเวลาปล่อยลง มันมีธุรกิจของมัน บางครั้งผมไปห้างต้องข้ามสะพานลอยไปอีกฝั่งหนึ่งแล้วเห็นขอทานผู้หญิงกับเด็กตัวเล็ก ๆ เราก็มองนะ ก็คิดแต่นั้นมันเด็ก เดินลงแต่แล้วไม่ให้นะคิดมาก...ต้องย้อนกลับขึ้นไปให้ใหม่เราให้เด็ก เราไม่สนใจว่าเป็นธุรกิจแต่นั้นมันเด็ก อย่างน้อยเขาอาจจะเข้ากระเป๋าเขา แต่มีส่วนหนึ่งที่เป็นของเด็ก นี่ตรงนี้หากคนเราคิดได้ อย่าไปคิดว่าพระองค์นั้นไม่ใช่พระหรืออย่าไปคิดว่าแค่ผ้าเหลือง ถ้าเราทำทานหรือทำบุญ ให้คือ ให้ ถ้าคนเรารู้จักการให้เท่านั้นเองแหละ สังคมจะดีขึ้นเยอะเลย ทำดีให้ และทำตัวให้ถูก ...ถ้าคนเรามีอย่างนี้ในส่วนลึกมันจะอยู่ด้วยกันได้ดีมากเลย”

คุณศุภวิ คุ้มมูลคดี (อาหุม) กรรมการมูลนิธิศุภนิเวศ 29 มิถุนายน 2548

2) จิตสำนึกสาธารณะต่อสิ่งของส่วนรวมของชุมชนที่สร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ

มูลนิธิศุภนิเวศได้ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของบางลำพู อันได้แก่ ป้อมพระสุเมรุ เพราะเป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของบางลำพู ต่อมาเมื่อมีการสร้างสวนสันติชัยปราการยิ่งทำให้เกิดความสวยงามเด่นเป็นสง่า นอกจากนี้บางลำพูยังมีวังของตระกูลต่าง ๆ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ 4 – 5 วัง และที่สำคัญที่สุดบางลำพูเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของบรมครูดนตรีไทย เช่น พระสรรเพชญ์สรวงเป็นคนสีซออุ้งกั อยู่ตรอกไก่แจ้ ครูกระจ่างแสงดาวเด่นเป็นคนดีดจะเข้ที่เด่นที่สุดในประเทศไทยสมัยนั้นก็ได้อาศัยอยู่ที่นี้ ตั้งแต่บางลำพูจนถึงวัดใหม่มีหลวงไพเราะสีซอเก่ง มีครูละเมียดดีดจะเข้เก่ง มีครูอนันต์ คุรยชีวิน จนเลียบบางขุนพรหมก็ล้วนแล้วแต่มีครูเก่ง ๆ ทั้งสิ้น บรรดาบรมครูที่อาศัยอยู่ในชุมชนบางลำพูเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการเติมเต็มให้บางลำพูกลายเป็นชุมชนดนตรีไทยที่เป็นที่เลื่องชื่อมาหลายยุคสมัยจวบจนถึงปัจจุบัน

“ป้อมพระสุเมรุนี้มันสวยที่สุดอย่างที่หนูเห็น นี่เป็นสัญลักษณ์ของบางลำพูอยู่แล้ว
แล้วยังมาสร้างสวนสันติชัยปราการอีก และมีวังอยู่อีก 4 -5 วัง นี่จุดเด่นของบางลำพู
คืออันนี้ ดนตรีไทย ...เขาถึงได้ว่าบรมครูตกมาอยู่แถวนี้หมดมาตั้งอยู่ที่นี้หมด มันถึงได้
เก่งไง บางลำพู บ้านครูเก่งเพราะบรมครูอยู่ละแวกนี้ เออบ้านนี้เป็นศูนย์กลางใครมา
ต้องมาหาพ่อสุข แม่แถบ มีลูกแยะ และลูกก็เรียนดนตรีพวกนี้เก่ง พวกครูเขามาตก
อยู่ที่นี้หมด มากินมานอน พระยาเสนาะดุริยางค์ หลวงประดิษฐไพเราะให้ไว้ครูให้ทุกปี
ทุกปีก็มารวมเป๊ะอยู่ที่นี้”

ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต 3 พฤษภาคม 2548

นอกจากนี้ มูลนิธิดุริยประณีตยังให้มุมมองที่น่าสนใจกับศิลปะของ
บ้านบางลำพูซึ่งถือเป็นความฉลาดอันแยบยลของคนในสมัยก่อน ที่ต้องการให้ผู้คนมีความรัก
ผูกพันกันจึงเอาศิลปะมาเป็นสื่อกลาง ศิลปะในบางลำพูมีมากมายเช่น วาดรูป แกะสลัก ดนตรี
ไทย นาฏศิลป์ไทย ซึ่งศิลปะแต่ละแขนงเหล่านี้ทำให้ผู้คนที่สนใจจะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน
ศิลปะต่าง ๆ จึงจะสืบสานต่อไปได้ ยกตัวอย่างเช่น ดนตรีไทย บ้านแต่ละบ้านจะต้องเอื้อกันทำ
เครื่องดนตรีบ้าง ต่อเพลงบ้าง การทำงานหรือกิจกรรมร่วมกันทำให้เกิดการถักทอสายใยแห่งสัม
พันธภาพที่แน่นแฟ้น โดยมีกิจกรรมทางด้านศิลปะเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธนั้น

“... ศิลปะมันดึงให้คนผูกพันกัน คนโบราณนี่ฉลาดนะเอาศิลปะมาเป็นตัวล่อมาจาก
เดี่ยวทำให้เกิดวง จากวงเล็กเป็นวงใหญ่ จากวงใหญ่เป็นวงต่อต่อวง ไม่เหมือนกัน
เพราะว่าศิลปะของบ้านบางลำพู ใช้คำว่าบางลำพูทั้งหมดนะ มีงานศิลปะเยอะมากไล่
มาตั้งแต่ศิลปะทางด้านวาดรูป แกะสลัก ดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย ซึ่งพวกนี้มันต้อง
อาศัยกัน มันขาดกันไม่ได้เลย ใ้ฉันต้องมีไ้ฉัน ไ้ฉันต้องมีไ้ฉัน เขียนลวดลายให้เรา
หน่อย แกะสลักให้เราหน่อย นายทำเครื่องนี้ให้เราหน่อย นายต่อเพลงให้บ้านเรา
หน่อย เราขอเพลงบ้านนาย มันเป็นความผูกพัน ผูกพันบุคคลจากงานโดยพร้อมกัน
โดยไม่รู้สึกรู้ตัว ไม่ใช่ผูกพันอย่างพี่น้องหรือเพื่อนฝูงที่แค่ผูกพัน แต่คือมันผูกพันโดยมี
ศิลปวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เป็นตัวเกี่ยวไว้ตลอด ตรงนี้แหละสำคัญ แล้วทุกบ้านก็
ไม่ได้หนีไปไหน ต่างคนต่างมีเชื้อสาย บายคนแยกย้ายไปก็ยังมีเชื้อสายอยู่ มีอยู่มาก
ด้วย...”

ดุษฎี คำมูลคดี (อาหนู) กรรมการมูลนิธิดุริยประณีต 29 มิถุนายน 2548

4.1.4 จิตสำนึกสาธารณะของชาวบ้านในชุมชน

กลุ่มชาวบ้านที่มาเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมและกลุ่มชาวบ้านที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม

1) จิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม

จิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เช่น ชาวบ้านส่วนหนึ่ง ได้เคยเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมกับประชาคมบางลำพู เช่น การออกร้าน การสาธิตการแสดง โชว์ต่าง ๆ ชาวบ้านบางกลุ่มก็ได้มีประสบการณ์การทำงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนบางลำพู และการจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก ๆ ของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ชาวบ้านกลุ่มนี้ชื่นชมและสนับสนุนการทำงานของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมเป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อกลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เหล่านี้ขอความร่วมมือจึงได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

“เราจะทำอะไรกันเพียงแต่บ้านใดซึ่งเป็นประธานประชาคมชักชวนมา ทุกคนก็ไปกัน ใครอยากมีความคิดเห็นอะไรก็เสนอออกมา นี่คือจิตสำนึกอย่างหนึ่งที่มีให้เห็นว่าคนบางลำพูมีจิตใจเช่นไร ช่วยได้ช่วยเลย ไม่มีปัญหาเลย”

จู่ไร อับดุลลาห์ ชาวบ้านมัสยิดจักรพงษ์ 2 กรกฎาคม 2548

นอกจากชาวบ้านจะให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนโดยการให้ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ แล้ว ชาวบ้านยังสะท้อนจิตสำนึกสาธารณะของตนเองต่อประเด็นปัญหาส่วนรวม และได้กำหนดสิ่งของส่วนรวมที่ตนสร้างความรู้สึกรับผิดชอบเป็นเจ้าของดังนี้

(ก) จิตสำนึกสาธารณะต่อประเด็นปัญหาส่วนรวม

- ค่านิยมของเด็ก

ชาวบ้านห่วงใยเด็กในปัจจุบันที่หลงใหลกับความเป็นวัตถุนิยมของสังคมปัจจุบัน มีความต้องการ อยากได้โดยไม่สิ้นสุด เด็กส่วนใหญ่รู้จักแต่สิทธิของตนเอง เมื่อโตขึ้นก็รู้ว่าตนจะได้รับอะไรบ้าง แต่เด็กไม่ได้คำนึงถึงหน้าที่ของตนเอง ซึ่งหน้าที่ของเด็กควรจะให้ความเคารพผู้ใหญ่ ทำหน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติตนเป็นคนดีของสังคมเพื่อเป็นอนาคตของชาติ ฯลฯ แต่ค่านิยมทำให้เด็กอยากได้อยากมีไม่สิ้นสุด เมื่อพ่อแม่สนองแก่ลูกมากเกินไปก็จะเกิดภยันตรายนี้ติดตามมา ถ้าพ่อแม่ไม่ตามใจเด็กก็จะคิดว่าพ่อแม่ไม่รัก นอกจากนี้

เด็กอยู่ในสังคมที่พุ่งเพื่อกำเอาเงินไปใช้ในเรื่องที่ไม่ค่อยมีประโยชน์เช่น การเที่ยวกลางคืน ดื่มสุรา ดูหนัง เล่นอินเทอร์เน็ตที่ไม่มีประโยชน์ต่อการศึกษา

“ต้องเข้าใจว่าเด็กขณะนี้บางทีอาจจะลืมตัวได้ เอาแต่สิทธิอย่างเดียวไม่คำนึงถึงหน้าที่ เด็กคิดว่าตัวเองเป็นผู้มีสิทธิเพียงอย่างเดียว คือฉันมีสิทธิอะไรบ้าง จะได้รับจากพ่อแม่หรือไม่ หรืออะไรต่าง ๆ คิดถึงแต่สิทธิอย่างเดียว โดยลืมคำนึงไปว่าหน้าที่ของตนเองคืออะไร หนึ่งคือเด็กต้องให้ความเคารพผู้ใหญ่ สองต้องทำหน้าที่ในการศึกษา สามคือคนดีของสังคมเพื่อเป็นอนาคตของชาติต่อไป เด็กพวกนี้ลืมสิ่งนี้ไปคิดแต่จะได้อย่างเดียว คือ พ่อแม่ทำให้ฉันเสร็จแล้ว เมื่อทำให้ฉันเกิดแล้วก็ต้องเลี้ยงดูฉัน ฉันอยากได้มือถือ อยากได้กล้องถ่ายรูป อยากได้ของต่าง ๆ จิปาถะ ซึ่งเป็นตามยุคตามสมัยเรียกว่า “โลกาภิวัต” ซึ่งความเจริญมีมากเกินไป เมื่อเกินกำลังพ่อแม่ก็จะทำให้เกิดหนี้สิน ถ้าพ่อแม่ไม่ให้ก็จะเข้าใจผิดคิดว่าพ่อแม่ไม่รัก ซึ่งมันไม่ใช่ เพราะฉะนั้นปัจจุบันเราต้องรู้จักความประหยัด เพราะสังคมเจริญมากจนสิ่งที่เด็กคิดว่าจำเป็นต่อชีวิต ความจริงมันไม่จำเป็น...”

सानิตย์ ไกล่ชิด ชุมชนเขียนนิเวศน์ – ตรอกไก่อ๊ะ 30 กรกฎาคม 2548

ชาวบ้านเสนอว่า กิจกรรม น่าจะเป็นทางแก้ที่จะทำให้เด็กรู้จักสิทธิ และหน้าที่ของตัวเองได้ อย่างน้อยเด็กก็สามารถที่จะรู้ว่าตัวเองต้องทำหน้าที่ต่อสังคมอย่างไร โดยพูดถึงกลุ่มกิจกรรมทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนว่าสามารถที่จะช่วยลดทอนปัญหาเหล่านี้ได้

“เนื่องจากชุมชนได้มีกลุ่มเล็ก ๆ ขึ้นมา ทุกคนจะมีเป้าหมายในการทำงานเพื่อ ความดี เพื่อความผูกพันทางสังคม เพื่อการพยุ่งฐานะหรือเรื่องจริยธรรม ศีลธรรมต่างๆ เยาวชนและผู้สูงอายุมีปัญหาช่องว่างที่ห่างกันเรื่อย ๆ กิจกรรมการ แสดงออกของเด็กจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความใกล้ชิดขึ้นมา”

“เราได้สังสรรค์ มาสนุกร่วมกัน มาเล่นดนตรีกัน เด็กก็ช่วยผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็ช่วยเด็ก อย่างน้อยที่สุด เด็กก็มีความมั่นใจ และมีใจมากขึ้น เพราะขณะนี้ในสังคม เราพ่อแม่แม้ว่าทำมาหากินไม่มีเวลาไปดูแล ซึ่งกลุ่มเกสรลำพูจะช่วยตรงจุดนั้น แต่ ต้องมีการดึงให้มาทำกิจกรรม อย่างเช่น อยู่ในมูลนิธิดูริยประณีตก็ได้ช่วยสอน

ดนตรี เป็นส่วนหนึ่งหรือแขนงหนึ่ง และยังอยากให้มีโอกาสอื่น ๆ มากขึ้นเด็กจะได้มีบทบาท และความเชื่อมั่นในสังคม”

“มันเป็นการรวมกลุ่มได้...”รวมกลุ่มกันได้แม้ว่าจะต่างวัย...”ถึงแม้จะต่างวัยก็มีสิทธิ์รวมกันกัน”

การสนทนากลุ่มชาวบ้านชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่อ๊ะ 30 กรกฎาคม 2548

- ความเสื่อมโทรมของวัฒนธรรม

ชาวบ้านมีความคิดเห็นที่ว่าวัฒนธรรมอันดีงามต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบันได้เสื่อมโทรมลง ดังจะเห็นได้จากการกระตุนนโยบายการท่องเที่ยวถนนข้าวสารของรัฐบาล มองว่าผู้บริหารประเทศให้ความสำคัญกับเงินมากเกินไป บางครั้งสิ่งเหล่านี้มีส่วนทำลายวัฒนธรรมที่ดีงามของประเทศ ตัวอย่างเช่น มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวถนนข้าวสารเป็นจำนวนมาก มีการดื่มกินสุรายาเมาต่าง ๆ ไม่ใช่สิ่งที่น่าชื่นชม

ในอดีตคนรู้จักบางลำพูในฐานะเป็นที่ตั้งของตลาดยอด ซึ่งเป็นย่านการค้าที่สำคัญ มีตลาด มีโรงหนัง มีอาหารอร่อย ๆ ตามจุดต่าง ๆ แต่คนปัจจุบันรู้จักบางลำพูผ่านถนนข้าวสาร ในมุมมองของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนแก่คนแก่จึงไม่เห็นด้วยกับวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งมาจากนักท่องเที่ยวที่หลังไหลเข้ามาพักอาศัยในเกสต์เฮาส์ในย่านถนนข้าวสาร ตลอดจนเกสต์เฮาส์ต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน โดยมองว่ากระแสดังกล่าวเป็นเรื่องของโลกีย์โลกที่ทำลายวัฒนธรรมอันดีงามให้ล่มสลายลงไป ซึ่งทำให้ความภาคภูมิใจต่อความเป็นชุมชนบางลำพูลดน้อยลง แม้ว่าชุมชนบางลำพูจะมีชื่อเสียงขึ้นมา เพราะส่วนหนึ่งมาจากกระแสการท่องเที่ยวบนถนนข้าวสารก็ตาม

“เดี๋ยวนี้คนรู้จักบางลำพูน้อยกว่าถนนข้าวสาร เพราะพวกที่ขี่มอเตอร์ไซด์หรือขับแท็กซี่ เมื่อเราบอกว่ามาที่บางลำพูก็จะถามว่าอยู่ตรงไหน หากบอกว่ามาตั้งฮั่วเส็ง หรือป้อมฯ ไม่รู้จัก แต่บอกว่า “ข้าวสาร ” กลับรู้จักถนนข้าวสาร แต่เราไม่ชอบ มันไม่ใช่เอกลักษณ์ของเรา รู้จักแบบนี้เป็นการรู้จักในสิ่งไม่ดี”

การสนทนากลุ่มชาวบ้านชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ 2 กรกฎาคม 2548

ชาวบ้านได้แสดงทัศนคติว่าแต่ก่อนคนสมัยก่อนรู้จักบางลำพูในชื่อเสียงที่ดี มีของดีมากมาย แต่ปัจจุบันคนสมัยใหม่ไม่รู้จักบางลำพูแต่รู้จักข้าวสาร โดยเปรียบเทียบกับพืชญาคนหนึ่ง เมื่อสมัยก่อนคนต่างชาตินิยมมาเมืองไทยมักจะนึกถึงพืชญา เพราะเป็นแหล่งโลกีย์มีแต่สิ่งชั่ว หรือสิ่งไม่ดี ปัจจุบันได้มาเกิดที่บางลำพูและได้กลายมาเป็นเอกลักษณ์ของบางลำพูทำให้ชาวบ้านไม่ชอบ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมดี ๆ ก็จะถูกทำลายไป

- ภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนมองว่า กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าบางกลุ่มได้รื้อเอาพื้นที่ทางเท้าถนนตั้งเป็นร้านขายอาหาร ซึ่งสร้างความเกะกะให้กับคนเดินเท้าทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเวลาที่มีคนมารับประทานอาหารภายในร้านเยอะขึ้น บางครั้งก็ต้องตั้งโต๊ะซ้อนออกมาอีกทำให้คนเดินลำบากยิ่งขึ้น คนที่เดินผ่านไปมาจึงต้องลงไปเดินบนถนนซึ่งอาจเกิดอันตรายได้ ทั้งนี้เพราะบริเวณดังกล่าวเป็นช่วงหัวโค้งถนนซึ่งรถที่แล่นมาด้วยความเร็วสูง การตั้งร้านขายอาหารหลังจากที่ขายของเสร็จแล้ว เจ้าของร้านยังเอาของไปตั้งไว้ตรงปากซอยสร้างความระเกะระกะให้กับคนที่สัญจรไปมา นอกจากนี้ยังเป็นภูมิทัศน์ที่ไม่น่าดูอีกด้วย

“...มีร้านขายลาบที่ปากซอยไก่แจ้ซึ่งรื้อล้าที่ของคนอื่นเดินก็ไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ผิดกฎ แต่เนื่องจากมีความไม่ชอบมาพากลซึ่งผมก็ไม่ทราบว่าเป็นยังไง ทำไม่สามารถตั้งขายได้”

“มี 2 ที่ เรียกว่า อภิสัทธา มีตรงหัวโค้งด้วยไม่สามารถเดินได้เพราะรถจะชน”

“ใช่ เพราะฉะนั้นจุดที่เราไม่เดือดร้อนนักเราก็ควรทำ จริง ๆ ประเทศที่เจริญแล้วทำไม่ได้หรอก เพราะเขาถือว่ารบกวนสิทธิของเขา ซึ่งผมอยากให้ประธานชุมชนบอกว่า ถ้าขายของแล้วก็ต้องเก็บของ อย่าเอาของไปวางเกะกะตรงปากซอย แก้อีกี่วางระเกะระกะ รกสายตา...”

“เราไม่ว่าหากเขาจะขายแต่ขอให้มันทางเดิน เมื่อเวลามีคนมาทานอาหารเขาก็ตั้งซ้ำซ้อนทำให้เดินไม่ได้ หากคนแก่เดินก็จะเซไปโดนโต๊ะ ต้องเดินข้างล่าง ต้องเดินข้างถนน”

ชาวบ้านได้ให้เหตุผลถึงสาเหตุของปัญหาการตั้งร้านรुक้าที่ทางเท้าว่า มาจากผู้คนเห็นแก่ตัวเอาแต่ได้ เมื่อบ้านเมืองมีกฎระเบียบก็ไม่ปฏิบัติตามซ้ำร้ายยังมีการติดสินบนเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อขออภิสิทธิ์พิเศษ ทำให้บ้านเมืองไม่เป็นระเบียบดังที่เห็นในปัจจุบัน

“ตรงนี้ถ้ารู้ลึก ๆ แล้วก็จะไม่กล้า เพราะผมไปถามทางเขต แต่ทางเขตเขายังเอาไม่อยู่เลย เขาก็ว่าไม่ใช่หน้าที่ของเขา ทางเขต ทางเทศกิจยังยอมเขา”

“ผมว่ามันอันตราย มันเป็นทางโค้งด้วย ขยายของจนเราต้องเดินหลบ มันเป็นเรื่องของผลประโยชน์ เขากินผลประโยชน์กันอยู่”

การสนทนากลุ่มชาวบ้านชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ 30 กรกฎาคม 2548

(ข) จิตสำนึกสาธารณะต่อสิ่งของส่วนรวมของชุมชนที่สร้าง

ความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ

ชาวบ้านในชุมชนได้สร้างความรู้สึกร่วมต่อสิ่งของส่วนรวมที่ตนเองร่วมเป็นเจ้าของจากสิ่งเล็กๆ เช่น แก้วน้ำและโต๊ะในชุมชน แม่น้ำเจ้าพระยา ไฟฟ้า เสาไฟ หลอดไฟ ท่อประปา สิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานทั้งหลายทั้งปวงที่กทม. หรือรัฐเข้ามาติดตั้งให้กับประชาชนให้ได้รับความสะดวกสบาย ทั้งนี้เพราะมองว่าเหล่านี้คือภาษีของประชาชนที่ชาวบ้านเป็นเจ้าของร่วมกัน เมื่อร่วมใช้ก็ต้องร่วมรักษา นอกจากนี้ชาวบ้านได้กำหนดเอาเอกลักษณ์ของบางลำพู เช่น สวนสันติชัยปราการ ป้อมพระสุเมรุ ต้นลำพู อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา มัสยิดจักรพงษ์ วัดชนะสงคราม มาเป็นส่วนรวมที่ชาวบ้านร่วมรู้สึกเป็นเจ้าของ (ประมวลจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มชาวบ้านในชุมชนวัดสังเวช ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนเขียนนิวาสน์-ไก่แจ้)

2) กลุ่มชาวบ้านที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม

จิตสำนึกสาธารณะของชาวบ้านกลุ่มที่ไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมจะมีความเกี่ยวข้องกับคนในละแวกบ้านเดียวกันกับตน แต่จะไม่เข้ามาร่วมกิจกรรมใด ๆ ของชุมชนบางลำพู ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านมาเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมมักจะมีมองถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความสุข ความใส่ใจ หรือประโยชน์ที่ตนเองได้รับเป็นหลัก ยกตัวอย่างเช่น หากเป็นชาวบ้านที่ไม่ชอบการออกกำลังกายก็จะไม่ร่วมกิจกรรมออกกำลังกายในสวนสันติฯ ในขณะที่ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพค้าขายก็จะคอยฟังข่าวว่ามีเมื่อใดจะมีการจัดกิจกรรมเพื่อที่ตนจะได้เอาของไปขาย สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ หากชาวบ้านที่มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มใดกลุ่ม

หนึ่งในชุมชน เช่น กรรมการชุมชน กลุ่มศาสนา ชมรมผู้สูงอายุ เมื่อได้รับทราบว่าจะมีการจัดกิจกรรมก็จะชักชวนกันออกไปร่วมกิจกรรม แต่หากกลุ่มชาวบ้านที่แยกตัวออกมาในลักษณะที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน หรือกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ แล้วก็มักจะไม่ใช่ร่วมกิจกรรม เพียงแต่รับรู้ว่ามีกิจกรรมเท่านั้น ซึ่งรวมไปถึงกลุ่มชาวบ้านที่ไม่เคยไปเข้าร่วมกิจกรรมเลยใด ๆ ทั้งนี้เห็นว่ากิจกรรมไม่ได้มีความสำคัญอะไรอีกทั้งตนมีภาระหน้าที่อย่างอื่นที่จะต้องทำจึงปฏิเสธการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน

อย่างไรก็เมื่อถามชาวบ้านกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมทางสังคม ว่ามีปัญหาเรื่องใดบ้างที่เป็นเรื่องส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาซึ่งพบว่าไม่มีปัญหาอะไร แต่อย่างไรก็ตามก็ยังปรากฏให้เห็นว่ามีการเปิดประเด็นพูดคุย และวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องของส่วนรวมอยู่บ้าง เช่น

“...ราชการได้แต่ฟัง แต่ไม่ได้คิดจัดแจงแก้ไขไม่ได้คิดจะทำอะไรให้มันดีขึ้นนะ อย่างตอนนี้เมื่อก่อนกรรมการชุมชนมีกี่คนนี่ไปของบ สก.สข.เขาทำนะ ชุมชนช่วยกันทำเองไม่ได้รับการเหลียวแลเลย คือ ระบบราชการมี 500 ชั้นมันกว่าจะถึงต้องผ่านคนโน้นต้องผ่านเรื่องคนนี่ กว่าจะไปถึงโน้น หนูคิดดูซิบ้านเรามันขึ้นอยู่กับนักการเมืองมาตั้งแต่สมัยใคร อย่างคลองนี้ เมื่อก่อนสมัยเด็ก ๆ ว่ายน้ำเล่นในคลองบ้านลำพูนี่สะอาด เดียวนี้ไปดูซิ ปลายังตายเลย ทำชิชะ ทำชิ เงินงบประมาณกทม.มี...”

ชาวบ้านชุมชนบางลำพู 11 กรกฎาคม 2548

แม้ว่าชาวบ้านกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมจะไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน แต่สิ่งหนึ่งซึ่งพวกเขารู้สึกเหมือนคนอื่น ๆ คือ การรับรู้ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ เหมือนกับคนอื่น ๆ ในชุมชน และเมื่อมีการเปิดประเด็นพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องของส่วนรวม ชาวบ้านก็ได้วิจารณ์ถึงปัญหาต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ชาวบ้านมีรู้สึกต่อความเป็นเจ้าของสิ่งของส่วนรวมในชุมชนได้แก่ ศูนย์สุขภาพชุมชนเพราะเห็นว่าเมื่อเจ็บป่วยก็สามารถที่จะเข้าไปขอยาได้ฟรี เมื่อถามถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ชาวบ้านกลุ่มนี้จะมุ่งไปที่ป้อมพระสุเมรุและสวนสันติชัยปราการ ยกเว้นแต่คนเก่าแก่ในชุมชนที่จะพูดรวมถึงต้นลำพูว่าเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเพราะได้เคยเห็นต้นลำพูที่มีอยู่มากมายในอดีต

4.2 ปัจจัยเงื่อนไขในการเกิดจิตสำนึกสาธารณะ

4.2.1 ปัจจัยภายใน

1) อัตลักษณ์ของชุมชน

ชุมชนบางลำพูได้ให้มุมมองเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของบางลำพูที่มีความแตกต่างชุมชนอื่น ๆ ดังนี้

ประวัติศาสตร์บางลำพู บางลำพูมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน นับตั้งแต่สมัยอยุธยา และมีความสำคัญยิ่งในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ บางลำพูเติบโตมาในฐานะที่เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของวังหน้า ประวัติศาสตร์บางลำพูได้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของเชื้อชาติ ไม่ว่าจะเป็นจีน มอญ แขก ที่มาตั้งรกรากตามย่านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพวกคนจีนที่อยู่บริเวณวัดสังเวชฯ พวกมอญที่อยู่รอบ ๆ วัดชนะสงคราม แขกที่อยู่บริเวณตรอกสุหรော် หรือถนนตานี

นอกจากบางลำพูจะเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติมาอยู่รวมกันแล้ว การที่พื้นที่บางลำพูเคยเป็นส่วนหนึ่งของวังหน้ามาก่อนจึงทำให้เจ้านายจำนวนมากได้มาสร้างวังอยู่บริเวณบางลำพูเพราะใกล้กับวังหน้า และพระบรมมหาราชวัง ทำให้การไปเข้าเฝ้าสะดวกมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ตามป้อม ชุมประตู่เมือง วัดเก่าแก่ ฯลฯ ยังสามารถแสดงถึงความเก่าแก่ที่สร้างคุณค่าให้กับโบราณสถานเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี

“เมื่อเราโตขึ้นเราได้เรียนประวัติศาสตร์ เราก็รู้ว่าชุมชนนี้มันมีมาก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ความเด่นชัดก็คือ มันเป็นชุมชนที่อยู่ทางด้านทิศเหนือของกำแพงพระนครซึ่งเป็นที่ย่านของขุนนาง ย่านตระกูลช่างต่าง ๆ และที่สำคัญคือ มีวัดบวรฯ สมัยต่อมามีวัดบวรฯซึ่งแสดงว่าตรงนี้ค่อนข้างที่จะสำคัญต่อพระนคร แต่เมื่อเวลาความสำคัญของพระนครมันใหญ่ขึ้น บางลำพูได้กลายเป็นส่วนเล็ก ๆ ของพระนคร แต่ว่าความขลังของพระนครมันก็ยังมียู่ เวลาเราได้มาสัมผัสกับมันอธิบายได้ยากกว่า ทำไมบางลำพูมันสะกดวิญญาณได้”

ธวัชชัย พรหมมะนะ แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู 7 พฤษภาคม 2548

ชุมชนบางลำพูประกอบไปด้วยพื้นที่หลายชุมชนย่อย ๆ รวมกัน ไม่ว่าจะชุมชนวัดสังเวช ฯ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนเขียนนิवासน์ – ตรอกไก่แจ้ ซึ่งในแต่ละชุมชนต่างก็มีประวัติศาสตร์ของตนเอง ประวัติศาสตร์เหล่านี้ถูกเล่าต่อ ๆ กันมารุ่นต่อรุ่น และมีคน

พูดถึงกันมากภายหลังจากการทำโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น “ผู้ใหญ่เล่า เยาวชนจดและจำ” ของประชาคมบางลำพู และกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู ซึ่งในการศึกษาทำวิจัยฉบับดังกล่าวได้ใช้วิธีการให้เด็กไปพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่อาศัยในชุมชนมานาน ซึ่งการศึกษาวิจัยดังกล่าว นอกจากทำให้เด็กได้รับความรู้จากการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชาวบ้านในชุมชนเอง หรือผู้เฒ่าผู้แก่ได้มีโอกาสได้พูดคุยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรื่องเล่าสมัยรุ่นปู่ ย่า ตา ยายของตนเองด้วย ท้ายที่สุดทำให้เกิดความรู้ ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

“ความเป็นบางลำพู” : แหล่งความรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมของประเทศ
บางลำพูเป็นแหล่งที่มีความรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมในอดีต ทั้งนี้ เพราะเกี่ยวข้องกับพื้นที่ในบริเวณนี้มีความเกี่ยวข้องกับวังเจ้านาย ศิลปวัฒนธรรมโบราณถูกถ่ายทอดมารุ่นต่อรุ่นในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1) ชุมชนช่างทำทอง และช่างสิบหมู่ การทำทองสืบกันในกลุ่มชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ตรอกมัสยิดจักรพงษ์ ซึ่งมีการทำทองมาตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ปัจจุบันก็ยังปรากฏว่ามีผู้ทำทองอยู่เหลือเพียง 1 บ้าน คือ บ้านยาเล็กซึ่งสืบเชื้อสายตระกูลช่างทองหลวง สังกัดกรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ ซึ่งทำทองมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน นอกจากอาชีพช่างทองแล้ว ยังปรากฏว่าบางลำพูเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของช่างสิบหมู่ ซึ่งปัจจุบันไม่เหลือแล้ว

2) ชุมชนดนตรีไทย เนื่องจากในอดีต “บางลำพู” เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของบรรดาเจ้านายในรัชสมัยต่าง ๆ ข้าราชการบริวารที่รับใช้ต่างก็สร้างบ้านสร้างเรือนอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ในชุมชนวัดสังเวช เคยเป็นที่อยู่อาศัยของนักดนตรีไทยประมาณ 20 หลัง ซึ่งนอกจากจะติดตามไปรับใช้เจ้านายในวังแล้ว ในยุคสมัยต่อมาที่บางลำพูกลายเป็นย่านที่มีความรุ่งเรืองทางด้านมหรสพ และการบันเทิง อันได้แก่ วิกลิเก โรงละครร้อง ตลอดจนภาพยนตร์ในยุคแรก ๆ ต่างก็ต้องอาศัยศิลปินเหล่านี้ในการถ่ายทอดดนตรีไทยประกอบการแสดง การสืบทอดดนตรีไทยมีมาจนถึงยุคปัจจุบันซึ่งเหลือเพียงหลังเดียวคือ บ้านดุริยประณีต

“บางลำพู มีดนตรีไทยดุริยประณีต ซึ่งที่อื่นไม่มี และมีศิลปินในชุมชนเป็นจำนวนมาก เช่น ศิลปินแห่งชาติ อย่างครูสุดจิตต์ และอีกคนหนึ่งซึ่งมีบ้านอยู่หลังวัด”

วนิราภรณ์ จิตคาม นักเรียนโรงเรียนวัดสังเวช 10 กรกฎาคม 2548

3) ความเป็นบางลำพู ชาวบ้านในชุมชนหลายต่อหลายคนได้พูดถึงความเป็นชุมชนบางลำพูที่มีความพิเศษต่างไปจากชุมชนอื่น ๆ ว่า เมื่อเกิดมาเป็นคนบางลำพูก็มีความภาคภูมิใจในความเป็นบางลำพู นอกจากนี้ความเป็นบางลำพูยังรวมความไปถึงประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ที่ควบคู่มากับประวัติศาสตร์ของกรุงรัตนโกสินทร์ ชุมชนข้าราชการ ชุมชนดนตรีไทย แหล่งทำมาค้าขาย อยู่ใจกลางเมืองมีความเหมาะสมทางด้านยุทธศาสตร์ สะดวกแก่การคมนาคม ฯลฯ คุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกรวมไว้ใน “ความเป็นบางลำพู” ที่สร้าง ความภาคภูมิใจให้กับคนในบางลำพู และได้ถือเอา “ความเป็นบางลำพู” มาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพู

“คือคนบางลำพูนี่นะ เวลาเราจะเดินไปไหนทางไหนก็รู้สึกภูมิใจ พอพูดว่าอยู่บางลำพู คนอื่นเขาก็รู้จักว่าอยู่ตรงไหน”

ประพิมพ์ อิศรเสนา กรรมการประชาคมบางลำพู 5 กรกฎาคม 2548

“แต่ชื่อมันก็พิเศษแล้วละ เพราะอะไรรู้ใหม่ อันดับแรกก็คือเป็นชุมชนที่เก่าแก่และที่สำคัญมันติดกับวัง ชุมชนที่ติดกับวังรอบ ๆ นี่มีชุมชนนี้ที่ใกล้ที่สุด โดยทัศนียภาพแล้วก็ริมแม่น้ำแล้วก็เป็นตัวน้ำด้วย เวลาคนสัญจรทางเรือล่องลงมา ก็จะถึงก่อนเพราะตรงนี้มันเหมาะแก่การอยู่อาศัย มันมีห้องไร้ห้องนาพอสมควร ช่วงนั้น และมันเป็นชุมชนขุนนาง ขุนนางจะมาอยู่บ้านนี้ เพราะมันสงบอยู่ติดกับวัง แล้วก็วิ่งเข้าเฝ้าได้สะดวกกว่า แล้วก็ผลิตภัณฑืเยอะ เพราะว่าบริเวณแถววังจะเป็นแหล่งเจริญแล้วก็มีการเรียนมาเปิด ซึ่งถ้าไกล ๆ ไม่ค่อยมี ซึ่งเป็นทางการกับไม่เป็นทางการก็เยอะ ที่เห็น ๆ ก็จะเป็นพวกดนตรีไทยแล้วก็ประมาณเกี่ยวกับการสอนการฝีมือ ทางด้านการช่างสิบหมู่ ซึ่งชุมชนนี้มีพวกช่างต่าง ๆ อยู่พอสมควรเมื่อก่อน”

ยุทธนา การนา แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู 15 พฤษภาคม 2548

“บางลำพู เป็นชุมชนศูนย์กลางของประเทศ ชุมชนที่แท้จริงที่อยู่ตรงศูนย์กลางของประเทศในขณะที่อื่น ๆ ในแถบนี้มันเป็นชุมชนที่ไม่สมบูรณ์เท่าความเป็นชุมชน สองมันเป็นชุมชนที่โดดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นชุมชนที่เป็นบ้านหลอมด้วย คือ ไม่ใช่แค่โดดเด่นแต่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม แล้ว

หลอมรวมกลายเป็นแอ่งอารยธรรมของประเทศ แล้วก็เป็นบ้ำหลอมของอารยธรรมหรือชาติพันธุ์ด้วยนะ ทั้งหมดนี้อยู่ใน concept ของสยามโบราณ เป็นบ้ำหลอมในเชิงสังคมด้วย ในทางสังคมคือมันมีทุกชนชั้นเลย คือ ตั้งแต่สูงสุดจริง ๆ ลงไปถึงต่ำสุด”

ปีติ กุลศิริโรจน์ (พีตู่) กรรมการประชาคมบางลำพู 19 พฤษภาคม 2548

“ความเป็นบางลำพู” : ย่านการค้า และการคมนาคมที่สำคัญ

ชุมชนบางลำพูเป็นย่านการค้าที่สำคัญของประเทศนับตั้งแต่สมัยสร้างเมืองเมื่อเริ่มต้นประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ จนมาถึงปัจจุบันบางลำพูกลายเป็นย่านการค้าที่อยู่ใจกลางเมืองพระนคร

“ถ้าสมัยก่อนคนจะพูดถึงบางลำพูคือมีทุกอย่าง ตลาดก็เช่น ตลาดยอด ถ้าพูดถึงบางลำพูก็มีคนอยากมาเที่ยว มีตลาด มีโรงหนัง”

ชไมพร ไสธรรกุล ชาวบ้านชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ 2 กรกฎาคม 2548

ในอดีตบางลำพูเคยเป็นย่านการค้าที่มีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ตั้งประชันกันหลายห้าง ไม่ว่าจะเป็นห้างแบตแมน ห้างแกรลิต ห้างนิเวิลด์ ห้างแก้วฟ้า ห้างตั้งฮั่วเส็ง ฯลฯ ปัจจุบันแม้ปิดกิจการไปบ้าง ไฟไหม้ไปบ้าง แต่ก็ยังคงมีห้างหลงเหลืออยู่ นอกจากนี้ร้านรวงต่าง ๆ ตามตลาดยอด ถนนไกรสีห์ ถนนสิบสามห้าง ทำให้มีผู้คนที่เข้ามาเลือกหาสินค้าเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะบางลำพูได้ชื่อว่าเป็นย่านที่มีสินค้าให้เลือกมากมาย มีอาหารอร่อย ๆ ขึ้นชื่ออยู่หลายร้าน กอรปกับเป็นแหล่งใจกลางเมือง การคมนาคมค่อนข้างสะดวก มีถนนตัดหลายเส้น ผู้คนจึงนิยมมาเที่ยว มาซื้อของในบางลำพู

“ความรู้สึกแรก ตั้งแต่เด็กเลยนะ บางลำพูเป็นแหล่งขายเสื้อผ้า เป็นแหล่งซื้อปั้ง ไปไหนมา ไปบางลำพู นี่คือจุดแรก เราก็จะตามแม่ตั้งแต่อายุ 8 ขวบ มาทำไม้มาซื้อของเยอะแยะ เดินตามคนก็เยอะ อึดอัดก็อึดอัด แต่ไม่รู้จะไปไหนจะไปห้างมาบุญครองมันก็ไม่ใช่ ถ้ามว่าแม่ไปมาบุญครองได้ไหม แม่บอกว่าไปได้แต่ว่าแม่ชอบบางลำพู ทำไมรู้สึกว่ที่นี่บางลำพู บางลำพูมาที่นี่ต้องมาซื้อของเสื้อผ้านี่คืออย่างแรก”

ธวัชชัย พรหมมะนะ แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู 7 พฤษภาคม 2548

สาเหตุสำคัญที่ย่านการค้าในบางลำพูค่อนข้างได้รับความนิยมจากผู้คนเป็นจำนวนมาก และได้ถูกหยิบยกมาเป็นความพิเศษ หรืออัตลักษณ์ที่ไม่เหมือนการค้าในย่านชุมชนอื่นคือ มีร้านเก่าแก่ตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ร้านสมใจเงินิกบางลำพูซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนานมาหลายสิบปี หรือแม้แต่ร้านตัดเสื้อนพรัตน์ซึ่งเคยเป็นร้านตัดเสื้อเซ็ทที่ทันสมัยที่สุดในประเทศไทย เมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมามีคำกล่าวที่ว่า “ใส่เสื้อเซ็ทให้ทันสมัยต้องใส่เสื้อร้านนพรัตน์แล้วพลิกปกเสื้อดู” (รณวัฒน์ เอมะสิทธิ์, **สัมภาษณ์**, 20 มกราคม 2549)

สาเหตุสำคัญรองลงมาคือ ความสะดวกในด้านการคมนาคมขนส่งที่ง่ายต่อการเดินทางมาบางลำพู ทั้งนี้เพราะบางลำพูตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมือง มีถนนหลายสาย มีรถเมล์ผ่านเป็นจำนวนมาก ผู้คนจึงนิยมมาเที่ยวที่บางลำพู

นอกจากนี้ ชุมชนบางลำพูยังมีสัญลักษณ์ในเชิงรูปธรรมต่าง ๆ ที่ถือเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน อันได้แก่

- ต้นลำพู

ต้นลำพูเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ชุมชนบางลำพูได้ยกขึ้นมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยให้เหตุผลว่า ชื่อของ “ชุมชนบางลำพู” มาจากต้นลำพู มีการสันนิษฐานว่าในอดีต “บางลำพู” มีต้นลำพูขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก กอปรกับเป็นพื้นที่ติดริมแม่น้ำจึงเรียกว่า “บาง” ดังนั้นชาวบ้านย่านนี้ในอดีตจึงเรียกบริเวณนี้ว่า “บางลำพู”

“...ในอดีตมีต้นลำพูอยู่ทั้งบาง จึงได้เรียกว่าบางลำพู แต่ปัจจุบันซึ่งผ่านมาเป็นร้อยปีแล้วก็เหลือเพียงต้นเดียว จึงควรมีการอนุรักษ์ไว้ ไม่ควรทำลาย”

ชาวบ้านในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ 2 กรกฎาคม 2548

บางกอกฟอรัมร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงเรียนวัดสังเวชฯ ระดมนักปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน คนเฒ่าคนแก่ มาช่วยกันเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และได้มีการการค้นพบ “ต้นลำพู” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประวัติศาสตร์ของบางลำพู

อัฐมา โภคาพานิชวงษ์ (2544:50) ได้เขียนเล่าถึงผลจากการค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้ายว่า การค้นพบต้นลำพูส่งผลให้กระแสการอนุรักษ์ และฟื้นฟูละแวกย่านยิ่งกระพือออกไป เนื่องจากอาจารย์สมปอง ดวงไสว อาจารย์โรงเรียนวัดสังเวช ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะผู้จัดงานถนนคนเดินในครั้งแรก ได้ให้ความสำคัญต่อข้อมูลชุดนี้และนำไปเขียนบทความ เผยแพร่ไปยังสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์หลายฉบับทำให้เกิดกระแสอย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะอนุรักษ์ต้นลำพูต้นนี้ไว้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้หน่วยงานราชการเข้ามาดูแล มีการปรับแบบโครงสร้างการสร้างเชื่อมริมตลิ่งให้มีทางระบายน้ำเข้าออก เพื่อให้ต้นลำพูสามารถอยู่รอดต่อไปได้ นอกจากนี้ยังได้รับงบประมาณจากสำนักนายกรัฐมนตรี มาจัดสร้างสวนสาธารณะ และพระที่นั่งสันติชัยปราการเพื่อถวายแด่ในหลวงเนื่องในวาระครบรอบ 72 พรรษา ทำให้กลายเป็นพื้นที่สวยงามเป็นที่นิยมแห่งใหม่ของชุมชนบางลำพู ต้นลำพูจึงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการฟื้นฟูชุมชนเมืองย่านถนนพระอาทิตย์ และบางลำพู โดยถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์สำคัญของย่านที่เชื่อว่าในอดีตมีต้นลำพูอยู่มากมาย และนำไปเชื่อมโยงกับการสร้างพลังชุมชนในย่าน อาจารย์สมปอง ดวงไสว ได้เขียนหนังสือรวมบทความ เรื่อง “ลำพู” : สัญลักษณ์ประวัติศาสตร์ของบางลำพู (2541 : 5 – 6) ไว้ว่า

“การได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่มาของท้องถิ่นที่ตนเองได้เกิดได้อาศัย ได้ใช้ชีวิต ล้วนเป็นเรื่องที่นำมาสู่ความสุขใจภาคภูมิใจ เมื่อได้มาทำหน้าที่เป็นครูอยู่ที่โรงเรียนวัดสังเวช บางลำพู ก็ปรารถนาที่จะหาเรื่องราวของต้นลำพูที่บางลำพูให้ตนเอง ลูกศิษย์ และคนรุ่นหลังได้รู้จัก ...เนิ่นนานมาถึง 21 ปี จึงได้พบลำพูที่บางลำพูเป็นการพบที่เหมาะแก่กาลสมัยที่ผู้คนตระหนักรักในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้หัวใจทุกดวงเข้าใจ คิดร่วมกันเพื่ออนุรักษ์สัญลักษณ์ที่มีค่านี้ ...ลำพูมีส่วนทำให้ชุมชน โรงเรียน และผู้คนได้มีดวงใจเป็นหนึ่งเดียวในการเรียนรู้ รักใคร่กลมเกลียว และรักษาสิ่งที่รักหวงแหนของเราด้วยกัน นี่คือน้ำพลังของสังคม ประชาสังคม”

- ป้อมพระสุเมรุ และสวนสันติชัยปราการ

ป้อมพระสุเมรุเป็น 1 ใน 14 ป้อมที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ปัจจุบันป้อมพระสุเมรุกลายเป็นสถานที่สำคัญของชุมชนบางลำพู ทั้งนี้เพราะมีการปรับภูมิทัศน์บริเวณป้อมพระสุเมรุให้เป็นสวนสาธารณะที่สวยงาม ป้อมพระสุเมรุ และสวนสันติชัยปราการกลายเป็นสถานที่ที่มีผู้คนจำนวนมากเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นประจำทุกวัน โดยปกติตั้งแต่ช่วงเช้า 05.00 น. นับตั้งแต่เวลาสวนเปิด มีกลุ่มนักท่องเที่ยวไปออกกำลังกาย พอสายก็จะมีกลุ่มแอดโรบิกเข้าไปเต้น

จากนั้นก็จะมีผู้คนเดินผ่านไปผ่านมาเข้ามานั่งเล่นบ้าง เวลาประมาณ 11.00 – 15.00 น.จะเป็นช่วงที่มีคนอยู่ในสวนน้อยที่สุด คนจะเข้ามาอีกที่ตั้งแต่ 16.00 จนสวนปิดในเวลา 22.00 น.

การใช้ประโยชน์จากสวนของผู้คนทั้งใน และนอกชุมชนบางลำพูทำให้เกิดความรู้สึกว่า ทั้งสวน และป้อมพระสุเมรุได้กลายมาเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่ง ที่เป็นศูนย์รวมของชาวบางลำพูในชุมชนบางลำพู ในขณะที่ชุมชนอื่นไม่มี คนในชุมชนบางลำพูจึงยอมรับทั้งสวนสันติชัยปราการ และป้อมพระสุเมรุเป็นสถานที่เดียวกันที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ หรือ อัตลักษณ์ของชาวชุมชนบางลำพู

ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพูเป็นตัวกระตุ้นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนที่สำคัญ ทั้งนี้ในอดีตก่อนที่จะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของประชาคมบางลำพู ผู้คนในชุมชนมักจะทำให้ความสำคัญต่อส่วนรวมในแค่ละแวกย่านที่ตนเองอยู่อาศัย ชุมชนบางลำพูเป็นชุมชนใหญ่ที่รวมเอาชุมชนย่อย ๆ หลายชุมชนเข้าด้วยกัน ดังนั้นเมื่อประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ได้ทำการค้นคว้าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยดึงเอาเอกลักษณ์ ของดี ความโดดเด่นของชุมชนออกมาจัดเป็นกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ โดยเลือกเอาพื้นที่สาธารณะสวนสันติชัยปราการเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรม ผลที่ได้คือชาวบ้านในชุมชนให้ความสำคัญต่อส่วนรวมในระดับที่กว้างขึ้น คือ เริ่มรู้จักกันมากขึ้นและมีการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ มีการช่วยเหลือในกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีกลุ่มประชาคม และเยาวชนเกสรลำพูเป็นตัวเชื่อมโยงให้คนในชุมชนต่าง ๆ ได้มาร่วมทำกิจกรรมด้วยกันทำให้จิตสำนึก ที่มีอยู่ภายใน ได้ถูกแสดงออกมาในลักษณะของความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ได้รวมตัวกันทำกิจกรรม

ประชาคมบางลำพูได้สร้างอัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพูจากรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ ความโดดเด่นของชุมชน ตลอดจนพื้นที่สาธารณะที่เหมาะสมมาเป็นจุดศูนย์กลางที่จะสร้างกิจกรรมทางสังคมให้กับคนในชุมชน และสาธารณะชนได้รู้จักบางลำพู โดยได้สนับสนุนกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู และมูลนิธิศุภนิเวศน์ให้กระบวนกรสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าวให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทำให้ภายหลังจากการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ แล้วความสำเร็จนอกจากชุมชนบางลำพูจะได้เป็นที่รู้จักแล้ว ชาวบ้านในชุมชนก็มีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ต่าง ๆ ของชุมชน เกิดความรู้สึกพร้อมเป็นเจ้าของ ตลอดจนรักและหวงแหนในสมบัติของชุมชนในระดับที่กว้างมากขึ้น

2) ผู้นำกลุ่มในชุมชน

ผู้นำกลุ่มในชุมชน หมายถึง ผู้นำกลุ่มกิจกรรมทางสังคมที่มีบทบาทในการสร้างกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ ผู้นำประชาคมบางลำพู ผู้นำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ผู้นำกลุ่มมูลนิธิศุภนิเวศน์ ผู้นำกลุ่มศาสนา ผู้นำกลุ่มชาวบ้านในชุมชน บุคคลเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญในการที่

จะผลักดันให้จิตสำนึกสาธารณะของชาวบ้านในชุมชนได้ปรากฏออกมาในรูปแบบของความ
ร่วมมือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นบุคคลที่มี
จิตสำนึกสาธารณะอันเป็นต้นแบบ ที่มีผลต่อคนในกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมใน
การทำกิจกรรม และการให้ความร่วมมือต่าง ๆ

- ผู้นำประชาคมบางลำพู คุณอรศรี ศิลปี หรือ ป่านิด เป็นที่รู้จักกันใน
หมู่ของชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ในบางลำพูในฐานะที่เป็นประธานประชาคมบางลำพู และเจ้าของ
ร้านครัวนพรัตน์ คุณอรศรีมีส่วนสำคัญมากในสร้างจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู ทั้งนี้
เพราะคุณอรศรีเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวมอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ส่วน
หนึ่งในบ้านทำเป็นศูนย์สุขภาพชุมชน และเป็นห้องเก็บของของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู นอกจากนี้
ในส่วนของการประชุมในวาระต่าง ๆ ของประชาคม หรือกิจกรรมบางกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน
เกษตรลำพู คุณอรศรีจะอนุญาตให้ใช้ร้านอาหารของคุณอรศรีเป็นที่ประชุม ซึ่งในช่วงเวลาเปิดร้าน
ปกติคุณอรศรีก็จะยกชั้นบนทั้งชั้นให้กับกลุ่มประชุม นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงอาหารว่าง และอาหาร
กลางวันบ้าง อาหารเย็นบ้างตามแต่ช่วงเวลา คุณอรศรีเป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมเพื่อสังคมส่วนรวม
ทุก ๆ กิจกรรมแม้บางครั้งจำเป็นจะต้องใช้งบประมาณส่วนตัว ซึ่งคุณอรศรียินดีให้

คุณอรศรีมีแรงจูงใจที่สำคัญในการทำประโยชน์ให้กับสังคม คือ คุณอร
ศรีมีความรู้สึกว่าจะต้องตอบแทนชุมชน สังคม เพราะคุณอรศรีได้อาศัยชุมชนบางลำพูในการทำ
มาหากิน คุณอรศรีเป็นคนบางลำพูโดยกำเนิดไปทำงานที่อื่นระยะหนึ่งแล้วกลับมาทำร้านครั
วที่บางลำพู ปัจจุบันร้านครัวนพรัตน์เปิดมานาน 17 ปีแล้ว คุณอรศรีเป็นคนกว้างขวางรู้จัก
คนใน ชุมชนมากมาย เมื่อมีโอกาสที่จะตอบแทนคุณอรศรีก็อยากจะทำ

“เราเป็นคนบางลำพู พ่อแม่เราทำมาหากินในท้องถิ่นบางลำพูจนมั่งมี พอมาใน
ปัจจุบันรุ่นเราก็เป็นรุ่นลูก เราก็ยังทำหากินในท้องถิ่นนี้ ลูกหลานเราเวลานี้ก็หา
กินในท้องถิ่นนี้ เพราะฉะนั้นอะไรที่เราเสียสละทำให้บางลำพูได้ เราก็อยากจะทำ
ทำแล้วเกิดความสบายใจ เพราะคิดว่าในชีวิตก็คงจะทำอย่างนี้เรื่อย ๆ ไปไม่ไหว
เมื่อไหร่ก็คือหยุดทำ แต่ถ้าจะให้หยุดทำทั้ง ๆ ที่ยังไหวเราก็ไม่ควรจะหยุดอยู่ตรง
นี้ เพราะเราอยู่ตรงนี้ เติบโตมาจากตรงนี้ทั้งนั้น ถ้าเราพอจะเสียสละอะไรได้บ้าง
เล็ก ๆ น้อย ๆ เราก็น่าจะทำได้”

อรศรี ศิลปี (ป่านิด) ประธานประชาคมบางลำพู 28 เมษายน 2548

ผลจากแบบอย่างความเสียสละของบ้านิดทำให้ ทุก ๆ คนที่รู้จักบ้านิด ศรัทธาในความเสียสละ และเมื่อมีโอกาสก็อยากที่จะร่วมเสียสละด้วย

คุณสุจินต์เล่าว่าครั้งหนึ่งมีการประชุมเนื่องในวาระวันแม่ และมีผู้อำนวยการเขตร่วมประชุมด้วย ผู้อำนวยการเขตได้ให้ข้อมูลว่าจะมีกลุ่มผู้สูงอายุมาเยี่ยมชมกรุงเทพฯ และจะมาที่นี่แต่ไม่มีงบประมาณในการต้อนรับ ประธานชุมชนแต่ละชุมชนช่วยกันเสนอว่าชุมชนไหนจะทำอะไรเลี้ยงกลุ่มผู้สูงอายุ โดยทุก ๆ ชุมชนช่วยกัน ความสามัคคีในการทำงานเหล่านี้ออกมาจากหัวใจ เมื่อแกนนำเป็นผู้เริ่มต้นที่จะเสียสละก่อนส่วนหนึ่งมาจากคุณอรศรี

“ชอบใจบ้านิด แคเห็นก็รักแกแล้ว บ้านิดพูดที่เขตเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว”

วรรณิพา เนียมสุข ชาวบ้านชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ 1 กรกฎาคม 2548

“อย่างหนึ่งที่ผมชื่นชมเพราะอะไร บ้านิดก็มีส่วน บ้านิดเป็นคนมีส่วนร่วม แกเหมาะที่จะเป็นประธาน คือ ผมชอบแกตรงที่ว่า แกจะเป็นผู้ให้ก่อนเลย จากนั้นถึงจะมาทุกคนนี้แหละครับ”

สุจินต์ วรรณภัสสิทธิ ผู้นำชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ 5 กรกฎาคม 2548

“ก็ได้บ้านิดนี้แหละครับ ที่ช่วยเหลือทำประโยชน์ให้ชุมชน”

มนัสชัย เทียงธรรม ผู้นำชุมชนตรอกศิลป์ – ตรอกตีกดิน 4 กันยายน 2548

“อะไร ๆ ก็บ้านิด อย่างบ้านิดเค้าก็อุทิศตัวเพื่อสังคม เพื่องานสังคม”

จินตนา กล่อมเกลา นักพัฒนาชุมชน 25 กรกฎาคม 2548

การให้ของคุณอรศรีเป็นการเสียสละให้กับส่วนรวมก่อนใคร ๆ ทำให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่ทำกิจกรรมด้วยกันเกิดความศรัทธาในการให้ของคุณอรศรี จึงอยากที่จะมีส่วนร่วมในการให้หรือเสียสละบ้าง ศรัทธาดังกล่าวยังได้กระจายไปยังคนอื่น ๆ ที่เห็นการทำงานเพื่อส่วนรวมที่จริงจังแล้วก็อยากที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ หรือเสียสละบ้าง

ในที่สุดศรัทธาจึงนำมาซึ่งความร่วมมือกันของคนในชุมชน ทำให้กิจกรรมที่ร่วมกันทำประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

- แกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน ปานทิพย์ ลิกชะไซ หรือต้า เป็นแกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ทั้งนี้ด้วยอุปนิสัยเป็นคนชอบทำกิจกรรม มีความกระตือรือร้น และรักเด็ก ปานทิพย์จึงมักจะหากิจกรรมต่าง ๆ มาชวนเด็ก ๆ ทำเสมอ กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนมีศูนย์กลางการรวมตัวอยู่ที่การทำกิจกรรม ซึ่งแกนกลางของกิจกรรมเกิดจากการกระตุ้นของปานทิพย์ที่มักจะชวนน้อง ๆ หรือ เด็ก ๆ ในชุมชนทำกิจกรรมด้วยกัน แม้ในบางครั้งไม่มีงบประมาณแต่ก็สามารถทำกิจกรรมได้ ปานทิพย์มีความคาดหวังว่าอยากให้เด็ก ๆ มาทำงานด้วยใจไม่ใช่เงินเป็นเรื่องหลัก

“เด็กทุกคนอยากมีพื้นที่ในการแสดงออก ใ้ใจไปก่อน งานวันเด็ก UNICEF สอนสันติชัยปราการ เป็นที่พบปะ รู้จักเด็กคนหนึ่งไปหาเพื่อนมารู้จักกันเป็นลูกโซ่ทำงานกันแทบตาย สนุก ทุกคนได้ทำเองกับมือ ใช้ประสบการณ์ เห็นกระบวนการจากบ้านิด ต้าใช้ PAR ทุก ๆ อย่าง ใช้การมีส่วนร่วม วันนี้เราจะมีการประชุมโปรเจ็ค ใหญ่ โทรหาแค่ 2 คน แต่บอกต่อ ๆ กัน น้องสนุกมากเพราะเขาได้ทำเอง เงินไม่เกี่ยว เงินคือผลพลอยได้ ถ้ามีเงินเราจะให้ ถ้าไม่มีเงินเราจะช่วยกัน...”

ปานทิพย์ ลิกชะไซ แกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน 17 สิงหาคม 2548

กระบวนการทำงานของคุณอศรีในการทำกิจกรรมเป็นแนวทางที่สำคัญให้ปานทิพย์ได้เรียนรู้การจัดการจัดกิจกรรมให้กับเด็กโดยเน้นการมีส่วนร่วม ดังเช่น ทุกครั้งก่อนการจัดกิจกรรมประชาคมจะร่วมกันปรึกษาหารือเพื่อวางแผนการทำกิจกรรมในบางกิจกรรมได้ดึงเอาตัวแทนชาวบ้านผ่านกรรมการประชาคมที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนบ้าง เป็นกรรมการชุมชนบ้าง เข้ามาร่วมประชุมหารือด้วยกัน เพื่อช่วยกันเสนอแนวคิด วิธีการจัดการ และแบ่งงานกันทำ เมื่อจบงานก็จะมีนัดประชุมอีกครั้งเพื่อสรุปงาน ปานทิพย์ได้เรียนรู้กระบวนการจัดกิจกรรมโดยอาศัยแนวคิดการมีส่วนร่วมเช่นเดียวกับประชาคม โดยก่อนการจัดกิจกรรมทุกครั้งปานทิพย์จะมีการนัดประชุมเด็ก ๆ ประมาณ 2 -3 ครั้งเพื่อวางแผนการทำงานร่วมกัน ดังนั้นกิจกรรมที่นำเสนอออกไปจึงเป็นกิจกรรมที่มาจากความต้องการของเด็กอย่างแท้จริง และเด็กได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การคิด วางแผน ทำ ตลอดจนจนภายหลังจากงานเสร็จเรียบร้อยก็จะมีการมานั่งคุยกันถึงความสำเร็จของกิจกรรม ตลอดจนข้อผิดพลาดต่าง ๆ เพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุงในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

ปานทิพย์ เป็นส่วนผลักดันจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูที่สำคัญคนหนึ่ง โดยการผลักดันของปานทิพย์เป็นการกระตุ้นให้เด็กได้มาทำกิจกรรมสนุก ๆ ร่วมกัน แม้เด็กเล็ก ๆ จะยังไม่รู้เรื่องราวอะไรคือการสร้างประโยชน์ให้กับสังคม แต่เด็กรุ่นที่โต ๆ ขึ้นมาก็จะรู้จักที่จะเข้ากลุ่ม ช่วยงานกลุ่ม ช่วยเพื่อน ช่วยน้อง ปานทิพย์ ได้ใช้กิจกรรมเป็นตัวผสมผสานความสัมพันธ์ระหว่างวัย ให้สมาชิกทุกคนรู้จักการให้ การช่วยเหลือ มีน้ำใจต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้จักให้กับคนอื่น ๆ ความเป็นคนเอาใจจริงเอาใจต่อกิจกรรม เป็นแบบอย่างที่ทำให้คนอื่น ๆ อยากที่จะเข้ามาช่วยเหลือ เพื่อให้กิจกรรมของกลุ่มสำเร็จไปได้ด้วยดี การสร้างกิจกรรมอย่างต่อเนื่องของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูโดยการนำของปานทิพย์ เป็นการต่อยอดความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ความรู้สึกนึกคิดของทุกคน ให้ช่วยเหลือกันแล้วงานจะประสบความสำเร็จ

นอกจากปานทิพย์จะได้รับการยอมรับจากเด็ก ๆ ในฐานะผู้นำของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูแล้ว ปานทิพย์ยังได้รับการยอมรับจากผู้ใหญ่ที่เคยเห็นการทำงานของปานทิพย์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าลูกหลานของตนมีความสามารถ และกล้าแสดงออกเมื่อทำกิจกรรมการแสดงต่าง ๆ ซึ่งนอกจากนี้บางกิจกรรมที่เด็ก ๆ จะต้องลงมือทำงานด้วยตนเอง ผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกลุ่มเด็ก ๆ ด้วย ยกตัวอย่างเช่น มีกิจกรรมหนึ่งที่มีการออกแบบเกมให้เตะฟุตบอลเข้าประตูก่อนแล้วจึงไปตอบคำถามเพื่อชิงรางวัล ในการเตรียมงานเด็ก ๆ ในชุมชนมัธยมศึกษารพวงษ์ช่วยกันตอบไม่ทำประตูฟุตบอลภายในวันเดียวเสร็จ ในขณะที่แม่ของเด็กในชุมชนคนหนึ่งก็อาสาช่วยทำตาข่ายฟุตบอลให้กับเด็ก ๆ จนเสร็จเช่นกัน ความร่วมมือกันระหว่างเด็กในชุมชนและผู้ใหญ่ในการทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ล้วนแล้วแต่อยู่ในสายตาของชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนที่พลอยชื่นชมไปด้วย

“...ผมมองเขามานานแล้ว อย่างเยาวชนเกษตรลำพูก็มีงาน แต่ละคนที่เขาจะรวมตัวกัน เขาก็จะไปเอาเด็กวัดสังเวช บ้าง เด็กมัธยมบ้างมาช่วยงาน เขามีศักยภาพที่ดี อย่างตัวนี้เขาทำงานเก่งมาก เด็กที่มางานก็เชื่อฟังเขานะ ที่ผมไปเห็นมาหลายครั้งที่เขาจัดงานที่ป้อมพระสุเมรุ ผมมองว่าตัวนี้เป็นเด็กสร้างสังคมได้ดีมาก สังคมหรือชุมชนไหนที่มีคนอย่างตัวอยู่ สังคมนั้นเจริญ”

โอกาส มิตรมานะ ครูสอนศาสนาชุมชนมัธยมศึกษารพวงษ์ 27 กรกฎาคม 2548

จะเห็นได้ว่า นอกจากกิจกรรมจะช่วยดึงเอาความร่วมมือร่วมใจให้เด็ก ๆ จะช่วยกันทำงานต่าง ๆ แล้ว กิจกรรมยังได้มีส่วนช่วยในการดึงผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

เมื่อหลาย ๆ บ้านต่างก็มาช่วยลูก ๆ ของตนทำงาน เตรียมงานทำให้เกิดภาพความสัมพันธ์ของ
ระหว่างเด็กกับครอบครัว ตลอดจนชุมชนที่สร้างความประทับใจ

- ผู้นำกลุ่มมูลนิธิศุภนิเวศน์ ครูสุจิตต์เป็นประธานกรรมการมูลนิธิศุ
ภนิเวศน์ ครูสุจิตต์มีบทบาทสำคัญในเรื่องของการสืบสานดนตรีไทย นอกจากในฐานะที่เป็น
มรดกของชาติ และของตระกูลแล้ว การสืบสานดนตรีไทยของครูสุจิตต์ยังก่อให้เกิดความ
ภาคภูมิใจของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะชุมชนบางลำพูได้ชื่อว่าเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ด้านดนตรี
ไทย เคยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนักดนตรีไทยในอดีตถึง 20 บ้าน ปัจจุบันเหลือเพียง 1 บ้าน ซึ่งก็
คือ บ้านศุภนิเวศน์ที่ครูสุจิตต์ได้อนุรักษ์มรดกดนตรีไทยไว้

“คุณครูสุจิตต์ ท่านได้เป็นศิลปินแห่งชาติ ผู้คนรู้จักเยอะท่านเป็นคนที่อ่อนน้อม
ถ่อมตัวมีจิตใจดี คนชอบไปหมด ไปไหนไปต่างจังหวัดไปต่างประเทศคนก็ชอบ
และที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งท่านมีโอกาสได้รับใช้สมเด็จพระเทพฯ ตรงนี้เป็นตัว
ผลักดันที่ทำให้ได้กราบบังคมทูลให้ช่วยทรงแนะนำตรงนั้นตรงนี้ เป็นแรงที่ช่วย
ผลักดันให้กระจายไปได้”

ดุษฎี คำมูลคดี กรรมการมูลนิธิศุภนิเวศน์ 29 มิถุนายน 2548

ครูสุจิตต์มีสายเลือดนักดนตรีเต็มตัว ผวนกับแรงบันดาลใจที่สำคัญคือ
การที่ได้เห็นถึงจิตวิญญาณของครูดนตรีไทยที่เป็นบุคคลต้นแบบที่เสียสละได้ทุกอย่างเพื่อดนตรี
ไทย

“เรานึกถึงแต่ส่วนรวม ครูคิดถึงแต่สังคม... เราหยุดไม่ได้เราต้องเดินตลอดเพราะ
เราต้องอยู่เพื่อสังคม มันครอบคลุมหลายอย่างมากเลยเกี่ยวกับสังคมเราไปไหน
ผู้ใหญ่ก็จะรักเราหมด เขาขอให้เราช่วยอะไรเราช่วยหมด จะเอาอะไรที่มันยาก
เขียวยากเย็นที่ใครทำไม่ได้แล้วก็ไปหาสุจิตต์ถึงจะได้ ทุกคนจะพูดอย่างนี้หมด
ในสังคมนี้เวลานี้ เราพร้อมที่จะให้แม้ว่าเราจะเหนื่อยกายเราไม่ไหว ขาแข็งเดิน
ไม่ไหวแล้วเพราะ... นี่ถอดหัวใจพูดเลยนี่ ใครใช้ไปหมด เหนื่อยจะตายอยู่แล้ว
ตายเป็นตายเราก็กต้องไป จะมีครูเดิมคนหนึ่งที่สอนสอดดั่งคล้ายครูนี้แหละ ที่นี้
ยังงู้ใหม่ จะเล่าให้ฟังจิตสำนึกหรือเปล่า ขึ้นรถเมล์ไม่มีเงินหอรอกจนนี้ วิ่งไป
สอนลงกระโดดหล่มหัวแตก เลือดไหลเต็มวิ่งเข้าไปร้านหมอยุ่ตรงนั้น ใจมันมุง
จะไปสอนใช้ใหม่พอเย็บเสร็จถ้าเป็นเรากลับบ้านนอนใช้ใหม่ แก่ไม่หอรอก แก่เย็บ

เสร็จแกก็เข้าไปสอนอีก 4 แห่ง... นี่มันจิตสำนักหรือเปล่า เอาใหม่ เป็นหนูหนี่
แล้ว หัวแตกเลือดไหลเย็บแล้วยังสอนเขาอีก จิตสำนักหรือเปล่า นี่จิตสำนักของ
ครูสุนทรีย์ไทยมันฝังแล้วลูก มันไม่ถอยแล้วให้เขาใช้ไปจนตายเลยคิดอย่างนี้ ...
นี่ก็อย่างนี้สำนัก คิดแล้วมันก็มีความสุขช่วยเหลือเขาหมดเลย อ้อยใครเขาเดือดร้อน
เขาจะเอาอะไรเราทำให้เขาหมดเลยทุกทีเลย ไปถึงไหนถึงกันเลย”

ครูสุจิตต์ ดุริยประณีต ประธานมูลนิธิดุริยประณีต 3 พฤษภาคม 2548

(ขีดเส้นใต้โดยผู้ศึกษา)

นอกจากครูสุจิตต์จะเป็นประมุข(ผู้นำ)ของบ้านดุริยประณีตแล้ว ครูสุจิตต์ยังมีอีกบทบาทหนึ่งคือการเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพูที่จะคอยช่วยเป็นกำลังเสริมเมื่อมีการจัดงานด้านวัฒนธรรมประเพณี โดยการนำวงดนตรี หรือการแสดงของเด็กในบ้านดุริยประณีตไปช่วยแสดงในกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีได้นึกถึงค่าตอบแทน

“ตอนแรกมาช่วยก็ไม่เอาสตางค์แกก็ช่วยมาตลอดนะ แต่ว่าหลัง ๆ นี้เราตั้งใจจะให้ในแบบที่แกควรจะได้ ก็แล้วแต่กันไป ไม่ใช่ทุกงาน บางที่แกก็ให้ถูก ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นอย่างนั้น แต่เราก็ก้ามมีเงินเราก็พยายามจะให้แบบแพง ๆ บางทีก็แพงกว่าคนอื่น ก็มี”

ปิติ กุลศิริโรจน์ (พี่ตู่) กรรมการประชาคมบางลำพู 19 พฤษภาคม 2548

“บ้านดุริยประณีตนี้มาช่วยด้านศิลปวัฒนธรรม โดยที่บางที่เรามึงบนี้เราก็กให้แก ถ้าเราไม่มึงบเราก็กขอแกเฉย แกก็ช่วย”

อรศรี ศิลปี (ปานิด) ประธานประชาคมบางลำพู 25 กุมภาพันธ์ 2549

“ครูสุจิตต์เป็นคนถึงไหนถึงกันเลย ลุย สบิรตสูง เกิดเป็นแบบอย่างให้คนรุ่นใหม่ อายุขนาดนั้นแต่ยังมีไฟทำให้คนรุ่นมีไฟไปด้วย”

ประดิษฐ์ ประสาททอง ประธานเครือข่ายละครกรุงเทพฯ 26 เมษายน 2549

ครูสุจิตต์ให้การสนับสนุนในการสืบสานดนตรีไทย และนาฏศิลป์ไทย โดยการร่วมกิจกรรมในทุก ๆ ที่เพื่อจะได้นำเอามรดกประจำตระกูลมาแสดงต่อสาธารณชนด้วยความรัก และห่วงแหน โดยไม่ได้คำนึงถึงการตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งเมื่อเป็นความต้องการของผู้นำที่อยากจะให้เด็ก ๆ หรือลูกวงของบ้านดุริยประณีตไปจัดการแสดงในกิจกรรมที่ประชาคมบางลำพูจัด เด็ก ๆ และลูกวงต่างก็ร่วมยินดีที่จะทำต่อส่วนรวมโดยไม่ได้สนใจถึงค่าตอบแทนเช่นกัน ซึ่งความมีน้ำใจของครูสุจิตต์ซึ่งเป็นผู้นำได้ทำให้เกิดความร่วมมือจากเด็ก ๆ และลูกวงของมูลนิธิดุริยประณีตในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมด้วยเช่นกัน

- ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ในแต่ละชุมชนมักจะมีการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อน เช่น กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัครทางสาธารณสุข ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้กับคนในชุมชน ดังจะเห็นได้จากกลุ่มเหล่านี้มักจะสร้างสรรค์กิจกรรมของกลุ่มขึ้นมาเอง จัดงานวันเด็กบ้าง จัดงานปีใหม่ จัดค่ายเยาวชนบ้าง ทั้งนี้ การจัดงานล้วนแล้วแต่ต้องให้คนในชุมชนอาสาช่วยกันทำงาน ซึ่งเมื่อคนในชุมชนได้ช่วยเหลือกัน ทำงานร่วมกัน ก็ก่อให้เกิดความผูกพัน มีสัมพันธภาพที่เหนียวแน่นขึ้น นอกจากนี้เมื่อกลุ่มกิจกรรมทางสังคมเช่น ประชาคมบางลำพู หรือกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูขอความร่วมมือใด ๆ เมื่อผู้นำรับปากที่จะช่วย ชาวบ้านในชุมชนที่มีสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้นำก็ติดตามมาช่วยเหลือด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้นำกลุ่มต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมจะก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของงาน เกิดความภาคภูมิใจ จนในที่สุดทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนตามมา

3) พื้นที่สาธารณะในชุมชน

- สวนสันติชัยปราการ หรือสวนสาธารณะสันติชัยปราการ แต่เดิมเป็นที่ตั้งของโรงงานน้ำตาล และโกดังเก็บสินค้าของบริษัท ศรีมหาราชา ต่อมาปรับปรุงทัศนียภาพเป็นเมื่อคราวที่ได้มีการจัดทำโครงการบูรณะป้อมพระสุเมรุและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยรอบเป็นสวนสาธารณะ และได้มีการจัดสร้างพระที่นั่งเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ 5 ธันวาคม พ.ศ.2542 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานนามให้พระที่นั่งและสวนสาธารณะแห่งนี้ไว้ว่า “สวนสันติชัยปราการ” ซึ่งแปลว่า “มีปราการที่เป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะของสันติภาพ” (เที่ยวสวน ชมป้อมที่ “สวนสันติชัยปราการ, 2548)

ปัจจุบันสวนสันติชัยปราการเป็นสวนสาธารณะที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่บนอาณาบริเวณเดียวกันกับป้อมพระสุเมรุ จัดสร้างขึ้นโดยคณะกรรมการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2542 ซึ่งโครงการดังกล่าวเป็นโครงการของรัฐบาล ที่ใช้งบประมาณร่วมกับกรุงเทพมหานคร

สวนสันติชัยปราการมีเนื้อที่ประมาณ 8 ไร่ ด้านหลังติดริมแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดแนวยาวทำให้บรรยากาศเย็นสบาย มีลานออกกำลังกายด้านริมแม่น้ำ มีลานเอนกประสงค์ที่อยู่ด้านหลังป้อมไม้ใช้เป็นเวทีการแสดงจากเวทีที่จะถูกจัดให้หันหลังชนกับด้านหลังของป้อม ในขณะที่ด้านหน้าเป็นอัมพันท์ไล่ระดับ มีสนามหญ้าเล็ก ๆ ที่ให้คนได้เข้ามาพักผ่อน ให้เด็ก ๆ เล่น หรือทำกิจกรรมร่วมกัน

ภายในสวนด้านทิศตะวันตกมีประติมากรรมภาพปูนปั้น เป็นภาพนูนสูงเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชน ที่อยู่บริเวณนั้นโดยใช้ชื่อว่า “วิถีชีวิตบางลำพู” ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งบางลำพูเป็นที่พักแรมเพื่อเดินทางต่อทางเรือ และเคยเป็นชุมชนเก่าของมอญ และแขก เป็นชุมชนค้าขายผลไม้ ดอกไม้ ขนมไทย และเป็นชุมชนดนตรีไทยตลอดจนการแสดงต่าง ๆ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณใกล้ ๆ กันเป็นมีต้นลำพูอายุกว่า 100 ปียืนต้นอยู่ และต้นบางลำพูนี้เองที่เป็นที่มาของชื่อบางลำพู โดยที่สมัยก่อนผู้คนสัญจรกันทางเรือ เมื่อผ่านมาในบริเวณนี้จะเห็นแสงวิบวับจากห้องห้อยที่เกาะอยู่บนต้นลำพูซึ่งมีอยู่อย่างหนาแน่น แต่ปัจจุบันยังคงเหลือไว้เป็นสัญลักษณ์เพียงต้นเดียว ปัจจุบันมีการสร้างแนวไม้ไว้กันคลื่นจะมากกระทบต้นลำพูนี้ไว้ด้วย

ปัจจุบันบริเวณสวนสันติชัยปราการสวนสาธารณะ เป็นสวนสาธารณะของชุมชนบางลำพูที่เปิดให้ประชาชนได้เข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ออกกำลังกาย นั่งเล่นพักผ่อน นอกจากนี้สวนสันติชัยปราการมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นที่สำหรับการพบปะของผู้คนต่าง ๆ เมื่อประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู หรือมูลนิธิดุริยประณีตต่างก็ใช้สวนสันติชัยปราการเป็นสื่อกลางในการแสดง การจัดกิจกรรมต่าง ๆ

- ร้านอาหารครวณพรัตน์ แต่เดิมเป็นร้านตัดเสื้อเซ็ทที่ขึ้นชื่อที่สุดในพระนครอยู่บนถนนพระสุเมรุ ปัจจุบันย้ายไปทำเป็นร้านอาหารบริเวณริมถนนพระอาทิตย์ซึ่งเปิดมานานกว่า 17 ปี เจ้าของร้านคือคุณอรศรีซึ่งเป็นประธานประชาคมบางลำพู คุณอรศรีได้เปิดโอกาสให้ใช้ร้านครวณพรัตน์สำหรับการประชุมของคณะกรรมการประชาคมบางลำพูซึ่งโดยปกติจะประชุมกันที่บริเวณชั้น 2 ของร้าน หากมีการประชุมคุณอรศรีจะรับรองลูกค้าที่เข้ามานั่งทานอาหารในบริเวณชั้นล่างเท่านั้น และเปิดให้ชั้น 2 ได้มีการดำเนินการประชุมอย่างเต็มที่ และในทุก ๆ ครั้งที่มี

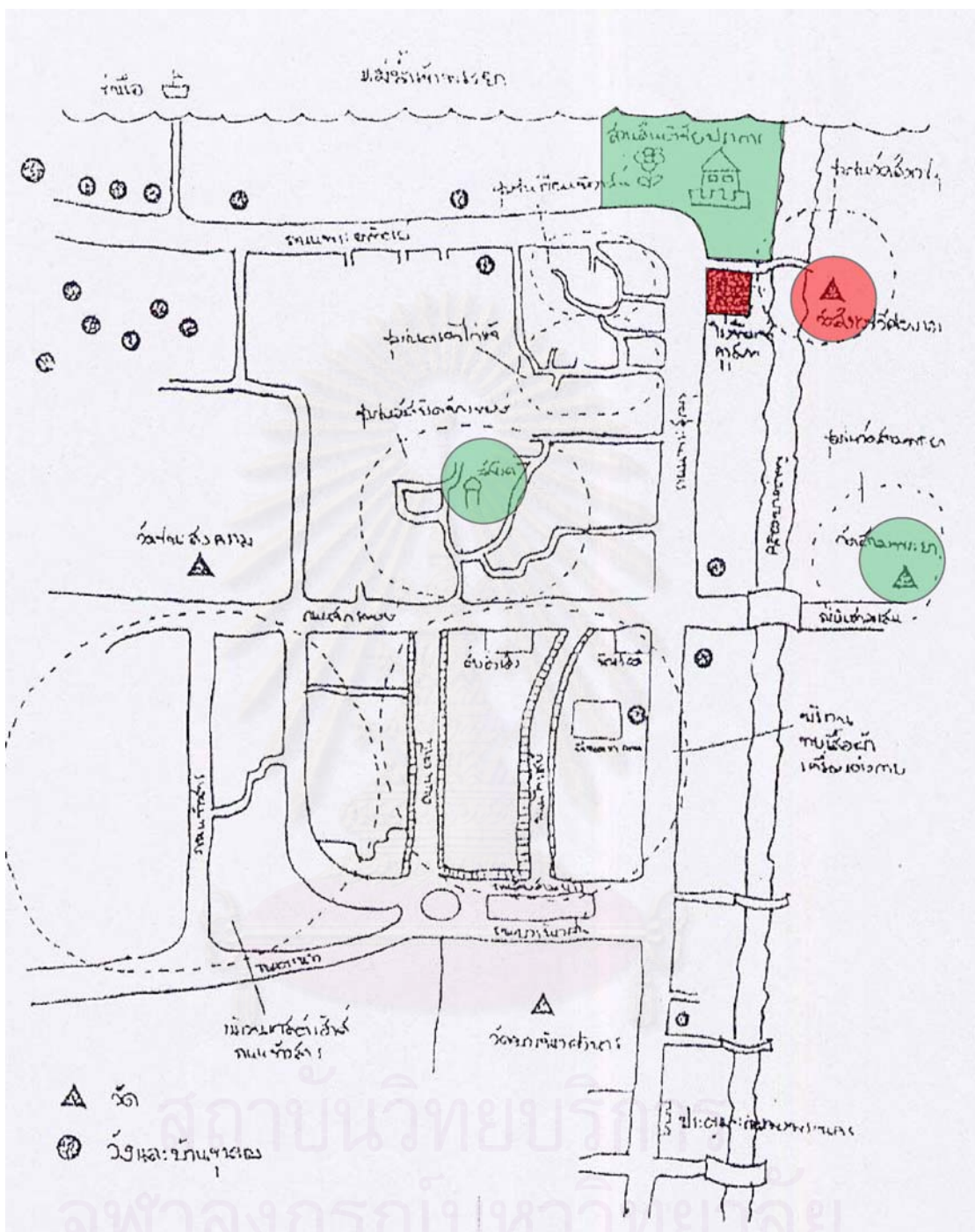
การประชุมคุณอรรศรีจะให้แม่ครัวของร้านจัดอาหารมาเลี้ยงรับรองแขกทุกคนที่เข้ามาประชุมในร้าน นอกจากนี้ เมื่อกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูมีการจัดกิจกรรมพิเศษและขาดสถานที่ คุณอรรศรีก็อนุญาตให้ใช้พื้นที่ชั้น 2 ของร้านได้เช่นกัน

- บ้านดุริยประณีต เป็นที่ทำการของมูลนิธิดุริยประณีตอยู่ในชุมชนวัดสังเวช บ้านดุริยประณีตเปิดสอนดนตรีไทย และนาฏศิลป์ให้กับเด็ก ๆ และบุคคลทั่วไปที่สนใจในราว ๆ เดือนพฤษภาคมของทุก ๆ ปี จะมีการจัดพิธีไหว้ครูของบ้านดุริยประณีต ซึ่งจะมีลูกศิษย์จากทั่วสารทิศ เข้ามาร่วมพิธีไหว้ครู และมีการพบปะกันของเหล่าบรรดาบรมครู อาจารย์ ลูกศิษย์ต่างก็มาพบกันปีละ 1 ครั้ง

- พื้นที่สาธารณะอื่นๆ ภายในชุมชน นอกจากดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ชุมชนบางลำพูประกอบไปด้วยชุมชนย่อยหลายชุมชนที่รวมตัวภายใต้ชื่อ “ชุมชนบางลำพู” ชุมชนเหล่านี้ต่างก็มีพื้นที่สาธารณะภายในชุมชนเพื่อที่ชุมชนจะใช้เป็นพื้นที่สาธารณะพบปะ ทำกิจกรรมส่วนรวมด้วยกัน เช่น ลานกีฬาโรงเรียนวัดสังเวช ลานวัดภายในชุมชนวัดสังเวช ศูนย์สุขภาพชุมชนและลานอเนกประสงค์ของชุมชนมัธยมวัดจักรพงษ์ เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4.5 แผนที่แสดงพื้นที่สาธารณะของชุมชน *

ที่มา : พิเชฐ สายพันธ์, 2542:126

* หมายถึง พื้นที่สีเขียวหมายถึงพื้นที่สาธารณะที่ชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ส่วนพื้นที่สีแดงหมายถึงเป็นพื้นที่ที่ชุมชนต้องการเข้าไปใช้ประโยชน์แต่ไม่สามารถใช้ได้

4) จิตสำนึกสาธารณะของปัจเจก

จิตสำนึกสาธารณะของปัจเจก หมายถึง การที่บุคคลมีความใส่ใจ และให้ความสำคัญต่อเรื่องของส่วนรวม พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือ และเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ จิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ ทั้งนี้เพราะจิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกบุคคลเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน โดยศึกษาผ่าน กลุ่มกิจกรรมทางสังคมทั้ง 3 กลุ่ม (ประชาคมบางลำพู มูลนิธิดุริยประณีต เยาวชนเกสรลำพู) ซึ่งจะเห็นได้จากการเข้ามาของกลุ่มบางกอกฟอรัม ที่เข้ามาจุดประกายทางความคิดในการจัดงานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 นั้น ได้ผ่านขั้นตอนที่สำคัญคือ การรวบรวมความร่วมมือจากบรรดาเจ้าของร้านรวงต่าง ๆ และชาวบ้านที่อยู่บริเวณโดยรอบถนนพระอาทิตย์ และป้อมพระสุเมรุมารวมตัวกัน นอกจากนี้รวมไปถึงสถานศึกษา หน่วยงานราชการหลายแห่ง ให้เข้ามาทำงานร่วมกันจนในที่สุดทำให้เกิดการรวมตัวกันภายใต้ชื่อ “คณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1” การรวมตัวดังกล่าวเกิดจากปัจเจกบุคคลที่เล็งเห็น และให้ความสำคัญต่อส่วนรวม จึงได้เข้ามามีบทบาทเป็นหนึ่งในคณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดิน

ในส่วนของมูลนิธิดุริยประณีต ภายใต้การนำของครูสุดจิตต์ ดุริยประณีตก็ได้รับการชักชวนจากกลุ่มบางกอกฟอรัมให้เข้ามาเป็นคณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดินด้วยเช่นกัน ซึ่งด้วยจิตสำนึกสาธารณะจึงทำให้ครูสุดจิตต์ได้เข้ามามีบทบาทเป็นหนึ่งในคณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 ด้วย ต่อมาคณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดินได้พัฒนารูปแบบองค์กร การบริหารจัดการที่ชัดเจนขึ้นจนในที่สุดก็ได้กลายเป็นประชาคมบางลำพู

ประชาคมบางลำพูได้มีการเชิญบุคคลอื่น ๆ ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีบทบาทสำคัญในการทำงานเพื่อส่วนรวมในชุมชน มาร่วมเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพูอีกด้วย การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพู มูลนิธิดุริยประณีต หรือเยาวชนเกสรลำพูก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันถึงจิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกบุคคล ดังจะเห็นได้จากภูมิหลังของคนเหล่านี้ต่างก็มีจุดร่วมที่สำคัญคือ ความสนใจ และประสบการณ์การทำงานเพื่อสังคมอยู่เป็นทุนเดิม

“ลุงทำเรื่องของชุมชนนี้มาตั้งแต่หนุ่ม ๆ แล้ว ตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 20 พอเขาทำงานด้านชุมชน พัฒนาชุมชนทำถนน ทำสะพาน จัดงานปีใหม่ สงกรานต์ แจกของเด็ก เลี้ยงพระ อะไรพวกนี้ ตอนแรก ๆ ก็ไปช่วยพวกรุ่นพี่เขา พอตอนหลังเราก็คือเขาไม่ค่อยถนัดพวกการนำเสนอตัวเอง ไม่กล้าที่จะนำ โดยมากลุงเป็นฝ่ายออกหัวคิด หรืออะไรต่าง ๆ ร่วมกับเพื่อน ๆ รุ่นพี่ รุ่นน้อง ๆ พวกนี้ละ

สมัย 30 – 40 ปีก่อนนั้น เงินทุนของชมรมที่เราก็กักเก็บจากสมาชิกเราก็มีการช่วยเหลือเรื่องงานศพ เจ็บป่วย เป็นด้านสวัสดิการสาธารณะ สมัยนั้นก็หลายหมื่น แล้วลุงค่อย ๆ ถอยออกมา ไปวางแนวให้เขาเห็นว่า เขาควรจะทำอะไรยังไง”

วัฒนา หงษ์เผือก กรรมการประชาคมบางลำพู 28 มิถุนายน 2548

เมื่อถามถึงเหตุผลที่ทำให้ก้าวเข้าไปสู่บทบาทการทำงานเพื่อส่วนรวมอย่างเต็มตัวในฐานะคณะกรรมการ หรือแกนนำ พบว่าต่างก็ไม่ได้มีความคาดหวังอะไรเป็นพิเศษนอกจากความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนรวม

วิมลสิริ เหมทานนท์ แกนนำเยาวชนเกษตรลำพูได้กล่าวถึงเหตุผลที่ในการเข้ามาเป็นแกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูว่า

“ในมุมมองของพี่นะ พี่ไม่รู้ว่าคนอื่นคิดอย่างไรแต่สำหรับพี่ พี่โอเคแล้วกับชีวิตคือ ถ้ามีอะไรช่วยคนอื่นได้ก็อยากจะช่วย มีครอบครัวที่สมบูรณ์ การเงินที่ไม่เดือดร้อน พี่มีพื้นฐานการศึกษาที่ดี เพราะฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างโอเคหมดแล้วไม่ต้องดิ้นรนอะไร ก็คือช่วยได้เท่าที่ช่วยแล้วก็มารู้สึกดีที่เห็นคนที่รู้สึกผิดให้เขามีโอกาสในแบบที่จะก้าวหน้า เพราะคือทุกคนไม่อยากจะเห็นคนที่ตนเองรู้จักไปในทางที่ไม่ดีใช่ไหม อย่างน้อย ๆ เอามาทำกิจกรรมด้วยกันเรื่อย ๆ อย่างนี้ก็ดีใจ”

วิมลสิริ เหมทานนท์ แกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู 17 พฤษภาคม 2548

ในขณะที่คุณวัฒนามองไปถึงประโยชน์ที่ส่วนรวมจะได้รับ

“ลุงไม่ได้คิดอะไรหรอก คือ ตอนแรกลุงก็ไม่ว่าหรอกว่าประชาคมนี้เขาทำอะไรกัน มีที่มาอะไรยังไง เวลานั้นลุงก็ศึกษาจากคนนั้นคนนี่อะไรพวกนี้ ที่นี้ลุงเห็นว่ามันเป็นส่วนที่เกิดประโยชน์แล้วลุงก็เห็นแก่อะไรโดยรวมมากกว่า แล้วเราเองก็เกษียณมาแล้ว ถ้าอยู่เฉย ๆ สมอมมันจะฝ่อ แล้วคิดว่ามันก็คงจะเกิดประโยชน์ขึ้นมากพอสมควร ในส่วนของประชาคมหรือชุมชนที่นี้มันก็จะคงดีกว่าอยู่เปล่า ๆ ก็โอเค ลุงก็บอกเขาว่า ลุงยินดี ยินดีที่จะไปช่วยงานอะไรที่เห็นว่ามันมี

ประโยชน์ต่อส่วนรวมซึ่งพินถิ่นมันจะดี เป็นผลดีอย่างน้อยที่สุดก็เป็นส่วนร่วม
หนึ่งของชุมชนนี้ มันก็น่าที่จะเป็นส่วนที่ดีกว่าไม่ดี ลุงคิดอย่างนั้น”

วัฒนา หงษ์เผือก กรรมการประชาคมบางลำพู 28 มิถุนายน 2548

นอกจากนี้ แรงบันดาลใจของแต่ละคนที่แตกต่างกันก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญอีก
ประการหนึ่งที่ทำให้คนแต่ละคนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม

“สำหรับตัวผมเอง ผมถูกส่งสอนมาตั้งแต่อยู่ในโรงเรียนมัธยมแล้ว เพราะว่าเรายัง
คิดถึงมันบ่อย ๆ มีไม่กี่อย่างในโรงเรียนอัสสัมชัญที่เรารู้สึกประทับใจ แล้วก็ยังจำติด
ตามาจนทุกวันนี้ แล้วส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องแบบนี้ เช่น เป็นภาพของหอประชุม
ใหญ่ของอัสสัม ซึ่งเดี๋ยวนี้มันไม่มีอยู่แล้ว เป็นประติมากรรมใหญ่เลยอยู่ตรงกลาง
หอประชุม แล้วเราก็เห็นมันติดตามเวลาเข้าไปห้องประชุม มันเป็นประติมากรรม
สวยมากอันหนึ่งเป็นภาพของแบบ คือมันจะจัดพร้อมเหมือนกัน 2 ช้างนะ เป็นคน
นั่งอยู่แล้วก็มีการมีหมานั่งอยู่อะไรทำนองนี้ 2 ช้าง แต่ข้างหนึ่งเป็นฝ่ายทางโลก
อีกข้างหนึ่งเป็นฝ่ายทางสวรรค์ และคำขวัญว่า “จงตื่นเถิด เปิดตาหาความรู้เรียนคำ
ครู คำพระเจ้าเฝ้าขยัน จะอุดมสมบัติปัจจุบัน แต่สวรรค์ดีกว่าเราอย่าลืม” เป็น
ความหมายมันดีมาก “จงตื่นเถิดเปิดตาหาความรู้ เรียนคำครู คำพระเจ้าเฝ้าขยันจะ
อุดมสมบัติ” ปัจจุบันคือรุ่งเรืองแน่นอนคือรวย แต่ว่ามาหักมุมตอนท้าย แต่สวรรค์
ดีกว่าเราอย่าลืม ก็จะมีภาพอันนี้บ่อย แล้วก็ภาพตอนที่เรารเรียนมัธยมปลาย
บางครั้งก็มีพิธีมอบประกาศนียบัตรอะไรหรืออะไรบางอย่างนี้ ครูรุ่นก่อนเขายังเน้น
เรื่องจริยธรรมสูงมาก เขาก็จะเข้ามาสอนเมื่อไหร่ก็จะพูดออกไปในเชิงให้เสียสละ
ให้ทำความดี ก็โดยสัญลักษณ์ของโรงเรียนชาวแดง คือเขาจะย้ำว่า คือความกล้าที่
จะเสียสละ ก็คือพวกนี้มันเข้าไปในใจเรา...”

ปิติ กุลศิริโรจน์ (พีตู่) กรรมการประชาคมบางลำพู 19 พฤษภาคม 2548

พลังแห่งความมุ่งมั่น ศรัทธา และแรงบันดาลใจของปัจเจกบุคคล ได้ผลักดันให้คนเหล่านี้
ได้เข้าไปมีบทบาทร่วมในฐานะคณะกรรมการ หรือแกนนำในกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในการทำงาน
เพื่อส่วนรวมของชุมชนต่อไป

เหตุดังกล่าวจึงทำให้ชุมชนบางลำพูประกอบไปด้วยบุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะที่เด่นชัด
อีกเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการลุกขึ้นมาทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อส่วนรวม หรือแก้ปัญหาเพื่อส่วนรวม

ของชุมชนด้วยตนเองโดยปราศจากการร้องขอจากผู้ใด ทั้งนี้เพราะเกิดความตระหนักส่วนรวม ดังเช่นคำบอกเล่าของคุณสุदारัตน์ที่แสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกสาธารณะของตนเองที่มีต่อส่วนรวมว่า

“มีคนเอาขวดมาขว้างแตกเต็มถนนในตอนกลางคืน ในใจก็คิดว่าตอนนี้น้ำมันกลางคืน ถ้ารอจนเช้ากว่าตำรวจหรือเจ้าหน้าที่จะมา ก็สาย แล้วตอนเช้าพระจะมาบิณฑบาตร พระ เณรไม่ได้ใส่รองเท้า แก้วก็จะตำ พี่ก็เลยมากกว่าถนน...ไม่รอใคร”

สุदारัตน์ เกริกไกรสิทธิ์ ประธานชุมชนวัดสังเวชฯ 12 เมษายน 2548

นอกจากนี้แม้แต่การรวมกลุ่มช่วยกันทำงานเพื่อส่วนรวม เช่น การจัดงานทำบุญเลี้ยงพระและรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในเทศกาลสงกรานต์ในวัดสังเวชฯ ที่หลายคนในชุมชนมาช่วยกันทำงานอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย แม้บางคนอาจจะแค่เห็นหน้ากัน ไม่เคยพูดคุยกัน แต่ก็สามารถมาทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือกันให้งานสำเร็จได้ หรือในงานบวงสรวงเสด็จพ่อของชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ ซึ่งเป็นงานประจำปีของชุมชนที่ชาวบ้านจะช่วยกันทำบุญเลี้ยงพระครั้งใหญ่ ชาวชุมชนที่อยู่รอบนอกออกไป เช่น ร้านค้า ร้านทองต่าง ๆ ก็เข้ามาช่วยกัน หรือแม้แต่คนที่อยู่บ้านเช่าบางคนก็เข้ามาช่วยด้วย สิ่งเหล่านี้เกิดจากสายสัมพันธ์ที่ต่อโยงมาจากคนรุ่นก่อน ๆ ที่ปฏิบัติต่อ ๆ กันมารุ่นต่อรุ่นที่ปมเพาะจิตสำนึกของปัจเจกให้รู้จักการเสียสละตนเองเพื่อส่วนรวมในการทำงานร่วมกัน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกบุคคลที่นำมาสู่จิตสำนึกสาธารณะของชุมชนในที่สุด

“เห็นพวกรุ่นพี่ รุ่นอา ทำมาก็ถือว่าเป็นสิ่งดี พอถึงรุ่นพวกผมก็สานต่อกันไปเรื่อย ๆ”

เฉลิมพล ดีบัว ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ 30 กรกฎาคม 2548

จุดร่วมที่สำคัญที่ช่วยสานความร่วมมือของปัจเจกบุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะเหล่านี้ให้มาสู่เป้าหมายเดียวกันคือ ความรัก ความผูกพันต่อชุมชนในฐานะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และได้ถือเอาเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งด้วย

“เราต้องทำเพื่อส่วนรวมไงลูก ถ้าเราไม่ช่วยเขางานก็ไม่สำเร็จลูกว่ โดยจะมีเลี้ยงพระ เมื่อเลี้ยงพระเสร็จก็เลี้ยงแขกที่มาในงาน หรือ เด็ก ๆ ญาติพี่น้องผู้เฒ่าผู้แก่”

พงษ์ศรี มิ่งประเสริฐ ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ 30 กรกฎาคม 2548

“ที่เราทำกันเมื่อมองแล้วจะเป็นความผูกพันคล้าย ๆ เป็นหน้าที่ที่เราต้องช่วยกันทำ เมื่อถึงเวลาปีหนึ่งมีงานอะไรก็ต้องช่วยกันทำ เช่น งานวันเด็ก ก็รวบรวมของให้เด็ก ๆ และแจกไอศกรีม โดยแต่ละคนช่วยกันรวบรวมคนละเล็กละน้อย”

सानิตย์ ไกล่ซิด ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกโก้แจ้ 30 กรกฎาคม 2548

ผลตอบแทนของการทำงานเพื่อส่วนรวมของปัจเจกบุคคลที่ได้รับกลับมาคือ ความสุขใจ ความภาคภูมิใจในตนเอง

“เราทำ พุดง่าย ๆ เราทำด้วยจิตใจของเราจริง ๆ เพื่อให้สังคมดีขึ้น ทำด้วยใจ เพื่อให้ทุกอย่างมันสำเร็จ นั่นคือความสุข เท่านั้นเอง ไม่ต้องการอะไรตอบแทน ไม่ต้องการให้ใคร ไม่ต้องมาให้ใครเขารู้เรื่องอันนี้ผมทำนะ ไม่ต้องแสดงให้ใครเขารู้ เขาจะรู้ไม่รู้เราไม่ได้สนใจ สังคมดีขึ้นบ้านเราดีขึ้น ชุมชนเราดีขึ้น นั่นคือความสุข ... คุณอยู่บ้านคุณ คุณรักบ้านคุณใหม่ เมื่อเรารักบ้านของเรา รักคนที่อยู่ในบ้านของเรา เราก็รักชุมชนของเรา ให้มันใหญ่ก็กว่าบ้านน้อยสิ นี่แหละนิสัยของคนไทยที่รักพวกพ้อง รักพี่น้อง รักชุมชน รักเกียรติ รักศักดิ์ศรีของเรา อะไรที่เป็นศักดิ์ศรีของเรา แล้วอะไรที่ทำแล้วมันเกิดประโยชน์ เราก็ควรทำ แล้วก็อยากทำให้ดีที่สุดเท่าที่ทำได้”

ประพิมพ์ อิศรเสนา ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกโก้แจ้ 30 กรกฎาคม 2548

(ขีดเส้นใต้โดยผู้ศึกษา)

“ก็อยากทำมาก เพราะได้ทำแล้วมีความสุข รู้สึกว่าตัวเองได้ทำประโยชน์เพื่อคนอื่น ไม่ได้ใช้ชีวิตไร้สาระเหมือนเมื่อก่อน และทำให้ทราบว่าตัวเองก็มีคุณค่า และสามารถทำได้เหมือนกับคนอื่น ๆ”

นุชรี เปี่ยมนุ่ม ชุมชนวัดสังเวชฯ 10 กรกฎาคม 2548

“ผมภูมิใจและต้องการที่จะทำเพื่อให้เป็นประโยชน์ของคนรุ่นหลัง เปรียบเหมือนการได้ทำบุญ เพราะเมื่อเราได้ให้ความช่วยเหลือคนอื่นก็รู้สึกดีใจและเป็นการใช้ชีวิตที่คุ้มค่า เพราะยังมีคนเดือดร้อนกว่าและไม่ได้ความยุติธรรมทางสังคม และไม่มีคนเข้าไปให้ความช่วยเหลือ สังคมปัจจุบันมีการเอาวัดเอาเปรียบกัน ต้อง

“ช่วยให้คนเหล่านั้นรู้เท่าทัน และช่วยเหลือตนเองได้ไม่ตกเป็นเหยื่อของการเอารัดเอาเปรียบ”

ชุน ก่อเกษมสุข ประธานชมรมผู้สูงอายุวัดสังเวช 11 กรกฎาคม 2548

คุณปิติได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ความเสียสละตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมเหล่านี้ จะต้องไม่ขัดแย้งกับประโยชน์ส่วนตน การเสียสละดังกล่าวจึงจะนำมาซึ่งความสุข

“การทำงานเพื่อสังคม คือ ให้สังคมอยู่ได้แล้ว แต่เราก็ต้องตอบสนองตัวเองด้วยจึงจะเรียกว่ามีความสุขในการทำงานตรงนั้น หรือเราอาจจะมีภาพฝันบางอย่างอยู่และเราอยากให้เมืองนี้เป็นอย่างไรอย่างนั้น อยากให้สังคมเอื้ออาทรต่อกัน หรืออะไรก็ตามที่เรามีเป้าหมายทุกอย่างก้าวที่เราทำ คือเราได้หมดที่เราฝัน แต่บังเอิญว่าความฝันกับผลประโยชน์ที่เราได้กับผลประโยชน์ของสังคมมันซ้อนทับกันเป็นทางเดียวกัน ถ้าสังคมได้เรารู้สึกว่าเราได้ด้วย อยากให้อย่างนั้นมากกว่าที่เราคิดว่า มาทำงานอย่างนี้เพื่อเงิน คิดว่าทำเพื่อสังคมเท่านั้น”

ปิติ กุศลโรธรัตน์ (พี่ตุ๋) กรรมการประชาคมบางลำพู 19 พฤษภาคม 2548

อย่างไรก็ตาม จากหลากหลายความรู้สึกนึกคิดถึงเหตุผลที่ทำให้เขาเหล่านี้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเพื่อส่วนรวม ได้สะท้อนถึงควมมีจิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกชนอันเป็นพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนต่อไป

5) กิจกรรมทางสังคม

กิจกรรมทางสังคม เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกิดจิตสำนึกสาธารณะ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ จิตสำนึกสาธารณะระดับปัจเจก และระดับชุมชน จิตสำนึกสาธารณะระดับปัจเจก ได้แก่ กลุ่มผู้นำ หรือคณะกรรมการกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งได้มีบทบาทในการเป็นผู้จัด ผู้ประสานงาน ซึ่งภายหลังจากการทำกิจกรรมทางสังคมแล้วนั้น ความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อส่วนรวมก็ยังมีมากขึ้น

“มันเริ่มจากความสนุกนะ แต่หลัง ๆ มาเนี่ย เราเริ่มมองเห็นข้อบกพร่อง ข้อเสียของสิ่งที่เราทำ ที่เราไปเจอมา แล้วเราก็เลยอยากจะทำเปลี่ยน อยากทำให้มันดี

เช่น ผมไปทำงานพอทำเป็นแล้วผมเห็นว่าบ้านหลังนี้กระเบื้องร้อนแล้ว ผมก็อยากจะทำใหม่ให้มันดี มันก็เหมือนกัน เราก็อยากทำอะไรให้มันดี งานนี้น้อย งานนี้เหนื่อย ที่เราเห็น ก็ทำให้เราอยากทำอะไรเพื่อสังคม”

ธนาวุฒิ ยมมหา ชุมชนวัดสังเวชฯ 15 พฤษภาคม 2548

“รู้สึกรักชุมชนมากขึ้น ก็แรก ๆ ยังไม่ทำตรงนี้ก็ไม่ได้สนใจหรอกชุมชนเป็นอย่างไร วัน ๆ ก็ไปเที่ยวกับเพื่อน ๆ ไม่ได้สนใจ กลับบ้านก็มาทำแต่เรื่องของเรา แต่ตอนนี้มันติดพัน เราต้องเข้าหาเด็ก แบบมันเป็นเพื่อน เราเริ่มสร้างมานะ เราสร้างเขามากับมือเรา ทั้งเขาไม่ได้นะ กำลังอยู่ในช่วงวัยรุ่น เด็กกำลังเกิด ตอนนี้ถ้าเราสามารถช่วยประคับประคองให้เขาไปต่อไปได้มันจะทำให้เขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีไปได้...เราเอากิจกรรมเข้าไปจับ เด็กอยากทำกิจกรรม ถ้าเราเอาความคิดของเด็กไปทำประโยชน์มันจะมีมากกว่า เพราะว่าเด็กมีความคิดที่ดีมาก ๆ แต่บางครั้งผู้ใหญ่ไม่เหมือนป้าชนิดที่ว่า ต้าคิดงานอะไร อยากทำอะไร ทำไปเลย ไม่มีโอกาสไ้ แต่ตอนนี้ต้ารู้ว่าต้ามีโอกาสทำให้เด็กได้”

ปานทิพย์ ลิกชะไชย แกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู 1 พฤษภาคม 2548

จะเห็นได้ว่าภายหลังจากการทำกิจกรรมทางสังคมของนักกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนที่ต่างก็มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมที่แตกต่างกัน แต่จุดร่วมอันเดียวกันคือ ภายหลังจากการจัดกิจกรรมแล้วได้มีการพัฒนาความรู้สึกนึกคิดของตนเองเพื่อแม่ไปยังส่วนรวมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกที่มีต่อชุมชน ความรู้สึกนึกคิดเหล่านั้น คือความรัก ความผูกพันต่อชุมชนของตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านั้นคือจิตสำนึกสาธารณะระดับปัจเจกบุคคลนั่นเอง

จิตสำนึกสาธารณะในระดับชุมชนเกิดจากกิจกรรมทางสังคมที่ถูกจัดขึ้นในชุมชนที่ชาวบ้านและคนทั่วไปได้มีโอกาสเข้าร่วมก่อให้เกิดความรู้สึก และการตระหนักร่วมกันถึงความเป็นส่วนรวมของชุมชน ไม่ว่าจะป็นประเด็นร่วม หรือสาธารณสมบัติของชุมชนที่รู้สึกเป็นเจ้าของซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็คือ จิตสำนึกสาธารณะของชุมชน โดยสามารถแบ่งออกตามประเภทของกิจกรรมที่มีความโดดเด่นได้ดังนี้

- กิจกรรมเชิงรับ ได้แก่กิจกรรมเป็นการตั้งรับต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ดังเช่นกรณีการต่อต้านการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ประเด็นดังกล่าวกลายเป็นประเด็นร่วมที่สำคัญที่ทำให้ชาวชุมชนจำนวนมากภายใต้การนำของประชาคมบางลำพู ได้ร่วมลงชื่อคัดค้านการรื้ออาคารโรงพิมพ์ดังกล่าว ในที่สุดการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภาได้กลายเป็นประเด็นร่วมที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนซึ่งมีพลังในการขับเคลื่อนให้โครงการรื้อย้ายดังกล่าวชะงักงันได้

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกจัดขึ้นโดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาคมบางลำพูที่มีบทบาทนำในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน มักจะมีการอ้างอิงเอาสัญลักษณ์ของย่านชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ ความเก่าแก่ของย่าน เอกลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ต้นลำพู อาคารโรงพิมพ์ วัด วัง ป้อมพระสุเมรุ ฯลฯ มาเป็นจุดสำคัญที่ดึงดูดเอาผู้คนในชุมชนให้มาสู่จุดร่วมเดียวกัน โดยมีฐานการจัดกิจกรรมอยู่ที่สวนสันติชัยปราการ ผลจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนขึ้นมาใหม่ ที่ทำให้ชาวชุมชนได้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและเกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของของสาธารณะสมบัติเหล่านี้ ซึ่งก็คือจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูนั่นเอง

- กิจกรรมเชิงรุก หมายถึงกิจกรรมเชิงป้องกัน พัฒนาของชุมชน อันได้แก่ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยโดยการจัดงานด้านศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น การจัดงานปิดถนนคนเดิน การจัดงานตามเทศกาล อาทิเช่น กิจกรรมวันเด็ก วันสงกรานต์ วันแม่ วันพ่อ ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้มีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันคือ ประชาคมบางลำพูจะเป็นผู้มีบทบาทนำในการจัดกิจกรรมโดยมีกลวิธีในการจัดงานที่ดึงดูดโดยการนำเสนอถึงของดีของเด่นของชุมชนบางลำพู ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัฒนธรรมในแขนงต่าง ๆ เช่น อาหารขึ้นชื่อของชุมชนต่าง ๆ การทำทองของชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ หรือแม้แต่การดนตรีที่ได้ดึงเอาความร่วมมือจากมูลนิธิดุริยประณีตมาจัดการแสดงดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยที่ถูกสืบทอดโดยตระกูลดุริยประณีตมาหลายชั่วอายุคน การจัดกิจกรรมในลักษณะเพื่อการเผยแพร่ดังกล่าว หรือแม้แต่กิจกรรมสร้างสรรค์อื่นๆ เช่น การเดินทัวร์ชุมชน การจัดกิจกรรมที่อ้างอิงประวัติศาสตร์ของชุมชนของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ล้วนเป็นการสร้างเกิดอัตลักษณ์ของชุมชนที่นำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความรัก และหวงแหนในถิ่นฐานของชาวชุมชน ซึ่งก็คือ จิตสำนึกสาธารณะของชุมชนนั่นเอง

กิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูร่วมกับประชาคมบางลำพู ซึ่งกิจกรรมนี้กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูมีบทบาทนำในการรวบรวมประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นคนดั้งเดิมอาศัยอยู่ในชุมชนมานาน ซึ่งนอกจากกิจกรรมที่จะสร้างความภาคภูมิใจให้กับเยาวชนที่ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนบางลำพูแล้วนั้น การศึกษาดังกล่าวจะนำมาซึ่งสำนึกรัก และหวงแหน “ความเป็นชุมชนบางลำพู” ผ่านเรื่องราวในของชุมชน

ในแง่มุมมองต่าง ๆ ในงานประวัติศาสตร์ เหล่านี้คือจิตสำนึกสาธารณะ ในขณะที่เดียวกัน มุมมองอีกด้านหนึ่งที่มีต่อชุมชนของผู้บอกเล่า ที่ซึ่งนอกจากจะได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในความสำเร็จของการศึกษาดังกล่าวแล้ว ผู้บอกเล่ายังได้มีโอกาสทวนรำลึกถึงภาพความทรงจำอันน่าประทับใจ ความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อชุมชนในอดีตผ่านการเรียงร้อยเป็นคำบอกเล่าของตนเองไปสู่ลูกหลานในชุมชน การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าจึงเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยตอกย้ำจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนให้ฝังลึกลงไปในหัวใจของชาวชุมชนบางลำพูอีกด้วย

กิจกรรมการสืบทอดมรดกดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยของมูลนิธิดุริยประณีต เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากิจกรรมอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการสืบทอดดนตรีไทยของบ้านดุริยประณีต หรือมูลนิธิดุริยประณีตผ่านการเรียนการสอนภายในบ้านเป็นภาพความคุ้นเคยของคนในชุมชนทุกคน ระยะเวลาที่สืบทอดจากรุ่นบรรพบุรุษจนมาถึงรุ่นปัจจุบันที่ล่วงเลยมากกว่าร้อยปี เป็นหลักฐานชิ้นเดียวที่ช่วยยืนยันถึงเอกลักษณ์ (อัตลักษณ์) ของชุมชนบางลำพูในฐานะที่เป็นชุมชนดนตรีไทยที่เคยรุ่งเรืองมาในสมัยอดีตได้เป็นอย่างดี กิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นเอกลักษณ์ (อัตลักษณ์) อย่างหนึ่งของชุมชนที่ชุมชนมีความภูมิใจอย่างมาก

กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการคัดแยกขยะ และโครงการทำน้ำหมักชีวภาพ เป็นโครงการที่ช่วยกระตุ้นให้ชุมชนรู้จักการแก้ไข ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกิจกรรมที่ทำให้ชาวชุมชนได้มีบทบาทในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำคูคลองต่าง ๆ นำมาสู่ความตระหนักรู้จักรักษา และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในบริเวณรอบบ้าน และชุมชนของตนเอง

ผลการศึกษาจึงสรุปได้ว่า กิจกรรมทางสังคม เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู เพราะนอกจากกิจกรรมจะเป็นตัวกระตุ้นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนแล้ว กิจกรรมยังเป็นตัวสื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ของชุมชน ก่อให้เกิดความตระหนักร่วมกันของชุมชน จนกลายเป็นประเด็นสาธารณะและมีสำนึกร่วมกันถึงสิ่งอันเป็นสาธารณสมบัติร่วมของชุมชน

6) การสื่อสาร

ชุมชนบางลำพูมีการสื่อสารแยกได้เป็น 2 ลักษณะคือ การสื่อสารภายในชุมชนกับการสื่อสารภายนอกชุมชน การสื่อสารภายในชุมชน ได้แก่ การสื่อสารโดยการบอกต่อจากปากต่อปาก หอกระจายข่าว เสี่ยงตามสาย ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีเสี่ยงตามสายหรือหอกระจายข่าวอยู่แล้ว นอกจากนี้จะมีการติดประกาศบริเวณพื้นที่สาธารณะภายในชุมชน เช่น ป้ายติดประกาศในชุมชน ศูนย์สุขภาพชุมชน มัสยิด ฯลฯ ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชนจะเป็นการสื่อสาร

ระหว่างชุมชน กับคน หน่วยงาน หรือองค์กรภายนอก โดยมากมักจะเป็นการสื่อสารผ่านผู้นำ ตัวแทนชาวบ้าน และได้มีการขยายต่อมายังคนในชุมชน

ในส่วนของการสื่อสารของกิจกรรมทางสังคมกับชุมชน ประชาคมบางลำพูมีการสื่อสารโดยการบอกผ่านกรรมการประชาคม ซึ่งส่วนมากจะเป็นกรรมการชุมชนอยู่แล้ว มีการทำหนังสือ หรือแผ่นประชาสัมพันธ์ให้ลงไปติดตามต่าง ๆ ในชุมชนอีกทีหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการติดป้ายผ้าบริเวณหน้าสวนสันติชัยปราการเพื่อประชาสัมพันธ์ให้คนที่เดินผ่านไปผ่านมา และคนภายนอกได้รับทราบ

กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูมักจะมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมด้วยวิธีการที่ไม่เป็นทางการ ดังจะเห็นได้จากแกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูจะบอกผ่านเด็ก ๆ และกรรมการชุมชนล่วงหน้าก่อน 1 อาทิตย์ และหลังจากนั้นจะย้ำอีกครั้งหนึ่งเมื่อก่อนถึงวันจัดกิจกรรม 1-2 วัน และสุดท้ายก่อนหน้าการจัดกิจกรรมสัก 2-3 ชั่วโมงจะมีการใช้โทรโข่งเรียกเด็ก ๆ และชาวบ้านในชุมชนให้ไปร่วมกิจกรรมอีกครั้งหนึ่ง (สาเหตุที่ไม่ใช้หอกระจายข่าวเพราะถ้าโทรโข่งสามารถเข้าถึงตัวเด็ก และชาวบ้านได้โดยตรงเมื่อมีผู้ส่งสัยถามรายละเอียดก็สามารถอธิบายได้ทันที)

การสื่อสารเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งมีความสำคัญมากต่อกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู การสื่อสารในพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้เข้ามาถกเถียง พูดคุยกันในเรื่องของส่วนรวม การสื่อสารได้ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วม ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของส่วนรวม นอกจากนี้การสื่อสารจะนำมาซึ่งการรับรู้ แลกเปลี่ยน และเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารของกลุ่มกิจกรรมทางสังคม (ประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู มูลนิธิศุภนิเวศน์ และกลุ่มกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ) กับตัวชุมชนในกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะ เพราะการสื่อสารได้ก่อให้เกิดให้เกิดการรวมตัวโดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคมใช้ “กิจกรรม” ที่จัดขึ้นเป็น “สื่อ” ให้คนในชุมชนได้รับรู้ แลกเปลี่ยน เรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นชุมชน บางลำพูในอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ ชุมชนดนตรีไทย ชุมชนช่างทอง ชุมชนศิลปวัฒนธรรม ผ่านร่องรอยทางประวัติศาสตร์จากป้อมพระสุเมรุ วัด วัง อาคารเก่า ต่าง ๆ การสื่อสารได้ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน นำมาซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของ รัก ห่วงแหน หรือการมีจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนนั่นเอง

4.2.2 ปัจจัยภายนอกชุมชน

1) ปัจจัยทางบวก : การเข้าร่วมกิจกรรมของคนภายนอก และการที่ชุมชนกลายเป็น “กรณีศึกษา” ในงานศึกษาวิจัยและวิทยานิพนธ์หลาย ๆ ฉบับ

ภายหลังจากการเข้ามาของบางกอกฟอรั่ม มีการค้นพบต้นลำพู และจัดงานปิดถนน การเคลื่อนไหวกรณีอาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ก่อให้เกิดการรวมตัวกันเหนียวแน่นของกลุ่มคณะผู้จัดงานจนในที่สุดกลายเป็นประชาคมบางลำพู ประชาคมบางลำพูได้มีส่วนสำคัญในการสร้างกิจกรรมทางสังคมมากมาย ทำให้ชุมชนบางลำพูได้มีชื่อเสียงขึ้นมาจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ประชาคมบางลำพูจัดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานปิดถนน และการจัดงานในเชิงวัฒนธรรมในสวนสันติชัยปราการ รวมไปถึงความพยายามของประชาคมบางลำพูที่จะดึงเอาอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของชุมชนบางลำพูออกมานำเสนอต่อสาธารณชน

การเข้ามาของคนภายนอกชุมชนเพื่อร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่กลุ่มกิจกรรมทางสังคมและชุมชนบางลำพูได้จัดขึ้น ได้สร้างความตระหนักในคุณค่าของท้องถิ่นตนเอง รวมไปถึงการที่ชุมชนบางลำพูเป็นกรณีศึกษาของงานศึกษาวิจัยและวิทยานิพนธ์จำนวนมาก

“หากผมจดไว้ อยากจะพูดว่ามีหลายสิบคนมาจากมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ มาหาผม แต่คนที่มาหาหลายครั้งที่สุดก็ คุณ มีต่อเนือง คือ ต้องการประโยชน์จากที่นี่จริง ๆ ก็ต้องขอบคุณที่ยังเห็นว่าเรามีประโยชน์ ...หากคุณทำอย่างนี้ได้ตลอด คุณจะได้อะไรลึก ๆ จากที่นี่อีกเยอะแยะ เป็นประโยชน์ต่อคุณเอง...”

ประพิมพ์ อิศรเสนา ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แค้ 30 กรกฎาคม 2548

ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนบางลำพูบางกลุ่มมีความคุ้นเคยกับการให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนของตนเอง ซึ่งความสนใจของบุคคลภายนอกที่มีต่อชุมชนนี้เองได้ก่อให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในท้องถิ่น ความเป็นชุมชนบางลำพู และความรู้สึกดังกล่าวได้พัฒนามาเป็นสำนึกรัก ห่วงแทน ชุมชนของตนเองจนในที่สุดจึงกลายเป็นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

2) ปัจจัยทางลบ : การขยายตัวของถนนข้าวสารและเกสต์เฮ้าส์

การขยายตัวของถนนข้าวสาร และเกสต์เฮ้าส์ในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดจิตสำนึกของชุมชน ดังจะเห็นได้จากการทำกิจกรรมของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งเป้าหมายโดยรวมของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาคมบางลำพูได้มุ่งเน้นที่การรักษาศิลปวัฒนธรรมของชุมชนไว้อย่างเหนียวแน่น โดยกิจกรรมแต่ละกิจกรรมมักจะสอดแทรกความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนต่าง ๆ ไว้ เช่น ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ดนตรีไทย ของดีขึ้นชื่อของบางลำพู ทั้งนี้ด้วยความ

ห่วงกังวล ถึงการลุกลามของเกสต์เฮ้าส์อย่างไร้ขอบเขตจะทำให้ความเป็นชุมชนบางลำพูเสื่อมสลายไป

ประชาคมบางลำพูได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในเชิงพาณิชย์ที่ทำให้เกิดการขยายตัวของถนนข้าวสาร และเกสต์เฮ้าส์ว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นทั้งจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน ที่เรียกว่าเป็นจุดแข็งเพราะส่วนหนึ่งจะทำให้คนรู้จักบางลำพูมากขึ้น เพราะถนนข้าวสารเป็นส่วนหนึ่งของบางลำพูเกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจ เมื่อผู้คนหลั่งไหลเข้ามาเที่ยวในพื้นที่ แต่ในประเด็นดังกล่าวก็สามารถที่จะเป็นจุดอ่อนได้เช่นกัน จุดอ่อนที่ว่าเรียกว่าเป็นภัยคุกคามทั้งนี้เพราะการเติบโตของการท่องเที่ยวไม่มีขีดจำกัด และขอบเขตที่แน่นอน จึงทำให้เกิดการรุกคืบของบรรดาเกสต์เฮ้าส์ต่างๆ ที่เปิดขึ้นเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวดังกล่าว

“จริง ๆ แล้วมันเป็นของดี เพียงแต่ว่า มันเติบโตอย่างไม่มีแบบแผนเท่านั้นเอง”

“ตอนนี้เกสต์เฮ้าส์ เข้ามามากขึ้นในวัดสังเวช อีกหน่อยมันจะกลายเป็นข้าวสารที่ 2”

“...คิดว่าน่าเป็นห่วงมาก เพราะว่าข้าวสารนี้มันเติบโตไปเรื่อย ๆ มันหยุดไม่อยู่แล้วความไม่สมดุลของมันกำลังจะทำลายรากฐานเดิม ของดีบางลำพูทั้งหลาย กำลังจะหายไปทีละชิ้น ๆ”

การสนทนากลุ่มประชาคมบางลำพูโดยสถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมไทย 17 สิงหาคม 2548

จิตสำนึกสาธารณะของประชาคมบางลำพูที่เกิดจากความรัก และห่วงแหนในเอกลักษณ์ต่าง ๆ ของชุมชน จึงนำมาสู่การใช้กิจกรรมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการรื้อฟื้นในเอกลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งการต่อยอดเรื่องราววัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมเพื่อต่อต้านกระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ที่แผ่ขยายมาจากบริเวณถนนข้าวสาร

4.3 กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูเกิดจากการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนโดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคม 3 กลุ่ม อันได้แก่ ประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสต์ลำพู มูลนิธิศุภนิเวศน์ โดยแต่ละกลุ่มมีบทบาทในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนดังนี้

ประชาคมบางลำพู เกิดขึ้นท่ามกลางแนวคิดกระแสการรื้อฟื้นเมืองนำอยู่จากนโยบายของ กทม. ในยุคของดร.พิจิตต รัตตกุลซึ่งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในสมัยนั้นจึงทำให้ประชาคม บางลำพูที่เกิดจากกลุ่มชนชั้นกลางแต่แรกเริ่ม ได้หันกลับมามองอดีตและโยนหาวิถีชีวิตเดิมที่ ดงงาม จึงได้มีความพยายามอ้างอิงประวัติศาสตร์เพื่อยกสัญลักษณ์บางอย่างเพื่อมาเป็นแกนหลัก ในการรวมจิตใจคนทั้งภายใน และภายนอกชุมชน ผ่านการทำกิจกรรมซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้าง ความร่วมมือ การสร้างพันธมิตร และสร้างกระบวนการทำงานร่วมกัน (แพรวพรรณ แยมไทย, 2544: 60)

บางกอกฟอรัมเป็นหน่วยงานที่สำคัญที่เข้ามามีบทบาทจุดประกายทางความคิดให้กับ ชุมชนในการจัดกิจกรรมปิดถนนคนเดิน โดยมีรูปแบบการจัดงานที่มุ่งเน้นการแสดงของชุมชนที่เคย อาศัยอยู่ในชุมชน การให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเป็นหัวใจหลักของการรื้อฟื้นอดีตของ ย่านชุมชนและช่วยสร้างเอกลักษณ์เฉพาะของย่านชุมชนให้แตกต่างออกไป จึงเป็นที่มาของ กิจกรรมอ้างอิงประวัติศาสตร์ในการยกสัญลักษณ์บางอย่างของชุมชน เนื่องจากพื้นที่ชุมชน บางลำพูมีร่องรอยของประวัติศาสตร์ที่คงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เช่น วังของเจ้านายฝ่ายวังหน้า ชุมภ์ประตู่วังของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา อาคารบางส่วนของพระราชวังบวรสถาน มงคล บ้านพักของเสนาบดีราชกุลอิศรเสนา ณ อยุธยาซึ่งปัจจุบันเป็นทรัพย์สินของหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการ วัดชนะสงคราม วัดสังเวชฯ วัดสามพระยา ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา และ ต้นรัตนโกสินทร์ ป้อมพระสุเมรุ ฯลฯ ร่องรอยของประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้ถูกนำไปเชื่อมโยงกับการ สร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ ของประชาคม เช่น การค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้ายซึ่งก็เป็นกิจกรรม เพื่อที่จะหาสัญลักษณ์ที่จะเป็นจุดในการฟื้นฟูชุมชน งานค้นคว้าและบันทึกประวัติศาสตร์จากคำ บอกล่า งานสำรวจ และเก็บบันทึกของดีชุมชนเพื่อการเผยแพร่ งานอนุรักษ์อาคารโบราณอดีต โรงพิมพ์คุรุสภา (เพื่อพัฒนาเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประชาคมเมืองต้นแบบ) งานทัวร์วัดและ ชุมชน เป็นการสำรวจของดีของชุมชน และเส้นทางท่องเที่ยววัดในชุมชน 7 แห่ง กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ และทำให้เห็นคุณค่าของวัด วัง และโบราณสถานอื่นๆ ที่มีคุณค่า อยู่ในชุมชน

มูลนิธิดุริยประณีต เป็นกลุ่มกิจกรรมทางสังคมกลุ่มหนึ่งที่เข้ามารวมกลุ่มทำกิจกรรมทาง สังคมร่วมกับประชาคมบางลำพู มูลนิธิดุริยประณีตเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราว และการสืบทอดมรดก ดนตรีไทยมาจากตระกูลที่เก่าแก่นับร้อยปี ซึ่งดนตรีไทยของบ้านดุริยประณีตเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยัน ถึงอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนบางลำพูในฐานะที่เป็นชุมชนดนตรีไทย ที่มีความรุ่งเรืองอดีตซึ่งมี บรรดาบ้านนักดนตรีไทยอาศัยอยู่ในชุมชนบางลำพูถึง 20 บ้าน โดยปัจจุบันเหลือเพียงอยู่บ้าน เดียว คือ บ้านดุริยประณีต หรือ มูลนิธิดุริยประณีตในปัจจุบัน

มูลนิธิศุภนิเวศน์ได้ดำเนินกิจกรรมการเผยแพร่ และอนุรักษ์ดนตรีไทย และนาฏศิลป์ไทยอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนที่ตั้ง (ชุมชนวัดสังเวช) นัก

“เขารู้อย่างเดียว บ้านนี้คือบ้านเอกลักษณ์ดนตรีไทย รักษามรดกชิ้นนี้ไว้ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ปัจจุบันน้อยกว่าปี เราก็สืบของเราถึงเขาไม่สนับสนุนเรา”

ครูสุจิตต์ ประธานมูลนิธิศุภนิเวศน์ 3 พฤษภาคม 2548

ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้การดำเนินกิจกรรมการสืบสานดนตรีไทยจึงไม่มีภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะกรรมการมูลนิธิ ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่าคนในชุมชนไม่มีผู้สนใจ หรือมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของดนตรีไทยอย่างแท้จริง ซึ่งมูลนิธิฯ จำเป็นที่จะต้องรวบรวมคนที่มีความรู้เชี่ยวชาญทางการดนตรีสายต่าง ๆ เข้ามาเป็นกรรมการของมูลนิธิเพื่อให้เกิดความเข้าใจและมีความราบรื่นในการทำงานร่วมกัน

แต่อย่างไรก็ตาม ในส่วนของจิตสำนึกสาธารณะของมูลนิธิศุภนิเวศน์ได้เข้าไปสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมที่เป็นภาพรวมระดับกว้าง คือเป็นกิจกรรมทางสังคมของประชาคมบางลำพู และชุมชนบางลำพูที่จัดขึ้นดำเนินการในสวนสันติชัยปราการ ทั้งนี้เพราะมองว่าเป็นสิ่งที่สามารถจะทำให้กับสังคมได้โดยการนำเสนอกิจกรรมทางดนตรีไทยที่ได้ชื่อว่าเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของบางลำพู

“เอกลักษณ์ของบางลำพูเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำมาก ไม่มีสังคมอันนี้เราก็อยู่ไม่ได้กิจกรรมของเราก็ต้องไปร่วมกับสังคมเขา เขาก็ต้องอาศัยเรา ต่างคนต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน”

ครูสุจิตต์ ประธานมูลนิธิศุภนิเวศน์ 3 พฤษภาคม 2548

ดังนั้นมูลนิธิศุภนิเวศน์จึงให้การสนับสนุนประชาคมบางลำพูในการจัดกิจกรรมการแสดงที่เกี่ยวข้องกับดนตรี และนาฏศิลป์ไทยอย่างเต็มที่

“..เราก็মনะ มูลนิธิฯช่วยประชาคมเท่าที่มีแรงจะไปได้ อย่างเด็กศุภนิเวศน์ก็มีเป็นสิบ ๆ เป็นร้อย ๆ คน เวลางานที่ประชาคมบางลำพูเขามีกงาน เราไม่เคยพลาดนะ บางทีไม่ได้ตั้งคักไป งานปิดถนน เราก็ไปอยู่ที่ทำน้าวางหนึ่ง ไปอยู่ที่

ข้างถนนวงหนึ่ง ไปอยู่ทางโน้นวงหนึ่ง ถ้ามืดก็ไปไหน มันเฮกันไป มันอยากเล่น
นี่คือความเป็นดุริยประณีต”

ดุษฎี คำมูลคดี กรรมการมูลนิธิดุริยประณีต 29 มิถุนายน 2548

จะเห็นได้ว่าในมุมมองของมูลนิธิดุริยประณีตแล้ว จิตสำนึกสาธารณะของมูลนิธิดุริย
ประณีตคือ ความรัก ความห่วงใยที่มีต่อดนตรีไทยจนนำไปสู่กิจกรรมการสืบทอด ประชาคม
บางลำพูได้ดึงเอามูลนิธิดุริยประณีตมาเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนบางลำพู เมื่อประชาคม
บางลำพูมีกิจกรรมทางสังคมในสวนสันติชัยปราการจึงได้ขอความร่วมมือจากมูลนิธิดุริยประณีตใน
การนำดนตรีไทย และนาฏศิลป์มาจัดแสดงเป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น งานวันสงกรานต์ งานหัน
หน้าหาคุณคลอง เป็นต้น

กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู เป็นหน่ออ่อนของประชาคมบางลำพูที่ประชาคมบางลำพูได้สร้าง
จากงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จนมาถึงปัจจุบันได้พัฒนามาเป็นกลุ่มที่สร้างสรรค์กิจกรรม
ทางสังคมเช่นเดียวกับประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้เริ่มต้นจากงานค้นคว้า
ประวัติศาสตร์บอกเล่าซึ่งมีทั้งการศึกษาจากเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยให้เด็ก และ
เยาวชนในชุมชนไปพูดคุยกับผู้ใหญ่ที่บ้าน แล้วเอาเอกลักษณ์ของชุมชน หรือของดีของชุมชนแต่
ละอย่างออกมาแล้วนำมาเผยแพร่ ต่อมาเมื่อได้มีโอกาสจัดกิจกรรมร่วมกับประชาคมบางลำพูจึง
ได้เอาสิ่งละอันพันละน้อยที่ได้ค้นพบจากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเรียงร้อยเป็นกิจกรรมที่
สร้างสรรค์ให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน และคนที่มาร่วมกิจกรรมที่สวนสันติชัยปราการ เช่น งานวันเด็กใน
ปีหนึ่งใช้ชื่องานว่า “มรดกบางลำพู” เพื่อเด็กและชุมชนบางลำพู โดยภายในงานมีเกมและการ
แสดงซึ่งได้ถูกคิดออกมาให้คนที่มาร่วมงานได้มีโอกาสเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ และความเป็นมา
ของบางลำพู ทำให้กิจกรรมหลาย ๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็นเกมอังกษบัตติ การต่อจิ๊กซอว์ มีเรื่องราวของ
อาคารสถานที่ทั้งวัดวาและมัสยิดในละแวกนั้น หรือเรื่องราวเก่า ๆ อย่างกลุ่มคนทำทอง จะเห็นได้
ว่า การสร้างกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูจึงเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกสาธารณะด้วย
เช่นกัน

“...เพราะเราไม่ใช่ นักประวัติศาสตร์ แต่เราคือนักกิจกรรม เราคืออะไรก็ได้ที่มี
กิจกรรมให้เด็กทำ ปัจจุบันนี้มันไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีความเป็นประวัติศาสตร์ของ
บางลำพูได้ เพราะว่าถ้าคนเห็นนี่จะเรียกว่าอัตลักษณ์ก็ได้ บางลำพูคือ
ประวัติศาสตร์ เช่น ถนนคนเดินที่ถนนพระอาทิตย์ มันมีบ้านเก่าเมืองเก่าที่คนเห็น
บางลำพูนี่คือเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และเอกลักษณ์ของมันคือภาพ

ประวัติศาสตร์บางลำพู มีป้อม มันมีตรงนี้ที่มันสร้าง แต่ถ้าพูดถึงในความคิดถ้าเราไม่ได้มาร่วมงานนี้ เราไม่รู้หรอกว่า บางลำพูนี้มันคือประวัติศาสตร์ สนใจแต่บางลำพูคือข้าวสาร มีของขายเยอะ ถ้าเกิดเราไม่มาร่วมงานบางลำพูคือ ขายเสื้อผ้า”

ปานทิพย์ ลิกชะไชย แกนนำกลุ่มเยาวชนชนเกษตรลำพู 28 พฤษภาคม 2548

“จริง ๆ แล้วของดีชุมชนเรารับรู้มาตลอด แต่เพียงเราไม่ได้ให้ความสำคัญกับมันเท่านั้นเอง แต่พอเริ่มทำแล้วก็ทำให้เราหันมามองมันมากขึ้น เออ ของดีมันมีอยู่จริงนะ ทีนี้ถ้าเราให้ความสำคัญกับมัน ของดีมันก็เป็นที่ยู้งักกับคนอื่นมากขึ้น สิ่งที่กำลังจะหายไป มันอาจจะยังไม่หายไปก็ได้ แล้วก็สามารถอยู่ต่อไปได้โดยไม่ล้มหายตายจากไปกับคนเก่า ๆ แก่ ๆ ที่อยู่ในชุมชน”

วิมลสิริ เหมทานนท์ แกนนำกลุ่มเยาวชนชนเกษตรลำพู 28 พฤษภาคม 2548

“ก่อนหน้าทำกิจกรรม เราก็รู้นะของดีของเด่น แต่ไม่สามารถจะพูดได้ดี ไม่สามารถบอกใครได้ คือว่าไม่มีใครมาถามเราได้เพราะว่าเขาไม่รู้ว่าเป็นใคร ถ้าเป็นเด็กคนหนึ่งเด็กก็รู้สึกที่เราไม่สามารถให้ความรู้แก่คนที่มาถามได้ อย่างใครมาถาม จะมาถามเด็กคนหนึ่งหรือ ถามแล้วได้อะไร ทำไมไม่ถามคนเก่าแก่ เขาคิดอย่างนี้ เด็กสมัยนี้มันจะรู้อะไร เขาจะมองข้ามแต่พอเราเป็นกลุ่มมากขึ้นแบบมีการตื่นตัวบู๊ป แสดงความคิดเห็นอะไรมากขึ้น ผู้ใหญ่เริ่มให้ความน่าเชื่อถือขึ้นเพราะเขาเริ่มรู้แล้วว่า เด็กกลุ่มนี้ทำงานเพื่ออย่างนี้ ๆ นะ เริ่มเชื่อถือได้แล้ว”

ธวัชชัย พรหมมะนะ การสนทนากลุ่มกลุ่มเยาวชนชนเกษตรลำพู 28 พฤษภาคม 2548

สิ่งที่กลุ่มเยาวชนชนเกษตรลำพูได้รับจากการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือ ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน นอกจากนั้น ผลพลอยได้ที่กลุ่มเยาวชนชนเกษตรลำพูได้รับอีกประการหนึ่งคือการยอมรับจากชาวบ้านในชุมชนในฐานะที่เป็นกลุ่มที่มีความตื่นตัวที่จะทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ นอกจากนี้การรวมกลุ่มเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของเยาวชนชนเกษตรลำพูนำมาซึ่งพื้นที่ที่ทำให้พวกเขา มีตัวตนขึ้นมาในชุมชน ซึ่งจากเดิมเด็ก ๆ อาจจะไม่ค่อยมีบทบาทอะไรมากในชุมชน แต่เมื่อมีการ

รวมกลุ่มเป็นกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนขึ้นมาทำให้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนมีพลัง และมีพื้นที่ทางสังคมให้กับพวกเขามากขึ้น

นอกจากนี้ งานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นส่วนสำคัญให้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้รับความรู้จากการศึกษาแล้วเกิดความภาคภูมิใจ ความหวงแหนในประวัติศาสตร์ที่มาของชุมชนตนเอง กิจกรรมนี้ได้สร้างเป็นจิตสำนึกสาธารณะให้กับกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน นอกจากนี้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนยังได้นำเอาเอกลักษณ์ ของดีของชุมชน มาสร้างเป็นกิจกรรมทางสังคมให้กับเด็ก ๆ คนในชุมชน และคนทั่วไปให้เป็นที่รู้จักอีกด้วย

จากจิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมทั้ง 3 กลุ่ม ได้มีการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ ช่วยกันสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชนบางลำพูโดยการสร้างกิจกรรมให้กับสังคมบนพื้นที่สาธารณะสวนสันติชัยปราการ กิจกรรมต่าง ๆ ได้ถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และของดีต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้คนในชุมชน และคนทั่ว ๆ ไปได้รู้จัก ชาวบ้านกลุ่มที่ทำกิจกรรมทางสังคม เป็นกลุ่มคนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมกับกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในสวนสันติชัยปราการ ซึ่งชาวบ้านแต่ละคนเลือกที่จะหยิบเลือกเอาเอกลักษณ์ที่กลุ่มกิจกรรมทางสังคมได้สร้างขึ้นมาจากกิจกรรมที่ตนสนใจ เช่น กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมกับประชาคมในฐานะผู้จัดงาน กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มแกนนำจากชุมชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มสนับสนุน เมื่อประชาคมขอความร่วมมือในการออกร้าน หรือการโชว์ของดีของชุมชน เช่น อาหารขึ้นชื่อของชุมชน การทำขนม การทำข้าวต้มน้ำอุ่น การแกะสลักกล้วย การทำแหวน ฯลฯ ตามงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานปิดถนนงานสงกรานต์ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้ก็จะเลือกเอาของดีของชุมชนที่ตนเกี่ยวข้องดึงขึ้นมาเป็นเอกลักษณ์ของบางลำพู บางคนพูดถึงต้นลำพู ที่น่าสนใจคือ ทุกคนจะพุ่งเป้าไปที่ป้อมพระสุเมรุ และสวนสันติชัยปราการซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้จัดกิจกรรมทางสังคมของชุมชนบางลำพูมากที่สุด และตนเองก็มีโอกาสที่จะได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพ่อค้าแม่ค้าที่มาออกร้านขายของ

ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านในชุมชนบางกลุ่มได้มีโอกาสเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การสอนดนตรีไทยของมูลนิธิดุริยประณีต การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน กลุ่มคนเหล่านี้ ซึ่งนอกจากจะรับรู้ถึงเอกลักษณ์ของบางลำพูที่ถูกนำเสนอผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้นในสวนสันติชัยปราการแล้ว ชาวบ้านกลุ่มนี้ยังได้หยิบยกเอาเรื่องของประวัติศาสตร์เก่าแก่ ชุมชนดนตรีไทย ขึ้นมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพูอีกด้วยทั้งนี้เพราะมูลนิธิดุริยประณีตได้ทำการสืบทอดมรดกทางดนตรี และนาฏศิลป์ไทยมาหลายชั่วอายุคน มีความเก่าแก่มานานกว่าร้อยปี

ก่อนที่จะมีการจัดตั้งเป็นชุมชนตามเขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร ผู้คนส่วนใหญ่เรียกย่าน/ชุมชนนี้ว่า “ชุมชนบางลำพู” ซึ่งชุมชนบางลำพูไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน แต่สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ประการหนึ่งของชุมชนคือ การที่มีบ้านนักดนตรีไทยอยู่ในบริเวณชุมชนบางลำพูประมาณ 20 บ้าน และปัจจุบันเหลือเพียงหลังเดียว คือ บ้านดุริยประณีต (ต่อมาได้จัด

ทะเบียนเป็นมูลนิธิ) ซึ่งชาวบ้านในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนแก่คนแก่จะรู้จักมูลนิธิดุริยประณีต โดยเรียกว่า “บ้านปี่พาทย์” ซึ่งคนในชุมชนได้รับรู้ว่าบ้านดุริยประณีตได้มีการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย ต่อมาเมื่อประชาคมบางลำพูได้นำเอาการสืบทอดมรดกทางดนตรีไทย และนาฏศิลป์ไทยมานำเสนอกับชุมชน และสาธารณชนในอีกมุมมองหนึ่งในฐานะเอกลักษณ์ด้านหนึ่งของบางลำพู ทำให้ชาวบ้านได้รับรู้ และเกิดการยอมรับเอาการสืบทอดมรดกทางดนตรีไทยของมูลนิธิดุริยประณีตมาเป็นอัตลักษณ์หนึ่งของชุมชนบางลำพู ในฐานะ “ชุมชนทางด้านดนตรีไทย”

ในกลุ่มชาวบ้านที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนรวมในประเด็นสิ่งแวดล้อม การเมืองท้องถิ่น และการทำงานของกทม. โดยมีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของส่วนรวม นอกจากนี้ชาวบ้านกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับป้อมพระสุเมรุ และสวนสันติชัยปราการ ในการเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านกลุ่มนี้ได้เพียงแต่เห็นการจัดกิจกรรมในสวนสันติชัยปราการของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมทั้ง 3 กลุ่ม และชาวบ้านในชุมชน แต่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมแต่อย่างใด จึงได้กำหนดเอาป้อมพระสุเมรุ และสวนสันติชัยปราการเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพู

4.3.1 กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูในมุมมองขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม : กรณีกระบวนการต่อรองกับรัฐในการอนุรักษ์อาคารคุรุสภา

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูมีความเกี่ยวข้องกับกรณีกระบวนการต่อรองกับรัฐในการอนุรักษ์อาคารคุรุสภา ซึ่งจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูได้เกิดจากความพยายามของกลุ่มกิจกรรมทางสังคม 3 กลุ่ม ได้นำเอาประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี เอกลักษณ์ในด้านต่าง ๆ เช่น อาหาร ชุมชนช่างทอง ชุมชนดนตรีไทย ชุมชนข้าราชการบริพาร ฯลฯ รวมไปถึงต้นลำพู ขึ้นมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่สร้างความภาคภูมิใจ เป็นศูนย์รวมใจให้คนในชุมชนได้เกิดสำนึกรัก และหวงแหนสมบัติอันมีค่าที่เป็นเอกลักษณ์ หรืออัตลักษณ์ของชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ

การสร้างกิจกรรมทางสังคมของประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู และมูลนิธิดุริยประณีต ด้วยกระบวนการที่ประชาคมบางลำพูได้ดึงเอามูลนิธิดุริยประณีตขึ้นมาเป็นแนวร่วมในการสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชนในด้านดนตรีไทย และนาฏศิลป์ ซึ่งมูลนิธิดุริยประณีตให้ความร่วมมือในงานแสดงทางด้านนาฏศิลป์ไทย ส่วนกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูซึ่งเป็นหน่ออ่อนของประชาคมบางลำพูได้เจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่เด็กในชุมชน ให้มีสำนึกรักท้องถิ่น ใช้เวลาร่วมให้เป็นประโยชน์ และห่างไกลยาเสพติดผ่านการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เด็กได้ซึมซับเอาอัตลักษณ์ต่าง ๆ ของบางลำพูเข้าไปในจิตใจ โดยกิจกรรมส่วนมากได้ถูกจัดขึ้นที่สวนสาธารณะสันติชัย

ปรากฏการณ์ที่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามอันเนื่องมาจากมีป่ามรกต เป็นองค์ประกอบ เมื่อกิจกรรมทางสังคมถูกจัดขึ้นบ่อยครั้งในบริเวณดังกล่าว ชาวบ้าน และผู้คนที่มาร่วมกิจกรรมจึงได้ยึดถือเอาสวนสันติชัยปราการ และป่ามรกต เป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนบางลำพูด้วย

จิตสำนึกสาธารณะและอัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพูในมุมมองของประชาคมบางลำพูถือเป็นสิ่งเดียวกันอย่างแยกไม่ออก และมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการรื้ออาคารเพราะการจัดกิจกรรมของประชาคมบางลำพูได้ก่อให้เกิดแนวร่วมในการทำงานจากชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ที่อยู่บริเวณโดยรอบผ่านแกนนำชุมชนที่ส่วนหนึ่งเป็นคณะกรรมการประชาคมด้วย การทำกิจกรรมของประชาคมบางลำพู นอกจากจะทำให้เกิดแนวร่วมที่สร้างความเข้มแข็งให้กับประชาคมบางลำพูได้หยั่งรากลึกลงไปแล้วนั้น ประชาคมบางลำพูยังหวังที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้เกิดจิตสำนึกเช่นเดียวกับประชาคม

จิตสำนึกสาธารณะ และอัตลักษณ์ของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูเป็นคนละสิ่ง จิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูคือ ความรู้สึกห่วงใยต่อประเด็นปัญหาในเรื่องเด็กเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม การที่กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูเป็นผู้ค้นคว้าการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และมีความเกี่ยวเนื่องผูกพันกับประชาคมบางลำพูที่มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมในแนวพื้นที่ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ทำให้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูจึงมีรูปแบบกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับเรื่องประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมชุมชน เช่นเดียวกับประชาคมบางลำพู แต่อย่างไรก็ตามในประเด็นการรื้ออาคารโรงพิมพ์ แม้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูจะไม่เห็นด้วยกับการรื้ออาคารโรงพิมพ์ และก็ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการต่อรองกับรัฐมานาน แต่มีความประสงค์ยินดีที่จะช่วยประชาคมบางลำพูต่อสู้ ทั้งนี้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูมีความเชื่อมั่นในศักยภาพ และพลังของกลุ่มและเด็ก ๆ ที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน โดยไม่สนใจว่าจะเป็นอาคารโรงพิมพ์ครุสภาหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามหากกระบวนการดังกล่าวประสบความสำเร็จแล้วได้อาคารโรงพิมพ์มาเป็นศูนย์รวมของชุมชน กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูก็มีความคาดหวังที่จะได้ใช้สถานที่ดังกล่าวด้วยเช่นกัน

มูลนิธิศุภนิเวศน์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับโรงพิมพ์ครุสภาเป็นหลัก แต่มูลนิธิศุภนิเวศน์ให้ความสำคัญต่อส่วนรวม หรือสังคมในระดับกว้างเป็นหลัก ซึ่งในกรณีนี้มูลนิธิศุภนิเวศน์ได้ให้ความสำคัญต่อประชาคมบางลำพูในฐานะที่เป็นผู้สนับสนุนในด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทย เมื่อประชาคมบางลำพูจัดกิจกรรมในสวนสันติชัยปราการมูลนิธิศุภนิเวศน์ก็จะเข้าร่วมและให้การสนับสนุน แต่อย่างไรก็ตามหากได้อาคารโรงพิมพ์ครุสภากลับมาเป็นของชุมชนก็อยากที่จะได้ใช้สถานที่ในการสืบทอดมรดกดนตรีไทยของบ้านศุภนิเวศน์ด้วย

ในกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชาวบ้านในชุมชนได้เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมทางสังคมของประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู แต่อย่างไรก็ตามในกรณีการรื้อ

อาคารโรงพิมพ์มีเพียงแกนนำชุมชน และชาวบ้านบางส่วนที่เคยร่วมการคัดค้านการรื้อโรงพิมพ์ที่ผ่านมา ที่จะให้ความสำคัญต่อกรณีนี้มาก

4.3.2 กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูในมุมมอง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม : กระบวนการต้านกระแสการขยายตัวของการท่องเที่ยว และการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการต้านกระแสการขยายตัวของการท่องเที่ยวและการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในทางอ้อม ทั้งนี้กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนเกิดขึ้นจากการสร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟู อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม โดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคมภายใต้การนำของประชาคมบางลำพู โดยมีกลุ่มเยาวชนคนเกสรลำพู และมูลนิธิศุภนิมิตเป็นแรงเสริมที่สำคัญ

ชุมชนบางลำพู (ประชาคมบางลำพู เยาวชนเกสรลำพู มูลนิธิศุภนิมิต ประณีต รวมไปถึงชาวบ้านในชุมชนบางลำพู) มีความห่วงใยถึงปัญหาการขยายตัวของการท่องเที่ยวบนถนนข้าวสาร ทั้งนี้เพราะผลที่ตามมาจากการขยายตัวของถนนข้าวสารได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของเกสต์เฮาส์ในชุมชนบางลำพูไปทุกทิศทุกทางอย่างไร้ขอบเขต ดังนั้นชุมชนบางลำพูจึงมีความรู้สึกห่วงใยถึงชุมชนที่นับวันจะมีคนเก่า ๆ ย้ายออกไป แล้วถูกแทนที่ด้วยเกสต์เฮาส์ที่เพิ่มมากขึ้น จนในที่สุดชุมชนบางลำพูจะไม่เหลือรากเหง้าของชุมชนอีกต่อไป

นอกจากนี้ โครงการจัดทำแผนผังแม่บทการพัฒนาพื้นที่ถนนราชดำเนินและพื้นที่ต่อเนื่อง หรือ ฌองเอลิเซ่เมืองไทยได้เป็นประเด็นปัญหาหนึ่งซึ่งทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนขึ้นเพื่อที่จะต้านโครงการพัฒนาดังกล่าว ทั้งนี้เพราะโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่มีผลกระทบต่อตัวชุมชนโดยตรง ทั้งนี้มีชุมชนจำนวนมากในเกาะรัตนโกสินทร์จะต้องถูกจัดระเบียบหลายชุมชนในบางลำพูล้วนแล้วแต่ต้องถูกจัดระเบียบด้วยเช่นกัน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนไม่ได้รับข้อมูลจากโครงการดังกล่าวที่เพียงพอ แต่อย่างไรก็ตามประชาคมบางลำพูได้จับตามองถึงโครงการดังกล่าวว่าจะลงมากระทบต่อชุมชนอย่างไร และรูปแบบใด ซึ่งที่ผ่านมามีสิ่งที่ได้พบคือ มีชาวบ้านหลายรายไม่ได้รับการอนุญาตให้ต่อสัญญาเช่าที่ดินจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวแสดงถึงความเกี่ยวข้องของโครงการที่กำลังรุกคืบสู่ชุมชน

ประชาคมบางลำพูได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวโดยการให้ข้อมูลในการทำหนังสือพิมพ์ร่วมกับนิสิตคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (นิตินักศึกษาศาสตร์นลำพู, ฉบับเดือนสิงหาคม 2548 :3) และได้ขึ้นเวทีเสวนาเขียนเมืองเล่าเรื่องคนซึ่งจัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัย

ศิลปิน มูลนิธิชุมชนไทย โครงการปฏิบัติการชุมชนนำอยู่ Action Aid Thailand นิตยสาร Scale และกลุ่ม Urban Media Society (UMS) ซึ่งต้องการเปิดพื้นที่ทางความรู้ ความคิด และ วิสัยทัศน์ ร่วมกับสาธารณชนในวงกว้าง

เวทีการเสวนาดังกล่าวได้เปิดพื้นที่ให้ประชาคมบางลำพูในฐานะตัวแทนชาวชุมชนบางลำพูให้ขึ้นเสวนาในหัวข้อ “มัสยิด ตรอกข้าวสาร บ้านริมคลอง: มุมมองของคนบางลำพูต่อการพัฒนาเมือง” ประชาคมบางลำพูได้นำเสนอถึงทัศนะและมุมมองต่อประเด็นการพัฒนาโครงการดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

1) กรณีการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภาเป็นเรื่องของการเอาชนะกันมากกว่า เหตุผลที่จะมีการรื้ออาคารโรงพิมพ์เพียงเพราะอาคารโรงพิมพ์ทับแนวกำแพงเมืองเดิม ซึ่งหากจะใช้เหตุผลดังกล่าวก็ควรที่จะปฏิบัติต่อสถานที่อื่น ๆ ให้เหมือนกัน โดยตั้งคำถามว่าหากเป็นเรื่องแนวกำแพงเหตุใดจึงยังอนุญาตให้มีการสร้างโรงแรมแห่งใหม่ตรงบริเวณปั้มน้ำมันที่อยู่ใกล้ ๆ เพราะหากลากแนวกำแพงเมืองก็จะพบว่าบริเวณโรงแรมที่สร้างใหม่ก็เป็นแนวกำแพงเมืองด้วยเช่นกัน

“...ถ้าท่านจะรื้อแต่โรงพิมพ์คุรุสภา ผมคิดว่าท่านคิดผิด เป็นเรื่องเอาชนะคะคานกันมากกว่า ในความรู้สึกแรกนะครับ ที่ประชาชนในย่านนี้รู้สึกสะเทือนใจ รื้อโรงพิมพ์คุรุสภาที่เก่าแก่หน้าหน้า เป็นอนุสรณ์ให้ชนรุ่นหลังเขาดู ที่นี้เขาเกิดมาไม่รู้ตั้งกี่สิบปีมาแล้ว เป็นที่ ๆ สร้างคนขึ้นมาให้รู้จักโรงพิมพ์ ให้รู้จักการเรียงพิมพ์ ให้รู้จักเครื่องพิมพ์ทันสมัยโบราณ มันไม่มีหรือกนะ มันมีแต่อนุสรณ์โรงเรียน โรงพิมพ์คุรุสภาเก่าที่มีแต่ป้ายชื่อ แต่ผมไม่เข้าใจอะไรอยากให้ผู้ใหญ่ตอบให้ชัดเจนแต่คำตอบไม่ชัดว่ารื้อเพื่อให้เห็นรากกำแพง รากกำแพงตรงบ่อมพระสมุห์ก็มีไปดูที่วัดบวรก็มีรากกำแพง ถ้าบอกไม่ทั่วยังไม่ได้อ้อหรือให้หมดไปเลย ตรงโรงงานอุตสาหกรรม ตรงสี่แยกออกไปนั่นตลาดบางลำพูต้องรื้อให้หมด เพราะกำแพงนี้มันแนวเส้นตลอด รื้อให้หมดรื้อให้เป็นวงกลมเราถึงจะเชื่อ...”

อาจารย์อรุณ วรชุน “เสวนาเขียนเมืองเล่าเรื่องคน” 13 พฤษภาคม 2548

2) ประเด็นผลกระทบจากการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนบางลำพูเป็นชุมชนเก่าแก่ เป็นเมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ มีวัฒนธรรมเดิมที่เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาดูวิถีชีวิตความเป็นอยู่ กิจกรรมประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิม เมื่อมีการพัฒนาเมืองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างชาติมาพักอาศัย

ในชุมชนเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกสต์เฮ้าส์เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเช่นกัน รัฐควรที่จะเข้ามาควบคุมดูแลไม่ให้มีเกสต์เฮ้าส์มีมากเกินไปเพราะจะทำให้เกิดการทำลายความเป็นชุมชนรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิม นอกจากนี้ด้วยความที่ชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจ จึงทำให้พ่อค้า แม่ค้าเข้ามาอาศัยทำมาหากิน ตั้งร้านหาบเร่บนทางเท้าเป็นจำนวนมาก ซึ่งหากมีในปริมาณที่พอดีก็ดูเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่ดึงดูดคนมาซื้อหาจับจ่ายกัน แต่หากไม่มีการควบคุมทำให้เกิดความแออัดซึ่งกลุ่มพ่อค้า แม่ค้าเหล่านี้ต้องพักอาศัยอยู่ในชุมชนบางลำพูด้วยจึงได้มีการต่อเติมบ้านเป็นห้องเช่า ทำให้ชุมชนมีความแออัดหนาแน่น ดังนั้นรัฐควรที่จะเข้ามาควบคุมผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้ด้วย

“...พ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาขายได้เขาก็อยากมา เมื่อมาแล้วตรงนี้เขาขายได้เขาก็ต้องหาที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยเข้าไปในชุมชน ก็ให้ชุมชนขอต่อบ้านต่อห้องเช่า ลำบากอย่างหนึ่งที่โยธาต้องเข้ามาดูแลการต่อเติมพื้นที่ในชุมชนแออัดไปหมด เพราะว่าถ้าเขาเข้ามาจะทำให้เขารักชุมชนอย่างกับเราอยู่เองคงจะทำได้ เพราะเขาจะมุ่งแต่ทำมาหากินเพราะฉะนั้นความสกปรก ความสะอาดทั้งหลายเหล่านี้เขาจะช่วยคุณนี้ มันก็น้อยลงไป มันก็จะมีแต่ความรกรุงรังมากขึ้น”

อรศรี ศิลปี (บ้านิด) ประธานประชาคมบางลำพู

“เสวนาเขียนเมืองเล่าเรื่องคน” 13 พฤษภาคม 2548

3) แผนการพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ซึ่งแผนแรกเป็นความพยายามที่จะสร้างให้เกาะรัตนโกสินทร์เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวคนชั้นสูง ซึ่งจะมีผลกระทบจากการพัฒนาแผนดังกล่าว เพราะจำเป็นที่จะต้องย้ายคนในชุมชนดั้งเดิมออกเป็นจำนวนมาก โดยเหลือแต่เพียงวัด วัง และสนามหญ้าโล่ง ๆ ส่วนแผนที่สองคือ แผนมองเอลิเซ่ ซึ่งเป็นการเนรมิตให้ราชดำเนินเปลี่ยนโฉมโดยการลงทุนด้วยเม็ดเงินนับหมื่นล้านเพื่อสร้างโรงแรมชั้น 1 เป็นที่ขายสินค้าแบรนด์เนมชื่อดัง เช่น Prada, Gucci ฯลฯ ซึ่งจะนำมาซึ่งผลกระทบที่ใกล้เคียงกับแผนแรก แต่ต่างกันตรงที่ในแผนมองเอลิเซ่เป็นการทำให้ชุมชนดั้งเดิมต้องล่มสลายลงไปโดยไม่ได้เกิดจากรื้อหรือเหมือนแผนแรก แต่เกิดจากอำนาจของเงินทุน กระแสการเก็งกำไรราคาที่สูงขึ้น ราคาเช่าที่ถีบตัว ฯลฯ

ในเวทีเสวนาดังกล่าว ประชาคมบางลำพูได้พยายามเคลื่อนไหวคัดค้านในประเด็นปัญหาที่เข้ามากระทบกับชุมชน และได้นำเสนอแผนการพัฒนาของชุมชนภายใต้การ

นำของประชาคมบางลำพูโดยนำเอาอัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพูมาเป็นหลักยึดเพื่อสร้างเป็นพลังให้เกิดขึ้นในชุมชน

“เราวิพากษ์วิจารณ์แผนใหญ่ทั้งแผนพัฒนากรุง หรือแผนมองเอลิเซ่ ไม่ใช่ใช้ว่าเราวิจารณ์อย่างเดียวโดยไม่มีวิสัยทัศน์ หรือแผนของเราเอง ไม่ใช่แต่จะดีเพียงอย่างเดียว จริง ๆ แล้วที่เราดีเราเห็นถึงผลกระทบ ในอีกแง่เรามองว่าอาจจะมีความพัฒนาที่ดีกว่านั้นเพียงแต่เราต้องช่วยกันคิดให้มากขึ้นกว่าเดิม ละเอียดยิ่งกว่าเดิมเพราะแผนที่พวกเราชาวบางลำพูค่อย ๆ ทำกัน ค่อยตะล่อมกันขึ้นมา และไตร่ตรองกันหลายปี ยกตัวอย่าง เราสามารถเนรมิตเมืองทั้งเมืองให้เป็นศูนย์กลางอารยธรรมของกรุงเทพขึ้นมาใหม่ เพราะว่าบางลำพูในเชิงประวัติศาสตร์แล้วเป็นศูนย์กลางของประเทศจริง ๆ แล้วก็เป็นที่รวมของอารยธรรมต่าง ๆ ที่เป็นไทยแท้ ๆ ไทยสยามโบราณที่ประกอบด้วยหลายชนชาติพื้นที่ฐานที่รวมกันอยู่เป็นไทย บางลำพูคือบ้านหลอมเลย อย่างน้อย ๆ คือ นาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทย ศูนย์กลางของอารยธรรมแบบโบราณหรือจะเรียกว่าสยามสแควร์โบราณ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนรัชกาลที่ 8 ก็ว่าได้ จนกระทั่งวัฒนธรรมฝรั่งเข้ามา จึงได้ย้ายศูนย์กลางออกไปอยู่วังบูรพา ราชประสงค์ และสยามสแควร์ปัจจุบัน”

“แต่บางลำพูก็ยังคงความเป็นไทยอยู่ ถึงแม้ตอนนี้ถนนข้าวสารเข้ามา ผมคิดว่ามันไม่สามารถกลืนความเป็นไทยของเราได้ มันมีพลังชุมชนโบราณหนองอยู่เราทำให้มันสมดุล ผมคิดว่าถ้าเราพัฒนาดี ๆ มันไปกันได้กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแบบใหม่ หรือการที่เราจะเป็นประตูเมืองต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองเข้ามาสู่อารยธรรมไทย เราเป็นปากประตูได้โดยที่ดำรงรักษาราก ถ้ารู้จักทำส่งเสริมรากของเราที่เป็นแก่นวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ไปผสมกับร่วมสมัย แต่ความเป็นไทยที่มีอยู่แล้ว “บ้านดุริยประณีต” ยังอยู่เป็นเสาหลักต้องทำให้เข้มแข็งขึ้นไปแล้วพัฒนาขึ้นมา แล้วค่อย ๆ ไปผสมผสานกับความเป็นนานาชาติ ถ้าเมืองนี้เรียบริยพร้อมสมควรเราสามารถที่จะร่วมมือกันทุกกลุ่ม ทุกกลุ่มอาชีพในบางลำพูไม่ว่าจะเป็นชมรมเครื่องเงินที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยซึ่งอยู่ที่นี้ สหพันธ์เกสต์เฮาส์แห่งประเทศไทยอยู่ที่นี้ เราสามารถที่จะตั้งเครือข่ายร้านอาหาร ถ้าเครือข่ายร้านอาหารที่บางลำพูรวมตัวกันเมื่อไร มันยิ่งใหญ่ แล้วมันยังมีอีกหลายส่วน เสื้อผ้าไทย ก็สามารถมีศูนย์กลางอยู่ที่นี้ หลายส่วนนี้เราสามารถผนึกกำลังกันแล้วสร้างเมืองให้เป็นเมืองอารยธรรม และเป็นเมืองท่องเที่ยว

“รัฐต้องชัดเจนว่ายุทธศาสตร์ที่จะพัฒนาเมืองเก่าหรืออย่างน้อยบางลำพูนี้เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีเสน่ห์ที่สุดในโลกเมืองหนึ่งต้องทำอะไร ถ้าทุกอย่างพร้อมอย่างนี้พวกเราบางลำพูทุกคนพร้อมที่จะพัฒนามันเป็นเมืองศิลปวัฒนธรรมที่เขิดหน้าชูตาให้กับต่างประเทศ ยกตัวอย่างเช่น ตอนนี้เราทำกันเองแบบตะมุตะมุกรมละครของประเทศไทย รวมกลุ่มละครมากที่สุดในประเทศ ตอนนี้อยู่ที่บางลำพูมีอยู่ 50 คณะ เริ่มมีมหรรมละครต่อมาทุกเดือนพฤศจิกายนปีนี้เป็นปีที่ 3 แล้ว จะเริ่มเข้มแข็งแล้ว ตามร้านตามวังเก่า ๆ ตามทุก ๆ ที่มีในบางลำพู เริ่มต้นจากที่ถนนพระอาทิตย์ก่อน ทำกันมาแล้วเป็นที่สนุกสนานมากเข้าบ้านโน้น ออกบ้านนี้ สารพัดรูปแบบได้หมด เราสามารถขยายได้ทั้งหมดเป็นละครทั้งเมืองได้ แล้วเราจะเป็นศูนย์กลางการละครของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

ปิติ กุศลศิริวัฒน์ (พีตู่) กรรมการประชาคมบางลำพู
“เสวนาเขียนเมืองเล่าเรื่องคน” 13 พฤษภาคม 2548

จากการสะท้อนความคิดในมุมมองต่าง ๆ ของประชาคมในฐานะที่เป็นตัวแทนของชาวชุมชนบางลำพูทำให้เห็นภาพขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนในประเด็นปัญหาที่เข้ามากระทบต่อชุมชนบางลำพูใน 3 กรณี อันได้แก่ 1. กรณีการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภา 2. ผลกระทบจากการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว 3. โครงการจัดทำแผนผังแม่บทการพัฒนาพื้นที่ถนนราชดำเนิน และพื้นที่ต่อเนื่อง (มอง เอลิเซ่) ชุมชนบางลำพูได้รวมตัวกันเคลื่อนไหวต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว

4.4 ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ

ปัญหาและอุปสรรคของการมีจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ปัญหาและอุปสรรคของการมีจิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มกิจกรรมทางสังคม และ ปัญหาและอุปสรรคของการมีจิตสำนึกสาธารณะของชาวบ้าน

จิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูส่วนหนึ่งเกิดจากการสร้างกิจกรรมทางสังคมของประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู และมูลนิธิดุริยประณีต ซึ่งจิตสำนึกสาธารณะของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมเหล่านี้ทำให้เกิดความร่วมมือกันภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่มในการสร้างกิจกรรมให้กับชุมชน และสาธารณะชน ดังนั้นปัญหา และอุปสรรคของจิตสำนึกสาธารณะส่วนหนึ่งจึงมาจากปัญหาและอุปสรรคในการทำกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งมีดังนี้

4.4.1 ปัญหาและอุปสรรคของประชาคมบางลำพู แบ่งได้ดังนี้

1) ชาวผู้สืบทอด คณะกรรมการของประชาคมบางลำพูส่วนมากเป็นผู้สูงอายุทั้งสิ้น ยังขาดคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นวัยหนุ่มสาวมาเป็นผู้สืบทอดการทำกิจกรรมของประชาคมบางลำพู ซึ่งความหวังหนึ่งของประชาคมบางลำพูคือ กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูที่ก้าวเข้ามาสานต่อกิจกรรมของประชาคมบางลำพู แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อจำกัดที่ว่า สมาชิกของเยาวชนเกสรลำพูต่างก็มีความชอบ และความสนใจที่แตกต่างกันไปจากประชาคมบางลำพู เช่น เด็กไม่ชอบที่จะดูแลเรื่องกิจกรรมแอโรบิก เด็กชอบการแสดงออกทางด้านดนตรี เป็นต้น

2) การแทรกแซงการจัดกิจกรรมทางสังคม ปัจจุบันปัญหาที่พบในประชาคมบางลำพูคือ การจัดกิจกรรมตามประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ ที่ประชาคมบางลำพูเคยเป็นผู้จัดอยู่เดิมโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ระบบการทำงานเดิม ถูกแทรกแซงโดยรัฐเข้ามาทำลาย โดยจัดจ้างบริษัทรับจัดงาน (Organizer) เข้ามาจัดการทั้งหมด และกันให้ประชาคม และชุมชนเข้ามามีส่วนในการร่วมรับฟัง และร่วมกิจกรรมเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามเมื่อกิจกรรมได้ถูกจัดขึ้นโดยบริษัทรับจัดงานมักจะได้รับคำติเตียนโดยชุมชนโดยรอบที่เข้ามาร่วมงาน ทั้งนี้คนอื่น ๆ มักจะคิดว่าประชาคมบางลำพูเป็นผู้จัด

“...คือราชการยังไม่มีเอกภาพ คือ ภาคที่เข้ามามีส่วนสำคัญกับเรามีอยู่ 3 ภาค คือ กระทรวงวัฒนธรรม กทม. และททท. สามหน่วยงานนี้มักจะเปลี่ยนหน้ากัน แล้วทำให้เราสับสน แล้วก็เอาออกแกในซ์เข้ามาทำหน้าที่ที่จะมาต่อยอดประชาคมออกแกในซ์ที่เข้ามาเราเจอเกือบทุกบริษัทแล้ว มีปัญหาตลอดทุกแห่ง พยายามจะเข้าหากันแล้วไม่ได้ เข้าไม่ได้”

“ยกตัวอย่าง เช่น งานลอยกระทงเมื่อปีที่แล้ว ทางททท.เอาออกแกในซ์มาจัด แต่เขายังไม่เข้าใจไม่ติดต่อเราเลย ไม่รู้ว่างานลอยกระทงเราจัดอยู่ทุกปี แต่ปีนั้นเขาเริ่มเป็นงานใหญ่มากแต่ไม่ได้ประสานกับเราว่าการจัดนี้ควรจะเป็นอย่างไร ปรากฏว่าเปิดงานเสร็จแล้วมีร้านขายกระทงเต็มเลย คนซื้อกระทงเต็มเลยแต่ไม่มีที่ลอย แต่คนที่เข้ามาเขาไม่เข้าใจว่าออกแกในซ์เขาจัดหรือททท.จัด เขาเข้าใจว่าประชาคม เขาจะต่อว่าประชาคมอย่างเดียว เพราะทุกคนก็ยังจำภาพว่า งานจัดในพื้นที่แห่งนี้ (สวนสันติชัยปราการ) ประชาคมเป็นเจ้าของ เขาคิดว่าประชาคมรับผิดชอบหมด ซึ่งหลัง ๆ เป็นสิบ ๆ งานที่ผ่านมา ไม่ใช่ชะเยอะ เราแจ้งเขาไปพร้อมทั้งรายการที่คนเขียนมาต่อว่า เขียนมาว่าอะไรบ้างที่ไม่ดี...”

“ไม่มีผล สิ่งที่เราบอกเขาไปเขาไม่ฟังเลย พอปีต่อมาก็เอาออกแกในซีรี่ย์ใหม่มาแล้วออกแกในซีรี่ที่มานี้บางแห่งไม่ได้ประสานกับเราเลยก็มีหลาย ๆ ครั้ง”

“เขามีความคิดของตนเองอยู่แล้ว แล้วมาเด็ดยอดของเราไปเฉย ๆ คือ อยากรู้เท่านั้นว่างานที่ผ่านมา มันมีจุดแข็งของชุมชนบางลำพูแถบนี้มีอะไรดีบ้าง ที่เขาจะดึงออกมาได้ มาเป็นหน้าเป็นตา ช่วยสร้างภาพฉายบอกว่ามาจากบางลำพูก็มีของดีมาโชว์บ้างอย่างนี้ หรือว่าได้มาเกี่ยวพันกับท้องถิ่นบ้างแล้ว ซึ่งก็มีส่วนน้อยมาก นอกจากนั้นเขาก็มากระหน่ำพวกโครงสร้างทั้งหลายให้อลังการ เวทีคือดีแต่เปลือก โครงสร้างดูสวยงาม ฉาบหน้าหลอกผู้ใหญ่ที่มาเดินดูงานได้นิดหนึ่ง”

การสนทนากลุ่มของประชาคมบางลำพู โดยมูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย 17 สิงหาคม 2548

ประชาคมบางลำพูมองว่าการจัดงานของบริษัทรับจัดงาน มักจะจัดงานที่เป็นลักษณะฉาย สร้างให้เห็นภาพของความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ แต่จริง ๆ ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน งานส่วนใหญ่ที่จัดจึงมักจะไม่ค่อยมีชีวิต และเมื่อมีเสียงตำหนิจากชุมชนมักจะต่อว่าประชาคมบางลำพู เพราะเข้าใจว่าประชาคมบางลำพูเป็นผู้จัด ทั้งนี้เพราะประชาคมบางลำพูเป็นผู้จัดกิจกรรมหลักในสวนสันติชัยปราการ คนมักจะรู้จักประชาคมบางลำพูผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในสวนสันติชัยปราการ

ประเด็นการแทรกแซงการจัดกิจกรรมโดยรัฐเป็นประเด็นที่มีความสำคัญยิ่งต่อปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู ทั้งนี้เพราะการแทรกแซงของรัฐเป็นการช่วงชิงพื้นที่สาธารณะของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเป็นการกีดกันบทบาทการมีส่วนร่วมในชุมชนที่จะช่วยพัฒนาเอาจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนออกมา ซึ่งแต่เดิมการจัดกิจกรรมของประชาคมบางลำพูได้มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ โดยการดึงเอาผู้นำ และตัวแทนชุมชนเข้ามาร่วมปรึกษาหารือ วางแผน จัดการ และมีการสรุปผลการจัดกิจกรรมทุกครั้ง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการกระตุ้นชาวบ้านให้คิด ให้ทำกิจกรรมด้วยตนเอง ชาวบ้านจึงเกิดความภาคภูมิใจที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่จัดขึ้น แต่ในทางตรงกันข้าม เมื่อรัฐเข้ามาแทรกแซงโดยเอาบริษัทรับจัดงานมาจัดกิจกรรม แม้ว่าจะมีการเชิญชาวบ้านมาประชุมเชิงปรึกษาหารือ แต่โดยรวมแล้วบริษัทรับจัดงานมักจะสร้างรูปแบบของกิจกรรมที่เบ็ดเสร็จไว้อยู่แล้ว เพียงแต่เอาชาวบ้านมาร่วมกิจกรรมโดยการออกร้าน และการสาธิตต่าง ๆ เท่านั้น ดังจะเห็นได้จากครั้งหนึ่งในการจัดงานลานกีฬาลานชีวิตใหม่ ซึ่งเป็นโครงการที่จัดขึ้นโดยกทม.ที่มีแนวคิด

จะเปลี่ยนลานกีฬาไม่ให้เป็นแค่ลานกีฬาแต่ให้เป็นลานชีวิตที่มีผู้คนเข้ามาทำกิจกรรมกันในสวนสาธารณะที่มีชีวิตชีวา สร้างเสริมความสัมพันธ์ของครอบครัว และชุมชน โดยหน่วยงานของ กทม. ร่วมกันกับบริษัทรับจัดงานเข้ามาประชุมกับประชาคมบางลำพู เพื่อช่วยกันวางแผนการจัดกิจกรรมดังกล่าว

ในที่ประชุมได้มีการสรุปให้ประชาคมทำหน้าที่ในการประสานไปยังผู้นำชุมชนต่าง ๆ ในการเข้ามาร่วมประชุมเพื่อวางแผนร่วมกันสำหรับการออกแบบกิจกรรมการสาธิต การแสดง การประกวด/แข่งขัน รวมไปถึงการตั้งซุ้มอาหารอร่อยขึ้นชื่อของชุมชน ในตอนแรกเกี่ยวกับการตั้งซุ้มยังไม่มีการพูดถึงเรื่องงบประมาณหรือเงิน ซึ่งแต่ละชุมชนต่างก็ขั่นแข็งกันเสนออาหารอร่อยของชุมชนของตนเอง ชุมชนละหลาย ๆ อย่างซึ่งบริษัทรับจัดงานก็ตกลงที่จะจัดงบประมาณสนับสนุนให้ โดยมีข้อตกลงว่าให้ชุมชนลดปริมาณอาหารต่อหน่วยลง เช่นแต่เดิมเคยขายถ้วยละ 20 บาท ให้ลดขนาดเหลือประมาณ 7 -10 บาท เพื่อให้ได้จำนวนหน่วยของอาหารทั้งหมดมากขึ้น และให้แจกอาหารแก่ผู้ที่มีคูบอง นอกจากนี้ยังบอกให้ชุมชนเสนอถึงอุปกรณ์ เช่น โต๊ะ เติ้นท์ ว่าแต่ละซุ้มต้องการจำนวนเท่าไร ซึ่งตอนแรกชุมชนก็ตกลงกับข้อเสนอดังกล่าว ซึ่งบริษัทรับจัดงานจะนัดประชุมอีกครั้งก่อนวันงานเพื่อเตรียมความพร้อม

ในการประชุมครั้งที่ 2 ค่อนข้างจะเป็นปัญหาเพราะบริษัทรับจัดงานเปลี่ยนข้อตกลงว่าจ่ายเงินให้ซุ้มละ 3,000 บาท ได้ลดค่าใช้จ่ายเหลือ 1,500 บาท ส่วนซุ้มที่สาธิตก็จะไม่ให้บ ซึ่งทำให้ชาวบ้านไม่พอใจเพราะแต่ละซุ้มค่าต้นทุนของอาหารไม่เท่ากัน เช่น ผัดไทย กับขนมหวาน ราคาต้นทุนของอาหารไม่เท่ากัน แต่อย่างไรก็ตาม พอถึงวันงานจริงกลับพบว่าบริษัทฯ เตรียมงานไม่พร้อมทำให้เกิดเสียงบ่น และมีการวิจารณ์กันค่อนข้างมากในงาน

“งานไม่พร้อม คนที่หามาออกร้านได้ ต้องขอร้องกันมา ชุมชนขาดความมั่นใจ ตอนแรกบอกได้ 3,000 แต่ไป ๆ มา ๆ ให้ 1,500 “

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรรมการประชาคมบางลำพู 4 กันยายน 2548

“ขอเติ้นท์ไว้ 5 เติ้นท์ ขอยุบเหลือ 3 เติ้นท์ พอมาตั้งโดดอยู่เติ้นท์เดียว เติ้นท์อาหารเพ็งขึ้น เติ้นท์สาธิตทำดอกไม้ตั้งไม่สวยอย่างนี้ ไม่ตั้งดีกว่า โต๊ะก็ไม่มี ทั้งที่พี่มาตั้งแต่เช้า”

ผู้นำชุมชน 4 กันยายน 2548

“ออกแกไนซ์มาจัดทำไมถึงเอางบมาปนกัน ทำไมไม่ให้ชุมชนเป็นอิสระในการขาย คือให้ออกแกไนซ์ซื้อในส่วนของแจกชะกั้หมดเรื่อง คุณเสียค่าใช้จ่ายมาตั้งเยอะ แล้วมาโค้งสุดท้ายซึ่งสำคัญสำหรับคุณ คุณกลับบอกไม่มีบงบแค่ 3,000 บาทอย่างนี้มันไม่ถูก”

ผู้นำ 4 กันยายน 2548

“อย่าให้ผมพูดนะ ถ้าผู้ว่าฯมาผมจะเดินเข้าไปพูด”

ผู้นำชุมชน 4 กันยายน 2548

ในวันนั้นงานในตอนเช้าค่อนข้างเงียบเหงาเนื่องจากฝนตก ภายในงานไม่มีคนมาเที่ยว คนที่จัดงานต้องหลบอยู่ในซุ้มของตัวเอง เครื่องดนตรีที่บริษัทฯ เช่ามาให้กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนก็ไม่สามารถเล่นได้เพราะน้ำฝนจะทำให้เครื่องดนตรีเสียและไฟลัดวงจรได้นอกจากนี้ได้มีการเสียดวงวิจารณ์ถึงการจัดงานดังกล่าวว่า

“เขาไม่ควรจะจัดงานตอนเช้า ธรรมชาติของสวนยังไงตอนเย็นมันก็มีคน เดียว 3-4 โมงคนก็มากันแล้ว จะโทษว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมไม่ได้หรอก ประชาชนบางคนก็ไม่อยากมามีส่วนร่วมแค่ต้องการหาที่ขายของ เวลาประชาคมจัดงานดูซีมีแค่บ้านนิด กับอาจารย์อรุณ ที่คิดทั้งกระบวนการ อะไรอยู่ตรงไหน ทำอย่างไร ส่วนชุมชนที่เหลือจะคอยดูแต่ว่า ฉันจะได้ขายของไหม ขายของตรงไหน”

เจ้าหน้าที่รัฐ 4 กันยายน 2548

“คนที่จัด ทำเพื่อเงินไม่มีจิตวิญญาณ สร้างภาพ หลักๆ จัดองค์ประกอบให้ครบ ประชาสัมพันธ์ไม่ดี เขาดูแต่บริเวณรอบ ๆ นอก ไม่ได้เข้าไปประชาสัมพันธ์บ้านเล็ก บ้านน้อย เขาประสานแต่หัว ๆ ไม่ได้ประสานลงไปถึงระดับของชุมชน ”

ยุทธนา การนา แกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน 4 กันยายน 2548

ท่ามกลางเสียงวิจารณ์ เมื่อลองถามความคิดเห็นของแม่ค้าเจ้าอื่นกลับพบว่าชาวบ้านอีกฝั่งหนึ่งกลับยอมรับได้

“เขาให้มา 2,000 บาท พอใจแล้วเพราะต้นทุนแพง วันนี้ได้ลูกค้าจากเขตคูสิต ให้ไปออกงาน ปกติขายอยู่หน้าโรงเรียนสตรีวรนาถ หัวหน้าชุมชนเขามาเรียกให้

ไปออกงาน แต่ก่อนหัวหน้าชุมชนเขาเอาแต่พวก ๆ กัน ไม่เคยได้ออกงาน จน
วันนี้พูดกับหัวหน้าเลยได้มาออกบ้าง ก็ดีคนจะได้รู้จัก”

ร้านขายปาต่องโก๋ - สังขยา 4 กันยายน 2548

“เคยมาออกงาน หัวหน้าชุมชนให้มาขายของ ไม่ได้เงิน”

ร้านขายทองหยิบ 4 กันยายน 2548

“เขาให้ 500 ก็ ok แต่เราไม่แจก เราขาย”

ร้านขายขนมเป็๋อง 4 กันยายน 2548

ในงานดังกล่าวดูจะมีสีสันขึ้นมาบ้างเมื่อฝนหยุดตกและเริ่มมีคนเข้ามา
เที่ยวในงาน การแสดงจากเด็ก ๆ ในชุมชนของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูได้เตรียมการแสดงมาแสดง
ในงานด้วย นอกจากนี้ยังมีเด็กโตที่เป็นเยาวชนเกษตรลำพูก็นำรางวัลของตนเองขึ้นไปแสดงบนเวที
ด้วยเช่นกัน สุดท้ายงานดังกล่าวจบลงไปได้ด้วยดี

งานดังกล่าวเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำความเข้าใจในเรื่องของการเข้ามา
แทรกแซงโดยรัฐ และเอกชนอย่างปราศจากความเข้าใจในธรรมชาติของชาวบ้าน ซึ่งความเป็นจริง
เพียงแค่การไหว้วาน หรือบอกกล่าวชาวบ้านยินดีพร้อมที่จะเข้าไปจัด นำเสนอถึงความภาคภูมิใจ
ในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว โดยผลพลอยได้อาจจะได้ขายของบ้างเล็ก ๆ น้อย แต่พอบริษัทรับจัดงานตั้ง
เงื่อนไขหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเงินจึงทำให้เกิดปัญหาดังกล่าวได้

แต่อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาได้มีการสอบถามสำนักเขตฯ ในฐานะที่เป็น
หน่วยงานรัฐระดับท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาคมและชุมชนมากที่สุด พบว่าสาเหตุที่สำคัญ
ที่เขตฯ หรือกรุงเทพมหานครไม่ได้จัดสรรงบประมาณยังประชาคมและชุมชนโดยตรงเพราะได้เคยเกิด
กรณีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องระเบียบการรับจ่ายของประชาคมแห่งหนึ่งในเขตพระนคร เพื่อเป็นการ
ตัดปัญหาดังกล่าวจึงใช้วิธีการจัดงานผ่านบริษัทรับจัดงานแทน แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าสำนักงาน
เขตฯ จะไม่ได้ทำรายงานถึงข้อเท็จจริงของปัญหาดังกล่าวตอบไปยังกทม. ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐคน
หนึ่งได้อธิบายว่า การรายงานผลไปยังผู้บริหารมักจะนำเสนอแต่ข้อดีและผลสำเร็จทั้งนี้เพราะ
“ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร ในส่วนของผู้ปฏิบัติมักจะไม่ค่อยรายงานข้อบกพร่องเหมือนกับ
การรายงานความผิดพลาดของตนเอง ดังนั้นสิ่งที่รายงานกลับไปจึงเป็นภาพในทางบวกเท่านั้น

สิ่งเหล่านี้เป็นเหมือนวัฒนธรรมไปแล้ว” (เจ้าหน้าที่รัฐ, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2549) แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะเกิดปัญหาขึ้นในระดับประชาคมหรือชุมชนกับองค์กร แต่สำหรับผู้ปฏิบัติงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับบุคคลก็ยังมีสัมพันธภาพที่ดีกับประชาคม และมักจะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาอย่างต่อเนื่อง

3) ขาดการสนับสนุนในเชิงนโยบายและการปฏิบัติจากรัฐอย่างต่อเนื่องที่ผ่านมาประชาคมได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารของกรุงเทพมหานครที่มีนโยบายสนับสนุน แต่เมื่อหมดวาระแล้ว ก็ขาดกลไกการสนับสนุนประชาคมให้สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ในระดับท้องถิ่นพื้นที่ ผู้บริหารของหน่วยงานรัฐในพื้นที่ก็ลี้ภัยแล้วแต่มีวาระไม่เกิน 4 ปีเช่นกัน ดังนั้นทำให้การสนับสนุนขาดความต่อเนื่อง

4.4.2 ปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู

1) ปัญหาการขาดความเข้าใจของผู้ปกครองในการทำงานเพื่อส่วนรวม กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูมักจะพบปัญหาว่าผู้ปกครองบางคนไม่เข้าใจการทำงานเพื่อส่วนรวมที่ไม่ได้ค่าตอบแทนเป็นเงิน ผู้ปกครองเด็กบางคน หรือกรรมการชุมชนบางคนมักจะถามแกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูทุกครั้งว่า“ทำกิจกรรมนี้มีเงินให้ไหม” ซึ่งสิ่งนี้เป็นคำพูดที่บั่นทอนความรู้สึกของคนทำงานอย่างมากทั้งนี้ เพราะไม่อยากจะให้เด็กเข้าทำกิจกรรมด้วยหวังจะได้เงิน แต่อยากให้เกิดได้สนุกด้วยกัน ได้ประสบการณ์ในการทำงาน ได้แสดงออก เมื่อบางกิจกรรมมีเงินสนับสนุน ภายหลังจากงานเสร็จก็จะมีการแบ่งเงินที่เหลือกัน แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้แสดงความรู้สึกว่าผู้ปกครองบางคนมักจะไม่ค่อยมองถึงสิ่งที่ลูกหลานของตนเองได้ที่ไม่ใช่เงิน เช่น การเล่นเกมร้านคอมพิวเตอร์ลดลง เด็กใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากขึ้น เด็กมีความประพฤติดีขึ้น ฯลฯ การสนทนาส่วนตัว และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากการเข้าร่วมกิจกรรม “เวทีชี้ใจเด็ก” ที่โรงเรียนวัดสังเวช และการสนทนากับชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม, 22 พฤษภาคม 2548)

2) ไม่มีงบประมาณหลักในการจัดกิจกรรม กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูไม่มีงบประมาณหลักในการจัดกิจกรรม โครงการส่วนใหญ่ที่ได้งบประมาณสนับสนุนแล้วแต่ต้องเขียนโครงการเข้าไปของบสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งนอกเหนือจากนี้กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูไม่มีงบประมาณหลักจึงทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง

4.4.3 ปัญหาและอุปสรรคของมูลนิธิศุภนิมิต

1) การขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนที่ตั้ง การสืบสานกิจกรรมของมูลนิธิศุภนิมิตเน้นที่คนในสังคมระดับกว้างคือเปิดกว้างให้ทุก ๆ คนที่สนใจในดนตรีไทยเข้ามาฝึกเรียนดนตรีไทยที่บ้านศุภนิมิต แต่การสร้างกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีไทยของมูลนิธิศุภนิมิตยังขาดภาพความเชื่อมโยงไปยังชุมชนที่ตั้งของบ้านศุภนิมิต กล่าวคือ คนในชุมชนไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการสืบทอดดนตรีไทยของบ้านศุภนิมิต เด็กส่วนใหญ่ที่มาเรียนเป็นเด็กจากที่อื่น ๆ และมีเด็กในชุมชนเพียง 1 คนเท่านั้นที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการสอนของมูลนิธิศุภนิมิต ภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ขาดหายไปดังจะเห็นได้จากพิธีไหว้ครูที่จัดประจำปี ที่มีการจัดงานพิธีไหว้ครูที่ค่อนข้างใหญ่ มีแขกหรือเข้ามาร่วมงานมากมาย แต่ไม่มีคนในชุมชนเข้าร่วมงานเลยสักคนเดียวทั้ง ๆ ที่งานจัดขึ้นในชุมชน (การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนา, 5 มิถุนายน 2548)

4.4.4 ปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้าน

1) ขาดจุดเริ่มต้นที่เป็นโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรม ชาวบ้านในชุมชนบางลำพูค่อนข้างจะให้ความสำคัญต่อการชักชวนให้เข้ากลุ่ม ร่วมกิจกรรมเป็นอันมาก หากกิจกรรมใดไม่มีคนมาชวนให้เข้าร่วมก็จะไม่เข้าร่วม ดังจะเห็นได้จากหากมีการจัดงานของกลุ่มกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หากมีการส่งจดหมายเชิญ หรือมีการชักชวนถึงบ้าน ชาวบ้านมักจะมาเข้าร่วมกิจกรรมโดยพร้อมเพรียง แต่หากกิจกรรมใดไม่มีการเชิญเชิญอย่างจริงจัง เป็นการบอกปากเปล่า ชาวบ้านจะมาบ้างไม่มาบ้าง ทั้งนี้เพราะชาวบ้านยังไม่มั่นใจที่จะไปพูดคุย ประชุม ปรึกษากับกลุ่มคนที่แม้จะรู้จัก แต่ไม่ได้สนิทสนมมากนัก ครั้งหนึ่งในการร่วมประชุมชนของประชาคมบางลำพูได้เชิญเอาตัวแทนในแต่ละชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนหนึ่งได้บอกกับอาสาสมัครสาธารณสุข (ออส.) ให้ช่วยไปประชุมแทนเนื่องจากติดธุระ แต่เมื่อถึงเวลาจริงผู้นำสามารถไปประชุมได้ ขณะเดียวกันออส. 3 คนก็ไปประชุมกับประชาคมตามคำขอร้องของผู้นำ ออส. ได้พบกับผู้นำชุมชนของตนเองมานั่งอยู่ก่อนแล้วจึงเกิดความอาย และไม่ประสงค์ที่จะร่วมประชุมต่อเพราะถือว่าประชาคมไม่ได้เชิญมาโดยตรง แต่พอหลังจากการพูดคุยทำความเข้าใจทำให้ออส. มีความมั่นใจที่จะอยู่ร่วมประชุม และแสดงความคิดเห็นจนจบการประชุม (การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนา, 1 สิงหาคม 2548) หรือ อีกกรณีหนึ่งสองสามีภรรยาในชุมชนแห่งหนึ่ง ประกอบอาชีพขายของ แต่ไม่เคยได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เพราะไม่รู้จักใครที่จัดงาน ไม่เคยมีใครมาชักชวนให้ไปร่วมงานจึงไม่เคยไปกิจกรรม (การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนา , 6 กรกฎาคม 2548)

แม้ว่าชุมชนแต่ละชุมชนจะมีเสียงตามสาย ป้ายประกาศต่าง ๆ ที่จะช่วยในการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับรู้รายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ได้ช่วยมากนักสำหรับชาวบ้านที่ไม่เคยไปเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากความรู้สึกแรก ๆ อาจจะไม่เห็นถึงประโยชน์ของกิจกรรม หรือสิ่งที่จะได้รับจากการทำกิจกรรม รวมไปถึงการที่ไม่มีเครือข่ายทางสังคมกับกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ จึงอาจจะทำให้รู้สึกเงินอายุที่จะต้องเดินเข้าไปร่วมกิจกรรม เมื่อชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ จึงไม่เกิดความสนใจที่อยากจะไปเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในสวนสันติชัยปราการ

2) ปัจจัยส่วนบุคคล ชาวบ้านกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมมักจะอ้างปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่ต้องทำมาหากิน ทำให้ไม่มีเวลาไปร่วมกิจกรรม ซึ่งข้อเท็จจริงบางอาจจะมีเวลาแต่เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้ขาดปฏิสัมพันธ์กับคนหมู่มากจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมของส่วนรวมเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังรวมไปถึงปัจจัยอื่น ๆ เช่น ภาระหน้าที่ต่าง ๆ ที่ทำให้ไม่สามารถปลีกตัวไปได้

3) ประเด็นความขัดแย้ง ความขัดแย้งในชุมชนย่อย ๆ ที่อยู่ในชุมชนบางลำพู ทำให้ชาวบ้านแยกออกเป็นกลุ่ม ๆ หากผู้นำกลุ่มของตนไม่ถูกกับอีกกลุ่ม และเมื่ออีกกลุ่มจัดงาน หรือมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ชาวบ้านกลุ่มนี้ก็จะไม่เข้าร่วม

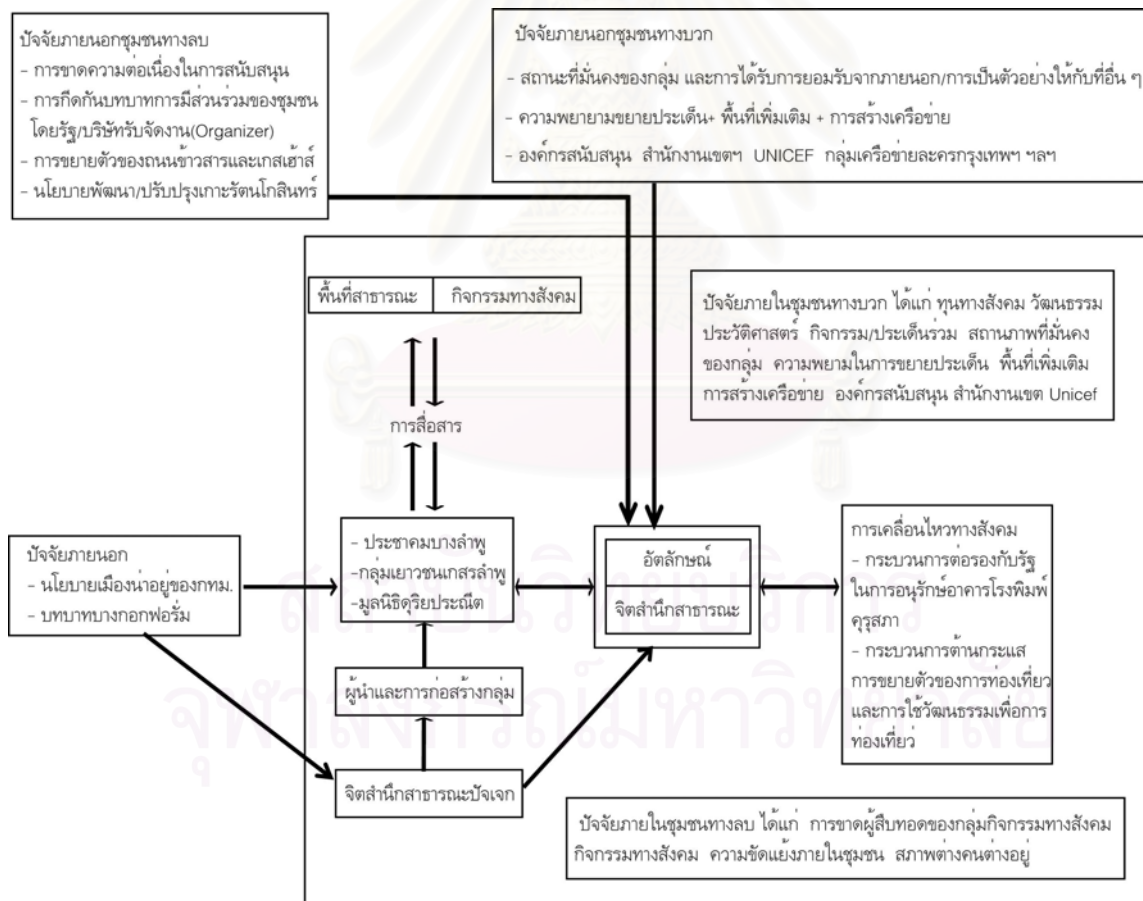
วิเคราะห์ผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

5.1 การวิเคราะห์ผลการศึกษา

5.1.1 กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

จากผลการศึกษาสามารถพิสูจน์ได้ว่ากระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู มีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่วางไว้ตั้งแต่ตอนต้น และมีข้อค้นพบใหม่ที่สามารถแสดงเป็นแผนผังได้ดังนี้

ภาพที่ 5.1 แผนผังแสดงกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

จากการศึกษาจึงสรุปได้ว่า กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูเกิดจาก การที่แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5 (2540 - 2544) ได้นำแนวคิดเมืองนำอยู่ (Healthy Cities)

มาใช้ในการพัฒนากรุงเทพฯ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของดร.พิจิตต รัตตกุล ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในยุคนั้น ดร.พิจิตต จึงนำแผนมาปรับเป็นนโยบายเมืองน่าอยู่ และได้สนับสนุนให้บางกอกฟอรัมเข้ามาร่วมในการนำนโยบายเมืองน่าอยู่มาสู่การปฏิบัติจริงในชุมชนของกรุงเทพมหานคร

แม้ว่าช่วงเวลาก่อนหน้าที่กระแสการพัฒนาในแนวคิดดังกล่าวจะเข้ามาในกรุงเทพมหานครได้พยายามที่จะสร้างกลุ่ม หรือองค์กรชุมชนที่ช่วยในการประสานงานระหว่างราชการกับชุมชน ได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อเป็นแกนกลางในการติดต่อประสานงาน และเป็นตัวแทนในการดูแลท้องถิ่น แต่ในความเป็นจริงไม่ค่อยประสบความสำเร็จนัก ในส่วนของชุมชนบางลำพูยังไม่มีกรรวมตัวเป็นกลุ่มก้อน อีกทั้งไม่มีกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่ชัดเจนนัก นอกจากนี้ยังไม่มี การติดต่อสื่อสารในทางตรงระหว่างชุมชนต่าง ๆ ย่านบางลำพูจึงเป็นภาพรวมที่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ต่างทำกิจกรรมและดำเนินกิจกรรมของตนเองไป ความสัมพันธ์ใกล้ชิดมีเฉพาะกับเครือข่ายในวงแคบเท่านั้น เมื่อประชาชนเดือดร้อนก็มักจะติดต่อขอรับความช่วยเหลือโดยตรงจากสำนักงานเขตพระนคร หรือกรุงเทพมหานคร ไม่ค่อยมีการปรึกษาหารือหรือแก้ไขปัญหาาร่วมกัน (แพรวพรรณ แยมไทย, 2544: 70)

ในช่วงเวลาต่อมาไม่นานเริ่มมีกลุ่มคนชั้นกลางเข้ามาอยู่อาศัย และประกอบธุรกิจส่วนตัว ย่านถนนพระอาทิตย์ และได้เกิดวงคุยส่วนตัววงหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วย ผู้ประสานงานบางกอกฟอรัม เจ้าของธุรกิจบนถนนพระอาทิตย์ ได้มีการแลกเปลี่ยนกันถึงเรื่องความสวยงาม และมนต์เสน่ห์ของถนนพระอาทิตย์ และมีความเห็นว่าร่วกันว่า “น่าจะมีการจัดงานถนนคนเดินบนถนนเส้นนี้” ในที่แนวคิดดังกล่าวได้นำเสนอไปยังผู้บริหารกรุงเทพมหานคร ซึ่งสอดคล้องกับแผนนโยบายเมืองน่าอยู่ ของดร.พิจิตต ในที่สุดแนวคิดดังกล่าวจึงได้รับการสนับสนุนให้นำมาสู่การปฏิบัติจริงในรูปของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดกิจกรรมถนนคนเดิน ซึ่งเป็นที่มาของงานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 ซึ่งได้รวบรวมเอาชาวบ้านในชุมชนย่านถนนพระอาทิตย์ และชุมชนโดยรอบ เจ้าของกิจการต่าง ๆ บนถนนพระอาทิตย์ สำนักงานเขตฯ โรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ ฯลฯ มาร่วมกันจัดงานปิดถนนคนเดิน

จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดพื้นที่สาธารณะของJurgen Habermas ที่พูดถึงพัฒนาการของพื้นที่สาธารณะในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 18 ว่าเกิดจากระบบทุนนิยมที่ทำให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลาง ซึ่งก่อนหน้านั้นสังคมถูกครอบงำโดยระบบศักดินา ชนชั้นกลางได้มารวมตัวกันในพื้นที่สาธารณะอันได้แก่ ร้านกาแฟ ห้องรับแขก โรงละครต่าง ๆ โดยที่คนเหล่านี้ได้มีการพูดคุย ถกเถียง แลกเปลี่ยนกันในเรื่องของส่วนรวม บ้างก็มีการอ่านหนังสือพิมพ์ร่วมกัน มีการวิพากษ์วิจารณ์กันในประเด็นของส่วนรวม ทำยที่สุดแล้วข้อวิจารณ์ดังกล่าวนำมาซึ่งข้อสรุปที่จะเสนอต่อรัฐได้ หากมองในแง่การเกิดขึ้นของงานปิดถนนคนเดิน

ครั้งที่ 1 แล้ว พบว่ามีพัฒนาการที่ใกล้เคียงกันเพราะนอกจากจะมีการถกเถียงกันในเรื่องของมนต์เสน่ห์ และความมั่งคั่งของถนนพระอาทิตย์แล้วนั้น ข้อคิดเห็นดังกล่าวยังได้มีการนำเสนอต่อรองกับผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครซึ่งมีความสนใจในเรื่องที่คล้ายคลึงกันเป็นทุนเดิม กอรปกับแผนพัฒนาฉบับที่ 5 และนโยบายเมืองน่าอยู่ได้เอื้อต่อการสนับสนุน งานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 จึงเกิดขึ้นที่ “บางลำพู”

ปี 2540 บางกอกฟอรั่มได้เข้าไปจุดประกายและกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกัน บทบาทที่สำคัญของบางกอกฟอรั่มคือ การกระตุ้นจิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกบุคคลจากกลุ่มชนชั้นกลาง ที่เป็นทั้งคนเก่าคนแก่ ผู้อยู่อาศัยใหม่ เจ้าของธุรกิจย่านถนนพระอาทิตย์ โรงเรียนต่าง ๆ ในชุมชนรอบย่านถนนพระอาทิตย์ เข้ามาร่วมกลุ่มกันเป็นคณะกรรมการผู้จัดงานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 กิจกรรมการจัดงานปิดถนนคนเดินของบางกอกฟอรั่มได้ก่อให้เกิดบรรยากาศการพบปะสังสรรค์กันของคนเมือง โดยมีพื้นที่สาธารณะทางกายภาพเป็นศูนย์กลาง อันได้แก่ ถนนพระอาทิตย์ ที่ทำให้ผู้คนได้ออกมาทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งนอกจากพื้นที่สาธารณะจะนำมาซึ่งการรวมตัวของผู้คนแล้ว ยังมีผลพวงที่น่าสนใจคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการถือกำเนิดของประชาคมเมือง โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ เป็นตัวปลุกกระแสให้เกิดการรักท้องถิ่น และจิตสำนึกสาธารณะให้กับคนชุมชนได้ตื่นตัว และลุกขึ้นมาทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมต่าง ๆ ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผ่านรูปแบบกิจกรรมที่น่าสนใจของบางกอกฟอรั่มคือ การจัดกิจกรรมที่อ้างอิงกับความเก่าแก่ของตึก อาคารเก่า โบราณสถานต่าง ๆ ซึ่งในเงื่อนไขดังกล่าวเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมของชุมชน

กลุ่มบางกอกฟอรั่มรวบรวมเอาปัจเจกบุคคลที่มีความสนใจในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกันในชุมชน ซึ่งนอกจากเป็นสิ่งใหม่ที่คนที่เข้าร่วมอาจจะยังไม่คุ้นเคยนัก เพราะไม่เคยมีการสร้างความร่วมมือในการจัดงานในลักษณะนี้ในชุมชนบางลำพูมาก่อน แต่อย่างไรก็ตามด้วยจิตสำนึกสาธารณะของบุคคลที่แฝงฝังอยู่เดิมเพียงถูกกระตุ้นโดยโอกาสดังกล่าว จึงทำให้เกิดการรวมตัวประสบความสำเร็จได้ในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกบุคคลซึ่งจะนำมาสู่ความผู้นำกลุ่มและการก่อสร้างกลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่อไป

ในการจัดเตรียมงานถูกเริ่มขึ้นตั้งแต่ต้นปี 2540 โดยแรกเริ่มได้มีการลงพื้นที่สำรวจของดีของชุมชนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น อาหาร ดนตรี การแสดง ฯลฯ ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวทำให้ได้ทราบว่า ชุมชนบางลำพูเป็นชุมชนเก่าแก่ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเดิมของวังหน้า ซึ่งมีวังเจ้านายตั้งอยู่มากมาย ในอดีตข้าราชการบริวารต่าง ๆ ก็ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้ทั้งสิ้น ภาพทางประวัติศาสตร์ของชุมชนได้ถูกเรียกร้อยผ่านร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของวัด วัง เก้าแก่ที่อยู่ในชุมชน นอกจากนี้การค้นพบที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่แสดงถึงความรุ่งเรืองทางอารยธรรมของชุมชน คือ บ้านดนตรีไทยหลังสุดท้ายของชุมชน ที่เป็นสิ่ง

ยืนยันว่า ในอดีตชุมชนบางลำพูเป็นชุมชนดนตรีไทย เคยมีบ้านนักดนตรีไทยอาศัยอยู่ในละแวกนี้ถึง 20 หลัง ปัจจุบันเหลือเพียงหลังเดียว คือ บ้านดุริยประณีต (ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกนิธิในปี 2542) ซึ่งมีการสืบทอดมรดกทางด้านดนตรีไทย มานานนับร้อยปี ซึ่งสืบทอดมาถึงครูสุตจิตต์ดุริยประณีตซึ่งเป็นลูกสาวคนสุดท้ายของตระกูลดุริยประณีต ครูสุตจิตต์ได้ร่วมเป็นหนึ่งในคณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดินในครั้งนั้นด้วย โดยได้เข้ามาช่วยสนับสนุนกิจกรรมทางด้านดนตรีไทยของบ้านดุริยประณีตนำไปแสดงในงานปิดถนนคนเดินในครั้งนั้น ต่อมาได้สนับสนุนการจัดกิจกรรมของในด้านศิลปะทางการดนตรี และนาฏศิลป์ไทย ในชุมชนบางลำพูและพื้นที่อื่น ๆ มาโดยตลอด

คณะผู้จัดงานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 ได้ดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงการจัดงาน “สนุกกับถนน พื้นที่ชุมชนพระอาทิตย์” ในวันอาทิตย์ที่ 18 มกราคม 2541 ต่อมาเมื่อเสร็จสิ้นจากงานปิดถนนคนเดินแล้ว คณะกรรมการผู้จัดงานก็ได้รวมตัวกันเป็น ประชาคมพระอาทิตย์ โดยนำเอาถนนพระอาทิตย์เป็นแกนกลาง และเป็นยุทธศาสตร์หลักในการสร้างและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของชุมชนบางลำพูในฐานะที่เป็นชุมชนหัวแวนของเกาะรัตนโกสินทร์ ได้มีการขยายเครือข่ายไปยังชุมชนวัดอินทร์ เพื่อเชิญให้เป็นคณะกรรมการประชาคม นอกจากนี้ ยังมีการขยายความร่วมมือไปยังชุมชนอื่น ๆ ในลักษณะพันธมิตรทำให้ประชาคมพระอาทิตย์มีการขยายตัวกว้างขึ้น จึงได้มีการเปลี่ยนชื่อจากประชาคมพระอาทิตย์ เป็นประชาคมบางลำพูในวันที่ 27 มิถุนายน 2541

ในทัศนะของประชาสังคมแล้วการรวมกลุ่มและเครือข่ายในลักษณะดังกล่าว ถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกสาธารณะ ทั้งนี้การรวมกลุ่มเทียบได้กับเป็นบันไดขั้นต้นที่จะนำไปสู่ความไว้วางใจ และความร่วมมือที่เหนียวแน่น ในกลุ่มหากมีบรรยากาศการไว้วางใจกัน การร่วมมือจะเป็นไปได้โดยง่าย และเมื่อร่วมมือกันเป็นประจำก็จะกลายเป็นวัฒนธรรม หรือบรรทัดฐาน (Norm) ภายในกลุ่ม ทำให้เกิดความมั่นใจในการทำกิจกรรมที่ใหญ่และยากขึ้น ต่างคนจึงต่างพร้อมที่จะลงทุนลงแรง หรือเสียสละมากขึ้น ความผูกพันที่เพิ่มขึ้นทำให้จิตสำนึกสาธารณะของแต่ละคนขยายกว้างขึ้น แต่เดิมที่เคยร่วมมือกันเพราะมุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตัวก็จะกลายเป็นร่วมมือเพื่อประโยชน์ร่วมกัน (หรือต่างคนต่างตอบแทนกัน) และขยายไปสู่การร่วมมือเพื่อสาธารณประโยชน์ และเมื่อทำกิจกรรมกับส่วนรวมมากขึ้น สำนึกเกี่ยวกับส่วนรวมก็มีแนวโน้มที่จะขยายไปในวงที่กว้างขวางมากขึ้น จากส่วนรวมที่หมายถึงกลุ่มของตน ก็ขยายเป็นชุมชนของตน จังหวัดของตน แล้วขยายต่อไปเป็นสังคม ประเทศ และโลกของตนไปในที่สุด (พระไพศาล วิสาโล ,2544 :19 – 20)

ในกรณีของชุมชนบางลำพูก็เช่นกัน เมื่อมีประชาคมเกิดขึ้นจึงทำให้เกิดความร่วมมือในลักษณะของเครือข่ายที่นำมาสู่ความร่วมมือในกิจกรรมทางสังคมของส่วนรวมมากขึ้น นอกจากนี้ ผลจากการรวมตัวกันของประชาคมบางลำพู ได้ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญที่สุดคือ ทำให้เกิดการนิยามชื่อของชุมชนบางลำพูที่ชัดเจนขึ้น และมีขอบเขตที่กว้างไกลมากขึ้น อีกทั้งยังทำให้ โดย

อธิบายได้ว่า ชุมชนบางลำพู เป็นชุมชนที่รวมเอาชุมชนโดยรอบของบางลำพู เช่น ชุมชนวัดสังเวช ชุมชนมัธยมวัดจักรพงษ์ ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตระกอกไก่แจ้ ชุมชนวัดสามพระยา ชุมชนวัดอินทรวีหาร ชุมชนวัดใหม่อมตรส และชุมชนบวรรังษี โดยมีประชาคมบางลำพูเป็นองค์กากลางที่จะทำให้เกิดการรวมตัวของชุมชนต่าง ๆ ภายใต้อัชชื่อ “ชุมชนบางลำพู”

“ความเป็นชุมชน” หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องของจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่ และมีการจัดการ (ประเวศ วะสี สัมภาษณ์ ใน ชูชัย ศุภวงศ์ ยุวดี คาดการณ์ไกล, 2540:7) เมื่อนำมาอธิบายในบริบทของชุมชนบางลำพูจึงทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นของประชาชนในชุมชนในมุมมองที่มีต่อบทบาทของประชาชนที่เปลี่ยนไปจากอดีตก่อนที่จะมีการรวมกลุ่มเป็นประชาคม ซึ่งประชาคมบางลำพูทำให้ความเป็นชุมชนมีความชัดเจนมากขึ้น รวมไปถึงประชาชนในชุมชนมีบทบาทในฐานะที่เป็นพลเมืองที่ลุกขึ้นมาทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมมากขึ้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ชุมชนบางลำพูจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงชุมชนที่อยู่บริเวณรอบถนนพระอาทิตย์เหมือนเมื่อครั้งการจัดงานปิดถนนคนเดินครั้งที่ 1 เท่านั้น แต่ชุมชนบางลำพูยังได้ขยายออกไปถึงชุมชนที่เป็นเครือข่าย และพันธมิตรที่ทำงานร่วมกันกับประชาคมบางลำพูอีกด้วย นอกจากนี้กลุ่มคนที่เป็นคณะกรรมการกลุ่มกิจกรรมทางสังคม เช่น คณะกรรมการประชาคม คณะกรรมการมูลนิธิดุริยประณีต แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูก็ยังได้นิยามตนเองว่าเป็นคนบางลำพู เพราะก็เกิดความรู้สึกผูกพันกับกลุ่มคนที่ได้ทำงานร่วมกัน และผูกพันกับพื้นที่อีกด้วย

ภายหลังจากงานปิดถนนคนเดินได้เกิดกรณีการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภาของกรมธนารักษ์ ชุมชนบางลำพูโดยการนำของประชาคมได้รวมตัวกันต่อต้านคัดค้านโครงการดังกล่าว หากมองจากแนวคิดความเป็นเหตุเป็นผลของ Habermas พบว่าในกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น กรณีอาคารโรงพิมพ์นั้น รัฐ และชาวบ้านมองกันคนละมุม รัฐใช้เหตุผลในเชิงเทคนิคที่พยายามจะพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์โดยการพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพเป็นหลัก โดยมีอาคารโรงพิมพ์เป็นโครงการหนึ่งที่บรรจุอยู่ในแผนดังกล่าว ในขณะที่ชาวบ้านกลับมองในแง่ของผลประโยชน์ที่จะตกแก่ชุมชนถ้าได้ใช้โรงพิมพ์คุรุสภาทำเป็นศูนย์วัฒนธรรมของชุมชน โดยพัฒนาไปเป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ชุมชน ที่สอนดนตรีไทย ศูนย์ผู้สูงอายุ ฯลฯ จะได้ประโยชน์มากกว่าชาวบ้านจึงต้องมีการสื่อสารเพื่อเจรจาต่อรองกับรัฐ ความขัดแย้งในกรณีการรื้ออาคารโรงพิมพ์ จำเป็นที่จะต้องมีการไกล่เกลี่ยบางอย่างที่เข้ามายุติ ซึ่งกลไกดังกล่าวได้แก่ พื้นที่สาธารณะ ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนฝ่ายสามารถสื่อสารเพื่อแสดงจุดยืนได้อย่างเต็มที่โดยปราศจากอำนาจในการครอบงำ

ระบบการสื่อสารแบบเปิดจะช่วยสร้างสมดุลให้เกิดการกระจายอำนาจไปยังทุก ๆ ส่วนที่เกี่ยวข้อง (กาญจนา แก้วเทพ, 2543 :162)

นอกจากนี้ ในประเด็นปัญหาเดียวกัน ความไม่พึงพอใจที่กระจายอยู่ทั่วไปจะนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ในพื้นที่ต่าง ๆ การเรียกร้องทางสาธารณะในประเทศกำลังพัฒนามักจะมองได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม และในทางกลับกัน การเคลื่อนไหวทางสังคมจะประสบความสำเร็จน่าจะต้องมีพื้นที่สาธารณะที่กว้างขวาง และถาวรพอ ดังนั้น “พื้นที่สาธารณะ” (Public Space) “ประชาสังคม” (Civil Society) และการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) เป็นกระบวนการและกรอบแนวคิดเดียวกันตัวอย่าง เช่น การศึกษาความอ่อนแอขององค์กรประชาชนในฟิลิปปินส์ พบว่า องค์กรประชาชนอาจจะถูก “จัดตั้ง” ให้ไม่ได้ แต่ถ้าจะองค์กรเหล่านี้เข้มแข็งจริง ๆ จะต้องมีการสร้าง “เครือข่าย” (Net Work) และความสัมพันธ์ (Alliance Building) (จามะรี เชียงทอง, 2543:12) ด้วยเหตุดังกล่าวชุมชนบางลำพูจึงต้องขยายขอบเขตความร่วมมือออกไปยังชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ เพื่อให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ดังที่ได้กล่าวมาทั้งนี้เพราะจะก่อให้เกิดพลังร่วมกันในการต่อสู้ในประเด็นดังกล่าวอีกด้วย

จึงสรุปได้ว่า การสร้างพื้นที่สาธารณะของประชาคมบางลำพูจากกรณีการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภาเป็นปัจจัยเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่เกิด “จิตสำนึกสาธารณะ” ของชุมชนบางลำพูเกิดขึ้นมาจากกระบวนการต่อรองกับรัฐ โดยใช้ความเป็นเหตุเป็นผลประโยชน์อันเป็นส่วนร่วมของชุมชน ที่ทุกคนจะได้รับจากการใช้สถานที่อาคารโรงพิมพ์ทำกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ต่อไป โดยรูปแบบของกระบวนการต่อสู้และต่อรองของชุมชนที่มีต่อกรณีดังกล่าวคือ การจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ของดีต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อสร้างตัวตนของชุมชนบางลำพูที่เกิดพลังขึ้นมาในสังคม ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อจะต่อสู้กับภาครัฐแล้ว ยังเป็นการต่อสู้กับภาคเศรษฐกิจที่เกิดจากคุกคามของการขยายตัวของการทำงานบนถนนข้าวสาร และการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อความเป็นชุมชนบางลำพูอีกด้วย

นอกจากนี้ ประชาคมบางลำพูยังได้มีส่วนสำคัญในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู ผ่านการสร้างกิจกรรมทางสังคม กอรปกับหลังจากการเปิดสวนสวนสันติชัยปราการซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่เป็นรูปธรรม เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมทางสังคมของชาวบ้านในชุมชนอีกประการหนึ่งที่ทำให้ภาพการทำกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

ประชาคมบางลำพูได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างกิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่สาธารณะของชุมชนบางลำพูมากขึ้นโดยความพยายามเข้าไปจับจอง ช่วงชิงเอาพื้นที่สาธารณะของชุมชนให้ชาวชุมชนบางลำพูได้ใช้ประโยชน์ก่อนที่จะกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ จะเข้ามาหาประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าว โดยการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับคนในชุมชนบางลำพู ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมออกกำลังกาย และกิจกรรมทำบุญตักบาตรเพื่อพัฒนาคุณภาพจิตให้ควบคู่กันไป ในขณะเดียวกัน

ประชาคมบางลำพูก็พยายามที่จะสร้างกิจกรรมทางสังคมตามเทศกาลประเพณีต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง บนพื้นที่สาธารณะสวนสันติชัยปราการ โดยการดึงเอาความร่วมมือจากชุมชนหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่เป็นพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานรัฐในท้องที่ที่ดูแลชุมชนโดยตรง นั่นก็คือ สำนักงานเขตพระนคร ซึ่งประชาคมฯ มักจะมีการขอความร่วมมือ ประสานงานร่วมกับสำนักงานเขตฯ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ มีการร่วมงานกันเพื่อจัดกิจกรรมหลายครั้ง

ในปีพ.ศ. 2545 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูโดยประชาคมบางลำพู ในการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แม้การวิจัยจะเสร็จสิ้นลงไปแต่กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูก็ยังคงมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างกิจกรรมให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็ก ๆ ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ในขณะที่เดียวกันก็ห่างไกลจากยาเสพติดด้วย เยาวชนเกสรลำพูมีบทบาทสำคัญในการพลิกฟื้นประวัติศาสตร์ชุมชนจากการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยในระหว่างการทำงานวิจัยได้มีโอกาสจัดกิจกรรมทางสังคมให้กับชุมชนบางลำพู โดยการสนับสนุนผลักดันของประชาคมบางลำพู ซึ่งกิจกรรมหลายกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่นำเอาความรู้จากการทำวิจัยประวัติศาสตร์ มาสอดแทรกในการทำเกมให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน จึงทำให้เด็ก ๆ เหล่านั้นได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านการเล่นเกมที่สนุกสนาน และกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูก็ยังคงทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกับประชาคมบางลำพูสืบมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปได้ว่า กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูเกิดขึ้นจากกลุ่มกิจกรรมทางสังคม 3 กลุ่มของชุมชนบางลำพู ได้สร้างกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะสวนสันติชัยปราการ โดยกิจกรรมได้ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางสังคมในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งกิจกรรมทางสังคมที่ถูกจัดขึ้น หรือเป็นสิ่งที่ ธีรยุทธ บุญมี (2547 : 18) เรียกว่าปริมณฑลสาธารณะ โดยอธิบายว่า ปริมณฑลสาธารณะเป็นทั้งกิจกรรม เวที หรือพื้นที่เปิดส่วนกลางร่วมของฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคสังคมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอประเด็น กำหนดวาระ และสร้างประชาคมดีเพื่อกดดันรัฐให้ตอบสนองความต้องการของสังคม

แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาอธิบายถึงกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูได้ว่า กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน มีจุดเริ่มต้นจากประชาคมบางลำพูได้เป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวในกรณีอาคารโรงพิมพ์คุรุสภา โดยดึงเอาความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู และมูลนิธิศุภนิยามมาเป็นแนวร่วมในการสนับสนุน การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพูขึ้นมาใหม่ผ่านการจัดกิจกรรมทางสังคม ที่อ้างอิงสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น วัด วัง ป้อม ต้นลำพู ความเป็นชุมชนคนตรีไทย ชุมชนช่างทอง ชุมชนข้าราชการบริวาร ฯลฯ รวมไปถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดบรรยากาศการพบปะ รวมตัวของผู้คนบนพื้นที่สาธารณะสวนสันติชัยปราการ ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดพื้นที่สาธารณะของ Jurgen

Habermas ที่อธิบายว่าพื้นที่สาธารณะ เป็นที่ ๆ ทำให้เกิดการพบปะ พูดคุย ถกเถียงกันในเรื่อง ของส่วนรวม และสามารถที่จะเอาข้อสรุปที่ได้ไปเสนอต่อรัฐ พื้นที่สาธารณะจึงเป็นช่องทางที่ทำให้คนแสดงตนในฐานะ “พลเมือง” และ “รวมตัวกัน” เข้าไปร่วมชีวิตสาธารณะของสังคม พื้นที่ สาธารณะจึงก่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วม (Sense of Public) (กาญจนา แก้วเทพ, 2543:175) และ ได้พัฒนากลายเป็นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูในที่สุด

นอกจากนี้ พื้นที่สาธารณะยังก่อให้เกิดการรวมพลังทางสังคมของปัจเจกต่าง ๆ เพื่อจะ สร้างเป็นแนวร่วมอันจะก่อให้เกิดพลังทางสังคม ที่สามารถจะสู้กับกระแสการพัฒนาที่มาจากรัฐได้ ในประเด็นปัญหาทั้ง 3 กรณีนี้ได้ (กรณีอาคารโรงพิมพ์, การขยายตัวของถนนข้าวสาร, แผนผังเอลิเซ) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545:11) ที่อธิบายถึงลักษณะที่สำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม รูปแบบใหม่ว่า ได้แก่การสร้างวัฒนธรรมการต่อต้าน/ขัดขืน (Resistance) ขึ้นมา โดยมี วัตถุประสงค์ที่หลากหลายมากเช่น เพื่อระดมคน เพื่อยกระดับจิตสำนึก/การรับรู้ของประชาชนใน การต่อต้าน/ขัดขืน หรือเพื่อสร้างคุณค่า ความเชื่อชุดใหม่ ขณะเดียวกันก็เพื่อลดความชอบธรรม ของระบบที่ดำรงอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดความชอบธรรมของอำนาจรัฐในรูปของการใช้ สิทธิที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ (Civil Disobedience) เป็นต้น และที่สำคัญไปกว่านั้นคือวัฒนธรรมการ ต่อต้าน/ขัดขืนของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ มุ่งไปที่การเรียกร้องให้หน่วยงาน ของรัฐรับผิดชอบต่อการกระทำของตนที่มีผลกระทบต่อประชาชนหรือสังคมในวงกว้าง (Accountability)

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับ “ชุมชนบางลำพู” ในกรณีการเคลื่อนไหวก็เห็นได้ว่า รัฐมี นโยบายที่จะพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์ให้เป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว โดยมีการจัดทำแผนพัฒนา หลัก 2 แผน คือ แผนแรกเป็นความพยายามที่จะสร้างให้เกาะรัตนโกสินทร์เป็นพื้นที่อนุรักษ์ โบราณสถานและแผนผังเอลิเซ ซึ่งแผนพัฒนาดังกล่าวมีผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบของเกาะ รัตนโกสินทร์ การรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภาเป็นส่วนหนึ่งของแผนการพัฒนาดังกล่าว ประชาคมบางลำพู และชาวบ้านได้มีการรวมตัวกันเพื่อคัดค้านการรื้ออาคารโรงพิมพ์ด้วยเห็น ว่าเป็นสิทธิที่สามารถทำได้ ประชาคมบางลำพูได้มีการระดมพลังทางสังคมให้เกิดเป้าหมายให้ ทางเดียวกันคือการอนุรักษ์ตึกเก่า เพื่อสร้างเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนในการทำประโยชน์ ร่วมกัน

นอกจากนี้ กรณีการขยายตัวของการท่องเที่ยวบนถนนข้าวสาร และการใช้วัฒนธรรมเพื่อ การท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชนที่เห็นได้ชัด จากการรุกคืบของเกสเจ้าส์ต่าง ๆ เข้ามาในชุมชน ในขณะที่คนดั้งเดิมต้องย้ายออกไปเพราะไม่สามารถสู้กับระบบทุน และเสียงรบกวน และความ วุ่นวายต่างๆ ได้ ชุมชนจึงได้สร้างคุณค่าของ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ขึ้นมาใหม่อีก

ครั้งให้กลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนเพื่อเป็นพลังในการเคลื่อนไหวในประเด็นดังกล่าวอีกด้วย

Habermas ได้กล่าวถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมภายใต้สภาวะการณ์ดังกล่าวว่าเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ของสังคมเพื่อที่จะนำปฏิบัติการทางการเมือง การสื่อสาร กลับเข้ามาปกป้องตนเองของบุคคล และปริณิณทลสาธารณะจากการครอบงำของรัฐ และภาคเศรษฐกิจ Habermas เชื่อว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม คือ การทำให้ผู้คนตื่นตัวในเรื่องเสรีภาพ และเข้าร่วมขบวนการเพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อ หรือถูกครอบงำโดยรัฐ และภาคเศรษฐกิจ โดยมีการสร้างอัตลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2543 : 8)

ผลกระทบของแผนพัฒนาเกะวัตินโกสินทร์เพื่อเปิดมุมมองการท่องเที่ยวนั้น หากมีพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว แผนพัฒนามีจุดมุ่งหมายคือการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจากการท่องเที่ยว โดยการจัดทำโครงการขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อชุมชนหลายชุมชนที่อยู่เดิมของเกะวัตินโกสินทร์ ดังนั้นหากจะอธิบายในมุมมองขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของ Habermas จะทำให้เข้าใจได้ว่า การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางสังคมในลักษณะของประชาสังคมของชุมชนบางลำพู ที่ได้ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน และนำมาสู่การกระตุ้นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนให้คนเกิดความตื่นตัวในการรวมกลุ่มนั้น แท้ที่จริงเป็นการตอบโต้ของประชาสังคมที่ใช้สิทธิที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ ที่มีการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบใหม่ โดยนำเอาอัตลักษณ์ของชุมชนมาสร้างคุณค่า ความเชื่อชุดใหม่ คือ จิตสำนึกสาธารณะที่มีต่อการอนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์ และการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อดำเนินการระดมการขยายตัวการท่องเที่ยวบนถนนข้าวสาร และการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอีกด้วย

สรุปได้ว่าหัวใจของกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะเกิดจากกลุ่มกิจกรรมทางสังคม 3 กลุ่มคือ ประชาคมบางลำพู เยาวชนเกสรลำพู และมูลนิธิศุภนิเวศน์ โดยประชาคมมีบทบาทนำในการสร้างกิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ ซึ่งได้แก่ สวนสันติชัยปราการ และได้ก่อให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน โดยกิจกรรมเป็นสื่อกลางที่จะนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งอัตลักษณ์ได้ก่อให้เกิดความรัก ความห่วงใยในสิ่งของอันเป็นส่วนร่วมร่วมกันของชุมชน ซึ่งอัตลักษณ์จะนำมาซึ่งจิตสำนึกสาธารณะ ในขณะที่เดียวกัน จิตสำนึกสาธารณะก็นำมาสู่ความพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านการทำกิจกรรมทางสังคมโดยประชาคมบางลำพูซึ่งจะนำมาสู่ความรู้สึกมีส่วนร่วม (Sense of Public) หรือรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันถึงอัตลักษณ์ต่าง ๆ ของชุมชนบางลำพู หรือจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนนั่นเอง ทำยที่สุดแล้วจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูจะก่อให้เกิดพลังทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ในการเคลื่อนไหวในกระบวนการต่อรองกับรัฐในการอนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา และกระบวนการต้านกระแสการ

ขยายตัวของการท่องเที่ยว และการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อกลับมาปกป้องเงื่อนไขการดำรงอยู่ของบุคคล และกลุ่ม ภายใต้ชื่อ “ชุมชนบางลำพู” นั้นเอง

การศึกษา “กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู” ของผู้ศึกษาจึงมีความสอดคล้องการศึกษาของแพรวพรรณ แยมไทย (2544) ที่ศึกษาถึง “กระบวนการเกิดประชาคมและผลกระทบต่อชุมชนบางลำพู” ศึกษากรณี : โรงพิมพ์คุรุสภาเก่า” ที่พบว่าการก่อตัวของประชาคมในช่วงแรกเป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า “Community by Designs” เป็นการเกิดประชาคมที่มองชุมชนในรูปแบบที่คิดฝันถึงความสงบงามในอดีต โดยใช้กิจกรรมงานปิดถนนคนเดินเป็นเวทีที่แสดงออกในเชิงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับศักยภาพที่มีอยู่เดิมของชุมชน การก่อตัวของประชาคมในระยะต่อมาเป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า “Community by Crisis” คือ การเกิดประชาคมที่รวมตัวกันอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากเกิดกรณีการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภาโดยกรมธนารักษ์ ซึ่งวิกฤตดังกล่าวได้กลายเป็นปัจจัยเชิงสัญลักษณ์ในการก่อตัวของประชาคมบางลำพู สุดท้ายผลจากการเกิดประชาคมบางลำพูทำให้ผู้คนในชุมชนมีการรวมตัวเป็นกลุ่มเป็นก้อน มีความเป็นชุมชนมากขึ้นซึ่งแตกต่างไปจากเดิมที่ต่างฝ่ายต่างดำเนินกิจกรรมของตนเอง ในขณะที่เมื่อมีการติดต่อสื่อสารกัน ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน จึงนำไปสู่การมีวัตถุประสงค์เพื่อส่วนรวมร่วมกัน เกิดการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน มีความเอื้ออาทร และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมร่วมกันมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่ประชาคมได้จัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน โดยใช้สวนสันติชัยปราการเป็นพื้นที่สาธารณะหรือเวทีสาธารณะของชุมชน

ปัจจุบันจากการศึกษาวิจัยของผู้ศึกษาได้ค้นพบลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่ง คือ ลักษณะพิเศษที่เรียกว่า “Community by the Use of Public Space” หรือชุมชนที่เกิดจากการใช้พื้นที่สาธารณะซึ่งเกิดที่ชุมชนบางลำพูแห่งนี้

5.1.2 ปัจจัยเงื่อนไขในการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

ชุมชนบางลำพูเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นในเรื่องของทุนทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ในแง่มุมทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่หัวเขวนของเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งในอดีตเป็นที่ตั้งของวังหน้า และวังเจ้านายมาหลายยุคสมัย นอกจากนี้ยังมีเหล่าข้าราชการบริวารรับใช้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียง ด้วยสภาพดังกล่าวเป็นเหตุให้ชุมชนบางลำพูได้ชื่อว่าเป็นแอ่งอารยธรรมของสยามประเทศ อันจะเห็นได้จากการที่มีศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ มากมายที่มีคุณค่า และควรค่าแก่การรื้อฟื้นขึ้นมา ผนวกกับชุมชนบางลำพูมีกลุ่มกิจกรรมทางสังคมหลากหลายกลุ่ม โดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคมเหล่านี้ได้เข้าไปมีบทบาทในการพลิกฟื้นศิลปวัฒนธรรมอัน

ทรงคุณค่าของชุมชนขึ้นมาจึงเป็นเหตุให้เกิดการรวมตัวของคนในชุมชนในลักษณะประชาสังคมได้ง่าย

นอกจากปัจจัยเงื่อนไขทางด้านทุนทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์เหล่านี้แล้ว ชุมชนบางลำพูมีความโดดเด่นมากในเรื่องของทุนทางสังคม โดยเฉพาะ 5 ปัจจัย อันได้แก่ ผู้นำกลุ่ม จิตสำนึกสาธารณะปัจเจก อัตลักษณ์ของชุมชน การสื่อสารและกิจกรรมทางสังคม พื้นที่สาธารณะ

ประการแรก ผู้นำกลุ่มกิจกรรมทางสังคม ผู้นำในชุมชนมีส่วนสำคัญในการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู ทั้งนี้ด้วยความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อตัวผู้นำได้นำมาซึ่งการสนับสนุนให้ความร่วมมือ ในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จไปได้ด้วยดี ซึ่งในชุมชนบางลำพู บทบาทของผู้นำมีความสำคัญมาก ดังเช่น คุณอรศรี ปานทิพย์ ครุสุดจิตต์ ฯลฯ แต่ละคนมีจุดร่วมที่เหมือนกัน คือ ให้ความสำคัญกับส่วนรวม และมักจะเป็นผู้เริ่มต้นในการเสียสละก่อนผู้อื่นอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้ได้สร้างศรัทธาให้กับชาวบ้านที่มีต่อตัวผู้นำ จึงนำมาซึ่งความคล้อยตามที่อยากจะมีส่วนร่วมในการทำอะไรร่วมกับส่วนรวมบ้าง ดังนั้น ผู้นำจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญของการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน

ประการที่ 2 จิตสำนึกสาธารณะปัจเจก จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่า ในชุมชนมีกลุ่มกิจกรรมทางสังคมหลากหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มก็ดำเนินการไปตามบทบาทหน้าที่ของกลุ่มตนเอง กลุ่มกิจกรรมทางสังคมเหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะจิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกเป็นสำคัญ จิตสำนึกสาธารณะในการที่จะทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมในพื้นที่สาธารณะ ล้วนแล้วแต่มีที่มาจาก การสานประโยชน์ส่วนตน ให้ไปด้วยกันได้กับประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งหมายความว่า จิตสำนึกสาธารณะของคนกลุ่มนี้ได้ถูกแสดงออกในลักษณะของการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม ส่วนหนึ่งที่เขาได้รับกลับมาคือการยอมรับจากสังคม และอีกส่วนหนึ่งที่เขาได้ทำไป คือ การทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม จะเห็นได้ชัดจากกรณีของ กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู ในการทำกิจกรรมทางสังคมให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน ส่วนหนึ่งที่เขาได้รับจากการทำกิจกรรมคือ นอกจากความสนุกสนานแล้ว การยอมรับจากชาวบ้านในชุมชนก็เป็นผลประโยชน์อย่างหนึ่งซึ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และอยากที่จะทำกิจกรรมเพื่อสังคมต่อไปอีก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพื้นที่สาธารณะของ Habemas ที่ มองว่าอาณาบริเวณสาธารณะของชนชั้นกลางที่พัฒนาเต็มทีนั้นมีรากฐานมาจากเอกลักษณ์ของบทบาท 2 อย่างของปัจเจกบุคคลมารวมตัวกัน ซึ่งบทบาทหนึ่งก็คือเจ้าของทรัพย์สินสมบัติ และอีกบทบาทหนึ่งก็คือในฐานะมนุษย์ที่บริสุทธิ์และเรียบง่าย ดังนั้นในการทำกิจกรรมนั้น ด้านหนึ่งก็ทำเพื่อปกป้องผลประโยชน์ส่วนตัว หรือประโยชน์ส่วนตน และอีกด้านหนึ่งก็ทำเพื่อความเจริญของส่วนรวมจริง ๆ ทั้งสองด้านนี้ไม่ขัดแย้งกัน เป็นเหมือนเหรียญสองด้านในอันเดียวกัน (พระวินัย ผลเจริญ, 2544 :25-26)

ประการที่ 3 อัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพู ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน อัตลักษณ์ของชุมชนเกิดจากการที่ชุมชนได้ ให้ความหมายต่อความพิเศษของชุมชนบางลำพู อัตลักษณ์ของชุมชน หมายถึง ประวัติศาสตร์ ความเป็นแหล่งรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรม ความเป็นย่านการค้าและการคมนาคมที่สำคัญ ต้น ลำพู ป้อมพระสุเมรุและสวนสันติชัยปราการ อัตลักษณ์ของชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับจิตสำนึก สาธารณะของชุมชนโดยตรง ทั้งนี้เพราะกลุ่มกิจกรรมทางสังคมได้สร้างอัตลักษณ์ของชุมชนขึ้นมา จากการจัดกิจกรรมทางสังคม เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมกัน สำนึกรัก ห่วงแหน ต่อ สาธารณะสมบัติอันเป็นส่วนรวมร่วมกันนั้นก็คือจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู

Habermas (ธีรยุทธ บุญมี, 2547:194) ได้นำเสนอถึงแนวคิดอัตลักษณ์ที่ช่วยใน การอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของชุมชนบางลำพูต่อไปว่า อัตลักษณ์ของบุคคลเกิด จากพัฒนาการของบุคลิกภาวะของบุคคลผ่านการรับรู้ และการใช้ภาษาและปฏิบัติกรรมหรือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การก่อตัวของอัตลักษณ์มาจากการรับรู้ของบุคคลที่แฝงอยู่ในการสื่อสาร นอกจากนี้ในการรับรู้ของมนุษย์จำเป็นต้องรับรู้ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้นการรับรู้ดังกล่าวเป็น การรับรู้ผ่านภาษา มีการเรียนรู้ทั้งการใช้ภาษาในการสื่อสาร การให้ความหมาย การตกลง ร่วมกันกับผู้อื่นและสังคม โดยทั้งนี้ผ่านภูมิหลังเชิงโครงสร้างจริยธรรมคุณธรรม ของปริณิณทลชีวิต – ส่วนรวม ของแต่ละยุคสมัย

ปัจจุบันของชุมชนบางลำพูได้เกิดพื้นที่สาธารณะเชิงรูปธรรมที่สำคัญคือ สวน สันติชัยปราการ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่กลุ่มกิจกรรมทางสังคมทั้ง 3 กลุ่มของชุมชนบางลำพู (ประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู มูลนิธิศุภชัยประเสริฐ) ได้เข้ามาสร้างกิจกรรมทางสังคม ที่เอื้อต่อการนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนต่อชาวบ้านที่มารวมกลุ่มกิจกรรมทางสังคม ทั้งนี้เพราะ การสื่อสารภายในพื้นที่สาธารณะก่อให้เกิดการรับรู้ แลกเปลี่ยน และเรียนรู้ โดยมีสื่อกลางคือ กิจกรรมต่างๆ จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้หยิบเลือกเอาอัตลักษณ์ที่ได้จากการสื่อสารในพื้นที่ สาธารณะผ่าน “กิจกรรม” ที่เป็นสื่อ

ธีรยุทธ บุญมีได้อธิบายถึงแนวคิดอัตลักษณ์ของ Habermas ว่าเป็นองค์ประกอบ หนึ่งที่สำคัญของประชาสังคมในทัศนะของ Habermas โดยได้อธิบายเสริมว่าอัตลักษณ์ของมนุษย์ ในสังคมยุคใหม่มีการเชื่อมโยงติดต่อพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างสูง มนุษย์เกิดจากรากเหง้าทาง สังคม และประวัติศาสตร์เฉพาะของตนเอง การสร้างอัตลักษณ์กลุ่มจึงจำกัดอยู่ในกลุ่มที่เน้นภาษา วัฒนธรรมร่วมกัน อัตลักษณ์ร่วมนี้ถูกทำให้มั่นคงเข้มแข็งเพื่อช่วยในการปกป้องเงื่อนไขการดำรง อยู่ของอัตลักษณ์บุคคล และอัตลักษณ์กลุ่ม ซึ่งก็คือการปกป้องทรัพยากรของกลุ่ม ทรัพย์สิน และ ประโยชน์ต่าง ๆ

จากข้อเสนอดังกล่าวเมื่อนำมาเชื่อมโยงกับการผลการศึกษา ทำให้ทราบว่าอัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพูที่ถูกสร้างขึ้นโดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคมทั้ง 3 กลุ่มนั้น เป้าหมายสำคัญคือ เป็นกระบวนการตอบโต้ที่มีต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของรัฐที่มีแผนพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งจากแผนพัฒนาดังกล่าวมีแนวโน้มว่าจะเกิดผลกระทบต่อชุมชนบางลำพู กลุ่มกิจกรรมทางสังคมจึงเขียนสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนขึ้นมาใหม่ เพื่อเป้าหมายในการปกป้องเงื่อนไขการดำรงอยู่ ตลอดจนผลประโยชน์ต่าง ๆ ของตนเอง และชุมชน

ประการที่ 4 การสื่อสาร และกิจกรรมทางสังคม การสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งต่อการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู โดยเฉพาะการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้คนได้เข้ามาถกเถียงกัน พูดคุยกันในเรื่องของส่วนรวม การสื่อสารในพื้นที่สาธารณะได้ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวม การสื่อสารนำมาซึ่งการรับรู้ แลกเปลี่ยน และเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมกับชุมชน การสื่อสารได้ก่อให้เกิดการรวมตัวโดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคมจะใช้ “กิจกรรม” ที่จัดขึ้นเป็น “สื่อ” ให้คนในชุมชนได้มีโอกาสรับรู้ แลกเปลี่ยน และเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นชุมชนบางลำพูในอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ การสื่อสารทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน นำมาซึ่งจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน สอดคล้องกับแพรวพรรณ แยมไทย (2544:87) ที่ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเกิดประชาคม และผลกระทบต่อชุมชนบางลำพู ศึกษาจากกรณีอาคารโรงพิมพ์คุรุสภาเก่า ผลการศึกษาพบว่า การทำกิจกรรมจะนำไปสู่การเห็นคุณค่าของชุมชน กิจกรรมเป็นช่องทางในการแสดงตัวตนของชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น เป็นการแสดงออกถึงความต้องการของชุมชน และเป็นเวทีสาธารณะในการแสดงออกถึงสิทธิ ศักดิ์ศรี และภูมิปัญญาของชุมชน กิจกรรมทำให้ทั้งคนในและนอกชุมชนบางลำพูเกิดความรู้สึกถึงความเป็นชุมชนบางลำพู

นอกจากนี้ ประชาคมชุมชนบางลำพูยังได้มีการขยายประเด็นร่วมเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรมที่กว้างไกลยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันมีมิติการพัฒนาหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นมิติด้านสังคมวัฒนธรรม มิติด้านสิ่งแวดล้อม และมิติทางเศรษฐกิจ เหล่านี้จะทำให้ฐานความร่วมมือแพร่กระจายออกไปได้ไกลมากขึ้น

ประการที่ 5 พื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นปัจจัยที่โดดเด่นมากที่สุด เนื่องจากเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะในบริบทของชุมชนบางลำพู พื้นที่สาธารณะของชุมชนบางลำพูประกอบไปด้วยมิติอันหลากหลาย ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2543:174 - 175) ได้อ้างถึงแนวคิดพื้นที่สาธารณะของ Habermas ว่าในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ต่อกับศตวรรษที่ 18 เริ่มมีการสร้างพื้นที่สาธารณะของคนกลุ่มใหม่ในสังคม โดยมิติของผู้กระทำ กลุ่มคนที่เข้าร่วมในพื้นที่สาธารณะจะได้แก่พวกชนชั้นกลาง (พ่อค้า ช่างฝีมือ) ขุนนาง ปัญญาชน

(แต่เป็นผู้ชายเกือบทั้งหมด) ที่นัดพบกันตามร้านกาแฟ โรงเหล้า salon (มิติของสถานที่) พื้นที่สาธารณะเหล่านี้ยังก่อให้เกิดมิติในด้านการกระทำ กิจกรรมที่กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะกระทำคือ การนัดพบปะกันสม่ำเสมอเพื่อพูดคุยถกเถียงแลกเปลี่ยนกันอย่างอิสระเสรีและใช้เหตุผลในเรื่องกฎหมาย การเมือง การปกครองต่าง ๆ ของรัฐ การโต้แย้งกันนี้จะนำไปโดยหลักความเสมอภาคเท่าเทียม มีบทบาทของสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์เป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ เรื่องที่พูดคุยกันจะเป็นประเด็นของผลประโยชน์ร่วมกันที่สมาชิกแต่ละคนได้รับข่าวสารมาจากหนังสือพิมพ์ หรือเป็นการมาอ่านหนังสือพิมพ์ด้วยกัน

ในส่วน of ชุมชนบางลำพูก็ได้เกิดบรรยากาศของพื้นที่สาธารณะในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ซึ่งเป็นไปตามพัฒนาการของพื้นที่สาธารณะในแนวคิดของ Habermas หากมองจากพื้นที่สาธารณะในมิติของผู้กระทำ ประชาคมบางลำพูล้วนแล้วแต่เป็นการรวมตัวของกลุ่มชนชั้นกลางที่สนใจในเรื่องของการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยการจัดกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ โดยมีกิจกรรมกระทำคือ กระบวนการทำงานร่วมกันของประชาคมบางลำพู ไม่ว่าจะเป็น การประชุมพบปะกันเพื่อการวางแผน ดำเนินการจัดรูปแบบของกิจกรรม และมีการสรุปผลการจัดกิจกรรมภายหลังจากการจัดกิจกรรมเสร็จเรียบร้อย กระบวนการทำงานดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในแนวระนาบกล่าวคือ อยู่บนฐานของความเสมอภาค และเท่าเทียมกัน แต่อย่างไรก็ตาม ก็ประชาคมบางลำพูก็ยังคงเจือปนรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วยหลักการเคารพบนอบต่อผู้สูงอายุในชุมชนซึ่งเป็นไปลักษณะแนวดิ่ง ทั้งนี้จึงทำให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ที่น่าสนใจคือ การถักทอความสัมพันธ์ทั้งแนวราบ และแนวดิ่งก่อให้เกิดความเหนียวแน่นของกลุ่มมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ปริมาณพลสาธารณะเป็นทั้งกิจกรรม เวที หรือส่วนกลางร่วมของฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคสังคมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอประเด็น กำหนดวาระ และสร้างประชาคมเพื่อกดดันรัฐให้ตอบสนองความต้องการของสังคม (ธีรยุทธ บุญมี, 2547:18) ซึ่งหากเทียบพื้นที่สาธารณะกับสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนทำให้เข้าใจได้ว่า กิจกรรมทางสังคมที่ประชาคมบางลำพู และกลุ่มกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชนได้จัดขึ้นก็ได้เป็นพื้นที่สาธารณะด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพราะกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้เป็นเวทีอิสระที่จะทำให้เกิดการรวมกลุ่มที่ขยายใหญ่ขึ้นที่ไม่ใช่แค่การรวมตัวของผู้จัดแต่ยังขยายไปถึงชาวบ้านต่าง ๆ ในชุมชน และนอกชุมชนที่สนใจได้เข้ามาร่วมกิจกรรมในบทบาทที่ต่างกันอีกด้วย และในจุดที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ พื้นที่สาธารณะจะก่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วม (Sense of Public) จึงสรุปได้ว่า พื้นที่สาธารณะในมิติของกิจกรรมได้เป็นตัวขับเคลื่อนจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนที่สำคัญประการหนึ่งเลยทีเดียว

ในมิติด้านอื่น ๆ เช่น พื้นที่สาธารณะในเชิงรูปธรรมซึ่งเป็นมิติในด้านสถานที่ที่มีความสำคัญเช่นกัน ดังจะเห็นได้จาก ชุมชนบางลำพูมีพื้นที่สาธารณะที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญคือ สวนสันติชัยปราการ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ชาวชุมชนบางลำพูส่วนใหญ่ได้ใช้ในการทำกิจกรรม

ต่าง ๆ เช่น พักผ่อน ออกกำลังกาย พบปะสังสรรค์กัน และที่สำคัญคือเป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางสังคมของประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู และมูลนิธิดุริยประณีต ด้วยความเหมาะสมในด้านสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนบางลำพู และเป็นสถานที่ที่มีความสวยงามในด้านของภูมิทัศน์เป็นทุนเดิม จึงส่งผลให้เกิดการรวมตัวของคนในชุมชนและบุคคลภายนอกง่ายดายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาที่มีการจัดงาน หรือกิจกรรมในสวน จึงทำให้การรวมกลุ่มเป็นไปด้วยความสะดวกมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การรวมกลุ่มทำกิจกรรมกันอย่างต่อเนื่องของชุมชนบางลำพูในลักษณะประชาสังคม การมีพื้นที่สาธารณะที่มีภูมิทัศน์ รวมไปถึงองค์ประกอบทางด้านทุนทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบางลำพู เป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้บุคคลภายนอกหลั่งเข้ามาร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนบางลำพูเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จาก การจัดงานตามเทศกาลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสงกรานต์ ลอยกระทง เป็นต้น นอกจากนี้ สิ่งสำคัญคือ ความเป็นชุมชนบางลำพูที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมโบราณ และความเป็นสมัยใหม่ไว้อย่างน่าชื่นชม ความหลากหลายกลมกลืนกันของวัฒนธรรมระหว่างเชื้อชาติ ไทย เขก ฝรั่งเศส เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้มีผู้สนใจเข้ามาศึกษาเพื่อทำเป็นวิทยานิพนธ์เป็นจำนวนมากว่าสิบเล่ม เหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวชุมชนบางลำพู รวมไปถึงก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหนต่อความเป็นส่วนรวม และสาธารณสมบัติส่วนรวมและถูกพัฒนาเป็นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูในที่สุด

5.1.3 ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ

จิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูถูกสร้างโดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคมที่มีการรวมกลุ่มกันในลักษณะของเครือข่าย และความร่วมมือของกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนมีการทำกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ร่วมกัน ดังนั้น ปัญหาและอุปสรรคของการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู จึงมาจากปัญหาและอุปสรรคของการทำกิจกรรมของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมทั้งสิ้น ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายในที่เป็นปัญหาและอุปสรรคของการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู แบ่งได้เป็น 3 ปัจจัย ได้แก่

ปัจจัยประการแรก การขาดผู้สืบทอด การขาดผู้สืบทอดในการทำกิจกรรมทางสังคมในชุมชนเป็นปัญหาที่สร้างความสั่นคลอนให้กับการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ในชุมชนมากที่สุด ทั้งนี้บุคคลที่เป็นแกนนำต่าง ๆ มีภาวะเป็นผู้หน้าที่เสียสละสูง มีความตื่นตัวในเรื่องของการมีส่วนร่วมมากนำมาซึ่งความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรมให้กับ

ชุมชน ในทางกลับกันหากกลุ่มคนเหล่านี้ถอนตัวไปจากการทำกิจกรรมทางสังคมในชุมชน ไม่ว่าจะด้วยเหตุปัจจัยใดก็ตาม ล้วนแล้วแต่จะส่งผลกระทบต่อในทางลบที่บั่นทอนเสถียรภาพของจิตสำนึกสาธารณะที่ต้องการอาศัยความต่อเนื่อง และการต่อยอดจากกิจกรรมทางสังคมที่ถูกต้อง

นอกจากนี้ หากมองในแง่ของกลุ่มกิจกรรมทางสังคม บางกลุ่มจะมีแต่สมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุแล้วทั้งสิ้น เช่น ประชาคมบางลำพู ซึ่งทุกท่านล้วนแล้วแต่ถวิลหาความมุ่งมั่นจากใจมาใช้ในการทำงานอย่างไม่ทอดทิ้ง แต่อย่างไรก็ตามสุดท้ายแล้วหากกลุ่มประชาคมบางลำพูรุ่นนี้ไม่สามารถมาทำหน้าที่นี้ได้และหากไม่การสืบทอดไปยังกลุ่มช่วงวัยอื่น ๆ ให้มารับมอบเจตนารมณ์ในการทำงานเพื่อส่วนรวมต่อไป ย่อมเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนเช่นกัน แม้ขณะนี้สอดคล้องกับงานของพิเชษฐ สายพันธ์ ที่กล่าวถึงประชาคมบางลำพูว่าเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่ได้รับแนวคิดมาจากนักวิชาการที่รณรงค์เรื่องประชาคมเมือง ประชาคมเกิดจากการสร้างจิตสำนึกของ “คนเมือง” ซึ่งมีการนิยาม (Identify) ตัวเองกับที่อยู่อาศัยทำให้เกิดการหวงแหนชุมชนและที่อยู่อาศัยมีการสร้างค่านิยมบางอย่างขึ้นมา เช่น การจัดงานปิดถนน การอนุรักษ์ต้นลำพู การอนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ฯลฯ ซึ่งประชาคมบางลำพูเป็นกลุ่มกระแสหลักและโดดเด่นมากเพราะมีส่วนผลักดันให้เกิดกิจกรรมทางสังคมที่แพร่หลาย และมีผลกระทบต่อความคิดและค่านิยมของคนในชุมชน แต่การเคลื่อนไหวยังขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่มบางคนซึ่งร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐ และนักวิชาการที่คอยส่งเสริมและกระตุ้น ถ้าผู้นำเหล่านั้นหยุดกิจกรรมลง หรือขาดการสนับสนุน กระแสความคิดแบบ “ประชาคมเมือง” จะค่อยจางลง (2542:43) ซึ่ง “จิตสำนึกสาธารณะ” ของชุมชนบางลำพูเกิดจากการสร้างกิจกรรมทางสังคมของประชาคมบางลำพูเป็นหลัก หากขาดผู้สืบทอดในการทำกิจกรรมในลักษณะเดียวกัน ย่อมส่งผลถึงจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพูด้วยเช่นกัน

ปัจจัยประการที่สอง ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนมีผลกระทบโดยตรงกับจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน ดังจะเห็นได้จากปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้คนมีจิตสำนึกสาธารณะส่วนหนึ่งมาจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหากคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน มีการปัญหาความขัดแย้งกัน ความสัมพันธ์อันดีย่อมสิ้นสุดลง ความขัดแย้งจะทำให้ความร่วมมือหยุดชะงักลงด้วย นอกจากนี้หากพิจารณาในระดับกลุ่มจะพบว่าความร่วมมือส่วนใหญ่จากกลุ่มคนต่าง ๆ มักจะเกิดจากศรัทธาในตัวผู้นำเป็นหลัก ดังนั้นหากผู้นำกลุ่มของตนมีความขัดแย้งกับฝ่ายใด ย่อมจะหมายถึงการกระทบกระทั่งที่สร้างความบอบช้ำให้กับสายสัมพันธ์อันเหนียวแน่นของชุมชนขาดสะบั้นลงไปนั่นเอง

ปัจจัยประการที่ 3 สภาพต่างคนต่างอยู่ สภาพการต่างคนต่างอยู่ของผู้เช่าอาศัย และชาวบ้านบางส่วนในชุมชนบางลำพูที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ได้เป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่งของการเกิดจิตสำนึกสาธารณะด้วยเช่นกัน ซึ่งคนเหล่านี้ก็อาจจะมีจิตสำนึก

สาธารณะของความเป็นปัจเจกบุคคลแต่ไม่ได้รับการกระตุ้นอย่างถูกวิธี ซ้ำร้ายยังไม่มีเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม หรือไม่มีบทบาทในการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ดังนั้นโอกาสในการเข้าร่วมในพื้นที่สาธารณะย่อมไม่มี จิตสำนึกสาธารณะจึงไม่สามารถพัฒนาจากตัวบุคคลเหล่านี้ได้ที่ยังไม่ได้รับการเสริมสร้างโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกับคนอื่น ๆ ได้

ปัจจัยภายนอกที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างกิจกรรมทางสังคมหรือพื้นที่สาธารณะในชุมชนบางลำพู สามารถแบ่งได้ 2 ปัจจัย ได้แก่

ประการแรก คือ การขาดความต่อเนื่องในการสนับสนุนจากภาครัฐ เนื่องจากกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในชุมชนบางลำพูเกิดขึ้นจากนโยบายของผู้ว่าราชการสมัยหนึ่ง ซึ่งในวาระนั้นได้มีการสนับสนุนการทำกิจกรรมทางสังคมของกลุ่มเหล่านี้อย่างเต็มที่ แต่ต่อมาเนื่องจากหมดวาระทำให้ความเข้มข้นของความเอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้แผ่วจางลง นอกจากนี้เมื่อลงมาในระดับเขตก็ประสบปัญหาเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากวิสัยทัศน์ ความสนใจของผู้บริหารเป็นหลัก หากผู้บริหารของหน่วยงานรัฐมีความสนใจต่อความเข้มแข็งของกลุ่มที่มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมในลักษณะนี้ก็ย่อมจะให้ความสนับสนุนร่วมมือ ในทางกลับกันหากผู้บริหารจากหน่วยงานรัฐในท้องถิ่นให้ความสนใจในแนวทางการพัฒนาในมิติอื่น ๆ มากกว่าผลที่จะเกิดขึ้นจากการจัด และการทำกิจกรรมของชาวบ้าน สิ่งที่ชาวบ้านได้รับคือความเฉยเมยที่รัฐเป็นผู้หยิบยื่นให้เท่านั้น ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบอันเป็นปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนได้เช่นกัน

ประการที่สอง คือ การกีดกันบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยรัฐ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเกิดจิตสำนึกสาธารณะ ทั้งนี้หากมองในแง่ของกระบวนการจะพบว่าจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนเกิดจากพื้นที่สาธารณะที่นำมาซึ่งความรู้สึกมีส่วนร่วม อันจะก่อให้เกิดความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในระดับต่าง ๆ ซึ่งหากใช้แนวคิดพื้นที่สาธารณะของ Habermas ขึ้นมาอธิบายก็จะพบว่า พื้นที่สาธารณะที่ถูกสร้างขึ้นโดยกลุ่มกิจกรรมทางสังคมของชุมชนบางลำพูได้ถูกช่วงชิงไปโดยกลุ่มธุรกิจ อันได้แก่ บริษัทรับจัดงานต่าง ๆ โดยมีเงาของรัฐเป็นผู้สร้างเงื่อนไชนเหล่านั้น ซึ่งเป็นความขัดแย้งในหลักการพัฒนาชุมชนโดยสิ้นเชิงทั้งนี้เพราะหลักการพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่สิ่งที่รัฐได้ทำอยู่เป็นการขีดเส้นให้ชุมชนอยู่บริเวณขอบ ๆ และมีส่วนร่วมในระดับที่รัฐจำกัดให้เท่านั้น ซึ่งคล้ายกับพื้นที่สาธารณะในยุคเริ่มแรกถูกจำกัดให้ประชาชนทั่วไปมีฐานะเป็นเพียงบุคคลสามัญ (Private Person) และเป็นเพียงผู้ชมเท่านั้น ความเป็นสาธารณะจะประกันอำนาจสถานะที่เป็นทางการเสมอ บุคคลสามัญจึงไม่มีความเป็นสาธารณะ หรือไม่สามารถเข้าร่วมในสิ่งที่เรียกว่าเวทีสาธารณะหรือเหตุการณ์

สาธารณะ (Public Event) ได้นอกจากสถานะผู้ชมเพื่อเป็นตัวประกอบในงานเท่านั้น (ธีรยุทธ บุญมี, 2547:56)

5.2 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

5.2.1 ข้อเสนอแนะระดับแนวคิด

จิตสำนึกสาธารณะเป็นเรื่องที่ยากต่อการทำความเข้าใจ หรือนำเอาทฤษฎีเพียงทฤษฎีเดียวมาจับเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นว่า จิตสำนึกของคนเป็นอย่างไร ทำไมคนจึงมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ทำไมคนถึงคิดถึงผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ของส่วนรวม คนแต่ละคนได้แยกเส้นแบ่งความเป็นส่วนตัว และส่วนรวมตรงไหน แนวคิดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคม การเรียนรู้เรื่องพลเมือง แนวคิดทางด้านจิตวิทยาก็ไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจนนัก เหตุผลที่นำมาอธิบายมักมีความหลากหลาย และมีมุมมองที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามสิ่งที่เห็นจตุร่วมของปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะได้ คือ “พื้นที่สาธารณะ” ที่เปิดโอกาสให้คนได้มีพื้นที่ทางสังคมในการแสดงบทบาทของปัจเจกที่พึงกระทำต่อผู้อื่น หรือส่วนรวม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญต่อการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของคนในยุคปัจจุบัน ดังนั้นจึงควรสร้างเวทีการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะให้เกิดขึ้นกับท้องถิ่นหรือชุมชนอื่นเพื่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในชุมชนบางลำพู

ในขณะเดียวกันควรที่จะค้นหาปัจจัยแห่งความสำเร็จที่แตกต่างและคล้ายคลึงกับกรณีของชุมชนบางลำพู เพื่อเป็นการพัฒนาความรู้ในเรื่องของแนวคิดจิตสำนึกสาธารณะในบริบททางสังคมที่แตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ยังสามารถนำความรู้ดังกล่าวไปปรับเป็นรูปแบบการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับพื้นที่นั้น ๆ ได้อีกด้วย

5.2.2 ข้อเสนอแนะระดับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

1) ปัญหาเรื่องการขาดแคลนพื้นที่สาธารณะในชุมชน เป็นเรื่องที่ต้องเร่งรีบแก้ไขทั้งนี้ในเบื้องต้นคือ เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน แต่ในเบื้องต้นคือ ภาพความขัดแย้ง และบาดหมางกันของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น บ้าน โรงเรียน วัด ซึ่งในกรณีที่เกิดขึ้นในชุมชนบางลำพู กรรมการชุมชนในฐานะที่เป็นตัวแทนชาวบ้านในชุมชนควรจะเข้าไปชี้แจง และคลี่คลายความขัดแย้งดังกล่าวให้หมดสิ้นไป อาจจะมีการสร้างข้อตกลงกันในการใช้สถานที่ของโรงเรียน หรือวัด โดยจัดให้มีการลงชื่อก่อนใช้สถานที่ซึ่งถ้าในระหว่างนี้เกิดความเสียหายใด ๆ ก็สามารถที่จะหาบุคคลอ้างอิงเพื่อชดเชยได้

2) ควรสนับสนุนให้มีพื้นที่สาธารณะมากขึ้นกว่าเดิม รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อดึงความสนใจ และศักยภาพของชุมชนในด้านอื่น ๆ ออกมา ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มศิลปะ กลุ่มดนตรี เป็นต้น กลุ่มกิจกรรมทางสังคมจะก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนต่อไป นอกจากนี้แล้วการที่แต่ละกลุ่มมีการชักชวนความสัมพันธ์ มีการสานความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมของส่วนรวม นอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งแล้ว ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายต่าง ๆ จะทำให้เกิดพลังทางสังคมที่เข้มแข็งสามารถที่จะเคลื่อนไหวในประเด็นทางสังคมอื่น ๆ ต่อไป สังคมไทยจะมีการพัฒนายิ่งขึ้นไป

3) ควรมีการสร้างแรงจูงใจจากการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม หรือการทำงานเพื่อส่วนรวม เช่น การยกย่องทางสังคม การมอบรางวัลบุคคลผู้มีจิตสำนึกสาธารณะ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้คุณค่าของคนดี คือ ผู้เสียสละ และมีจิตสำนึกสาธารณะ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตาม

4) ควรมีการสร้างแผนนโยบาย และแผนงานระดับผู้ปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อช่วยสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางสังคมที่ต่อเนื่อง โดยหน่วยงานรัฐจะต้องสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่ม และการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ในเชิงคุณภาพมากกว่าปริมาณ เพื่อให้เกิดผลอย่างแท้จริง

5) หน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานระดับท้องถิ่น เช่น กรุงเทพมหานคร ควรมีการปรับทัศนคติที่มีต่อชุมชน โดยเชื่อมั่นในศักยภาพและพลังของท้องถิ่นที่มาจากจิตสำนึกสาธารณะของปัจเจก และชุมชนที่หากได้รับการกระตุ้นอย่างถูกวิธีก็จะสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมได้ เช่นเดียวกับกรณีของชุมชนบางลำพู ทั้งนี้ควรจะใช้กลไกทางธรรมชาติในการสร้างสรรค์กิจกรรมของชุมชนอย่างเป็นอิสระ

6) ปัญหาการกีดกันการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยรัฐนั้น หากวิเคราะห์ถึงสาเหตุก็จะพบว่า มีประเด็นที่เกี่ยวข้อง 2 ประเด็น ประเด็นแรกเกิดจากการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ดังจะเห็นได้จากการที่หน่วยงานรัฐเคยมีประสบการณ์ที่ไม่ดีต่อการมอบอำนาจโดยตรงไปยังประชาคม และชุมชนในการจัดกิจกรรมทางสังคม แล้วปรากฏปัญหาเกิดขึ้น การแก้ไขจึงควรที่จะร่วมกันวิเคราะห์ หาวิธีการร่วมกันที่จะสร้างความเข้าใจ และสร้างข้อตกลงร่วมกันในการรับจ่ายเงินที่รัดกุม หาวิธีการที่ดีที่สุดในการป้องกันปัญหาดังกล่าวโดยการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐและประชาคมหรือชุมชน ส่วนประเด็นที่ 2 คือ กรณีการรายงานผลการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในทางด้านบวกเพียงด้านเดียวของสำนักงานเขตฯ หรืออาจจะรวมไปถึงหน่วยงานรัฐอื่น ๆ เป็นเหตุให้ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการแก้ไข ในขณะที่เดียวกันการแก้ไขปัญหาโดยการนำบริษัทรับจ้างงานมาจัดแทนนั้นเป็นการทำลายกระบวนการเกิดจิตสำนึกร่วมกันของชุมชน หรือจิตสำนึกสาธารณะอย่างสิ้นเชิง ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่แก้ไขได้ยากเพราะเป็นเรื่องของวิถีคิด และวัฒนธรรมที่บ่มเพาะ

เป็นเวลานานที่แสดงให้เห็นว่า “คนส่วนใหญ่มักจะไม่ค่อยชอบความจริง” ทางแก้ไขที่ดีที่สุดคือ ประชาคมและชุมชนพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง และหาทรัพยากรภายนอกมาสนับสนุนแทน รวมไปถึงการรักษาจุดยืนในการสร้างกิจกรรมของกลุ่มตนเอง ตลอดจนพยายามสร้างกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อขยายพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มตนเองให้กว้างไกลออกไปโดยพึ่งพาหน่วยงานรัฐให้น้อยที่สุด

5.2.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

ควรมีการศึกษาถึงจิตสำนึกสาธารณะในเชิงวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไปอีกว่า ทำไมชาวบ้านจึงให้ความสำคัญต่อส่วนรวม (ประเด็น/เรื่อง) เหล่านั้น ไม่ว่าจะปัญหาส่วนรวม หรือสาธารณะสมบัติต่าง ๆ มีเหตุใดที่ซ่อนอยู่ภายใต้ความรู้สึกนึกคิดเหล่านั้น นอกจากนี้ควรมีการศึกษาเพิ่มถึงความสัมพันธ์ของจิตสำนึกสาธารณะในระดับของพฤติกรรม ที่ขยายไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรสโปรดักส์, 2544.
- กาญจนา แก้วเทพ. มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- กาญจนา นาคพันธุ์. กรุงเทพเมื่อ 70 ปีก่อน. กรุงเทพมหานคร: เรื่องศิลป์, 2524.
- กุศล เอี่ยมอรุณ. เดินถนนชมย่านเก่า. กรุงเทพฯ: สารคดี, 2546.
- กรุงเทพมหานคร, สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร. แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2540 – 2545). กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร, 2540.
- กรุงเทพมหานคร, สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล. รายงานฉบับสมบูรณ์ การศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาคมเพื่อกรุงเทพฯ เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน, กรุงเทพฯ: สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2548.
- เกียรติ จิวะกุล และคณะ. ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. กรุงเทพเมืองน่าอยู่. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมี่เดีย, 2547.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. ประชาสังคมกับสุขภาพ. นนทบุรี: สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข, 2544.
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2525.
- กรองแก้ว วัฒนะมงคลรักษ์. การสื่อสารกับอัตลักษณ์ถนนข้าวสาร. ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- จามะวี เชียงทอง. วิวัฒนาการของประชาสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI), 2543.
- จิตสำนึกสาธารณะ: เส้นทางสู่ประชาสังคม, วารสารสื่อพลัง. 7, 3 (กรกฎาคม – กันยายน): 2542.
- จรี วิจิตรวาทการ. ใน อนุชาติ พวงสำลี (บรรณาธิการ), ทิศบ้าน ทางเมือง : บนเส้นทางประชาสังคมไทย, หน้า 187. กรุงเทพฯ: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2543.
- ชาย โพธิ์สิตา. จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ: แนวคิดทางสังคมและนโยบาย. วารสารราชบัณฑิตยสถาน 28, 2 (เมษายน - มิถุนายน 2546): 441
- ชัญญ ชีวภรณ์ภักดิ์. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานย่านบางลำภู.

- ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์, ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. จิตสำนึกสาธารณะและการสื่อสาร: กระบวนการสร้างประชาสังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2543.
- ชินครอนกรุ๊ป, บริษัท. แผนปฏิบัติการอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณถนนพระอาทิตย์และถนนพระสุเมรุ. กรุงเทพมหานคร: ชินครอนกรุ๊ป, 2543.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ : บทสำรวจพัฒนาการสถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2540.
- ณรงค์ เขียนทองกุล, บ้านบางลำพู ชุมชนดนตรีไทยชาวบ้านที่ยิ่งใหญ่และเก่าแก่ของกรุงเทพฯ, ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, หน้า 11. กรุงเทพฯ: มติชน, 2541.
- ณรงค์ เขียนทองกุล. มนุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษาบ้านบางลำพู. ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539.
- ธีระ เยี่ยงวิศกร. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยย่านบางลำพู อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว. ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต, ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ธีรยุทธ บุญมี. ประชาสังคม. กรุงเทพฯ: สายธาร, 2547.
- นชาวดิ วงศ์พิพัฒน์. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาประชาคมเมือง : กรณีตัวอย่างประชาคมพระอาทิตย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- นิรนุช เรืองกิตติยศยิ่ง. รูปแบบชีวิตเมืองหลวง : ศึกษาจากสนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขามนุษยวิทยา สังคมวิทยา และมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี(ผศ.ม.ร.ว.) และคณะ. องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- บัณฑิตโรจน์ อารยานนท์. รู้จักไทยเข้าใจญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น, 2547.
- บุญญาภรณ์ วาณิชชาติ. บทบาทของ “เว็บไซต์อัญจวารีดอทคอม” ในการเป็นมณฑลสาธารณะของกลุ่มหญิงรักหญิง. ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาวารสารสนเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

- ประสิทธิ์ ลีปรีชา, การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, หน้า 33-34. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2547.
- ประเวศ วะสี. บทสัมภาษณ์. ใน ชูชัย ศุภวงศ์ ยุวดี คาคการณ์ไกล (บรรณาธิการ), ประชาสังคมทรรคนะนักคิดในสังคมไทย. หน้า 4-36. กรุงเทพฯ: มติชน, 2540.
- ปราณี กล้าส้ม. ย่านเก่า ในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2545.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่?. ใน การประชุมนักวิจัย “โครงการพลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทย พ.ศ. 2543 : ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม”, หน้า 5-7. 30 สิงหาคม 2542 ณ ห้อง Alumni ศสนิเวศน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร.
- พระไพศาล วิสาโล ผาสุก พงษ์ไพจิตร และอานันท์ กาญจนพันธุ์. ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน. วิถีไทย: สรรนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษตปรีดี พนมยงค์ ชุดที่ 4 กรุงเทพฯ: สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2544.
- พระวินัย ผลเจริญ. การศึกษาแนวคิดและขบวนการประชาสังคมของพุทธศาสนาในสังคมไทย (หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 – ปัจจุบัน). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- พิเชษฐ สายพันธ์. รายงานโครงการวิจัยชุมชนศึกษา (Community Study) เรื่องจินตภาพบางลำพู (The Imaginary Banglumphu in Social Meaning). กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา, 2542.
- แพรวพรรณ แยมไทย. กระบวนการเกิดประชาคมและผลกระทบต่อชุมชนบางลำพู ศึกษากรณี: โรงพิมพ์คุรุสภาเก่า. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- มัลลิกา มัติโก, บรรณาธิการ. จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- ยุทธนา วรณปิติกุล. สำนึกพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาสังคม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม (CIVICNET), 2542
- เยาวชน เกสรลำพู ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ประชาคมบางลำพู. ร่างประวัติศาสตร์ฉบับประชาชน ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ผู้ใหญ่เล่า ผู้เยาว์จดและจำ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2545. (อัดสำเนา)
- วาทีณี สตะเวทิน. การสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

- วิมลสิริ เหมทานนท์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว:ศึกษากรณีชุมชนบางลำพู. ปรินิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาสังคมวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์. การรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้ของนักศึกษาภาคใต้ในกรุงเทพมหานคร. ปรินิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาพาณิชยศาสตร์และการสื่อสาร คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ส.พลายน้อย(นามแฝง). บางกอก. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า, 2503.
- สยามรัฐ เรื่องนาม. ความรู้ทางการเมืองและการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง กับ สำนักเชิงสังคมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล จ.กาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สมัคร สุนทรเวช. จดหมายเหตุกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2547.
- สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. สภาวะของปริณิพนธ์สาธารณะในกรุงเทพมหานคร. เอกสารประกอบการสัมมนา “ทฤษฎีสังคมกับการปฏิรูปสังคมและสุขภาพ”, หน้า 11. 4-5 พฤศจิกายน 2547 ณ ห้องประชุมจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาดา จักรพิสุทธ์. จิตสำนึกสาธารณะ. ศิลปวัฒนธรรม 22, 9 (กรกฎาคม 2544): 22-23.
- สุวิดา ธรรมมณีวงศ์. การเคลื่อนไหวทางสังคม. วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร 23, 2 (ธันวาคม 2543 - พฤษภาคม 2544): 33 - 34.
- สมปอง ดวงไสว. ลำพู: สัญลักษณ์ประวัติศาสตร์ของบางลำพู. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2541.
- หฤทัย อาจปรุ. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถ ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับ การมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- อัฐมา โภคาพานิชวงษ์. “ชุมชน และ ประชาคม “ย่านถนนพระอาทิตย์” กับ กระแสการรื้อฟื้นเมืองเก่าอยู่. ปรินิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- อัฐมา โภคาพานิชวงษ์. การรื้อฟื้นเมืองเก่าอยู่ : Nostalgia กับ การสร้างพื้นที่ทางสังคมของชนชั้นกลาง. เอกสารประกอบการประชุม, หน้า 11-12. 27-29 มีนาคม 2545 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน) กรุงเทพมหานคร.

- อภิชัย กาบทอง. กระบวนการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบชุมชนในกรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษา ย่านบางลำพู. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- อภิศักดิ์ ไผ่ทองคำ. แนวทางการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะสำหรับชุมชนเมือง : กรณีศึกษา เมืองขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542
- อนุชาติ พวงสำลี. พลเมืองไทย ณ จุดเปลี่ยนศตวรรษ. กรุงเทพฯ:สถาบันการเรียนรู้และพัฒนา ประชาสังคม, 2543.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. บทสัมภาษณ์. ใน ชูชัย ศุภวงศ์ ยุวดี คาคการณีกุล (บรรณาธิการ), ประชาสังคมทรรคนะนักคิดในสังคมไทย. หน้า 74-89. กรุงเทพฯ: มติชน, 2540.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. แนวคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม. หน้า 161-169. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2545, อ้างถึงใน ภักดิ์ จิตต์หมวด. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวไทยมุสลิม : ศึกษากรณี องค์กรตอต้านสงครามในอัฟกานิสถาน 2544 – 2545. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- โอภาส ปัญญา และ พิเชษฐ หนองช้าง, บรรณาธิการ. ประชาคมจากหญ้า ขบวนการคนกล้า สร้างบ้าน วันใหม่ ประสบการณ์จริง จากชุมชนเข้มแข็งระดับตำบล 4 ภาค. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2542

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

Auge, Marc. Non-Places : Introduction to an Anthropology of Supermodernity. Verso : London, Translated by John Howe, 1995.

Barker, Chris. Television Globalization and Cultural Identities. Philadelphia: Open University Press, 1999.

Beger, Peter and Luckmann, Thomas. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. New York: Anchor Book, 1967.

Jurgen, Habermas. Communication and The Evolution of Society. Thomas McCarty(trans.) London: Heiemann, 1979.

Jenkins, Richard. Social Identity London and New York: Routledge, 1996.

Sarbaugh, L.E. Intercultural Communication. Transaction Publishing, 1988.

หนังสือพิมพ์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, แปลงรัตนโกสินทร์ให้เป็นทุนเปลี่ยนราชดำเนิน เป็นมอง เอลิเซ่. นิสิตนักศึกษาสาส์นลำพู. (สิงหาคม 2548): 1.

ฝันถึงที่ว่าง ของคนสร้างศิลป์. กรุงเทพธุรกิจจุดประกาย. (12 พฤศจิกายน 2547): 1.

ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์. “บางกอกฟอร์ม โตแล้วหวังแตก” บทสัมภาษณ์ใน ผู้จัดการรายสัปดาห์ 9,477 (22 – 28 มกราคม) : 40 – 41.

ละครเพื่อเด็ก. ข่าวสด. (4 พฤศจิกายน 2548): 22.

อรุณ วรชุน. สมบัติอันล้ำค่าที่น่าหวงแหน. ข่าวบางลำพู (ตุลาคม - ธันวาคม 2545): 4

WEBSITE

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

ร่างยุทธศาสตร์การพัฒนามูลฐานทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (ออนไลน์). แหล่งที่มา:

<http://www.nesdb.go.th/SufficiencyEcon/main.htm> (12 มกราคม 2547)

เครือข่ายละครกรุงเทพ (ออนไลน์). แหล่งที่มา:

<http://www.lakorn.org/website/btf2004/about.html> (25 เมษายน 2549)

เที๋ยวสวน ชมโป๊อมที่ “สวนสันติชัยปราการ” (ออนไลน์). แหล่งที่มา:

<http://www.runnercorner.com/runnercorner/corner/view.php?id=1219> (26 มีนาคม 2548)

บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์,โครงการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์อย่างครบวงจร
(ออนไลน์) .แหล่งที่มา: <http://www.bangkok.cat.net> (10 มกราคม 2547)

นิติ เอี้ยวศรีวงศ์.สำนึกทางสังคมของชนชั้นกลาง (ออนไลน์) . แหล่งที่มา:
www.midnightuniv.org/midarticle/newpage59.html (28 มกราคม 2547)

พีระ ลีวัฒน์. ความสัมพันธ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและลักษณะการสื่อสารในอดีต
(ออนไลน์) . แหล่งที่มา:<http://www.thaitopic.com/mag/mass/thesis1.htm>
(28 มกราคม 2547)

วิชัย เทียนถาวร และคณะ.ในการศึกษาเรื่องการศึกษาสภาวะครอบครัว ที่มีลักษณะครอบครัวที่
พึงประสงค์ของประเทศไทย (ออนไลน์) . แหล่งที่มา:www.anamai.moph.go.th
(25 มีนาคม 2547)

วิภาส ปรัชญาภรณ์. สรุปการสัมมนาหัวข้อ "พรมแดนความรู้ มานุษยวิทยากับการศึกษารัฐ ความ
ทรงจำ พื้นที่สาธารณะ ศิลปะ คติชน และการเขียนงานชาติพันธุ์" ระหว่างวันที่ 23 -25
กรกฎาคม 2544 (ออนไลน์) . แหล่งที่มา:
www.midnightuniv.org/midculture44/newpage5.html (3 กุมภาพันธ์ 2547)

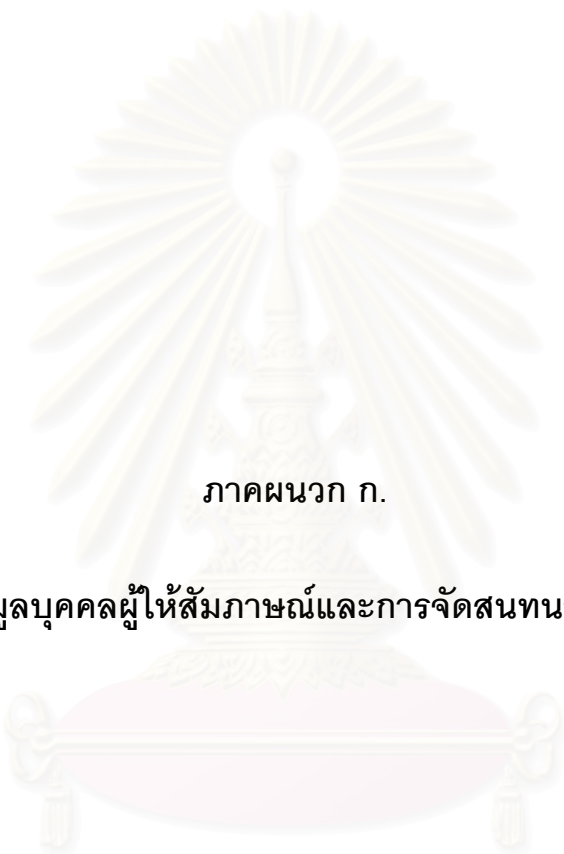
อริยา อรุณินท์. การจัดการกิจกรรมสาธารณะบนถนนสาธารณะ:บทวิพากษ์ถนนคนเดินและ
นโยบายการใช้พื้นที่ถนน:กรณีศึกษาในกรุงเทพมหานคร (ออนไลน์) . แหล่งที่มา:
www.land.arch.chula.ac.th/pdf/sarasatre6.pdf (15 มกราคม 2547)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

ข้อมูลบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่ม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ : ชาวบ้านในชุมชนบางลำพู

ชื่อ - นามสกุล	อายุ (ปี)	อาชีพ/สถานะทางสังคม	วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์	สถานที่
นุชรี เปี่ยมนุ่ม	18	พนักงานร้าน Seven Eleven	10 กรกฎาคม 2548	สวนสันติชัยปราการ
วนิษาภรณ์ จิตคาม	17	นักเรียนโรงเรียนวัดสังเวชฯ	10 กรกฎาคม 2548	โรงเรียนวัดสังเวชฯ
ชุน ก่อเกษมสุข	67	ประธานชมรมผู้สูงอายุวัดสังเวชฯ	11 กรกฎาคม 2548	สวนสันติชัยปราการ
ประสิทธิ์ ทองชี	34	ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง	11 กรกฎาคม 2548	ชุมชนวัดสังเวชฯ
สวรรณค์ พวงจำปา	56	ค้าขาย	11 กรกฎาคม 2548	ชุมชนวัดสังเวชฯ
โอภาส รัตนประภา	50	-	11 กรกฎาคม 2548	ชุมชนวัดสังเวชฯ
ณรงค์เดช ชันประสิทธิ์	19	นักศึกษา	3 กรกฎาคม 2548	ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้
ธนกฤต คเชาววัฒน์	22	พนักงานบริษัท	12 สิงหาคม 2548	ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้
โอภาส มิตรมานะ	50	ครูสอนศาสนา	27 กรกฎาคม 2548	ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์
สุจินต์ วรรณภักสิทธิ์	69	ผู้นำชุมชนมัสยิดจักรพงษ์	27 กรกฎาคม 2548	ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์
ณัฐวุฒิ เพชรสันทัต	24	ค้าขาย	27 กรกฎาคม 2548	ตรอกข้าวสาร
อนุสรณ์ คงกำเหนิด	21	นักศึกษา	20 กรกฎาคม 2548	ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์
ธนาวุฒิ ยมมหา	21	รับราชการทหาร	15 พฤษภาคม 2548	ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้
สุदारัตน์ เกริกไกรสิทธิ์	57	ผู้นำชุมชนวัดสังเวชฯ	12 เมษายน, 17 กุมภาพันธ์ 2548	สวนสันติชัยปราการ
บุญมาก มุสิกคุณ	72	-	5 กันยายน 2548	ศูนย์เยาวชนกรุงเทพฯ (ไทย-ญี่ปุ่น)ดินแดง
ป้าเพ็กเตียง มีหิรัญ	70	ค้าขาย	6 พฤษภาคม 2548	ชุมชนวัดสังเวชฯ
ลุงนิล มีหิรัญ	75	ค้าขาย	6 พฤษภาคม 2548	ชุมชนวัดสังเวชฯ
วรรณนิภา จิตตคาม	57	ค้าขาย	11 เมษายน 2548	ชุมชนวัดสังเวชฯ

ตารางแสดงข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญคณะกรรมการ/แกนนำกลุ่มกิจกรรมทางสังคม : ประชาคมบางลำพู

ชื่อ - นามสกุล	อายุ	อาชีพ/สถานะทางสังคม	วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์	สถานที่
อรศรี ศิลปี	73	ประธานประชาคมบางลำพู	28 เมษายน 1 พฤษภาคม 2548 25 กุมภาพันธ์ 2549 25 เมษายน 2549 ฯลฯ	ร้านครัวนพรัตน์ ชุมชนเขียนนิวาสน์ - ตรอกไก่แจ้
มล.ประพิมพ์ อิศรเสนา	79	กรรมการประชาคมบางลำพู	5 กรกฎาคม 2548	ชุมชนเขียนนิวาสน์ - ตรอกไก่แจ้
อรุณ วรชุน	77	กรรมการประชาคมบางลำพู	7 มิถุนายน 2548	ชุมชนวัดสังเวชฯ
วัฒนา หงษ์เผือก	63	กรรมการประชาคมบางลำพู	28 มิถุนายน 2548	ชุมชนวัดสามพระยา
ปิติ กุลศิริโรจน์	42	กรรมการประชาคมบางลำพู	19 พฤษภาคม 2548	ร้านแฮมลิ้งก ถนนพระอาทิตย์

ตารางแสดงผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู

ชื่อ - สกุล	อายุ	อาชีพ/สถานภาพทางสังคม	วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์	สถานที่
ปานทิพย์ ลิกชะไชย	25	นักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	1 พฤษภาคม 2548	ชุมชนเขียนนิวาสน์ - ตรอกไก่แจ้
ยุทธนา การนา	28	ธุรกิจส่วนตัว	15 พฤษภาคม 2548	ชุมชนเขียนนิวาสน์ - ตรอกไก่แจ้
ธวัชชัย พรหมมะนะ	30	พนักงานบริษัท	7 พฤษภาคม 2548	ชุมชนเขียนนิวาสน์ - ตรอกไก่แจ้
วิมลสิริ เหมทานนท์	26	พนักงานบริษัท	17 พฤษภาคม 2548	ห้างสรรพสินค้าเทสโก้โลตัส

ตารางผู้ให้ข้อมูลสำคัญมูลนิธิศุภนิเวศน์

ชื่อ - สกุล	อายุ	อาชีพ/สถานภาพทางสังคม	วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์	สถานที่
สุดจิตต์ ตรียประณีต	78	ศิลปินแห่งชาติ ประธานมูลนิธิศุภนิเวศน์	3 พฤษภาคม 2548	ชุมชนวัดสังเวชฯ
ดุษฎี เค้ามูลคดี	55 ปี	ศิลปินอิสระ, นักจัดรายการวิทยุ, เจ้าของบริษัทอแกไนซ์ กรรมการมูลนิธิศุภนิเวศน์	29 มิถุนายน 2548	หอสมุดแห่งชาติ

ตารางแสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ : เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	อาชีพ/สถานภาพทางสังคม	วัน /เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	สถานที่
ศ.ดร. อมรา พงศาพิชญ์	60	คณบดีคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, หนึ่งในคณะผู้ศึกษาเพื่อจัดทำ แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5	18 เมษายน 2549	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จินตนา กล่อมเกลา	40	นักพัฒนาชุมชน	27 กรกฎาคม 2549	สำนักงานเขตพระนคร
สุชัญญา กัจฉ์ปັນทน	36	นักพัฒนาชุมชน	25 กรกฎาคม 2548	สำนักงานเขตพระนคร
รณวัฒน์ เอมะสิทธิ์	28	เจ้าหน้าที่กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร	20 กรกฎาคม 2549	ร้านกาแฟริมถนนพระอาทิตย์
ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์	61	นักคิดอิสระ ผู้อำนวยการบางกอกฟอรัม	10 กันยายน 2548	ห้างสรรพสินค้าสยามดิสคัฟเวอรี
ประดิษฐ์ ประสาททอง	46	เลขาธิการมูลนิธิสื่อชาวบ้าน (มะขามป้อม) ประธานเครือข่ายละครกรุงเทพ	26 เมษายน 2548	สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์

ตารางแสดงรายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ประชาคมบางลำพู

ร้านครัวนพรัตน์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2548 เวลา 15.00 – 17.00 น.

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	อาชีพ/สถานภาพทางสังคม
อรศรี ศิลปี	73	เจ้าของร้านอาหารครัวนพรัตน์ ประธานประชาคมบางลำพู ประธานประชาคมเขตพระนคร ที่ปรึกษาสภาวัฒนธรรมเขตพระนคร ที่ปรึกษาเยาวชนเกษตรลำพู ประธานกลุ่มเทศกาลละครกรุงเทพฯ
ปิติ กุลศิริวัฒน์	42	เจ้าของกิจการร้านแฮมลิค อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยศิลปากร กรรมการประชาคมบางลำพู
ประพิมพ์ อิศรเสนา	79	กรรมการประชาคมบางลำพู
อรุณ วรชุน	69	ข้าราชการบำนาญ กรรมการประชาคมบางลำพู
อมรา วรชุน	77	ข้าราชการบำนาญ กรรมการประชาคมบางลำพู
สมบูรณ์ สมบูรณ์ปัญญากุล	55	กรรมการประชาคมบางลำพู
รต. บุญมาก มุสิกคุณ	72	ข้าราชการบำนาญ กรรมการประชาคมบางลำพู
วิชัย วรรณวิชัย	69	กรรมการประชาคมบางลำพู
सानิตย์ ไกล์ชิด	62	กรรมการประชาคมบางลำพู
นอ. พีระ นุชพุ่ม	62	ประธานชุมชนเขียนนิวาสน์ - ตรอกไก่แจ้
สุดารัตน์ เกริกไกรสีห์	57	ประธานชุมชนวัดสังเวชฯ กรรมการประชาคมบางลำพู

ตารางแสดงรายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เยาวชนเกษตรลำพูน
ศูนย์สุขภาพชุมชนชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ วันที่ 5 มิถุนายน 2548 เวลา 17.20 – 19.00 น.

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	อาชีพ/สถานภาพทางสังคม
ปานทิพย์ ลิกชะไชย	25	นักศึกษาปริญญาโทมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ยุพธนา การนา	28	ธุรกิจส่วนตัว
ธวัชชัย พรหมมะนะ	30	พนักงานบริษัทเอกชน
วิมลสิริ เหมทานนท์	26	พนักงานบริษัทเอกชน
สถาพร ประทีป ณ ถกลาง	20	-

ตารางแสดงรายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ชาวบ้านชุมชนวัดสังเวชฯ
สวนสันติชัยปราการ วันที่ 18 กรกฎาคม 2548 เวลา 10.30 – 11.30 น.

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	อาชีพ/สถานภาพทางสังคม
สาลินี ประเสริฐวงนิจ	62	แม่บ้าน
วรรณนิภา จิตตคาม	57	ค้าขาย
ฉลาด วงศ์รัก	64	แม่บ้าน
ญาดา ศรัทธากุล	65	แม่บ้าน
อัญชลี ตูลาพันธ์	55	แม่บ้าน
ชุน ก่อเกษมสุข	67	ประธานชมรมผู้สูงอายุวัดสังเวชฯ
สมวงศ์ กลั่นแก้ว	65	ค้าขาย

ตารางแสดงรายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ชาวบ้านชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้
 ชุมชนเขียนนิวาสน์ตรอกไก่แจ้ วันที่ 30 กรกฎาคม 2548 เวลา 16.00 – 17.00 น..

ชื่อ – สกุล	อายุ (ปี)	อาชีพ/สถานภาพทางสังคม
นอ. พีระ นุชพุ่ม	64	ข้าราชการบำนาญ กรรมการประชาคมบางลำพู
มล.ประพิมพ์ อิศรเสนา	79	กรรมการประชาคมบางลำพู
พงษ์ศรี มิ่งประเสริฐ	76	ค้าขาย
सानิตย์ ไกล่ชิด	62	กรรมการประชาคมบางลำพู
รต. บุญมาก มุสิกคุณ	62	ข้าราชการบำนาญ กรรมการประชาคมบางลำพู
วิชัย วรรณวิไชย (ลุงขุน)	69	กรรมการประชาคมบางลำพู
เฉลิมพล ดีบัว	53	กรรมการชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงรายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ชาวบ้านชุมชนมัสยิดจักรพงษ์

ศูนย์สุขภาพชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ วันที่ 2 กรกฎาคม 2548 เวลา 10.30 – 11.30 น.

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	อาชีพ/สถานภาพทางสังคม
จุไร อับดุลลาห์	69	ออสส.
ดลใจ นพโนรี	62	ค้าขาย
เสาวนีย์ สวัสดิ์นาวิน	69	ออสส.
ชไมพร ไสอรกุล	76	ออสส.
ทองใบ นพโนรี	75	ค้าขาย
สุจินต์ วรวัชรสิทธิ์	69	ประธานชุมชนมัสยิดจักรพงษ์
จีรพันธ์ แดงน้อย	55	รับจ้าง
สุกัญญา ศรสวรรค์	28	แม่บ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามในการสัมภาษณ์แกนนำ และคณะกรรมการกลุ่มกิจกรรม

1. การเกิดขึ้นของกลุ่มเกิดได้อย่างไร จุดเริ่มต้นของการรวมตัว
2. กลุ่มมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่างไร
3. ตอนเข้ามาครั้งแรกเข้ามาได้อย่างไร ใครชวน คิดอย่างไร
4. ใช้วิธีการใดในการรวมตัว หรือชักชวนคนให้เข้ามาทำงาน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน
5. แบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างไร
6. กิจกรรมส่วนใหญ่ใครเป็นคนเริ่มต้นคิด
7. การทำกิจกรรมมีปัญหาใหม่ จัดการกับปัญหานั้นอย่างไร
8. ตอนนี้กลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ในแง่คนทำงาน กิจกรรม วัตถุประสงค์
9. ได้เรียนรู้อะไรจากการทำกิจกรรมในกลุ่มบ้าง
10. ท่านเป็นคนในชุมชนหรือไม่ (เข้ามาอาศัยเมื่อใด) ความรู้สึกก่อนที่จะเข้ากลุ่ม กับความรู้สึกในปัจจุบันต่อชุมชนของเรา แตกต่างกันไหม แตกต่างกันอย่างไร
11. ท่านคิดว่า “เรื่องใด” บ้างที่ถือเป็นเรื่องของส่วนรวม ที่มีความสำคัญต่อท่าน ขอให้เรียงลำดับความสำคัญ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
12. ท่านคิดว่า “สิ่งใด” บ้างที่เป็นของส่วนรวม หรือ ของสาธารณะที่ท่านรู้สึกว่าท่านเป็นเจ้าของที่จะต้องดูแลรักษา
13. ท่านคิดว่าชุมชนบางลำพูมีความพิเศษตรงไหน
14. ความพิเศษที่ว่ามีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมที่กลุ่มของท่านทำอยู่หรือไม่ อย่างไร
15. มีความคิดเห็นอย่างไรที่กลุ่มของท่านยังสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง และมีเป็นที่รู้จักของคนจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบัน และคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยสนับสนุน ทำไมจึงคิดอย่างนั้น
16. ทำไมจึงอยากทำกิจกรรมเพื่อสังคม คิดอย่างไรรู้สึกอย่างไร อะไรคือแรงบันดาลใจ
17. อะไรคือสิ่งที่มาสนับสนุนตัวเราที่ทำให้เราอยากจะทำกิจกรรมเพื่อสังคม คิดว่าตัวเองมีความพร้อมในด้านใดบ้าง
18. เคยท้อแท้หรือไม่กับการทำกิจกรรมเพื่อสังคมแบบนี้ ท้อแท้กับปัญหาอะไร แล้วตอนนี้ยังรู้สึกอย่างนั้นหรือไม่ ถ้าไม่ ต่อมาเราได้จัดการกับความรู้สึกนั้นอย่างไร
19. คาดหวังอะไรกับการทำกิจกรรมเพื่อสังคม
20. อยากเห็นอะไรในชุมชนจากการทำกิจกรรมของกลุ่มของท่าน
21. ท่านคิดว่าคนที่มีจิตสำนึกทางสังคม หรือ จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมควรจะเป็นคนอย่างไร

แนวคำถามในการสัมภาษณ์ตัวแทนประชาชน

1. ทราบหรือไม่ว่ามีกลุ่มประชาคมบางลำพู กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู มูลนิธิดุริยประณีตอยู่ในชุมชนของท่าน
2. ท่านคิดเห็นอย่างไรกับการมีกลุ่มเหล่านี้เกิดขึ้นมาในชุมชน ท่านคิดว่ากลุ่มเหล่านี้มีประโยชน์อย่างไร
3. ท่านได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมใดบ้างภายในกลุ่ม
4. ท่านต้องการเข้าไปเป็นสมาชิกหรือคณะทำงานของกลุ่มกิจกรรมเหล่านั้นหรือไม่ อย่างไร
5. ท่านเคยรวมตัวกับคนอื่น ๆ ทำกิจกรรมในลักษณะนี้หรือไม่ หากเคยกิจกรรมเหล่านั้นแตกต่างไปจากกิจกรรมของ 3 กลุ่มนี้หรือไม่อย่างไร
6. ท่านคิดเห็นอย่างไรกับการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม หรือกิจกรรมเพื่อสังคม อยากทำเพราะอะไร ไม่อยากทำเพราะอะไร
7. ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัญหาอุปสรรคของการทำกิจกรรมเพื่อสังคม
8. ท่านคิดว่า “สิ่งใด” เป็นสิ่งของส่วนรวมของชุมชน ที่ท่านรู้สึกเป็นเจ้าของด้วย ท่านจะปฏิบัติต่อสิ่ง ๆ นี้อย่างไร
9. “เรื่องใด” ที่เป็นประเด็นปัญหาพร้อม ที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวท่าน ท่านจะจัดการกับปัญหาเหล่านั้นอย่างไร
10. ท่านคิดว่าชุมชนบางลำพูมีความพิเศษอย่างไร อะไรที่เป็นเอกลักษณ์ของบางลำพู
11. ท่านรู้สึกอย่างไรที่อยู่ในชุมชนนี้ คิดอย่างไรกับชุมชนนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เครือข่ายการทำงานจากหน่วยงานรัฐและเอกชน

1. รู้จักกลุ่มกิจกรรมทั้ง 3 กลุ่ม ประชาคมบางลำพู เยาวชนเกษตรลำพู มูลนิธิศุภนิเวศน์ ได้
อย่างไร
2. หน่วยงานของท่าน ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มกิจกรรมทางสังคมดังกล่าว อย่างไรบ้าง
จากอดีต - ปัจจุบัน
3. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรที่มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมในลักษณะนี้ในชุมชน
4. ท่านคิดว่าอะไร คือ “ความเป็นส่วนรวม” ของชุมชนนี้ ที่ชาวบ้านทุกคนให้ความสำคัญถึง
ความสำคัญต่อ “ความเป็นส่วนรวม” ดังกล่าว
5. ท่านคิดว่าอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านกำหนดว่าสิ่งนั้น หรือ เรื่อง ๆ นั้น เป็นเรื่องของ
ส่วนรวม และชาวบ้านได้ปฏิบัติต่อสิ่งนั้น
6. ท่านเคยมีประสบการณ์ได้รู้ ได้เห็น เกี่ยวกับการปฏิบัติของชาวบ้านต่อ “ความเป็น
ส่วนรวม” นั้นอย่างไร
7. ท่านคิดว่าจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมของชาวบ้านในชุมชนบางลำพูเป็นอย่างไร
8. ท่านคิดว่าหน่วยงานของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการเกิดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม
ของชุมชนอย่างไรบ้าง
9. ท่านคิดว่าอะไรคือเงื่อนไข หรือ ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมของชุมชน
10. ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการเกิดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมของชุมชนดังที่ได้
กล่าวมา
11. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการแก้ปัญหาและอุปสรรคของการมีจิตสำนึกสาธารณะเพื่อ
ส่วนรวมของชุมชน

แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม

1. ท่านคิดว่า “สิ่งใด” หรือ “เรื่องใด” ที่ถือเป็นของส่วนรวม หรือเป็นเรื่องส่วนรวมที่เป็นคนในชุมชนต่างรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ และมีความเกี่ยวข้อง ขอให้เรียงลำดับ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
2. ท่านคิดว่า การทำกิจกรรมเพื่อสังคม หรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์สามารถช่วยผลักดันให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมได้อย่างไรบ้าง อธิบาย และยกตัวอย่าง
3. การทำกิจกรรมทางสังคมของกลุ่ม..... (ประชาคม มุลินิตรียประณีต เยาวชนเกษตรลำพูน) เกี่ยวข้องกับการชูเอกลักษณ์/อัตลักษณ์ของชุมชนบางลำพูหรือไม่อย่างไร
4. การทำกิจกรรมทางสังคมของกลุ่ม..... เกี่ยวข้องกับประเด็น 2 ประเด็นทางสังคมดังต่อไปนี้หรือไม่ อย่างไร
5. กระบวนการต่อรองกับรัฐในการอนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา
6. กระบวนการต้านกระแสการขยายตัวของการท่องเที่ยวและการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว
7. ท่านคิดว่าสำนึกเพื่อส่วนรวมของคนในชุมชนบางลำพูเป็นอย่างไร อยากให้ฉายภาพความประทับใจกับเหตุการณ์ที่ทำให้เรารู้ว่าเรามีจิตสำนึกว่ามีอย่างไร และคิดว่าเพราะอะไร
8. ในฐานะที่ท่านเป็นคนทำงานของกลุ่ม..... ท่านคิดว่าสำนึกเพื่อส่วนรวมของชุมชนบางลำพูจะเกิดขึ้นได้เพราะอะไร อะไรคือปัจจัยสนับสนุน อะไรคืออุปสรรค
9. อยากให้ท่านได้สะท้อนความคิดหรือมุมมองที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมที่จัดขึ้นโดยประชาคมบางลำพู มุลินิตรียประณีต และเยาวชนเกษตรลำพูน
10. ท่านคิดว่าสำนึกเพื่อส่วนรวมของคนในชุมชนบางลำพูจะเกิดขึ้นได้เพราะอะไร อะไรคือปัจจัยสนับสนุน อะไรคืออุปสรรค หากมองในแง่ของชุมชนต่าง ๆ อันได้แก่ ชุมชนวัดสังเวช ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ ชุมชนมัธยมจักรพงษ์ ให้อธิบายและยกสถานการณ์ตัวอย่าง
11. ท่านคิดว่าปัญหา และอุปสรรคของการมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมของคนในชุมชนควรแก้ไขอย่างไร

ภาคผนวก ค.

ตัวอย่างแบบบันทึกการสังเกตการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ
ของชุมชนบางลำพู

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างแบบบันทึกการสังเกตการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ของชุมชน
บางลำพู

วัน เดือน ปี	กิจกรรม/โครงการที่จัดขึ้น	สถานที่	สิ่งที่ได้จากการสังเกต
11 – 14 เมษายน 2548	งานวันสงกรานต์	สวนสันติชัย ปราการ และ ถนนพระอาทิตย์	เข้าร่วมการประกวดการก่อเจดีย์ทราย พบชาวบ้านในชุมชนกลุ่มหนึ่ง มาประกวด และมีกองเชียร์จากชุมชนมาร่วมเชียร์ด้วย กลุ่มที่มาเชียร์ได้แสดงความไม่พอใจ และต่อว่าการทำงานของประชาคมที่แต่งตั้งคณะกรรมการการประกวดขึ้นมาจากชุมชนวัดอินทรฯ และวัดใหม่ จึงเป็นเหตุให้ตัวแทนจาก 2 ชุมชนนี้ได้รับรางวัลชนะเลิศ ในขณะที่เด็ก ๆ จากชุมชนตนเองไม่ได้รับรางวัลใด ๆ จึงเกิดความไม่พอใจ ต่อมาวันรุ่งขึ้นมีการประกวดการก่อเจดีย์ทรายอีกครั้งในรุ่นของผู้ใหญ่ ผลการตัดสิน ตัดสินให้วัดใหม่ฯ อีกครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากการประดับเจดีย์ด้วยหยวกกล้วยแคะสลัก(ของดีของชุมชนวัดใหม่ฯ) ความไม่พอใจจากชาวบ้านกลุ่มเดิมมีมากขึ้น โดยกล่าวว่ากติกาไม่ชัดเจน เพราะประกาศในตอนแรกว่าห้ามใช้วัสดุภายนอกมากจนเกินไป แต่เจดีย์ของชุมชนวัดใหม่ฯ ที่ได้ดูสวยเพราะวัสดุภายนอก นอกจากนี้ยังได้ประกาศว่าจะไม่เข้าร่วมการแข่งขันอีกในปีหน้า
15 เมษายน 2548	กิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระเนื่องในวันสงกรานต์ของชุมชนวัดสังเวชฯ	วัดสังเวชฯ	ชาวบ้านในชุมชนวัดสังเวชฯ รวมไปถึงชุมชนใกล้เคียง กลุ่มผู้สูงอายุชุมชน ได้ร่วมกันทำอาหารเพื่อถวายภัตตาหารเพลแก่ภิกษุในวัด ชาวบ้านมีการเรียกริเงินมารวมกันเป็นกองกลาง และซื้อวัตถุดิบมาช่วยกันทำอาหาร มีการแบ่งหน้าที่กันทำอย่างชัดเจน แต่หากใครเสร็จงานของตนเองก็จะเข้ามาช่วยงานของคนอื่น ๆ กิจกรรมดำเนินไปด้วยดี ในระหว่างการเลี้ยงพระได้มีนักการเมือง(ส.ส.) ได้เดินทาง

วัน เดือน ปี	กิจกรรม/โครงการที่จัดขึ้น	สถานที่	สิ่งที่ได้จากการสังเกต
15 เมษายน 2548	กิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระ เนื่องในวันสงกรานต์ของ ชุมชนวัดสังเวช	วัดสังเวช	มาร่วมกิจกรรมด้วย ชาวบ้านสนใจ และ กระตือรือร้นที่จะต้อนรับส.ส. คนดังกล่าว มาก เสร็จจากงานทำบุญเลี้ยงพระแล้ว มี การจัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในชุมชน เมื่อเสร็จจากกิจกรรมดังกล่าวต่างก็แยกย้าย กันกลับ
3 – 4 พฤษภาคม 2548	กิจกรรมไหว้ครูของบ้านค ุริยประณีต	บ้านคุริยประณีต ชุมชนวัดสังเวช	ไปร่วมกิจกรรมวันไหว้ครูประจำปี โดยไป ช่วยเตรียมงานก่อนหน้าวันงาน 1 วัน พบ การเตรียมงานที่ค่อนข้างจะวุ่นวายเนื่องจาก มีคนจำนวนมาก มีแขกผู้ใหญ่ที่เป็นเหล่า บรรดานักดนตรีจับกลุ่มคุยกันอยู่ในบ้าน แต่ ดูเหมือนจะไม่ค่อยมีอะไรให้ช่วยมากนัก อย่างไรก็ตามได้ช่วยเตรียมดอกไม้สดโดย นำดอกไม้มาใส่ถุงที่บรรจุน้ำ มัดยางอีกชั้น เพื่อเตรียมให้ผู้จัดดอกไม้อีกทีหนึ่ง โดยได้ ทำงานร่วมกับน้อง ๆ ที่อยู่ในวงคุริยประณีต และมีคุณแม่ของน้อง ๆ กลุ่มนี้เข้ามาร่วม สนทนาเป็นพัก ๆ เด็กพูดถึงครูที่สอน และ เด็กคนอื่น ๆ ในวง ต่อมาเมื่อเด็กผู้ชายในวัยที่ ใกล้เคียงกันได้เดินเข้ามาในวง เด็กผู้หญิงใน กลุ่มเดิมที่นั่งกันอยู่ได้มีการพูดถึงการสูบ บุหรี่ของเด็กชายคนดังกล่าว และได้มีการ ว่ากล่าวตักเตือนกันเล็กน้อย แต่ก็แสดงให้เห็น ถึงความห่วงใย ที่มีให้ต่อกันจึงสนใจและ ใส่ใจในพฤติกรรมของแต่ละฝ่าย จากการ พูดคุยกับน้อง ๆ กลุ่มผู้ที่นั่งทำดอกไม้อยู่ ด้วยกันทำให้ทราบว่า เด็ก ๆ เหล่านี้เป็นนัก ดนตรี เล่นซิม และซอ โดยมาเรียนที่นี่ตั้งแต่ ป.5 – 6 จนฝีมือออกงานได้ และได้ออกงาน กับวงหลายครั้ง ในแต่ละครั้งจะมารวมตัว เพื่อซ้อมร่วมกันก่อนวันออกงานจริง ปัจจุบัน เด็ก ๆ เหล่านี้กำลังรอเปิดโรงเรียนเปิดเทอม โดยทั้งหมดได้เข้าเรียนต่อใน

วัน เดือน ปี	กิจกรรม/โครงการที่จัดขึ้น	สถานที่	สิ่งที่ได้จากการสังเกต
3 – 4 พฤษภาคม 2548	กิจกรรมไหว้ครูของ บ้านคูริยประณีต	บ้านคูริยประณีต ชุมชนวัดสังเวช	ม.ศิลปากร เพราะได้ใช้ใบประกาศนียบัตร ความสามารถพิเศษในการเล่นดนตรีไทยจึง ได้รับสิทธิดังกล่าว
7 พฤษภาคม 2548	เข้าร่วมการวิจัยเชิง ปฏิบัติการเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อ สร้างการมีส่วนร่วมในการ พัฒนากิจกรรมสร้างเสริม สุขภาพเด็ก : กรณีศึกษา เด็กในชุมชนบางลำพู” ซึ่ง เป็นเวทีสำหรับการเก็บ ข้อมูลวิจัยของแกนนำ กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู	ร้านครีวนพรัตน์	ได้มีการเปิดเวทีให้กับเด็ก ๆ และภาคีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประชาคมบางลำพู ผู้ใหญ่ที่ เคารพนับถือในชุมชน กรรมการชุมชน และ เจ้าหน้าที่ศูนย์บริการสาธารณสุข 9 ประชาธิปไตยโดยให้ร่วมอภิปรายถึง สุข ภาวะของเด็กในชุมชน โดยให้เด็ก ๆ ช่วยกัน นิยาม ความหมายของคำว่าสุขภาพะ ซึ่ง เด็กไม่กล้าที่จะพูดเพราะในเวทีดังกล่าวมี ผู้ใหญ่จำนวนมากในชุมชน แต่อย่างไรก็ ตามการพูดคุยได้นำมาจนถึงจุดที่เป็นข้อ ถกเถียงกันถึง ปัญหาความขัดแย้งจากผล การเลือกตั้งประธานชุมชนคนใหม่ ทำให้ ประธานชุมชนคนเก่าไม่พอใจ และไม่ยอม ให้กุญแจศูนย์สุขภาพชุมชนทั้งนี้เพราะถือว่า ตนเป็นผู้ปลูกปั้นมา นอกจากนี้ยังมีการพูด ถึงปัญหาการขอใช้พื้นที่สาธารณะของ โรงเรียนในการทำกิจกรรม ทั้งนี้เพราะวัดได้ มีคำสั่งห้ามไม่ให้ชุมชนเข้าไปใช้สถานที่ เนื่องจากเกิดความเสียหายและไม่สามารถที่ หาคนรับผิดชอบได้ โดยในที่ประชุมก็ได้มีการถกเถียงกันถึง วิธีการจัดการกับปัญหาดังกล่าว

วัน เดือน ปี	กิจกรรม/โครงการที่จัดขึ้น	สถานที่	สิ่งที่ได้จากการสังเกต
7 พฤษภาคม 2548	เข้าร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเด็ก : กรณีศึกษาเด็กในชุมชนบางลำพู” ซึ่งเป็นเวทีสำหรับการเก็บข้อมูลวิจัยของแกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู	ร้านครีวน์พอร์ทน์	ในส่วนของเด็ก ๆ เนื่องจากเด็ก ๆ ไม่กล้าแสดงออกและพูดในที่สาธารณะ ดังนั้นหลังจากกิจกรรมดังกล่าวเสร็จสิ้น แกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูจึงได้มีการเปิดวงคุยนอกรอบในสวนสันติชัยปราการอีกครั้งหนึ่ง
13 พฤษภาคม 2548	เข้าร่วมกิจกรรม “เสวนาเขียนเมืองเล่าเรื่องคน” ของม.ศิลปากร มูลนิธิชุมชนไทย โครงการปฏิบัติการชุมชนนำอยู่ ฯลฯ	สวนสันติชัยปราการ	ประชาชนบางลำพูได้ขึ้นเวทีเสวนา มูลนิธิดุริยประณีตได้นำการแสดงของเด็ก ๆ ในวงมาร่วมแสดงหลังจบการเสวนา นอกจากนี้กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครได้จัดกิจกรรมการเดินชมชุมชน พร้อมทั้งเล่าถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในสถานที่ต่าง ๆ กิจกรรมยังไม่ทันจบเกิดฝนตกหนักจึงเป็นเหตุให้คนจำนวนมากแยกย้ายกันกลับก่อนกิจกรรมจะจบ
22 พฤษภาคม 2548	ร่วมกิจกรรมเปิดเวที “ชื่อใจเด็ก” เป็นหนึ่งในการเก็บข้อมูลวิจัยของแกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู	ร้านอาหาร โรงเรียนวัด สังเวชฯ	ร่วมเตรียมงานก่อนงานเริ่ม พบน้อง ๆ เยาวชนเกษตรลำพูรุ่นโต ๆ มาช่วยจัดเตรียมสถานที่ ยกโต๊ะทำความสะอาด เตรียมชุ้มต่าง ๆ จากนั้นเด็ก ๆ เริ่มทยอยมาก จนกระทั่งงานเริ่มมีเด็กมาร่วมงานประมาณร้อยละกว่าคน ประธานประชาชนบางลำพูเป็นผู้เปิดงาน จากนั้นกิจกรรมจึงเริ่มขึ้น และได้มีผู้ปกครองเข้ามาดูลูกหลานของตนเองเป็นจำนวนมาก กอรปกับสถานที่คับแคบจึงทำให้พื้นที่ยิ่งดูน่าอึดอัดมากยิ่งขึ้น หลังจากกิจกรรมดำเนินได้สักระยะก็พบว่างานไม่ค่อยดึงดูดสมาธิของเด็กได้มากนัก เพราะเด็ก

วัน เดือน ปี	กิจกรรม/โครงการที่จัดขึ้น	สถานที่	สิ่งที่ได้จากการสังเกต
22 พฤษภาคม 2548	ร่วมกิจกรรมเปิดเวที “ชื่อใจเด็ก” เป็นหนึ่งในการเก็บข้อมูลวิจัยของแกนนำกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน	โรงอาหาร โรงเรียนวัด สังเวชฯ	ที่มาในงานมีช่วงอายุที่แตกต่างกันมาก เกมที่ยากเกินไปเด็กเล็กเล่นไม่ได้ ในขณะที่เกมที่ง่ายเกินไปเด็กโตไม่ค่อยอยากเล่น และได้หนีกลับ จนสุดท้ายเหลือเด็กประมาณ 30 คน และได้มีการแจกรางวัลจากการตอบคำถามและเล่นเกม ซึ่งในช่วงเวลานั้นสถานการณณ์วุ่นวาย และมีการหยิบของรางวัล โดยพลการ ทำให้ผู้ปกครองเด็กบางคนไม่พอใจมาก เนื่องจากงานจัดในพื้นที่ชุมชนนี้ แต่เด็กในชุมชนกลับไม่ได้รับรางวัล หรือของขวัญบ้างเลย มีการต่อว่าต่อขานคณะผู้จัดงานเล็กน้อย หลังจบงานผู้จัดงานเดินเข้าไปในชุมชนเพื่ออธิบายทำความเข้าใจกับคนในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง
5 มิถุนายน 2548	การประชุมประวัติศาตร์ท้องถิ่นชุมชนวัดสังเวชฯ จัดโดยประชาคมบางลำพูน และกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน	วัดสังเวชฯ	การประชุมมีการเชิญผู้อาวุโสในชุมชน คนเก่าคนแก่ ครูสุดจิตต์ กรรมการชุมชน พระครูปลัด ร่วมประชุม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดตัวการทำงานวิจัยประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดสังเวชฯ โดยมีร่วมกันแนะนำถึงแหล่งที่มาของการค้นคว้า เมื่อการพูดคุยมาถึงจุดหนึ่งกรรมการชุมชนท่านหนึ่งได้เปิดประเด็นที่วัดไม่อนุญาตให้ชุมชนเข้าไปใช้สถานที่ในโรงเรียน ซึ่งถ้อยคำที่ใช้มีการกระทบกันเล็กน้อยระหว่างกรรมการชุมชนและพระครูปลัด การประชุมจึงจบลงในที่สุด
12 สิงหาคม 2548	กิจกรรมวันแม่	สวนสันติชัย ปราการ	มีกิจกรรมทำบุญตักบาตรในตอนเช้า โดยพิเศษกว่าทุกครั้งคือ มีการตักบาตรอาหารแห้ง หลังจากนั้นมีการบรรยายธรรมะจากพระอาจารย์วัดสามพระยา โรงเรียนวัดอินทระได้นำเด็ก ๆ มาร่วมฟังเทศน์และตอบปัญหาธรรม โดยห้างตั้งฮั่วเส็งเป็นผู้สนับสนุนของรางวัลให้กับเด็ก ๆ

วัน เดือน ปี	กิจกรรม/โครงการที่จัดขึ้น	สถานที่	สิ่งที่ได้จากการสังเกต
12 สิงหาคม 2548	กิจกรรมวันแม่ จัดโดย ประชาคมบางลำพู และ วิทยาลัยนาฏศิลป์	สวนสันติชัย ปราการ	ที่ร่วมตอบปัญหา หลังจากกิจกรรมทำบุญตักบาตรใน ตอนเช้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้พบกับกลุ่ม เยาวชนเกสรลำพูที่มาช่วยจัดสถานที่เพื่อ เตรียมงานในตอนเย็น โดยแบ่งงานกันกับ กลุ่มที่ไปซื้อของขวัญเพื่อเตรียมมอบให้กับ เด็ก ๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมการประกวดต่าง ๆ ในตอนเย็น เมื่อกิจกรรมเริ่มขึ้นพบประชาคม บางลำพู เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเขตพระ นคร คณะอาจารย์จากนาฏศิลป์ กลุ่ม เยาวชนเกสรลำพู ชาวบ้านจากชุมชน ใกล้เคียงมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก มีการ แสดง มีการจัดซุ้มสาธิตการทำอาหาร และ เครื่องดื่มต่าง ๆ มีการประกวดศิลปะ กลุ่ม เยาวชนเกสรลำพูมีส่วนร่วมในการเป็นผู้อ่าน กลอนวันแม่เป็นภาคภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ หลังจากจบพิธีการ การ แสดงจึงแสดงต่อไปจนกระทั่งเวลาประมาณ 22.30 กิจกรรมต่าง ๆ จึงจบลง
28 สิงหาคม 2548	งานสนุกกับป้อมพระสุเมรุ เพื่อสุขภาพที่ดี จัดโดย กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู	สวนสันติชัย ปราการ	เด็ก ๆ ช่วยกันจัดกิจกรรม และ เป็น staff ควบคุมการเล่นเกมด้วยตนเอง โดยแยก ออกไปตามความถนัดหรือความสนใจ มีทั้ง ซุ้มปาลูกโป่ง มีการเตะฟุตบอลยิงประตูเพื่อ เข้าซุ้มตอบคำถามชิงรางวัล มีการแสดง ดนตรีโดยกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู การเข้า ร่วมกิจกรรมทำให้พบกับเด็ก ๆ ใหม่ๆ ๆ ที่ เข้ามาร่วมจัดกิจกรรมมากขึ้นกว่ากิจกรรม ครั้งอื่น ๆ
4 กันยายน 2548	กิจกรรมลานกีฬาลานชีวิต ใหม่ โดยกทม. ผ่านบริษัท รับจัดงาน		

วัน เดือน ปี	กิจกรรม/โครงการที่จัดขึ้น	สถานที่	สิ่งที่ได้จากการสังเกต
4 กันยายน 2548	ร่วมด้วยประชาคม บางลำพู และชุมชน บางลำพู	สวนสันติชัย ปราการ	<p>กิจกรรมเริ่มในตอนเช้า ค่อนข้างวุ่นวาย เนื่องจากความไม่พร้อมของบริษัทบริหารจัดการ สร้างความไม่พอใจให้กับชุมชนต่าง ๆ ที่มาตั้งชุมชนตั้งแต่ตอนเช้า ต่อมาในช่วงสายมีฝนตกหนักยิ่งทำให้งานดูเจียบเหงาลงไปมากขึ้น การแสดงดนตรีต่าง ๆ ถูกระงับลงชั่วคราวเพราะน้ำฝนอาจทำอันตรายให้กับเครื่องดนตรี และวงจไฟฟ้าต่าง ๆ ได้ แต่อย่างไรก็ตามพอหลังฝนตกแล้วบรรยากาศคลี่คลายขึ้น เพราะเป็นธรรมชาติของสวนสาธารณะที่ตอนช่วงเย็นมักจะมีคนเข้ามาทำกิจกรรมอยู่แล้ว ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้งานที่จัดขึ้นมีความคึกคักขึ้นมามาก มีการเล่นเกมแข่งขัน มีการแสดงของเด็ก ๆ ในชุมชนจากกลุ่มเยาวชนเกสรลำพู และเด็ก ๆ จากโรงเรียนต่าง ๆ ทำให้งานค่อนข้างสนุกและคึกครื้นอย่างมาก บรรยากาศที่ดูอึมครึมจากกลุ่มผู้จัดงานจากชุมชนต่าง ๆ ที่เข้ามาตั้งชุมชนต่าง ๆ ก็ดีขึ้นมา สุดท้ายหลังจากผู้บริหารจากกทท.เข้ามาเปิดพิธีเสร็จเรียบร้อย กิจกรรมดำเนินต่อไปอีกสักระยะแล้วจึงจบลงด้วยดี</p>

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวประไพพิศ โอฟารวัฒน์ เกิดวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2523 สำเร็จการศึกษาปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต (สาขากระบวนการยุติธรรม) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2546 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2546

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย